

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı**

Yayın Nu: 7

**BOSNA – HERSEK İLE İLGİLİ
ARŞİV BELGELERİ**

(1516 – 1919)

ANKARA – 1992

Proje Yöneticisi

İsmet BİNARK

Devlet Arşivleri Genel Müdürü

Proje Sorumluları

Necati GÜLTEPE

Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı

Necati AKTAŞ

Osmanlı Arşivi Daire Başkanı

Hazırlayanlar

İsmet DEMİR	Mücahit DEMİREL
Hacı Osman YILDIRIM	Muhittin ELİAÇIK
Uğurhan DEMİRBAŞ	Ayşe EMECEN
Yıldırım AĞANOĞLU	Nuray KARTAL
Hasan AKDAĞ	Nuran KOLTUK
Önder BAYIR	Zekâi METE
Hamza ÇAKIR	Fuat YAVUZ
Şükran DEMİRBAŞ	Zahit YILDIRIM
	Nazım YILMAZ

Metin Kontrol ve Tashih

Hüseyin ARSLAN	Muhammed SAFİ
Murat CEBECİOĞLU	Mustafa SERİN
Ali Osman ÇINAR	Numan YEKELER

Bilgisayar Dizgi

Nizameddin OĞUZ	Bayram Ali KAYA
Hasan ALİOĞLU	Sadık KINIK
Ruşen DENİZ	Vedat SAĞLAM

Sayfa Düzenleme

Yaşar YILMAZ

Montaj

Ali Rıza BATI

İsa ÖZALP

**BOSNA – HERSEK İLE İLGİLİ
ARŞİV BELGELERİ**

(1516 – 1919)

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyılın sonlarına doğru dünyamızda, siyasî, ekonomik ve kültürel dengelerin yeniden kurulmasına sebep olan çok hızlı değişmeler ve gelişmeler yaşanmaktadır.

Devletler ve milletler arasındaki münasebetlere farklı bakış ve değerlendirmeler hâkim olmaya başlamıştır. İnsanlık âlemi daha demokratik ve hoşgörülü yönetimlerle aydınlık bir geleceğe sahip olmanın hazırlığı ve gayreti içerisinde.

Buna karşılık, yirminci yüzyılın son on yılında, dünyanın kabuk değiştirdiği bir dönemde, insan hak ve hürriyetlerinin ve dinî hoşgörünün çağı kabul edilen günümüzde, Avrupa'nın ortasında, Bosna-Hersek'te, insanlık tarihinin utanç sayfalarından biri olarak kalacak Sırp mezâlimi yaşanmaktadır.

Devlet ve millet olarak Bosna-Hersek olaylarına duyduğumuz bu yakın ilginin bir başka sebebi de, asırlarca Osmanlı idaresi altında yaşamış Slavca konuşan bu halkın hâlâ Türk-İslâm kültürünü sürdürmesi ve bu halkın çeşitli sebeplerle Türkiye'ye göç etmiş kısmının da tamamen Türkleşmiş olarak aramızda yaşıyor olmasıdır.

Bosna-Hersek'te yaşanan trajedinin boyutları her geçen gün giderek genişlemekte ve bu bölge; dünyanın gözleri önünde, insanları, inançları, töreleri, maddî-manevî kültür değer ve varlıkları ile âdeta haritadan silinmeye çalışılmaktadır.

*

Bugün, Osmanlı Devleti'nin mirası üzerinde otuzdan fazla devletin tarih sahnesinde yer aldığı görülür. Bosna-Hersek de bunlardan sadece birisidir. Bilindiği üzere, Bosna-Hersek, 1463 yılında Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı'nın adil ve hoşgörülü idaresi, bu bölge insanların hiçbir baskı altında kalmadan İslâm dinini seçmelerine, Osmanlı Devleti'ne ve onun temsil ettiği ideallere bağlı kalmalarına sebep olmuştur.

Büyük Fâtil, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının gereği olarak bölge halkına dinî serbestlik tanımış, mal ve can güvenliği sağlamıştır. Fâtil Sultan Mehmed, buradaki Lâtin papazlarına gönderdiği bir fermanda;

"Ben ki Sultân Mehmed Hanım. Cümle avâm ve havâssa ma'lûm ola ki, işbu dârendegân-ı fermân-ı hümayûn Bosna ruhbânlarına mezîd-i inâyetim zuhûra gelip buyurdum ki, mezbûrlara ve kiliselerine kimse mâni' ve müzâhim olmayıp ihtiyâtsiz memleketimde duralar. Ve kaçup gidenler dahi emn ü emânda olalar.

Gelüp bizim hâssa memleketimizde havfsiz sâkin olup kiliselerine mütemekkin olalar. Ve yüce hazretimden ve vezîrlerimden ve kullarımdan ve reâyalarımıdan ve cemî'-i memleketim halkından kimse mezbûrelere dahl ve ta'arruz edip incitmeyeler, kendülere ve cânlarına ve mâllarına ve kiliselerine ve dahi yabandan hâssa memleketimize âdem gelirler ise yemîn-i mugallaza ederim ki yeri, göğü yaratan Perverdigâr hakkıçün ve Mushaf hakkıçün ve ulu Peygamberimiz hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve kuşandığım kılıç hakkıçün bu yazılanlara hiçbir ferd muhâlefet etmeye. Mâdâm ki bunlar benim emrime muî ve münkâd olalar. Şöyle bilesiz." diye seslenmiştir. Bu fermân suretinde de görüldüğü üzere, buralarda yaşayan bölge halkına mal, can güvenliği verilmiş, dinî serbestî tanınmış, onların geniş bir hürriyet ortamında hayatlarını sürdürmeleri sağlanmıştır.

Osmanlı'nın şefkatli ve adil idaresi, Balkanlar'da asırlardır devam eden zulüm ve baskılara son vermiş; ancak zaman içerisinde bu topraklardan elini çekmesi üzerine burada kargaşa ve zulüm tekrar başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin adil idaresinde hayatlarını devam ettiren gayri müslim tebeanın, imparatorluğun son dönemindeki otorite boşluğundan ve bu arada dış mihrakların tahrikleri neticesi, küllenmiş kin ve düşmanlıklardan doğan baskı ve zulümleri tekrar sahnelediklerini bu kitapta neşredilen belgelerde görmek mümkündür. Böylece, bugün Müslüman ahaliye yapılan zulmün temelini daha önceye dayandığı gerçeği de gözler önüne serilmektedir.

Takdir edileceği üzere, tarihin gerçek bilgileri arşiv belgelerine dayandırılır. Belgesiz tarih yazılamayacağı gibi, hâdiselerin gerçek sebepleri, tarihin derinliklerinde saklı yönleri bilinmeden gün ışığına çıkarılamaz.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Bosna-Hersek ile ilgili orijinal belgelerin bir kısmı; asıllarının suretleri, transkripsiyonları ve özetleri ile birlikte bu kitapta ilim âleminin gözleri önüne serilmektedir.

Bu eseri hazırlayan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personelini tebrik eder, çalışmanın ilgililere yardımcı ve yararlı olmasını dilerim.

Süleyman DEMİREL
Başbakan

SUNUŞ

Bugün Avrupa'nın ortasında, medenî dünya ülkelerinin gözleri önünde Müslüman bir topluluk, Haçlı taassubunun soykırımına uğramakta ve Bosna-Hersek meselesi Balkanlar'ın kanayan yarası olmaya devam etmektedir.

Balkanlar, Türkiye bakımından son derece önemli bir coğrafi bölgedir. Altı yüz yıllık Osmanlı medeniyetinin ve kültürünün yoğurduğu bu topraklarda, bugün üç milyon Türk ve on üç milyon Müslüman, İslâmiyeti Türkler aracılığı ile kabul ettikleri için yüzlerini Türkiye'ye dönmüşler, ümitlerini bize bağlamışlardır.

Bosna-Hersek'in tarih öncesi çağlardan bilinen ilk sakinleri, bir Hint-Avrupa halkı olan İlliryalılardır. Balkan yarımadasının kuzeybatı bölgelerini istilâ eden İlliryalılardan sonra, Bosna-Hersek Romalılar tarafından işgal edilmiştir. VII. yüzyılda bölgeye Slavlar yerleşmeye başlamış; XII. yüzyılın ortalarından, Osmanlıların bölgeye hâkim olmasına kadar geçen zaman içerisinde, Macar hâkimiyetinde kalan Bosna-Hersek 1463'te Osmanlı topraklarına katılmıştır.

1463 yılında Fâtih Sultan Mehmed tarafından fethedilen Bosna-Hersek'te Osmanlı idaresi süresince halkın önemli bir bölümü İslâmiyeti kabul etmiştir. Bunun neticesi olarak, Osmanlı-İslâm kültürü burada süratle gelişmiş ve kökleşmiştir. Uzun yıllar bir Osmanlı vilâyeti olarak kalan Bosna-Hersek, 1876-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra fiilen Osmanlı tasarrufundan çıkıp Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiştir. 7 Ekim 1908'de, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu burayı kendine bağlamış; 1878'de başlayan işgal ve 1908'deki ilhaklarla birlikte toplam kırk yıl devam eden Avusturya-Macaristan idaresi boyunca Bosna-Hersek'in sınırlarında fazla bir değişiklik olmamıştır.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra dağılması ile bölgede bir güç boşluğu doğmuş; Bosna-Hersek, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın bir parçası olmuş ve Sırbistan'la birleştirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslav Krallığı'nın dağılması ile birlikte Bosna-Hersek toprakları işgal edilip paylaşılmıştır. Komünist Parti tarafından kontrol edilen bağımsızlık mücadelesi, 29 Kasım 1945'te Yugoslav Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla neticelenmiştir. Bosna-Hersek de, 2 Temmuz 1944 tarihinde Müslüman, Sırp ve Hırvatlar'ın, eşit statüde katıldıkları Demokratik Yugoslav Federasyonu'nun bir üyesi olmuştur.

1989 yılında Doğu bloku ülkelerinde başlayan çözümlenme Yugoslavya'yı da etkisi altına almıştır. Bosna dramı ise, Boşnak Müslümanlarla Hırvatların 29 Şubat 1992'de bağımsızlıkları lehine oy kullanmalarından hemen sonra başlamıştır. Sırp milisleri Müslümanlarla meskûn Bosna-Hersek şehirlerine saldırarak, binlerce Müslümanı katlederken, Bosna toprakları üzerinde de 'Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti ' ilân edilmiştir.

Bosna-Hersek, adını, Bosna ırmağından ve kendisine 'herzog' (dük) ünvanını veren mahallî bir derebeyinden almıştır. 51.129 km²'lik yüzölçümü ve 4.3 milyonluk bir nüfusa sahiptir.

Bu nüfusun % 44'ünü Müslümanlar, % 33'ünü Sırlar ve % 17'sini Hırvatlar teşkil etmektedir. Bosna-Hersek'te Müslümanlar ile Ortodoks ve Katolikler yıllardır içiçe yaşamaktadırlar. Dinî ve kültürel farklılıklara rağmen Yugoslavya'nın bu bölgesinde Müslüman, Sırp ve Hırvatlar uzun bir süre uzlaşmayı, bir takım milliyetçi taleplere tercih etmişlerdir. Başkent Saraybosna'da Katolik ve Ortodoks kiliselerinin çanları ile camilerden yükselen ezan sesleri günlük hayatın tabî bir parçası olmuştur. Son zamanlara kadar hiç bir etnik grup ayrılma talebini dile getirmemişti. Ancak son günlerde, Büyük Sırbistan emellerinin bir parçası olarak, Bosna-Hersek'teki Sırlar harekete geçirilmiştir.

*

Bosna-Hersek'te bugün Müslümanları katleden Sırların, Osmanlılardan önce bölgede varlıklarından söz edilmemektedir. Bosna bölgesindeki Katolik Hırvatlar ve Bogomill mezhebindeki Boşnaklar buranın yerli ahalisiydiler. Sırlar, Osmanlı'nın burayı fethetmesini müteakip, Karadağ, Sırbistan ve diğer bölgelerden buraya getirilip çoban ve çiftçi olarak iskân edilmişlerdir. Bunu çok açık bir şekilde ortaya koyan delil, Bosna bölgesinde Ortodoks mabedi olarak karşımıza çıkan en erken tarihli yapının Papraça Kilisesi olmasıdır ki, bu mabedin inşa tarihi 1547'dir. Yani, Osmanlıların bu bölgeye hâkim olmasından seksen küsur yıl sonra inşa edilmiştir.

Osmanlıların diğer kavimlere olduğu gibi Sırlara da müsamahakâr davranması neticesi, Sırların bu bölgede müessiriyetlerinin arttığını görüyoruz.

Bosna-Hersek'in tarihi incelendiğinde, bu bölge halkının tarih boyunca devamlı baskı ve zulümlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu bölgede yaşayan insanların Bogomill mezhebinden olmaları, Papalığın ve Sırların burayı yaklaşık üç yüz yıl süren dinî baskı altında tutmalarına sebep olmuştur. Bu mezhep, X. yüzyılda Filibe'de kurulmuş olup, Hıristiyanlığın bazı inançlarını reddetmiştir. O dönemde Balkanlar'a süratle yayılmış, İstanbul'da (Bizans), hattâ Rusya'da tesirini hissettirmiştir. Bu mezhep mensupları, özellikle XII. yüzyılda Bulgar Çarı Boris ve Sırp Kralı Stepan Nemanja tarafından şiddete başvurulmuş; Bogomiller bunun üzerine Bosna'ya sığınmışlar ve Bosna, bu mezhebe inanaların yerleşim merkezi olmuştur.

Asırlardır Balkanlar'da devam etmiş olan zulüm ve haksızlıklar, Osmanlı Devleti'nin buralarda doğru ve adil siyaseti sayesinde asırlarca hükümrân olmasını sağlamıştır. Osmanlıların şefkatli ve adil idaresi, Bosna'daki Bogomillerin kitle halinde İslâmiyeti kabullerine sebep olmuştur. Boşnak Bogomiller, Hıristiyanlığın müsamahasızlığından İslâmın hoşgörüsüne sığınmışlardır. Günümüzde kullanılan Boşnak tâbiri de, Müslüman olmuş bölge halkına verilen isimdir.

Bosna-Hersek'te yaşayan Müslüman, Ortodoks ve Katolik Hıristiyanlar, Osmanlının bu bölgede hükümrân olduğu dönemde huzur ve asâyiş içerisinde yaşamışlardır. Gerçi, zaman zaman komşu bölgelerdeki Sırp ve Karadağ isyanlarından Bosna-Hersek ve buranın ayrılmaz bir parçası olan Sancak bölgesi de etkilenmiş ve Müslüman ahali muhtelif yerlerde çeşitli baskı ve zulümlere mâruz kalmıştır.

Ancak, bu bölgede huzurun bozulması ve zulüm döneminin başlaması, Osmanlının buralardan elini çekmesiyle ortaya çıkmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun bölgeyi önce geçici olarak işgali, daha sonra da ilhak etmesi, bu bölgede zulmün ve baskının başladığı dönemdir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun iki hâkim milletinden birisi olan Macarlar, Bosna Müslümanlarına karşı daha toleranslı ve tarafsız davranmışlardır. Nitekim, Boşnak Müslümanların ileri gelenlerinden teşekkül eden heyetlerin, değişik tarihlerde Peşte'ye gidip dert ve isteklerini ilettilerini belgelerle tesbit edebilmekteyiz.

Buna karşılık, Avusturyalılar, destekledikleri Katolik Hırvatların Müslümanlara yaptıkları zulüm ve baskıyı kamufle etmek için değişik bahaneler ileri sürmüşlerdir.

Bunlar, Avusturyalının bölgede yeni yollar ve köprüler yaptığı, eğitim faaliyetlerini düzenleyip modern okullar açtığı gibi propagandalardır.

Mahallî idarelerde görevli Müslümanların görevden uzaklaştırılması, Müslüman kadınların kaçırılıp zorla dinlerinin değiştirilmesi, Müslüman çocukların Katolik okullarına gitmeye mecbur edilmeleri, camilerin kiliseye çevrilmesi, cami, ev ve tarla yakmak, Müslümanların arazi satın almalarını engellemek ve onları ağır vergilerle bunaltmak gibi zulüm ve baskılar belgeleriyle örnek gösterilebilir.

Bosna-Hersek'te Müslümanlara yapılan katliam ve mezalimin, uzun yıllardan beri hazırlanan planın bir parçası olduğu da bellidir. Zira, 1844 yılında ortaya konmuş olan Sırp Millî Programı ile 1928'de hazırlanmış olan Sırp Millî Kültür Kulübü Programı'nda ve 1980 tarihli Sırp Bilimler Akademisi bildirisinde şu hususlar açıkça ifade edilmiştir:

"- Etnik bir bütünlük ve saflık arzeden Büyük Sırbistan yaratılmalıdır.

- Etnik saflığa, Sancak bölgesindeki Türk kökenli Müslümanlar, Bosna-Hersek'teki Müslüman ve Hırvatlar ile Kosova'daki Müslümanlar temizlenerek ulaşılabacaktır.

- Temizlik, Müslümanların ve Türklerin kitle halinde imhası ve sağ kalabilenlerin Türkiye'ye sürülmesi ile temin edilecektir."

Osmanlılar Bosna-Hersek'te dört yüz on beş yıl hükümrân olmuşlardır. Bunun sebebi adaletle hükmetmelerindedir. Avusturyalılar ise sadece kırk yıl burayı ellerinde tutabilmişlerdir. Avusturyalılar bölgeyi ele geçirdikten sonra, kendilerine en yakın unsur buldukları Hırvatları desteklemişlerdir. Ortodoks Sırlara Avusturyalılar tarafından baskı yapılmışsa da, baskı ve zulmün en ağırı burada yaşayan Müslüman Boşnaklar üzerinde yoğunlaştırılmıştır.

Osmanlı idaresi, vergi toplanması ve nizamın korunması dışında Balkanlar'daki etnik grupların hayat tarzlarına müdahale etmemiştir. Kiliseler, etnik gruplar arasındaki mevcut düzenin idâmesinde Osmanlı Devleti'ne başlangıçta yardımcı olmuşlardır. Balkanlar'da etnik gruplar, kiliselerin teşkilâtlanmaları ile varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Osmanlı idaresi, Batı Avrupa ülkelerinin kırk yıl öncesine kadar Afrika ve Asya'da uyguladıkları sömürgeciliğe başvurmuş olsaydı, bu bölgelerde kiliseler ayakta kalmaz, bu arada millî benlikler de erir giderdi.

*

Bosna-Hersek olaylarına milletçe duyduğumuz çok yakın ilgi, Slavca konuşan bu halkın, Osmanlı-İslâm kültürünü günümüzde de sürdürmesi ve değişik zamanlarda, çeşitli sebeplerle Anadolu'ya göç ederek, tamamen Türkleşmiş bir Boşnak topluluğunun Türkiye'de yaşaması sebebiyledir.

Bosna-Hersek'te yaşanmakta olan trajedinin boyutları giderek genişlemekte ve Bosna-Hersek dünyanın gözleri önünde, insan hakları ve dinî hoşgörünün çağı kabul edilen günümüzde haritadan silinmektedir.

Dünya, ilkel içgüdüleri harekete geçen bir kavmin akıl almaz vahşetine şahit olmakta; Sırlar, tarihte eşine rastlanmayan bir tarzda geçmişi yok etmeyi ve asırlardır yan yana barış içinde yaşadıkları bir halka karşı soykırım hareketini hayâsızca sürdürmektedirler.

Bosna-Hersek olaylarının insanlığı üzen bir başka yönü de, insanlığın malî haline gelmiş tarihî mirasın, mimarî ve kültür varlıklarının şuurlu bir şekilde ve hunharca tahrip edilmekte olduğudur. Özellikle de, Osmanlının yapmış olduğu yollar, köprüler, inşa ettiği camiler, medreseler, kütüphaneler, hanlar, hamamlar, imarethaneler Sırlar tarafından sistemli bir şekilde tahrip ve yok edilmektedir.

*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve bu eserde yer alan belgelerde ifade edilen baskı ve zulümlerin büyük bir kısmı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemine rastlamaktadır. Belgelerin bir kısmı da, Sırların, Bosna ve Sancak bölgelerinde yaptıkları zulüm ve vahşetle ilgilidir. Sırların iki dünya savaşı sırasında ve günümüzde yaptıkları zulüm ve katliamlar ise, geçmiş dönemlerle mukayese edilemeyecek kadar ağır, çirkin ve hayâsızcadır. Dünya devletlerinin gözleri önünde cereyan eden bu insanlık ayıbına, bir an önce son verilmesi kaçınılmaz olmuştur.

Bu eserde, milâdî 1516-1919 tarihleri arasına ait 96 belge yer almıştır. Bu belgelerin üç tanesi 1516, 1530 ve 1541 tarihli Bosna Kanunnâmeleri; diğer 93 belge ise 1875 tarihinden sonraki Avusturya ve Sırp mezâlimine, Bosna-Hersekîlerin Osmanlıya sığınmalarına ve bununla ilgili antlaşmalara aittir.

Eser üç ana bölümden meydana gelmektedir:

Birinci bölümde, Bosna-Hersek'in coğrafi konumundan, nüfus ve etnik yapısından, tarihçesinden ve bu bölgedeki İslâm kültüründen bahseden giriş kısmı yer almıştır.

İkinci bölümde, belgelerin transkripsiyon ve özetleri bulunmaktadır. Özet ve transkripsiyonlardan sonra, belgelerde geçen terimlerle ilgili açıklamalar ile yer, şahıs ve müessesese isimlerinden meydana gelen indeks ve giriş kısmının yazılmasında yararlanılan kaynaklara ait bibliyografyaya yer verilmiştir.

Belge özet ve transkripsiyonlarının yer aldığı ikinci bölümde, önce belgelerin sıra numarası, belgenin muhtevasına uygun bir başlık ve daha sonra köşeli parantez içerisinde italik olarak belgenin özeti verilmiştir. Özetin altında belgenin önce hicrî, sonra da parantez içinde milâdî tarihi verilmiş olup; hicrî tarihi tahminî olan belgelerde hicrî tarihler de parantez içinde gösterilmiştir. Hicrî tarihler milâdîye çevrilirken evâil 10, evâsıt 20, evâhir de tek aylarda 30, çift aylarda 29 olarak alınmıştır. Özetten sonra belgelerin transkripsiyonları yer almış olup, belgeler yazılış tarihlerine göre sıralanmıştır.

Takrir, arıza, tezkire, muhtıra, mazbata gibi belge cinslerini belirten kelimeler daha koyu, dua cümleleri, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler ise italik olarak yazılmıştır.

Belgelerin transkripsiyonu yapılırken, metinde kimi zaman rastlanılan harf ve hece düşüklükleri tamamlanarak köşeli parantez içinde verilmiştir. Çeşitli sebeplerle okunamayan kelimeler (....) şeklinde belirtilmiş, okunuşunda tereddüt edilen kelimelerden sonra (?) işâreti konulmuştur. Belgelerin orijinallerinde boş bırakılan yerler transkripsiyonlarında [...] şeklinde gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde ise, belgelerin fotokopileri yer almaktadır. Bu bölümde, belgelerin özet ve transkripsiyonunda kullanılan sıra numarası esas alınmıştır. Önce belgenin sıra numarası, bilâhare konusunu hâvi başlık ve belgenin fotokopisi verildikten sonra, sonuna belgenin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunduğu fonu ve numarayı belirten kimlik kısmı yazılmış olup, ekli belgelerde ise kimlik kısmı en son belgeden sonra verilmiştir. Eserin sonuna o döneme ait renkli bir Bosna-Hersek haritası eklenmiştir.

Bu eseri önsözleriyle şereflendiren Başbakanımız Sayın Süleyman DEMİREL'e, çalışmalarımızda her türlü teşvik ve desteği bizlerden hiç bir şekilde esirgemeyen Başbakanlık Müsteşarı Sayın Necdet SEÇKİNÖZ'e ve Müsteşar Yardımcısı Sayın Tevfik BAŞAKAR'a teşekkürlerimizi sunmayı görev bilmekteyiz.

Ayrıca, eserin hazırlanmasında emeği geçen Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli ile en iyi şekilde basılması için gayret

gösteren Başbakanlık Basımevi Döner Sermaye İşletmesi yönetici ve her kademedeki personeline ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Arşiv belgelerine dayanılarak ortaya konulan bu eserin, tarihî hakikatlerin ilmin ışığında aydınlanmasına vasıta ve vesile olmasını; bu münâsebetle de, dünya kamuoyu önünde cereyan eden insanlık ayıbı Bosna-Hersek mezâlimine bir an önce son verilmesini diliyoruz.

İsmet BİNARK
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

KISALTMALAR

M.	Muharrem
S.	Safer
Ra.	Rebî'ü'l-evvel
R.	Rebî'ü'l-âhir
Ca.	Cemâziye'l-evvel
C.	Cemâziye'l-âhir
B.	Receb
Ş.	Şa'bân
N.	Ramazân
L.	Şevvâl
Za.	Zi'l-ka'de
Z.	Zi'l-hicce
A. MTZ. BN	Sadaret Eyâlât-ı Mümtâze Kalemî, Bosna
Bkz.	Bakınız
BEO.	Bâb-ı Âlî Evrak Odası
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HR. HMS. İŞO	Hâricîye Hukuk Müşâvirliği, İstişâre Odası
HR. SYS	Hâricîye Siyâsî Evrâkı
nr.	Numara
s.	Sayfa
Y. A. Hus	Yıldız Sadâret Husûsî Ma'rûzât
Y.	
A. Res	Yıldız Sadâret Resmî Ma'rûzât
Y. Mtv	Yıldız Mütenevvî Ma'rûzât

**NEŞREDİLEN BELGELERİN OSMANLI ARŞİVİ'NDE BULUNDUKLARI
FONLARA GÖRE DAĞILIMI**

I. Defter Fonları:

- 1 - Tapu Tahrir Defterleri:** 56, 157, 211
- 2 - Meclis-i Vükelâ Mazbataları:** 44/27

II. Belge Fonları:

1 - Yıldız Tasnifi :

a) Yıldız Sadâret Husûsî Ma'rûzât: nr. 159/77, 160/86, 176/32, 389/74, 408/22, 411/115, 412/8, 413/8, 134, 426/15, 492/115, 497/21, 66, 76, 501/162, 505/52, 87, 506/28, 507/5, 509/3, 36, 510/76, 511/22, 48, 513/99, 514/66, 523/24, 525/56, 66, 67, 68, 70, 72, 78, 94, 526/77, 142

b) Yıldız Sadâret Resmî Ma'rûzât: nr. 3/7, 117/77

c) Yıldız Mütenevvî Ma'rûzât: nr. 39/50, 95, 53/10, 78/113, 120/109, 175/183, 210/109, 218/79

d) Yıldız Kâmil Paşa Evrâkı: nr. 3319, 3433

2 - Muâhedenâmeler: nr. 56/8, 15

3 - BEO. Gelen Giden Katalogu nr. 1003/65-1 s. 70-71

4- Hâriciye Siyâsî Evrâkı: nr. **250/1** Belge sıra nr. 93, 95, 96, 134, 135, 146, 147, 150, 152, 184, 221, 232, 247, 323, 342, **256/2** Belge sıra nr. 51-53, **259/1**, Belge sıra nr.26-31, 58, 63-64, 65, 66, 78-80, 92-99

5 - BEO. Sadâret Evrâkı, Eyâlât-ı Mümtâze Kalemî. Bosna: nr. 1/12, 13, 20

6 - Hâriciye Hukuk Müşavirliği, İştîşâre Odası evrâkı: nr. **29/2-1**, belge sıra nr. 1/1-2, 14/1-2, 16/-1-2, 23/a-b , 30/1, **29/2-3**, belge sıra nr. 2, **29/2-4**, belge sıra nr. 1/a-b-c, 20/1 a-b, 18/2 a-b, 27/2, 31/2, **36/4**, belge sıra nr. 8, 9, 1-6-10-11-13-14-15-16-17-18

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	V
SUNUŞ.....	IX
KISALTMALAR.....	XVII
NEŞREDİLEN BELGELERİN OSMANLI ARŞİVİNDE BULUNDUKLARI FONLARA GÖRE DAĞILIMI.....	XIX
İÇİNDEKİLER	XXI

I. BÖLÜM

GİRİŞ

A- Tarih Boyunca Bosna-Hersek	3
a- Coğrafi Konumu ve Adı	3
b- Nüfus ve Etnik Yapı.....	4
c- Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Bosna-Hersek Tarihi	6
d- Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	7
e- XVII. Asırdan Sonra Bosna-Hersek.....	11
f- 1804 Sırp İsyanı ve Bosna-Hersek.....	12
g- 1861 Hersek İsyanı.....	13
h- Bosna-Hersek'te Ahmed Cevdet Paşa'nın Müfettişliği	14
ı- 1875 Hersek İsyanı.....	18
i- 1878 Berlin Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgali	22
j- Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a İlhakı.....	23
k- Bosna-Hersek'in Sırbistan'a ve Daha Sonra da Yugoslavya'ya Katılması	24
l- Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını İlan Etmesi.....	25
m- Bosna-Hersek'te İslâm Kültürü	25
B- Genel Değerlendirme	27

II. B Ö L Ü M

A- BELGELERİN ÖZET VE TRANSKRİPSİYONU

<u>Belge</u> <u>Sıra No:</u>	<u>Sayfa No</u>
1 1516 Tarihli Bosna Kanunnamesi	33
2 1530 Tarihli Bosna Kanunnamesi	37
3 1542 Tarihli Bosna Kanunnamesi	42
4 Sırp Emareti'nin, Yabancı Devlet Konsoloslarına Verdiği Güvencenin Aksine Bosna'ya Gönüllü Gönderdiği.....	47
5 Ticaret İçin Sırbistan'a Giden Müslümanların Sırplar Tarafından Zorla Askere Yazıldıkları	48
6 Yenipazar Müslümanlarına Yapılan Uyarı ve Sırpların Hatt- ı İmtiyaz Boyunca Yaptıkları Tahkimat	49
7 İşkodra ve Podgoriçeli Tüccarların Mallarının Sırp Askerleri Tarafından Gasp edildiği	50
8 Sırp Eşkîyâsının Bosna Yakınlarında Yaptıkları Saldırı ve Uygunsuzluklar.....	51
9 Sırp Eşkîyasının Hatt-ı İmtiyaz Çevresinde Yaptıkları Tecavüzler	57
10 Sırpların Sınırı Geçerek İki Müslümanı Öldürdükleri	61
11 Sırp Askerlerinin Bazı Tüccarlardan Gasbettiği Malların Geri Alınması	62
12 Bazı Sırpların Müslümanlardan Gasbettiği Para, Hayvan ve Yiyecek Maddelerinin Geri Alınması	63
13 Sırp Eşkîyasının Seniçe ve Yenivaroş Civarında Çıkardıkları Yangınlar	63
14 Sırp Eşkîyasının Saldırıları.....	65
15 Sırpların Yenipazar Civarındagelip Geçenlere Ateş Ettikleri.....	66
16 Sırp Eşkîyasının Bihke Bölgesindeki Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler	67
17 Sırpların Giderek Artan Müslüman Katliamları ve Bunun Önlenmesi İsteği.....	68
18 Avusturya'nın Sırp Eşkîyasına Verdiği Desteğin Önlenmesi.....	69

19	Bosna'daki Osmanlı Memur ve Subay Ailelerinin Yurda Getirilmeleri.....	71
20	Avusturya'nın, Sınırlarını Genişletmek ve Nüfuzunu Arttırmak İçin Yaptığı Faaliyetler.....	72
21	Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti Arasında Yenipazar Sancağıyla İlgili Olarak Yapılan Anlaşma.....	79
22	Müslümanların Bosna-Hersek'den Göç Etmelerinin Sakıncaları.....	82
23	Bosna-Hersek'teki Müslümanlara Avusturya Tarafından Yapılan Baskı ve Zulüm.....	86
24	Bosna-Hersek Göçmenlerinin İskânına Uygun Bölgelerin Araştırılması.....	90
25	Sırpların Karışıklık Çıkarmasının Önlenmesi İçin Tedbir Alınması.....	112
26	Sırbistan'ın Durumu ve Kosova Savaşının 500. Yıldönümünü Anma Toplantısı Hakkında Bilgi.....	113
27	Sırpların Romanya, Karadağ ve Rusya'nın da Yardımıyla Yenipazar'a Yerleşmek İçin İhtilal Çıkarmak İstedikleri.....	116
28	Üsküdar'a Gelen Bosnalı Göçmenlerin Çiftliklerde İskânı.....	118
29	Bosna-Hersek Göçmenlerinin Beykoz'da İskânı.....	125
30	Ramazân'da Erzak Toplamak İçin Bosna-Hersek'e Gidecek Talebelere Avusturya Hükûmeti'nce Çıkarılan Güçlük.....	126
31	Bosna-Hersekli Müslümanların Göçlerinin Kolaylaştırılması İçin Para Gönderilmesi.....	127
32	Bosna-Hersek'in Avusturya'ya İlhâkı Hakkındaki Habe-rin Asılsız Olduğu.....	131
33	İşkodra'da Yerleştirilecek Bosnalı Göçmenlerin Masraflarının Devlete Ait Çiftliklerden Karşılanması.....	135
34	Mostarlı Müslümanların, Katoliklerin Dînî Baskılarından Dolayı Avusturya İmparatoruna Yaptıkları Müracaat.....	138
35	Bosna-Hersekli Müslümanlar Hakkında Avusturya Nezdinde Yapılan Girişimin Sonucu ile Müslümanların, İçinde Buldukları Kötü Durum Hakkında Yaptıkları Bazı Yayınlar.....	141
36	Bosna-Hersek Müslümanlarının Peşte'de Yaptıkları Kongre.....	148
37	Bosna-Hersek Müslümanlarının Avusturyalı Yetkililerle Yaptığı Görüşmeler ve Avusturya Hükûmeti'nin Müslümanlar Aleyhindeki Uygulamaları.....	151

38	Avusturya'nın Baskılarından Kurtulmak İsteyen Bosna-Hersekliilerin İdarî Bir Yapıya Kavuşturulmaları Hakkındaki Formülleri	159
39	Ragüza Başşehbenderinin Bosna-Hersekli Müslümanlar Hakkındaki Düşünceleri	168
40	Avusturya'nın Bosna-Hersek'teki Müslümanlara Karşı Yürüttüğü Asimilasyon Faaliyetleri ve Buna Karşı Alınması Gereken Tedbirler	171
41	Bosna-Hersekli Müslümanların Göç Etmemeleri İçin Alınacak Tedbirler.....	175
42	Avusturya'nın Bosna-Hersek'teki Müslüman Varlığını Yok Etme Faaliyetlerine Karşı Tedbir Alınması İsteği.....	176
43	Bosna Göçmenlerinin Ankara'da İskân Edildikleri Bölgeler	182
44	Bosna-Hersek Müslümanlarının Şikâyetlerine Karşı Avusturya Yöneticilerinin Yaptıkları Savunma	186
45	Bosna-Hersek'le İlgili Şikâyetler Hakkında Yeniden Teşebbüsde Bulunmak İçin Uygun Zamanın Beklenmesi.....	192
46	Bosna-Hersek'teki Müslümanlar Üzerinde Gittikçe Artan Baskı ve Zulmün Önlenmesi	194
47	Bosna-Hersek'te Gün Geçtikçe Artan Avusturya Baskı-larına Karşı Gerekli Girişimde Bulunulması	197
48	Bosna-Hersek Müslümanlarının İçinde Buldukları Durumun İncelenmesi	200
49	Avusturyalı Yöneticilerin Müslüman Halka Yaptığı Zulümler	203
50	Avusturya'nın Müslüman Halkı Göçe Zorlama Girişimlerinin Önlenmesi	205
51	Bosna-Hersek Müslümanlarının İçinde Buldukları Durumu Beyan ve Protesto İçin Avusturya Delegasyon Meclisi'ne Verdikleri Muhtıra.....	208
52	Bosna-Hersek'teki Müslüman Ahali İçin Tayin Edilecek Din Görevlilerinin Seçimi	216
53	Bosna Valisi'nin Taşlıca Mutasarrıflığı'nı Ziyareti	219
54	Avusturya'nın Bosna ve Taşlıca'daki Asker Sayısını Arttırdığı Yolundaki Haberler.....	220
55	Avusturya'nın Bosna'daki Asker Sayısını Arttırdığı Yolundaki Haberlerin Asılsız Olduğu.....	222

56	Avusturya'nın Bohemya'da Çıkabilecek Karışıklığa Karşı Yaptığı Asker Sevkiyatı	224
57	Slav Birliğini Sağlamak Maksadıyla Belgrad'da Oluşturulan Sturneskiyog Cemiyetine Ait Kiraathanenin Açılışı.....	226
58	Avusturyalıların Ragüza Sahillerinde Yapacağı Askeri Tatbikat	229
59	Ragüza'ya Gelecek Olan Avusturya İmparatoru'na Karşı Hareket Tarzı.....	231
60	Avusturya İmparatorunun Bosna-Hersek'te Seyahat Etme Fikri.....	234
61	Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i İşgali Halinde Diğer Devletlerin Tepki Göstereceği.....	237
62	Bosna-Hersek Müslümanlarının İstek ve Şikâyetleriyle İlgili Lâyiha.....	240
63	Bosna-Hersek Hakkında Macaristan Mebuslar Meclisi'nde Yapılan Görüşmeler	242
64	Bosna-Hersek Müslümanlarının, Durumlarının Düzeltilmesi İçin Yaptıkları Girişimler	246
65	Macaristan Mebuslar Meclisi Başkanı'nın Bosna-Hersek Müslümanları Hakkındaki Görüşleri	249
66	Avusturya Hükûmeti Hakkında Çıkan Bazı İddialar ile İlgili Olarak Avusturya Hariciye Nazırınca Yapılan Tekzib	252
67	Macaristan ve Avusturya Parlamentolarında Bosna-Hersek Konusunda Yapılan Görüşmeler	255
68	Vakıflar ve Dînî Eğitim Konularında Bosna-Hersek Müslümanlarının Temsilcileriyle Avusturya Hükûmeti Arasında Yapılan Görüşmeler.....	258
69	Sırbistan'daki Bosna-Hersek Göçmenlerinin Rusya İmparatoru ve İngiltere Kralına Gönderdikleri Telgraf	262
70	Bosna'nın Avusturya'ya İlhakı Hakkında Rus Basınında Çıkan Haberler	265
71	İngiltere ve Fransa Hükûmetlerinin Bosna-Hersek'in İlhakı ve Bulgaristan'ın Bağımsızlığı Hakkındaki Görüşleri	268
72	Avusturya'nın Yenipazar'daki Askerini Çekme Kararı	270
73	Sırbistan Hükûmeti'nin Bulgaristan'ın Bağımsızlığı ve Bosna-Hersek Meselesinde Takınacağı Tavrı.....	274
74	Avusturya'nın Bosna-Hersek İçin Bir Kanun-ı Esasi Çıkartacağı Haberleri ve İtalya'nınTrablusgarb Hakkındaki Tutumu	

75	Almanya Hükûmeti'nin, Rumeli Demiryolu ve Bosna-Hersek Meseleleri Hakkındaki Beyanatı	278
76	Bulgaristan'ın Bağımsızlığını İlan Etmesi ve Avusturya'nın Bosna'yı İlhakını Protesto İçin Yapılan Miting	279
77	Bosna-Hersek ve Yenipazar'ın Tahliyesi Hakkında Avusturya Delegasyon Meclisi'nde Yapılan Görüşmeler	281
78	Sadrızam Kâmil Paşa'nın, Bosna-Hersek'in İlhakı Meselesi ile İlgili Savunması	283
79	Sırp Gazetelerinde Bosna-Hersek Hakkında Çıkan Haberler	284
80	Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti Arasında Bosna-Hersek Hakkında İmzalanan Protokol	286
81	Bosna-Hersek Konusunda Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti Arasında İmzalanan Protokolün Uygulanması Hakkında Bazı Açıklamalar	291
82	Bosna-Hersek Meselesindeki Anlaşmazlığın Giderilmesi İçin Avusturya ile İmzalanan Protokol	293
83	Bosna-Hersek ve Yenipazar'a Avusturya Askeri Yerleştirilmesi Konusunda Yapılan Müzâkereler	294
84	Bosna'ya Gitmek İsteyen Göçmenlerin Pasaportlarının Avusturya Tarafından Vize Edilmediği	306
85	Bosna-Hersek'ten Göçün Hem Göç Edenler, Hem de Geride Kalan Halk İçin Büyük Sakıncalara Yol Açacağı	307
86	Bosna-Hersek'te İlan Edilen Kanun-ı Esasî'nin İncelenmesi	311
87	Göçmenlerin, Bosna'da Kalan Arazi ve Emlâkleri Üzerindeki Tasarruf Hakları	312
88	Bosna-Hersek'te Ahalinin Tasarrufunda Bulunan Mîrî Orman ve Araziye Müdahale Edilemeyeceği	314
89	Bosna-Hersek'ten Kaçamak Yollarla Gelip Tabiiyet İsteğinde Bulunanların Durumu	315
90	Osmanlı Ülkesine Hicret Edecek Bosna-Hersekli Göçmenlerin Tabiiyet Durumu	316
91	Bosna-Hersek Göçmenlerinden Geri Dönmek İsteyenlerin Hukukî Durumu	318
92	Avusturya-Macaristan Devleti ile Osmanlı Devleti Arasında İmzalanan Protokolün Göç ile İlgili Maddelerinde Değişiklik Yapılması İsteği	320
93	Göçmenlerin Bosna'da Kalan Emlâk ve Arazileri Üzerinde İstedikleri Gibi Tasarruf Etme Haklarının Bulunduğu	323

94	Bosna-Hersek'ten Göçüp Osmanlı Tâbiyetine Geçmek İsteyenlerin Hukukî Durumu.....	325
95	Bosna-Hersek Göçmenlerinin Tâbiyet Durumları	327
96	Avusturya Konsolosluklarına Kayıt Yaptırmayan Bosna-Hersekli Göçmenlerin Durumu.....	337
B- BELGELERDE GEÇEN TERİMLERE DÂİR AÇIKLAMALAR.....		341
İNDEKS.....		
BİBLİYOGRAFYA.....		

III. B Ö L Ü M

BELGELERİN FOTOKOPİLERİ	261
--------------------------------------	-----

I. BÖLÜM

GİRİŞ

GİRİŞ

A- Tarih Boyunca Bosna-Hersek

a- Coğrafi Konumu ve Adı

Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneybatı, Balkan yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. *Neretva* nehrinin denize döküldüğü mevkiide 20 km.lik bir toprak parçası ile denize ulaşır, ancak limanı yoktur. Kuzey ve batıda *Hırvatistan*, doğuda *Sırbistan*, güneydoğuda ise *Karadağ* tarafından çevrelenmiştir.

Bosna-Hersek'in yüzölçümü 51.129 km²'dir. Osmanlı idaresinin son yıllarında Bosna vilâyetinin ayrılmış olduğu sancaklar ve bunlara bağlı olan kazalar şunlardır: **Saray sancağı** (merkezi: *Saraybosna*, kazaları: *Visoka*, *Foyniça*, *Çayniça*, *Vişegrad*, *Çelebipazar*, *Kladine*), **İzvornik sancağı** (merkezi: *Tuzla*, kazaları: *Maglay*, *Gradçaniça*, *Gradaçaç*, *Brečka*, *Bjelina*, *İzvornik* ,*Birçe*), **Banaluka sancağı** (merkezi: *Banjaluka*, kazaları: *Gradiška*, *Derbend*, *Teşene*), **Bihke sancağı** (merkezi: *Bihaç*, kazaları: *Ključ*, *Novosel*, *Sazın*, *Krupa*, *Kostayniça*, *Priyedor*), **Travnik sancağı** (merkezi: *Travnik*, kazaları: *Yayçe*, *Akhisar*, *Glamoç*, *İhlivne*), **Hersek sancağı** (merkezi: *Mostar*, kazaları: *Foça*, *Koniça*, *Dumna*, *Liyubuška*, *İstolça*, *Trebin*, *Bileke*, *Nikşik*, *Gaçka*), **Yenipazar sancağı** (merkezi: *Yenipazar*, kazaları: *Yenivaroş*, *Mitroviça*, *Gusinye*, *Tergovişte*, *Akova*, *Kolaşin*, *Prepol*, *Taşlıca*). Bu taksimât hemen hemen tadile uğramaksızın *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* zamanında da muhafaza edildiği gibi, eski *Yugoslavya Devleti*'nin mülkî teşkilâtında da benzer biçimde korunmuştur.

Bosna kelimesi, Sava nehrine dökülen *Bosna* suyundan gelmektedir. *Hersek* ise ortaçağ sonlarında burada kurulan *Hercegovina Dukalığı*'ndan adını almıştır.

b- Nüfus ve etnik yapı

Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunduğu devrin sonunda (1875) yapılan bir sayımda *Bosna-Hersek*'in nüfusu 1.051.000 olarak tespit edilmiştir. *Avusturya-*

Macaristan Devleti'nin idaresi altında iken yapılan 1895 sayımında nüfusun 1.591.036 ve 1910 sayımında ise 1.898.044 kişiye ulaştığı ve aynı sayımda Müslümanların nüfusunun 612.090 olduğu görülmektedir ki bu da genel nüfusun % 32.24'dür. Aynı sayım bu nüfustan 1.668.587 kişinin ziraat ile geçindiğini, geri kalanların ise ticaret ve sanayi ile meşgul olduklarını tesbit ediyordu.

I. Dünya Şavaşı'nı müteakip (31 Ocak 1921) yapılan sayımda nüfusun 1.889.929 olduğu tesbit edilmiştir ki, bu rakam 1910 sayımında elde edilmiş olan neticeden biraz eksiktir.

Bosna-Hersek'te etnik olarak üç ana grup mevcuttur. Bu gruplar, aynı *Slav* kökenden gelmesine rağmen mezhep, din ve kültür farklılığı sebebiyle *Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırp lar ve Katolik Hırvatlar* olarak birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır. Bu arada Yahudi ve diğer unsurlar da azınlık olarak bulunmaktadır. Muhtelif zamanlarda çeşitli kaynaklarda verilen nüfus bilgilerini bir çizelgeyle aşağıya kaydetmeyi uygun gördük.

Bosna'yı 1624'te ziyaret eden Papalık temsilcisi (Visitator) *Petros Masarechi'nin* verdiği nüfus :

<i>Müslümanlar</i>	900.000 (% 66)
<i>Katolikler</i>	300.000 (% 22)
<i>Ortodokslar</i>	150.000 (% 11)

Bölgeyi 1807-1808 tarihleri arasında gezen Fransız seyyahı *Chyamette des Fosses'in* verdiği nüfus :

<i>Müslümanlar</i>	600.000 (% 49.18)
<i>Katolikler</i>	120.000 (% 9.83)
<i>Ortodokslar</i>	500.000 (% 40.98)

Fransız bilgini *Ami Bove'nin* verdiği 1836 tarihli nüfus bilgileri ise şudur:

<i>Müslümanlar</i>	700.000 (% 70)
<i>Hıristiyanlar</i>	300.000 (% 30)

Ahmed Cevdet Paşa 1863'teki müfettişliği esnasında Bosna-Hersek'in nüfusu hakkında *Tezâkir'de* şu bilgiyi vermiştir:

<i>Müslümanlar</i>	472.000 (%41.25)
--------------------	------------------

<i>Katolikler</i>	184.000(%16.08)
<i>Ortodokslar</i>	488.000(%42.65)

1870 tarihinde Türk makamlarınca yapılmış bulunan istatistik de şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	315.228 (%50.84)
<i>Katolikler</i>	78.383 (%12.64)
<i>Ortodokslar</i>	226.312 (%36.50)

Şemşeddin Sami , *Kâmûsü'l-a'lâm* adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir:

<i>Müslümanlar</i>	500.000 (%40)
<i>Katolikler</i>	150.000 (%12)
<i>Ortodokslar</i>	580.000 (%46.4)

Avusturya'nın *Bosna-Hersek*'i ele geçirdikten sonra yaptığı resmî sayım çok önemlidir. Çünkü bu sayım ile işgal esnasında şehit düşenler, sürgün edilenler ve hicret edenlerden sonra geriye kalan nüfus miktarı tesbit edilmiştir. Buna göre:

<i>Müslümanlar</i>	448.613 (% 38.73)
<i>Katolikler</i>	208.391 (%18.08)
<i>Ortodokslar</i>	496.485 (%42.88)

Daha sonra Avusturya'nın çeşitli bölgelerinden Katoliklerin Bosna'ya akını, Müslümanların ise hicret etmesinden dolayı Müslüman nüfusunun gittikçe azaldığı görülmektedir.

Bölgenin 1895'te yapılan nüfus sayımı ise şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	548.632 (%34.99)
<i>Katolikler</i>	334.142 (%21.31)
<i>Ortodokslar</i>	613.246 (42.94)

Avusturya'nın bölgeyi ilhak ettikten sonra 1910 senesinde yaptığı sayım neticesi

:

<i>Müslümanlar</i>	588.244 (%32.25)
<i>Katolikler</i>	417.152 (%22.87)
<i>Ortodokslar</i>	793.264 (%43.49)

1921 tarihinde *Yugoslavya*'nın kuruluşundan sonra yapılan nüfus sayımında *Bosna-Hersek*'teki Müslümanların sayısı 612.137 (genel nüfusa oranı %31.12); 1931 senesindeki Müslüman nüfusu ise 716.584 (% 30.92) olarak kaydedilmiştir.

Bosna-Hersek Hükümeti'nin verdiği son yıllara ait nüfus bilgileri ise şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	1.889.122 (%43.41)
<i>Sırlar</i>	1.367.155 (%31.25)
<i>Hırvatlar</i>	753.242 (%17.22)
<i>Diğerleri</i>	354.860 (% 8.11)
Toplam.	4.374.379 (%100)

c- Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Bosna-Hersek Tarihi

Balkan yarımadasının kuzeybatı bölgesi eski tarihlerden beri, güneydoğudan gelip batıya giden veya kuzeyden gelip güneye inen muhtelif kavimlerin geçtikleri bir köprübaşı vazifesi görmüştür. Bölge eski çağlarda *İlliryalılar* ve daha sonra da *Romalıların* nüfuzu altında kalmıştır. *Avarlar* ve *Slovenler*'in VII. asırda burayı istilâ etmesi ile Roma medeniyetinin nüfuzu ortadan kalkmıştır.

626-640 seneleri arasında *Sırp* ve *Hırvat* kimliğini taşıyan kabileler Balkan yarımadasının kuzeybatısını işgal etmişlerdir. *Hırvatlar*, Hıristiyanlığın *Katolik*, *Sırlar* ise *Ortodoks* mezhebini benimsemişlerdir. Ne Katoliklik ne de Ortodoksluk Bosna'da tam bir zafer kazanamamıştır. Bu kavmin iki din sahası arasında kalması, *Bogomilizm* denilen, papazlar ile Macar ve Sırp krallarının şiddetli takiplerine rağmen gittikçe genişleyip yerleşen ve Bosna tarihinde orijinal bir iz bırakan yeni bir mezhebe zemin hazırlamıştır. *Bogomillerin*, vaftizi, Meryem Ana ile azizler kültürünü, mukaddes resimleri ve haçı reddetmeleri yanında papaz sınıfını da kabul etmediklerinden dolayı İslâmiyeti kabul etmeleri kolay olmuştur. Bogomill mezhebi, *Bosna-Hersek*'te XII. asırda gelişmiş ve *Papalık* buna karşı şiddetli tedbirler almıştır. Bosnalılar, mezhep farkıyla birbirinden ayrılan Sırp ve Hırvat milletleri arasında, dili aynı, fakat dini farklı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

d- Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Bosna üzerine ilk Osmanlı akını 1386'da olmuştur. 1389'da *Sırp Knezi Lazar*'ın komutasındaki Bosna askerleri Kosova Savaşı'na katılmışlardı. Savaşı Osmanlıların

kazanmasıyla Sırp Knezliği, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. 1392'de *Üsküp*'ün fethi Sırbistan ve Bosna'nın durumunda önemli değişikliklere yol açmıştır. Bölgede bir hareket üssü meydana getiren *Paşa Yiğit Bey* zamanında Bosna'ya önemli akınlar gerçekleştirilmiş, 1428-1429 yılları arasında Osmanlılar tarafından haraca bağlanmıştır.

Osmanlıların İstanbul'u fethedip Bizans İmparatorluğu'na son vermesi Avrupa'da büyük bir heyecan yaratmış ve Papa İkinci Pi'nin öncülüğünde yeni bir haçlı seferinin hazırlıklarına başlanmıştır. Papa'nın bu haçlı seferi çağrısına *Bosna Krallığı* ile *Hersek Dükalığı'nın* verdiği önem dikkatleri çekmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Balkanlar'da Osmanlı Devleti aleyhine gelişen bu durumdan oldukça rahatsız olmuş ve hemen yanbaşında büyüyen bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Balkan fetihlerini tamamlamaya karar vermiştir. Bu arada *Bosna Kralı Stephan Tomaşeviç* devamlı olarak gönderdiği ellibin düka tutarındaki haracı da kesmiş bulunuyordu. Bu işle ilgilenmesi için İstanbul'dan görevli olarak gönderilen iki elçinin Bosna'da hapse atılması bardağı taşıran son damla olmuş ve Bosna'nın fethi bir zaruret halini almıştır. Bosna'nın fethi daha sonra yapılacak *Venedik* seferleri açısından da önemliydi. Çünkü Venedik üzerine yapılacak seferlerde Bosna stratejik bir önem arz ediyordu. Nihayet 1463 yılında açılan sefere *Fatih Sultan Mehmed* bizzat kumanda etmiştir. Bosna Kralı, savunma amacıyla önce *Yaytse Kalesi*'ne, daha sonra burada tutunamadığından *Klyuç Kalesi*'ne çekilmiş, fakat kaleler fethedildikten sonra teslim olmak zorunda kalmış ve buna rağmen idam edilmiştir. *Stephan Tomaseviç*'in teslim olduğu halde idam edilmesindeki en önemli sebepler, Osmanlı Devleti'ne verdiği haracı kesip, gönderilen elçileri hapse attırması ve haçlı seferlerinin hazırlıkları sırasında *Macaristan*'ı, *Venedik*'i ve *Arnavut Kralı İskender*'i Türkler aleyhinde kışkırtması ile Türk düşmanlığını ön plana çıkarmış olmasıdır. *Stephan Tomaseviç*'in "kraldan fazla kralcı" bir tavır içine girmesi âkibetini hızlandırmıştır.

Bosna, Osmanlı Devleti'ne dahil olunca idarî bakımdan sancak haline getirilmiş ve ilk sancak beyi de *Minnetoğlu Mehmed Bey* olmuştur. Hersek sancağı ise 1470'te teşkil edilmiştir. 1463-1550 arası sancak merkezi Bosnasaray iken 1550'de Travnik'e nakl olunmuştur. 1583'de Bosna eyalet haline getirilince merkez Banaluka kabul edilmişse de 1684'te tekrar Travnik'e nakledilmiştir. 1850'den sonra kurulan teşkilâtla Bosnasaray, vilâyet merkezi olmuştur.

Bosna-Hersek'in fethi bölgenin sosyal yapısında önemli gelişmelere sebep olmuştur. Timar sisteminin uygulanıp yerli beylerin güçlerinin kırılmasıyla köylülerin üzerindeki baskılar azalmış, hayvancılık ve madencilik gelişmiştir. Hersek bölgesinde ise hayvancılıkla uğraşanların boş ziraat alanlarına yerleştirilmeleriyle, harap bölgelerin islâhı ve ziraatın gelişmesi için yeterince insan gücü sağlanmış oluyordu. Bölge fethedildikten sonra sipahilere timarlar tahsis edilmiştir. Bu sipahilerin çoğu Müslüman, az bir kısmı ise Hıristiyan idi. Hıristiyan sipahilerin Müslüman olan torunları daha sonra sipahi, zaim, kale dizdarı hatta vezir ve sadrâzam bile olmuşlardır. Fethedilen şehir ve kasabalarda klasik Türk el sanatları, dericilik ve kuyumculuk oldukça gelişmişti. Osmanlı'nın esnaf teşkilâtı ve lonca sistemi de bölgenin ticari yapısına büyük katkılar sağlamıştır.

Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, Venedik, denizden ve karadan tehdit edilir hale gelmiştir. Venedikliler bundan dolayı aynı tehlikeyi yaşamaya başlayan Macarlar ile bir ittifak yaparak 1463 senesinde Bosna üzerine taarruza geçmişlerdir. Taarruzun kış mevsiminde yapılması ve Osmanlı kuvvetlerinin yeterli yardım alamamasından dolayı Bosna'nın merkezi Yaytse ile Srebrenice Macarlar tarafından ele geçirilmiş, İzvornik ise kuşatılmış fakat alınamamıştır. 1464 ilkbaharında *Fatih Sultan Mehmed* ikinci defa Bosna'ya sefer düzenlemiştir. Yaytse geri alınamamış, fakat diğer kalelerin bir kısmı yıkılmış, lüzumlu olanlarına ise asker ve mühimmât konmuştur. (Yaytse ancak 1528 de geri alınabilmiştir).

Hersek Dükalığı 1467 yılında *Vezir-i Azam Mahmud Paşa* tarafından ele geçirilmiştir. *Düka Stephan Kassariç* bağlılık bildirdiğinden dolayı yerinde bırakılmıştır. Osmanlı tarihinde vezir-i azamlığa kadar yükselen *Hersekzade Ahmed Paşa*, *Stephan Kassariç*'in oğludur. *Stephan Kassariç*'in ölümünden sonra dükalık ikiye ayrılmış ve *Kassariç*'in diğer iki oğlunun Hersek'i ele geçirmeye kalkışmaları üzerine 1480'de tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Osmanlı Devleti, Bosna'da, *Kula-i Hakaniye Kaptanları* adı verilen idarî bir sistem kurmuştu. İlk kaptanlık 1558'de *Gradiçka*'da en son kaptanlık da 1802'de *Hutovo*'da kurulmuş ve toplam kaptanlık sayısı otuz dokuzu bulmuştu. Her kaptanlık belirli bir araziye sahipti ve arazi, dahilinde bulunduğu en büyük kale adına göre adlandırılırdı. Kaptanların vazifeleri arasında, hudutları muhafaza etmek, bölge çevresindeki yolları emniyet altında bulundurmak, kalelere silâh ve cephane temin etmek sayılabilir. *II. Mahmud* zamanında kaptanlıkların askerî kuvveti 24.000 kişi

kadardı. Bosna'da görülen diğer bir özellik timar ve zeâmet usulünün verâset yoluyla intikali idi. Bosna'nın ticareti gelişmiş olsa da iktisadî yönden ziraatin önemi daha büyüktü. Kaptan, ağa ve beylerin elinde bulunan çiftliklerde kiralama usulü vardı. Toprağı işleyen bu kiracılara *kmet* denilirdi. Bunlar elde ettikleri mahsullerden yarımçılık, üçleme, dörtleme ve beşleme usullerine göre arazi sahiplerine ücret öderlerdi.

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının sonucu olarak bölge halkına dinî serbestiyet getirmiştir. Osman Ergin'in *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı* adlı eserinde, *Fatih Sultan Mehmed*'in buradaki Latin papazlarına verdiği ferman suretinde:

"Ben ki Sultân Mehmed Hanım. Cümle avâm ve havâssa ma'lûm ola ki, işbu dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Bosna ruhbânlarına mezîd-i inâyetim zuhûra gelüp buyurdum ki, mezbûrlara ve kiliselerine kimse mâni' ve müzâhim olmayıp ihtiyâtsiz memleketimde duralar. Ve kaçup gidenler dahi emn ü emânda olalar.

Gelip bizim hâssa memleketimizde havfsiz sâkin olup kiliselerine mütemekkin olalar. Ve yüce hazretimden ve vezîrlirimden ve kullarımdan ve reâyalarımıdan ve cemi'-i memleketim halkından kimse mezbûrelere dahl ve ta'arrûz edip incitmeyeler, kendülere ve cânlarına ve mâllarına ve kiliselerine ve dahi yabandan hâssa memleketimize âdem gelirler ise yemin-i mugallaza ederim ki yeri, göğü yaratan Perverdigâr hakkıçün ve Mushaf hakkıçün ulu Peygamberimiz hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve kuşandığım kılıç hakkıçün bu yazılanlara hiç bir fert muhâlefet etmeye. Mâdâm ki bunlar benim emrime mutî' u münkâd olalar. Şöyle bilesiz"¹ dediği belirtilmiştir. Bu ferman suretinde de görüldüğü gibi Hıristiyanlar tam bir hürriyet ortamı içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı aldığı zaman sadece Katolikler'e değil Bogomill mezhebindeki Bosna Hıristiyanlarına da çok müsamaha göstermiş ve onların devlet hizmetinde yetişmelerini sağlamıştır. Hz. İsa'yı Allah'ın kulu olarak kabul etmeleri ve Hz. Muhammed'i tanımalarından dolayı *Bogomiller* Müslümanlar'a daha yakın görülüyorlardı. Türklerin vicdan hürriyetine hürmet göstermeleri, bir kaç asır Katolik

¹ Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 93-94

kilisesi ile bu mezhepteki kralların ve Macarlar'ın zulmüne uğrayan Bogomiller'in toplu olarak İslâmiyeti kabul etmesine sebep olmuştur. Hatta tarihî bir rivayete göre, *Fatih Sultan Mehmed* bunlara dileklerinin ne olduğunu sorduğunda, devlet hizmetlerinde görev almak istediklerini öğrenmiştir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin saraylarında ve ordusunda namuslu ve sadakatli olarak görevlerini yapmışlardır.

Bogomill mezhebine bağlı *Boşnaklar*, savaş kabiliyetleri, Macarları iyi tanımaları ve Papalığa karşı derin bir kin beslemeleri sebebiyle Macaristan ile yapılan savaşlarda etkin bir rol oynamışlardır. *Müslüman Boşnaklar* her zaman Osmanlı Devleti'nin kuzeybatı hududunu yalnız başlarına müdafaa etmişlerdir. Serdarların kumandasındaki sipahilik teşkilâtına bağlı bulunan kıtalar, Türk hâkimiyeti devam ettiği müddetçe sadakat ve fedakârlıkla vilâyet makamına tâbi kalmış ve Bosna, Osmanlı Devleti'nin bir kalesi olmuştur.

Boşnaklar, İslâmiyet'i kabul etmeleri, devlete bağlılık ve güvenilirliklerini isbat etmeleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapmışlar, hatta defterdar, kaptan-ı derya ve sadrâzam bile olmuşlardır. Osmanlı tarihini incelediğimizde beş kez sadrâzamlığa getirilen *Hersekzade Ahmed Paşa* (1497-1516), yine üç kez sadrazâmlık yapan *Damad İbrahim Paşa* (1596-1601) ve bir devre imzasını atmış *Sokullu Mehmed Paşa*'nın Boşnak asıllı olduklarını görüyoruz. Bunlar haricinde muhtelif tarihlerde sadrâzamlık yapan diğer Boşnak sadrazâmlar şunlardır: *Lala Mustafa Paşa* (1580-1580), *Malkoç Ali Paşa* (1603-1604), *Lala Mehmed Paşa* (1604-1606), *Derviş Mehmed Paşa* (1606-1606), *Kara Davud Paşa* (1622-1622), *Hüsrev Paşa* (1628-1631), *Topal Recep Paşa* (1632-1632), *Salih Paşa* (1645-1647), *Sarı Süleyman Paşa* (1685-1687), *Damad Melek Mehmed Paşa* (1792-1794).

e- XVII.Asırdan Sonra Bosna-Hersek

XVII. asırdan sonra *Budin*'in düşmesi ve 1697 Eylül'ünde gerçekleştirilen son Nemçe Seferi'nin sonunda, Avusturya karşısında uğraman ve tarihlere *Zenta Bozgunu* diye geçen facia üzerine Balkanlarda Osmanlı askerî gücü zaafa uğramıştır. Bir ay sonra da *Bosna Muhafızı Mehmed Paşa*'nın ölümüyle askerinin başsız kalması üzerine Avusturyalı ordu komutanı *Prens Eugene de Savoye* bir takım palangaları yıkıp yaktıktan sonra açık bir şehir olan *Bosnasaray*'ı da 120 camisiyle beraber yakmış ve Osmanlı Devleti tarafından gönderilen yeni muhafızın yaklaştığını haber alınca alelacele geri çekilmiştir (17 Ekim 1697).

1718 yılında Morava'nın Tuna nehrine karıştığı Pasarofça mevkiinde Avusturyalılar ile akdedilen anlaşma ile Bosna'nın Sava nehri aşağı mecrasındaki kısmı bu devlete terkedildi. Venediklilere ise Hersek'te işgal ettikleri bazı yerler verildi. 1737 yılında *Hekimoğlu Ali Paşa* komutasındaki Osmanlı Ordusu Banaluka'da Avusturya Ordusu'na karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Bunun neticesinde 18 Eylül 1739'da Belgrad'da Rusya ve Avusturya devletleriyle yapılan anlaşma neticesi ve 1718'de kaybedilen topraklar tekrar geri alınmıştır. Habsburglar siyasetinin batıya dönük olması sebebiyle Bosna, doğuda kaldığından dolayı, XVIII. asırda Türk hâkimiyeti altında kalmıştır.

1797'de Avusturyalılar ile *Kampo Formiyo Antlaşması*'nı imzalayarak Venedik Cumhuriyeti'ne son veren Fransa, bölgede yeni bir eyâlet kurmuş ve buraya *Provinces Illirienes* adı verilmiştir. Bu eyaletin sınırları Kattaro körfezinden itibaren, Spalatto, Zara ve Triyeste'ye kadar uzanan topraklar ve Bosna'nın batısındaki Karlovac, Vilach ve Tirol'e kadar olan bölgedir.

XVIII.asrın başından itibaren, diğer imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı Devleti de milliyetçilik cereyanlarından menfi olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu etkilenmenin çıkış noktası da Balkanlar olmuştur. İlk olarak Dalmaçya sahillerinin Fransızların eline geçmesiyle bölgede Fransız İhtilâli'nin sonucu olan milliyetçilik cereyanları etkisini göstermeye başlamıştı. Fransızlar Dalmaçya'daki şehirlerde 25 okul ve kız talebe için 25 lise açmışlar, hatta bir üniversite dahi kurmuşlardı. Bunun neticesi olarak bu bölgedeki Hırvatlar ile Hersek bölgesindeki Hırvatlar birleşip *Büyük Hırvatistan İdeali*'nin gerçekleşmesi emeline düşmüşlerdi. Ayrıca Napolyon, Dalmaçya'da Bosna'ya giden yolları tespit ettirmiş ve Mostar, Bosnasaray gibi merkezlerde özel haber alma teşkilâtı bile kurdu muştur. *Napolyon Bonaparte*'in niyeti isyanlar çıkararak Bosna'yı içten ele geçirmektir. Fakat Bosna kaptanları Napolyon'un bu istilâ niyetlerinin gerçekleşmesine engel olmuşlardır.

f- 1804 Sırp İsyanı ve Bosna-Hersek

Bosnalılar, Napolyon'un muhtemel istilâsına karşı memleketlerini savunmakla meşgul iken Sırbistan'da *Kara Yorgi* önderliğinde çıkan isyan daha büyük tehlike oluşturmaya başlamıştı (1804). Kara Yorgi'nin düşüncesi Bosna-Hersek'teki Hıristiyanları ihtilâle katılmaları için ayaklandırmak ve Karadağ ile birleşip büyük bir Sırbistan kurmaktır. Zaten Bosna'daki Katolikler Dalmaçya'daki Fransızlar tarafından himaye görmekte ve Kara Yorgi'ye de sempati duymaktaydılar. İsyan bastırılmadan

1806-1812 Osmanlı-Rus harbleri başladı. Sırlar bundan sonra Bosna'ya karşı şiddetli hucumlara girişerek *Yadar*, *Radiyavana* ve *Böğürdelen*'i ele geçirmişler ve feci katliamlar yapmışlardır. Sırbistan ve Karadağ'dan bir çok Müslüman ahali ihtilâlcilerin zulmünden kurtulmak için Bosna'ya iltica etmişlerdir. Göç edenlerin acıklı durumu ve *Belgrad*'ın düşmesi Bosnalıları çok müteessir etmişti. Çünkü Boşnaklar Belgrad Kalesi'ni kendi topraklarının kilidi sayıyorlardı. 1808 yılında barış müzakerelerinin yapıldığı sırada Sırlar Bosna'daki Ortodoks reayayı ayaklandırmak için yeniden teşebbüse geçmişler ve özellikle *Gradiçka* havalisi Ortodoksları ve diğer Ortodokslar da bu ayaklanmaya katılmışlardır. *Papaz Joviç*'in idare ettiği bu Hristiyan isyanının yer yer bastırılmasına rağmen 1809 yılında Ruslarla harp başlayınca Sırlar Karadağlılarla birlikte Bosna-Hersek ve Sancak bölgesinde taarruza geçmişlerdir. Fakat yapılan savaş neticesi Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesi mümkün olmamıştır. 1812'de akdedilen *Bükreş Antlaşması* ile Ruslarla olan savaş bitince Sırp isyanları da bastırılmış, Belgrad ve diğer kaleler geri alınmıştı. Bu isyan hareketleri sırasında *Boşnaklar* genel olarak devlet tarafında yer alarak eyâletlerini savunmuşlardı. Sırlar Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıkları gibi Bosna içindeki Ortodoksları da isyana teşvik ediyorlardı. Fakat Bosna kaptan ve askerleri eyâletin asayişini muhafaza ederek buna izin vermemişlerdir.

Napolyon Bonaparte'in hâkim olduğu dönemlerde Avrupa'ya karşı uyguladığı kıta ablukası siyaseti *Bosna-Hersek*'i olumlu bir şekilde etkilemişti. Bosna, transit ticaret yollarının üzerinde bulunduğundan dolayı ticareti gelişmişti. Fakat bu dönemde *Saraybosna*'da halkla idarecilerin arasında silâhlı direnişe kadar varan ciddî anlaşmazlıklar olmuş, 1820'de *Celaleddin Paşa* sayesinde bu olaylar sükun bulmuştur. *II.Mahmud* dönemi içinde, 1826'da Yeniçeri Ocağı merkezde kolayca kaldırılmasına rağmen diğer eyaletlerde o kadar kolay kaldırılamamış ve Bosna'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma meselesi yıllarca devam etmiştir. Bu iç olaylar 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de öteden beri askerî kudretleriyle tanınmış bulunan Arnavutluk ve Bosna gibi eyâletlerden hiç bir yardım görmemesine sebep olmuştur.

1831'de bazı yenilikleri uygulamaya koyma ve orduyu yeniden düzenleme teşebbüsleri *Hüseyin Kapudan Gradaşeviç*'in liderliğinde Bosnalı Müslüman âyanın başını çektiği bir ayaklanmaya dönüşmüştür. 1832 yılında isyan bastırıldıktan sonra kaptanlık müessesesi ortadan kaldırılmıştır.

g- 1861 Hersek İsyanı

Uzun süredir çete hareketlerinin devam ettiği Hersek'te Hıristiyanlar idarecilerin kendilerine yaptıkları zulmü ileri sürerek 1861'de Bâbîâli'ye karşı isyan etmişlerdi. Bundan başka Hıristiyan halkı baş kaldırmaya sevk eden başka sebepler de vardı. Bu isyanın en önemli sebepleri arasında, Sırbistan'ın muhtariyet haklarını genişletmesi, Kırım muharebesinin acısını çıkarmak isteyen Rusya'nın Slavları tahrik etmesi, Avusturya'nın asileri himaye etmesi ve nihayet eşkıya güruhu haline gelen Karadağlıların Hersek asileriyle el birliği etmeleri yer alıyordu.

Karadağ doğrudan doğruya Bâbîâli'ye karşı bir harekete geçecek kudreti kendisinde görmediği için, komşuluğundan faydalanarak Hersek'in Hıristiyan halkını ayaklanmaya teşvik etmişti. Karadağlılar çeteler halinde Herseklilere iltihak ediyorlardı. Karadağ'ın bu hareketi Hersek isyanının kesin bir şekilde bastırılmasına imkan bırakmamakta idi. Bâbîâli bu durum karşısında Hersek isyanı ile Karadağ'ın müdahalesini bir mesele olarak ele almaya karar verdi.

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa Hersek isyanını bastırmaya memur edildi ve Hersek asilerinin Karadağ'dan yardım almalarını önlemek için Karadağ sınırı üzerinde tarassut postaları kurdu. Osmanlı Devleti'nin tabîi olarak, kendini savunmak için aldığı tedbirler, *Karadağ Prensi Nicola* tarafından protesto edilmişse de etkili olamamıştır. *Ömer Paşa* 21 Kasım 1861'de asilere karşı kazandığı *Piva zaferi*yle isyanın bastırılması yönünde önemli bir başarı elde etmiş ve ortada çetelerden başka bir şey kalmamıştır. Fakat Hersek isyanının tam olarak ortadan kaldırılması Karadağ meselesinin halledilmesine bağlıydı. Bu sırada Bâbîâli de İstanbul'daki büyük devletler elçilerine bir nota vererek Hersek'te asayişin sağlanması ve Karadağlıların cezalandırılması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını ve Karadağ şehirlerinin abluka edileceğini bildirdi. Bundan sonra Karadağ'dan, silâhsızlanması, ilân edilen seferberliğin kaldırılması ve askere alınanların terhis edilmesi istendi. Bu haklı istekler kabul edilmeyince Karadağ'a karşı harekete geçildi. *Ömer Paşa* komutasındaki Osmanlı orduları, büyük başarılar elde ederek Karadağ'ın başkenti *Çetine*'ye girmek üzereyken bu gelişmelerden rahatsız olan Avrupa diplomasisinin araya girmesiyle *İşkodra Antlaşması*'nı imzalamak zorunda bırakıldı. 1861'deki isyanın yatıştırılması bu Karadağ zaferinden sonra mümkün olmakla beraber *Bosna-Hersek* meselesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

h- Bosna-Hersek'te Ahmed Cevdet Paşa'nın Müfettişliği

Ahmed Cevdet Paşa'nın Tezâkir'de ifade ettiğine göre isyanın bastırılması için *Ömer Paşa*'nın yaptığı askerî harekâtla Bosna'yı zapt etmesi (1850-1851), ileri gelenlerin sürgüne gönderilmesi ve lüzumundan fazla sert davranılmasından dolayı *Boşnakların* askerlik ve hükümete karşı bakış açıları değişmişti. Bu sebepten *Boşnaklar* uzun zamandan beri devlete asker vermemekte direniyorlardı. Müfettiş olarak Bosna'ya gönderilen *Cevdet Paşa* ise *Sadrâzam Fuad Paşa*'dan askerî meselelerde gerekli düzenlemeleri yapması için şifahî talimât almıştı. *Cevdet Paşa*, *Tezâkir* adlı eserinde *Boşnakların* iyi ve güzel ahlâklı, dindar, itikadı sağlam, ulemaya hürmetlerinin ise fazla olduğundan bahsederek yapılacak askerî düzenlemelerde başarılı olacağına dair kanaatini belirtmektedir. *Ahmed Cevdet Paşa* ayrıca vergi ve âşâr meselesinin mültezimlerin suistimallerinden kurtarılması için bir komisyon teşkil edip bu işleri de ele almıştır. Hersek'in eşrafından olan komisyon üyelerinin halka sözlerini dinlettirebilecek insanlar olmasından dolayı, bu kişileri askerî düzenlemeler konusunda ikna etmek niyetini taşıyan *Cevdet Paşa* bu şekilde halkın askeriyeye karşı olan fikirlerini de değiştirmeyi hedeflemiştir.

Hersek bölgesindeki halkın eğitiminin geri kalmış olduğu gibi askerlik meraklarının da çok azaldığını ifade eden paşa bunun sebebinin *Boşnakların* gurbete çıkmaya alışık olmayışlarından kaynaklandığını belirtiyor. Bu düzenlemelerde bölge eşrafından tertip olunan bir heyetle müşavere eden *Cevdet Paşa*: "**Sultan Abdülaziz Han efendimiz hazretleri beni teftiş memuriyeti için buraya gönderdi ve kadıaskerlik rütbesi verdi. Bunun ne manaya işaret olduğunu derk edebilirsiniz. Ben kadıaskerim, fakat askerim yok. Sizlerden bir yeni asker isterim. Olmaz ise çok eğlenmeyip giderim**"² demiştir.

Boşnaklar'dan oluşan bu meclis kendi aralarında bir aya yakın gizli görüşmeler yapmıştı. Avusturyalılar ile Sırpların bu durumdan kuşkulayıp araştırma yapmalarına rağmen dışarı bir kelime sızdırmamışlar ve *Cevdet Paşa*'nın güvenini kazanmışlardı. Neticede eşraf ve muteberandan oluşan meclis askerliğe yazılma konusunda halkı teşvik etmeyi kabul etmişlerdi. Hatta Avusturyalıların Osmanlı Devleti'nin malî sıkıntı içinde olduğu ve askere para veremeyeceğinden bahsetmeleri üzerine "**Para için askerlik etmek bizim dinimize yakışmaz. Biz askerlik vazifesini ancak din ü devletimiz için ifâya borçluyuz. Erkan-ı Vilâyet böyle münasib görmüş, Kaza-i Erbaa (Saraybosna, Gradacaç, Travnik, Mostar) müftüleri dahi fetva vermiş Biz**

² Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1986, c III, s. 37

ondan dönmeyiz"³ diye cevap vermişlerdi. Kısa zaman içinde *Boşnakların* askerlik konusundaki fikirleri değişmiş ve *Bosna-Hersek* bölgesinden üç tabur asker teşkil edilmiştir. Bu taburların bazı zabitleri de eşraf ve muteberandan seçilerek beylerin de bu işe destek vermeleri sağlanmıştır.

Cevdet Paşa müfettişliği esnasında Adriyatik yoluyla Hersek'e giderken bölgedeki *Klek Limanı* ve *Sutorina sahilinin* Osmanlı Devleti'ne ait olduğunun unutulduğundan bahseder. Karadağ meselesi ortaya çıkıp Hersek'e asker gönderilmesi gerektiğinde bu limanların Osmanlı'ya ait olduğu buradaki *Boşnakların* hatırlatmasıyla anlaşılmıştır.

Taşlıca'nın Granitza mahallinde bir kaç kişinin bir Hıristiyanı öldürmesi üzerine bölge Hıristiyanları, bu olayı ihtilâl çıkarmak için bir bahane saymışlar ve kasabadaki dükkanları kapattırmışlardı. Ancak alınan tedbirlerle isyan başlamadan engellenmiştir. *Ahmed Cevdet Paşa*, Hersek'in merkezi olan *Mostar'a* vardığında isyan eden asi nahiyeler meselesinin devlet için büyük gaileler çıkardığından dolayı bunların hallinin zorluğunu anlatır. Asilerin hepsi Karadağ'ın nüfuzunda ve Rusya Devleti'nin politikasına bağlı bulunuyorlardı. Bu asiler, destek aldıkları Avusturya ve Rusya devletlerinin anlaşmazlığa düşmeleri sonucunda gelişen durum üzerine *Mostar'a* gelip devlete bağlılıklarını bildirmişlerdi. *Cevdet Paşa'nın*, asi reisleriyle yaptığı görüşmelerin de isyanların sona ermesinde etkisi olmuştur.

Hersek gezisi sırasında *Novavaroş'a* uğrayan Paşa buranın Hıristiyan ahalisinin diğer kaza ahalisine göre terbiye ve fikrî yapı olarak daha iyi durumda olduklarını belirtmektedir. Nitekim Sırbistan'dan gelen eşkıya bu bölge binalarına ve ahalisine zarar veriyordu. Paşanın da belirttiği gibi Sırlardan yalnız Müslümanlar değil Hıristiyanlar da zulüm görmüştür. Tarihin her döneminde Sırp çeteleri kendileri gibi düşünmeyen ve devlete bağlı olan Hıristiyanları da katletmişlerdir.

Ahmed Cevdet Paşa Dalmaçya sahili yakınlarında *Liyubuška* kazasındaki Avusturya hududunun emniyetsiz olması ve Dalmaçya eşkıyasının bölgedeki tarla ve mezraları tahrip etmesi üzerine, sınır üzerinde karakol ve sınır kuleleri inşa edildiğini anlatır. Bu sayede eşkıyalık önlenmiş ve alınan tedbirlerin neticesi olarak gümrük gelirleri de artmıştır.

³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.* c.III, s.44

Cevdet Paşa, Bosna-Hersek'te eğitim meselesini de düzeltmek ve geliştirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştu. Bunlardan birinde Paşa, asi reisleriyle görüştüğü esnada Benanlı Pop Todosiye adlı eşkıya bölgede bir mektep inşası talep etmesine karşılık, Rudine ahalisinden Vuko Aleksiç mektebe karşı olduğunu ve kendilerine ilk olarak çoluk çocuğunu barındıracak kulube ve beslemek için de zahire lazım olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Paşa "İbtida evleriniz yapılır, fakr ü fâkâdan dahi kurtulursunuz ba'dehu mektebler dahi açılır her şey olur biter. Bunlar bir günde olacak işler değildir. Bir kere işler yoluna girsin de ba'dehu bi't-tedric cümlesi husûle gelir"⁴ deyip bu münakaşa konusunu halletmiştir. Ayrıca ihtiyaç üzerine Mostar'da bir Latin mektebi de açtırmıştı. Mostar bölgesinden Saraybosna'ya geçen Paşa buranın mekteplerinin ve öğrencilerinin durumunun daha iyi olduğunu zikreder. Cevdet Paşa'nın kız Hristiyan mektebine yaptığı ziyarette bir öğrenci tarafından yapılan teşekkür konuşması Tezakir'de şöyle geçmektedir:

"Fehâmetlü efendimiz. Kudretlü azametlü Pâdişâhımız Sultan Abdülaziz efendimiz hazretlerine teşekkür etmek üzere mektebimiz şâkirdleri beni intihâb ve tevkîl ettiler. Evvela Allahu Te'âlâ hazretlerine teşekkür eyleriz ki bizi böyle merhâmetli ve şefkatli pâdişâhın ülkesinde yarattı ve pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerine dahi teşekkür ederiz ki bizi her türlü ni'met ve ihsânna nâil etti ve zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı Devlet-i Aliyye'de her türlü âsâyîş ve istirâhatte bulunduğumuzdan dolayı ne vechile teşekkür edeceğimizi bilemeyip refikalarımınla beraber du'â-yi tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü âfiyet-i pâdişâhî tekrâr be-tekrâr merfû-ı kabûl-gâh-i cenâb-ı Rabbü'l-ibâd kılınmıştır ve mektebimizi bi't-teşrîf beyne'l-akrân bizi müftehir buyurduğunuza dahi kezâlik cümle tarafından teşekkür ederim"⁵

Bu ifadeden, bölgede yaşayan Hristiyanların eğitim açısından da ne kadar serbest oldukları anlaşılmaktadır. Saraybosna'yı ziyareti esnasında erkek Hristiyan mektebinde bir erkek öğrenci tarafından yapılan teşekkür konuşması da şöyledir:

"Çok şükür olsun Cenâb-ı Hakk'ın bizlere inâyet-i mahsûsa-i ilâhiyyesi olan Sultan Abdülaziz Han efendimiz hazretlerinin asr-ı hümâyûnlarında böyle bir ferahlı güne yetiştik. Bi'l-cümle sunûf-ı tebe'ası hakkında kalb-i rahîm ü şefîk ile mütesâviyen lûtf u iltifât buyurdıkları cihetle cümlemiz bahtiyârız.

⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*, c.III, s.12

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*, c.III, s. 20

Bundan dolayı ne vechile teşekkür edeceğimizi bilemeyüp du‘a-yı tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü iclâl-i pâdişâh-ı merâhim îtiyâda terdifen me‘mûr-ı murahasları semâhatlü Cevdet Efendi hazretlerine dahi du‘âlar eyleriz’’⁶

Bosna'da ticaretle uğraşan kişi sayısı oldukça fazlaydı. *Cevdet Paşa Tezâkir*'inde bu konuya da değinmiştir. *Bosna eyâletinden* ihraç edilen ürünler arasında buğday, çavdar, mısır, arpa, yulaf gibi tahıl ürünleri, erik, ceviz, fındık, gibi meyveler sığır, koyun, kürk, deri, keçe, kilim, fıçı tahtası, kereste vs. yerliyordu. Bosna'nın ithalâtını ise şeker, kahve, pirinç, tütün, sabun, fes, ipek, elbise, kağıt ve bunun gibi ürünler teşkil ediyordu. İthâlât ve ihrâcât başta Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti olmak üzere Sırbistan, Karadağ, İtalya ve Arnavutluk ile yapılyordu.

Ahmed Cevdet Paşa müfettişlik görevini başarıyla tamamlamış ve 20 Kasım 1864'te *Bosna-Hersek*'ten, İstanbul'a dönmek üzere ayrılmıştı.

ı- 1875 Hersek İsyanı

19. asrın sonlarına doğru Avrupa'da, *Avusturya-Macaristan*, *Rusya* ve *Almanya* devletleri belli başlı güç odakları durumundaydılar. Bu üç devletin üzerinde durdukları en önemli konu Şark meselesi idi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Hıristiyan unsurun tahrik edilerek Hıristiyanların yaşadıkları bölgelerin kendi nüfuzları altına alınması yolundaki faaliyetlerden geri durmamışlardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun *Bosna-Hersek* üzerinde uzun süredir emelleri bulunmaktaydı ve bu devletin esas amacı Selanik'e ulaşmaktı. 1875 yılında *Bosna-Hersek*'te yeni bir isyanın çıkmasında kuşkusuz Avusturya'nın rolü çok büyüktür. *Bosna-Hersek*'in Sırbistan ve Karadağ gibi iki Slav ülkesi ile Avusturya arasında yer alması burayı propaganda için uygun bir duruma getiriyordu. Ayrıca 1856 *Paris Antlaşması*'ndan sonra Karadağ, Sırbistan ve Girit gibi yerlerin, çıkan isyanlarla muhtariyet kazanmış olmaları da *Bosna-Hersek*'in Hıristiyanlarını heveslendiriyordu. Hersek isyanı, *Nevesin* kazası Hıristiyan ahalisinden bir kaç yüz kişilik bir grubun Karadağ'a geçerek *Prens Nicola*'ya Osmanlı vergilerinin ağırlığından bahsederek, jandarmanın yaptığı zulümlerden şikayet etmesi ve prensin de bu durumu İstanbul'daki Rus Elçisi İgnatıyef'e bildirmesinden sonra mültecilerin cezalandırılmamak şartıyla geri dönmelerine izin verilmesiyle 1875 yılı Nisan ayında başlamıştır.

⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e*, c.III, s.20-21

Bu durumdan sonra Hersek'e dönen mülteciler orada da gördükleri muameleden cesaret alarak halkı isyana teşvik etmişler ve isyan bütün Hersek bölgesine kısa sürede yayılmıştır. Mültecilerin geri dönüşüne izin verilmesi devletin bir zaafı olarak değerlendirilmiş, askerler öldürülüp yollar kesilmiş ve Müslümanlar öldürülmeye başlanmıştır (Temmuz 1875). *Bosna Valisi Müşir Derviş Paşa*'nın hemen müdahale etmeyerek İstanbul'a görüş sorması ve takviye kuvvet gelmesini beklemesi sebebiyle isyan kısa zamanda genişlemiştir.

Bosna'ya gerekli takviyenin, Karadağ ile Rusya'nın müdahalesine yol açacağı düşüncesi ile Sadrâzam Esad Paşa tarafından gönderilmemesi, konunun önemi ve derecesi dikkate alınmadan ya da yanlış değerlendirilerek, bir takım nasihatçilerin gönderilmesi ile konunun çözümleneceği düşüncesiyle hareket edilmesi, zaman kaybına sebep olmuştur. Ancak Hersek'in Karadağ hududundaki bazı yerlerinin asilerin eline geçmesiyle işin iyice çığırından çıktığı anlaşılmış ve 4.200 kişilik bir kuvvet bölgeye gönderilmiştir. Bu tarihte *Bosna-Hersek*'in nüfusunun 515.000'ini Hıristiyanlar, 685.000'ini de Müslümanlar teşkil ediyordu. Müslüman ahali de bu olaylar karşısında can ve mal güvenliği için silâha sarılmak zorunda kalmıştır. İsyana müdahalede geciken *Esad Paşa* azledilerek yerine *Mahmud Nedim Paşa* sadrâzamlığa getirilmişti. Fakat *Bosna-Hersek*'in coğrafi konumunun uygunsuzluğu, *Sırbistan*, *Karadağ*, *Avusturya* ve *Rusya*'dan sürekli olarak yardım gelmesi, ayrıca Hıristiyanların, Müslüman-Türk zulmü altında kaldıkları şeklindeki görüşlerinin, İngiltere ve Fransa'da yayılması Osmanlı Devleti'ni iyice güç durumda bırakmıştır. Devamlı dış destek bulan Hersek isyanı, Hersek sancağını kısa sürede Osmanlı Devleti ile yerli Hıristiyanlar, Karadağlılar ve Sırp lar arasındaki bir savaş meydanı durumuna getirmiştir.

İsyan sırasında Avusturya'nın üstlendiği himayeci rol ve buraya yönelik yayılma emelleri Rusya'nın tepkisini çekmeye başlamıştı. Avusturya imparatorunun Dalmaçya'yı ziyareti sırasında Hersek'ten gelen Hıristiyan heyet ile görüşmesi ve Karadağ prensini kabul etmesi Avusturya'nın bölgeye yönelik politikasının tipik örnekleridir.

Avusturya ile Rusya arasındaki bir gerginliğin Avrupa'da yaratacağı buhranı gören Fransa Hükümeti, *Hariciye Nazırı Dük Decazes* vasıtasıyla bir teklif getirmiştir. Bu teklif *Bosna-Hersek* isyanının Osmanlı Devleti'nin yöneticileriyle isyancılar arasında yapılacak görüşmeler ile çözülmesi ana fikri üzerine kurulmuştu. Fakat Batı

Avrupalıların da kendileriyle ilgilenmeye başlamalarından iyice cesaret alan isyancılar daha önceden kullandıkları "Islahat" tabirini terkedip bu defa "İdare-i mümtâze" den bahsetmeye başlamışlardır.

Bosna-Hersek isyanının çıkışı ve hızla yayılışında, yabancı devletlerden çekinilerek ilk anda gereken müdahalenin yapılmasında tereddütlü davranılması ve yeterli askerin bölgeye gönderilmemesi ile Rusya ve Avusturya devletlerinin yaptıkları kışkırtmaların çok büyük rolü olmuştur.

Bu olaylar üzerine Almanya, Avusturya ve Rusya devletlerinin başvekilleri Berlin'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ne bir nota vermeyi kararlaştırdılar. Bu notanın gerekçesini Osmanlı Devleti'nin o ana kadarki ıslâhat teşebbüslerinin sonuç vermemiş olduğundan daha sonraki ıslâhatların yabancı devletlerin gözetiminde yapılması oluşturuyordu. Kendilerince Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak niyetinde olmadıklarını fakat bölgedeki karışıklığın giderilmesi açısından nota vermeye gerek duyduklarını bildiriyorlardı. Lâyihayı hazırlayan Avusturya başvekili'nin adıyla Andrassy *Layihası* diye bilinen 31 Ocak 1876 tarihli metinde şu hükümler bulunmaktaydı:

- 1- Hıristiyanlara tam bir din serbestliği
- 2- Vergilerde düzenleme
- 3- Kadastro ıslâhatı
- 4- Hıristiyanlarla Müslümanlardan bir meclis teşkili
- 5- Vergi gelirlerinin sadece mahallî ihtiyaçlar için kullanılması

Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen, bu şartlar isyancılar tarafından kabul edilmeyerek, *Bosna-Hersek*'ten Türk askerinin çekilmesi ve bütün ıslâhatların Avrupa devletlerinin ortak kefaletleri altında yapılması fikrini savunmuşlardır. Bu durum aslında Osmanlı Devleti'nin notayı kabul etmesinin bir zaaf olarak değerlendirilmesinden kaynaklanıyordu. Asilerin bu ilâve şartlarının devlet tarafından kabul edilmesi isyanı daha da hızlandırmıştır.

Bu arada 6 Mayıs 1876 tarihinde Selanik'de Müslüman olmaya karar veren bir Bulgar kızı yüzünden çıkan karışıklıkların Alman ve Fransız konsoloslarının öldürülmesiyle son bulması üzerine Avrupa'nın üç güçlü devleti *Berlin Memorandumu*'nu toplamaya karar verdiler. Bu toplantı 11 Mayıs 1876 tarihinde *Almanya Başvekili Bismarck*, *Rusya Başvekili Gorçakof* ve *Avusturya Başvekili*

Andrassy arasında gerçekleşmiştir. Bu memorandumda şu kararlar alınmıştır: *Bosna-Hersek* meselesinin *Andrassy* lâyhısındaki esaslara göre çözümlenmesi, *Bosna-Hersek*'te iki aylık bir mütareke ilânıyla Türk kuvvetlerinin belli bir bölgeye çekilmesi, tahribatın tazmin edilmesi, konsolosların ıslâhatları kontrol etmeleri. Mütareke müddeti içinde bunlar yapılmadığı takdirde mezkûr devletlerin fiilen müdahalesi öngörülmüşse de bu memorandum Osmanlı Devleti'ndeki saltanat değişikliği sebebiyle hiç bir zaman tebliğ ve tatbik edilememiştir.

İsyan daha sonra Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ ile savaşa girmesiyle devam etmiştir. Çünkü Sırp ve Karadağ'lı gönüllüler *Hersek* asilerine yardım etmekteydi. Osmanlı ordusu bu savaşta başarı kazanmasına rağmen Rusya'nın 31 Ekim 1876'da verdiği ultimatom ile mütareke imzalamak zorunda bırakıldı. *Bosna-Hersek* ve Bulgaristan meselelerinde ıslâhat yapılması için *Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya* ve *İtalya* tarafından akdedilen *Londra Protokolü'nün*(31 Mart 1876) Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine 19 Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne harp ilân etmiş, savaş Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmiş ve sonuçta Ruslarla 31 Ocak 1878'de Edirne'de mütareke yapılmış; Daha sonra da *Ayastefanos Muahedesi* imzalanmıştır (3 Mart 1878). Bu antlaşmaya göre Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanıyor, Bulgaristan Osmanlı hâkimiyetinde muhtar bir prenslik haline getiriliyordu. Ayrıca *Bosna-Hersek*'teki halktan vergi bakayası istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararlarını tazmine sarfedilecekti. Bu tarihten sonraki verilecek vergiler hakkında Rusya ve Avusturya karar sahibi olacaktı.

Bu antlaşma ile Rusya tek başına büyük kazançlar elde etmiş ve Balkanlar'daki nüfuzunu arttırmıştır. Avusturya ile İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin kendilerine müracaatı üzerine antlaşmanın tadili için gayret göstereceklerini, ancak bu çalışmalarına karşılık kendilerine arazi terkedilmesini istemişlerdir.

i- 1878 Berlin Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgali

Bu durum üzerine Berlin'de büyük Avrupa devletlerinin katılımıyla bir kongre toplandı (13 Temmuz 1878). Avusturya-Macaristan Murahhası *Kont Andrassy*, Osmanlı Devleti'nin *Bosna-Hersek*'te asayişini sağlayamadığından dolayı bu durumun Avusturya-Macaristan Devleti'ni de rahatsız ettiğini belirtmiş ve bunun üzerine

İngiltere Murahhası *Lord Salisbury* de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal edilmesini önermiştir. Bu teklif Rusya Murahhası *Prens Gorçakof* tarafından da kabul edilmiştir.

Osmanlı Murahhası *Alexandr Karatodori Paşa* bu teklife şiddetle karşı çıktıysa da *Prens Bismarck*: "**Kongre teşkilinden maksat Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini savunmak olmayıp, Avrupa'nın menfaatlerini korumaktır. Kongre Osmanlı Devleti'ne Makedonya ve Bulgaristan'ı iade ettiğinden dolayı Osmanlı Devleti'nin şikâyete hakkı yoktur**"⁷ diye cevap vermişti. Sonuçta Avusturya'nın belirsiz bir süre için *Bosna-Hersek*'i işgal etmesine, gerekirse *Yenipazar*'da dahi asker bulundurmasına karar verilmiştir. Ancak daha sonra *Yenipazar*'ın yönetimi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. İngiltere ise bu arada geçici olarak Kıbrıs'a yerleşmiştir.

Alexandr Kara Todori Paşa, Osmanlı Devleti'nin *Bosna-Hersek* üzerindeki hükümlerinin, Avusturya-Macaristan'ın işgali ile kalkmayacağı ve kongreden sonra işgalin ayrıntıları hakkında iki taraf arasında bir anlaşma yapılacağı konularında bir beyannameyi hazırlayarak Avusturyalılara kabul ettirmiştir.

Ayastefanos Antlaşması'nın maksadı Balkanlar'daki Osmanlı topraklarının Rusya nüfuzu altındaki Balkan Devletleri arasında taksimi olduğu halde, *Berlin Antlaşması*, diğer devletlerin iştirakiyle taksim hadisesini imparatorluğun geneline yayıyordu. Keza Avusturya'nın işgali altına girmesiyle *Bosna-Hersek*'in elden çıkma merhalesi başlamıştır.

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal olunacağı haberi ahali arasında büyük tepkilere neden olmuş, Osmanlı Devleti'nin konunun bir kez daha müzakare edilmesi teşebbüsleri de başarısız kalmıştır.

Nitekim Avusturya'nın işgaline karşı *Boşnaklar* şiddetle karşı çıkmış, önce Hersek'in merkezi olan *Mostar*, sonra da *Bosnasaray*, büyük direnişlerle karşılaştıktan sonra Avusturya tarafından işgal edilebilmiştir. İşgal 29 Temmuz'da başlamış 28 Ekim 1878'de tamamlamıştır.

⁷ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasîye*, yay. haz. Bekir Sıtkı Baysal, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1957, c.2, s. 74

Bosna-Hersek'in işgalinin tamamlanmasından sonra Osmanlı Devleti'ne bırakılmış olan *Yenipazar*'ın da Avusturya işgaline girmesi tehlikesine ve *Bosna-Hersek* üzerindeki Osmanlı hükümrancılığının tesbitine dair Avusturya ile müzakereye girişilmesine karar verildi ve bunun için *Hariciye Nazırı Alexandır Karatodori* ve *Maarif Nazırı Münir Paşalar* görevlendirildi. Bu müzakereden amaç *Bosna-Hersek* üzerindeki Osmanlı hükümrancılığının devamı, işgalin geçici olması, ahalinin Osmanlı kanunlarına tâbi olması ve *Yenipazar*'a gönderilecek Avusturya askerlerinin sayısı ve kalacakları yerlerin tesbit edilmesi idi. *Yenipazar* konusunda Osmanlı Devleti'nin endişesi burasının da Avusturya'ya geçmesinden sonra bu devletin *Selanik*'e kadar ilerleyebileceği idi. Zaten Avusturya'nın *Yenipazar*'a girmesi ile *Bosna-Hersek*'te olduğu gibi silâhlı bir direnişle karşılaşacağı muhakkaktı. Bu durumda Osmanlı askerinin, kendini savunmaya başlayacak Müslüman ahaliye yardım edip etmeyeceği de ayrı bir mesele idi.

Bosna-Hersek üzerindeki Osmanlı hükümrancılığına hanel getirilmemesi, ahalinin ibadetlerine karışılmaması, Osmanlı parasının kullanılmaya devam edilmesi, Osmanlı askerine ait silahların ne yapılacağı gibi konular üzerinde en çok durulan hususlardı. İşgalden sonra bölge bir askerî vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

j- Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhaki

5 ekim 1908'de *Bosna-Hersek*'in Avusturya-Macaristan'a ilhaki ilân edilmiştir. İlhak kararı *Rusya*, *Avusturya-Macaristan*, *Sırbistan* ve *Osmanlı Devleti* arasında bir buhran meydana getirmişti. Bu olay o an için bir savaşla neticelenmese de daha sonraki yıllarda I.Dünya Savaşı'nın başlamasının sebeplerinden birisi olmuştur. Nihayet Osmanlı Devleti Nisan 1909'da Avusturya-Macaristan'dan emlak-ı emiriyye bedeli olarak 2,5 milyon altın alarak ilhaki tasdik etmek zorunda kalmıştır.

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Devleti'ne ilhakından sonra eski kanunlar iki yıl yürürlükte kalmış ve 1910 yılında yeni anayasa yapılmıştır. Bu kanuna göre yalnız mahallî meseleleri halletmek üzere teşrî-i selâhiyeti olan bir *Diyet Meclisi* kurulmuştur. Bu meclis yetmiş iki milletvekili ve tayinle getirilen yirmi üyeden meydana geliyordu. Meclis üyelerinin bir kısmı dinî temsilciler, bir kısmı yüksek ünvanlı devlet görevlilerinden oluşuyordu. Bu arada *Bosna-Hersek*'in idaresi *Bosnasaray*'daki yerli hükümete bırakılmıştır. Bu hükümetin başında, sivil bir muavini de olan yüksek rütbeli bir komutan bulunuyordu. Hükümet adlî, idarî, siyasî, malî olmak üzere dört şubeye ayrılmıştı.

k- Bosna-Hersek'in Sırbistan'a ve Daha Sonra da Yugoslavya'ya Katılması

Bosna-Hersek I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresinde kalmıştır. Bu savaştan mağlûp olarak çıkan imparatorluk parçalanmış; bölgenin 24 Kasım 1918'de *Sırbistan Krallığı*'na ilhakı ilân edilmiş, 1 Aralık 1918'de yeni kurulan *Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı*'na Sırbistan'ın bir parçası olarak geçmiş ve bu durum 1919'daki St.Germain ve Trianon barış antlaşmalarıyla tasdik edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında *Hırvatistan, Almanya ve İtalya* arasında akdedilen *15 Mayıs 1941 Zagreb ve 18 Mayıs 1941 Roma antlaşmaları* gereğince *Bosna-Hersek*'in bir kısmı yeni kurulan Hırvatistan Devleti'ne geçmiş öteki kısmı da Alman işgali altında kalmıştır. Almanya'nın yenilmesinden sonra *Bosna-Hersek* 1945'te birleştirilerek 31 Ocak 1946 tarihli Teşkilât-ı Esasiyye Kanunu'na göre kurulan *Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti*'ni oluşturan altı cumhuriyetten biri olmuştur. Diğer beş cumhuriyet *Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Karadağ* dır.

Yugoslavya'nın karmaşık etnik ve dinî yapısı uzun süre *Tito* yönetimi tarafından bir arada tutulabilmişti. 1980 yılında *Tito*'nun ölümüyle etnik ve millî kıpırdanmalar meydana gelmeye başlamıştır. Anayasaya göre 1991'de devlet başkanlığı sırası gelen Hırvatistan'ın bu hakkı uygulamaya geçirilmedi. Buna sebep Sırbistan'ın dağılmakta olan Yugoslavya'ya tek başına sahip çıkmak istemesinden kaynaklanmıştır. Sırpların kurmak istedikleri büyük Sırbistan hayali yüzünden Yugoslavya tam bir kaosa sürüklenmiş ve bu olay diğer cumhuriyetlerin ayrılmasıyla neticelenmiştir. (Yugoslavya halen Sırbistan ve onun güdümündeki Karadağ'dan oluşmaktadır). Ancak Sırbistan bu bağımsızlıkları tanımamış ve önce Hırvatistan ve Slovenya'ya saldırmış fakat (bu cumhuriyetlerin Katolik olması hasebiyle) Avrupa Topluluğu ve özellikle Almanya'nın çabalarıyla buradaki çarpışmalar sona ermiştir.

l- Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını İlân Etmesi

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde ise 1990 yılı sonlarında yapılan seçimleri *Ali İzzet Begoviç* liderliğindeki *Demokratik Eylem Partisi (SDA)* kazanmış ve Begoviç devlet başkanı seçilmiştir. *Bosna-Hersek Cumhuriyeti*, ırkçı Sırpların boykotuna rağmen bir referandum düzenlemiş ve çıkan sonuç üzerine Mart 1992'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu referandumda Müslümanlar, Katolikler ve cumhuriyet sınırlarında yaşayan diğer unsurlar bağımsızlık yönünde oy kullanmışlardır. Fakat bu olay neticesinde *Bosna-Hersek*'te, çeteci Sırp milisleri neredeyse tamamı Sırp olan

Yugoslav Federal Ordusu'nun da desteğini alarak XX. yüzyılın en büyük katliamlarından birini gerçekleştirmişlerdir. Bu katliam halen tüm dünyanın gözleri önünde devam etmektedir.

Önceleri ırkçı Sırlara karşı birlikte savaşan Müslümanlar ile Hırvatlar 1992 yılı sonlarında birbirlerine karşı savaşmaya başlamıştır. Bu olay öncesinde Sırbistan ve Hırvatistan hükümet başkanlarının toplanıp aralarındaki savaşı sona erdirmeleri oldukça ilgi çekicidir. Böylece *Boşnaklar* tamamen yalnızlığa mahkum olmuşlar ve yetersiz de olsa Hırvatistan üzerinden gelen yardımlar kesilmiştir. Gelişen bu menfi olaylar neticesinde *Bosna-Hersek*'in üç etnik kesime bölünme teklifine şiddetle karşı çıkan *İzzetbegoviç*, yapılan barış görüşmelerinde bu teklifi kabul etmek zorunda kalacağını belirtmektedir. Avrupalıların arabuluculuk yaptığı barış görüşmelerinde yapılmak istenen şey nüfusun çoğunluğunu oluşturan *Boşnaklara* cüzi bir toprak parçası bırakarak ekonomik ve siyasî güçlerini ve aynı zamanda nüfuslarını da kademeli olarak yok etmektir.

m- Bosna-Hersek'te İslâm Kültürü

Osmanlı fethinin sonuçlarından biri de kuşkusuz *Bosna-Hersek*'te yaşayan halkın İslâm dinini kabul etmeye başlamasıdır. Bu olay halkın hayat tarzında ve kültüründe önemli etkiler yapmıştır. Osmanlı kültürü özellikle şehirli karakteri ağır basan bir niteliğe sahipti. Bunun neticesinde, *Bosna-Hersek*'te bir çok yeni şehirler kurmuşlar ve fethettikleri diğer şehirleri de imar etmişlerdi. Kurulan bu yeni şehirler klasik Osmanlı şehircilik anlayışı ile çarşı ve mahallelere bölünerek gelişmiştir.

Osmanlı idaresi altında şehircilikte üç devre göze çarpar. İlk devrede âbidevî mimarînin temsilcileri olan ve umuma mahsus binalar inşa edilmiş ve bunlar genellikle valiler ve yüksek ünvanlı görevliler tarafından yaptırılmıştır. Saraybosna'da *Gazi Hüseyin Bey Camii* (1530) ve *Ali Paşa Camii* (1561), Foça'da *Alaca Camii* (1550), Banaluka'da *Ferhad Paşa Camii* (1579) yine Saraybosna'da *Gazi Hüseyin Bey Medresesi* (1537), *Brusa Bedesteni* (1551) bu muhteşem mimarînin örneklerinden sayılabilir. İkinci devrede ise zengin esnaf ve tüccar tarafından yapılan daha gösterişsiz binalar görülür. Üçüncü devre mimarîsi ise çöküşün izlerini taşır. Avusturya-Macaristan Hükümeti Fas üslûbunu kopya etmek suretiyle Osmanlı mimarîsinin izlerini silmeye çalıştıysa da bu tip binalar hem Bosna'nın tabii manzarasına ve iklim şartlarına hem de daha önceki örneklere ters düşmüştür.

Boşnak dili aslında Sırp-Hırvat dilinin bir "ağızı" durumundadır. İslâmî tabir ve istilâhların girmesiyle zenginleşmiştir. Osmanlı döneminde Boşnakçaya girmiş olan Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerin etkisi ve yoğunluğu 1918'den sonra azalmaya başlamıştır. Müslüman Boşnak şairlerden *Bayezid Ağaoğlu Derviş Paşa* (ö.1603) ile *Mehmed Nergisî* (ö.1635) şiirlerini Türkçe yazmışlardır. *Bosnalı Ahmed Sudî* (ö.1596) ve *Mostarlı Şeyh Fevzî* (ö.1747) ise daha çok Farsça'yı kullanmışlardır. Hem Türkçe hem de Boşnakça yazan *Saraybosnalı Hasan Kaimî* (ö.1691) ve *Üsküf-i Bosnevî* (ö.1650) de Bosna'nın yetiştirdiği önemli şairlerdendir. Ayrıca *Bosna-Hersek'te* Müslüman yazarların çoğu İslâm hukuku, devlet idaresi ve tarih konusunda eserler vermişlerdir. Muhyiddin Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem*'ine şerh yazan *Abdullah Bosnevî* ile hukuk ve devlet düzeni hakkında eser veren *Hasan Kâfi* bunlar arasındadır. Tarih sahasında da Bosnalı Müslüman ailelere mensup tarihçiler yetişmiştir. 1736-1739 Bosna olaylarını *Gazavatname-i Hekimoğlu Ali Paşa* adlı eserinde anlatan *Novi Kadısı Ömer Efendi* de bunlardan biridir. Avusturya işgalini takip eden olaylarla ilgilenen *Salih Sıdkı Hacıhüseynoviç*, *Muhammed Enverî Kadıç*, eski tarih yazıcılığından modern tarihçiliğe geçişi ifade eden bir eseri bulunan *Şeyh Seyfeddin Kemura* ve ilk modern tarihçi *Safvet Bey Başağaç* *Bosna-Hersek'in* yetiştirdiği büyük tarihçilerdendir.

II.Dünya Şavaşı'ndan sonra Bosna-Hersek'teki şarkiyât çalışmalarına ilgi giderek artmıştır. 1949'da kurulan *Saraybosna Üniversitesi*'nde Türk, Fars, Arap dilleri ve edebiyatları ile ilgili bir kürsü bulunmaktadır. Burada hem Osmanlı tarihi hem de Türkçe kursları verilmektedir. 1950'de kurulan *Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü*, *Sarajevo Devlet Müzesi*'nden devralınan yazma ve Türk tarihiyle ilgili malzemelerden değerli bir koleksiyona sahipti. Fakat *Şarkiyât Enstitüsü* son Sırp saldırılarında yıkılmıştır. Sırpların *Bosna-Hersek'te* başlıca hedefleri cami, medrese, kütüphane, özetle, İslâm kültürünü hatırlatacak her türlü eserlerdir. Hatta Sırp bölgelerindeki bazı camiler dozerlerle yıkılıp enkazı dahi kaldırılıp üstleri betonla örtülerek eserden hiç bir iz bırakılmamıştır. Bu gibi faaliyetlerin maksadı *Bosna-Hersek'te* içiçe geçmiş olan İslâm ve Osmanlı kültürü ve eserlerinin yok edilmek istenmesidir.

B- Genel Değerlendirme

Tarih boyunca bir çok kavimlerin uğrak noktası olan *Bosna-Hersek*, coğrafi konumu sebebiyle muhtelif devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. *Osmanlı Devleti*'nin gelişip büyümesi ve Rumeli'de ilerlemesi, *Bosna-Hersek'in* tarihinde yeni bir sayfa açılmasına sebep olmuştur.

Bosna-Hersek'e ilk Osmanlı akınları 1386 yılında başlamış ise de (bir kaç bölge hariç) burası, ancak 1463'te Fatih Sultan Mehmed zamanında fethedilmiştir. Bosna-Hersek bu tarihten 1878'e kadar Osmanlı toprağı olmuş ve münferit bazı olaylar hariç 415 yıl, bölge halkı Osmanlı adaletinin güvencesinde ve huzur içinde yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki uzun süreli hâkimiyeti, halkın daha önce Macar Krallığı ve Papalık'tan gördükleri dinî baskı ve zulmü ortadan kaldırması, ahali arasında her hangi bir ayırım yapmayarak adil bir yönetim kurması sayesinde gerçekleşmiştir. Bu yönetim sonucunda Bosna halkı hiç bir baskıya mâruz kalmadan Müslümanlığı kabul etmiştir. Osmanlı Devleti'nden sonra bölgeyi işgal eden Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise burada sadece 40 yıl hüküm sürebilmiştir.

Bosna-Hersek'teki Sırp zulmünün temeli çok eskilere dayanır Kosova Savaşı ile (1389), yenilgiye uğrayan Sırlar bunun acısını hiç bir zaman unutmamışlardır. Bu sebepten Kosova Savaşı'nın 500. yıldönümünü anma toplantıları düzenlenmiş ve eski Sırbistan'a dahil olan Kosova, Makedonya ve Bosna-Hersek'i tekrar almak için çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir (Bkz. Belge Nr. 25, 26).

Sırlar, bu ideallerini gerçekleştirmek için her yolu denemişlerdir. Nitekim zamanın süper güçleri olan Avrupa devletlerinin uyarılarını hiçe sayan Sırlar, bu devletlere güvence vermelerine rağmen Bosna-Hersek'te çete faaliyetlerine devam etmişlerdir. Kendi subaylarının komutasında gönüllülerden oluşturdukları çetelerle Müslüman ahaliye çeşitli zulümler yapmışlardır (Belge Nr.4). Sırlar Bosna'daki Osmanlı varlığını yoketmek için Osmanlı askerlerine saldırmış, karakol basmış, köyleri talan edip ahalinin mallarını gasbetmişlerdir. Hatta kendi düşüncelerinde olmayan Hıristiyan din adamlarına saldırmış ve buldukları kiliseleri yakmışlardır (Belge Nr.8, 9, 16). Sırp çeteleri fırsat buldukça Müslümanlar üzerindeki katliamlarını arttırmışlar, Sırbistan'a ticaret için giden tüccarların da mallarını gasbetmişlerdir (Belge Nr. 7, 10, 17). Bu çeteler Müslümanlara yaptıkları mezâlimde Avusturya tarafından da himaye ve yardım görmüşlerdir (Belge Nr. 18).

Bosna-Hersek'in ayrılmaz bir parçası olan Sancak bölgesi de, nüfusunun % 90'ı Müslüman olmasına rağmen Sırp zulümlerinden kendini kurtaramamıştır. Sancak bölgesi, bağımsızlığını kazanmış olan Karadağ ve Sırbistan arasında Bosna-Hersek eyaletini Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki diğer topraklarına bağlayan ve stratejik önemi olan bir bölgeydi. Ayrıca her ikisi de Slav kökenli olan Sırbistan ve Karadağ'ın birleşmesine de engel teşkil ediyordu. İşte bu sebeptendir ki tarih boyunca bu bölge bir çok katliamlara mâruz kalmıştır. Zaman zaman Sırbistan ve Karadağ sınırından Sancak bölgesine geçen Sırp eşkıyası, köy basmak, köylüler üzerine rastgele ateş

açmak ve hırsızlık gibi asayiş bozucu faaliyetlerde bulunmuşlardır (Belge Nr.12, 13, 14, 15, 27).

Bosna-Hersek eyâeti, Berlin Antlaşması ile geçici olarak *Avusturya Macaristan İmparatorluğu*'nun işgaline bırakılmıştır. Bundan sonra Avusturya'nın düşüncesi *Sancak* bölgesini de ele geçirmektir (Belge Nr.20). Bu bölgede asker bulundurmaları konusunda *Osmanlı Devleti* ile *Avusturya-Macaristan* arasında bir anlaşma yapılmış ise de daha sonra Avusturya buradan askerlerini çekmiştir (1908) (Belge Nr.72).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* yıkılmış ve *Sancak bölgesi* savaşın galipleri olan *Sırbistan* ile *Karadağ* arasında paylaşılmıştır. Böylece daha önce planlanan Slav birliğini kurmak yolunda yeni bir adım daha atılmıştır (Belge Nr.57).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun *Bosna-Hersek*'de idareyi ele aldığı 1878 yılından sonra Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulüm dönemi de başlamış oluyordu. Bu imparatorluk ahaliye gönderdiği ilânlarda, herkese dirlik, refah ve hürriyet getirmeyi vaadettiği halde uygulamasını tam aksine gerçekleştiriyordu. *Bosna-Hersek*'in *Ortodoks, Katolik* ve *Müslüman* ahali arasında nifak tohumları eken *Avusturya*, Müslümanlar üzerinde istediği otoriteyi kuramayınca zulüm ve asimile faaliyetlerine başlamıştır. *Avusturya*'nın atadığı mahallî idareciler halkı ağır vergilerle bunaltarak mallarını müsadere ediyor ve cinayetler yoluyla Müslümanları *Bosna-Hersek*'den göç ettirmeye çalışıyorlardı. Hatta bazı mahallerde camilere şarap ve domuz eti doldurarak Müslümanların ibadet hürriyetlerini kısıtlamışlardır. *Saraybosna* ve diğer şehirlerdeki okullarda öğretim dilinin Almanca olması ve din eğitiminin ise Katolik mezhebini öğretecek şekilde programlanması ile Müslüman talebelerin Hıristiyanlaştırılmasına çalışılmıştır. Adalet sisteminde ise Müslümanlar aleyhine keyfî para, sürgün ve hapis cezaları uygulanıyordu.

Bosna-Hersek, hukukî olarak 1909 yılına kadar *Osmanlı Devleti*'ne bağlı kalmasına rağmen Avusturyalılar *Bosna*'daki Müslümanların *Osmanlı Devleti* ile olan dinî bağlantılarını koparmaya çalışmışlardır. Ayrıca yapılan antlaşmalarda Müslümanların dinî reislerini kendi aralarından seçecekleri belirtilmesine rağmen Avusturyalılar kendi atadıkları din adamlarını başa geçirmek istiyorlardı. Bu durumu padişaha şikâyet etmek için İstanbul'a gitmek isteyen ahali ise hapis cezası ile cezalandırıyorlardı (Belge Nr.23, 40, 42, 46, 47, 49, 50, 52).

Müslümanların Avusturya Meclisi'ne şikâyette bulunmaları bir fayda sağlamamış ve hakkını arayan bu insanlara müfsid gözüyle bakılmıştır (Belge Nr. 51).

Bosna-Hersek Müslümanları, 1878'den sonra, sadece Avusturyalılardan değil, onların destekledikleri *Katolik Hırvatlar* ve *Ortodoks Sırlardan* da zulüm görmüşlerdir. Avusturyalılar dinî ve mezhebî bakımdan kendilerine yakın gördükleri Hırvatları daha çok desteklemişler ve diğer bölgelerden, özellikle *Hersek'e* birçok Hırvat göçmen getirmiş ve iskân etmişlerdir. Bunun neticesinde bu bölgede güçlenen *Hırvatlar*, *Katolik Propaganda Cemiyeti* vasıtasıyla *Mostar'daki* Müslümanlara, ya Hristiyan olmaları ya da göç etmeleri konusunda baskı yapmışlardır (Belge Nr.34).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikili yönetiminin *Avusturya* tarafı bu tür zulümleri yaparken, *Macarlar* münferit bazı durumlar haricinde genel olarak Müslümanlara karşı daha anlayışlı olmuşlardır. Bundan dolayı Müslümanlar kendilerine karşı yapılan zulüm ve haksızlıkları bizzat *Peşte'ye* gidip Macar Parlamentosu'na ve gazetelerine şikâyet etmişlerdir (Belge Nr. 62, 64).

Avusturyalıların yaptıkları bu zulümler *Macar Mebuslar Meclisi'nde* tenkit edilmiş ve Müslümanlara yapılanların insanlık adına utanç verici olduğu ve bir an önce düzeltilmesi gerektiği bildirilmiştir (Belge Nr.63, 65, 67).

Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması mucibince *Bosna-Hersek'den* çekilmesiyle bölge *Avusturya-Macaristan* tarafından işgal edilmiş ise de bu topraklar, hukukî olarak yine *Osmanlı Devleti'ne* bağlı kalmıştır. Avusturya yöneticilerinin yaptığı zulümlerden buradaki tebea bunalmış ve *Osmanlı Devleti'ne* sığınmak istemiştir. *Osmanlı Devleti* ise önceleri, Müslümanların göç etmesinin hem kalanlar hem de göç edenler için büyük sakıncalar taşıdığı fikrindeydi. Çünkü oradaki nüfusun azalması, *Osmanlı Devleti'ni* hukukî yönden zor durumda bırakacaktı ve yaklaşık 400.000 Müslüman'ın burdan göçetmesi bir çok problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktı.

Devlet, önce bölgedeki zulmün durdurulması için çabalarda bulunmuş, (Belge Nr. 22, 41, 85), fakat bu çabaların netice vermemesi sonucu yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Bu göçlerin başlamasında tarih boyunca *Osmanlı Devleti'nin* mazlum millet ve insanları himaye etmesi de etkili olmuştur.

Bosna-Hersek'den yapılan göç neticesinde muhacirlerin iâşe, ibade meseleleri ortaya çıkmış, bunlar için çeşitli tedbirler alınarak İstanbul, Ankara gibi şehirlerde iskân edilmişlerdir (Belge Nr. 24, 28, 29, 43). Göçedecek durumda olmayan fakir insanlara da elçilik vasıtasıyla para gönderilmiştir (Belge Nr.1).

Geçen zaman içinde *Osmanlı Devleti* ve *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun* yıkılmasıyla Boşnaklar, *Yugoslavya* sınırları içinde yaşamaya başlamışlardır. 1991 yılında *Yugoslavya Devleti'nin* parçalanması üzerine *Bosna-*

Hersek bağımsızlığını ilân edince, Müslümanlar, Yugoslavya'nın hâkim gücü olan Sırp'ların etnik katliamları ile karşı karşıya kalmışlardır. Sırp'ların tarih boyunca örneğini gösterip, bugün de devam ettirdikleri vahşetin bir an önce bitmesi için Avrupa ve Dünya kamuoyunun etkili müeyyidelerde bulunması bir zaruret halini almıştır.

GİRİŞ

a- Coğrafi Konumu ve Adı

Bosna-Hersek Avrupa kıtasının güneybatı, Balkan yarımadasının ise kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. *Neretva* nehrinin denize döküldüğü mevkiide 20 km.lik bir toprak parçası ile denize ulaşır, ancak limanı yoktur. Kuzey ve batıda *Hırvatistan*, doğuda *Sırbistan*, güneydoğuda ise *Karadağ* tarafından çevrelenmiştir.

Bosna-Hersek'in yüzölçümü 51.129 km²dir. Osmanlı idaresinin son yıllarında Bosna vilâyetinin ayrılmış olduğu sancaklar ve bunlara bağlı olan kazalar şunlardır: **Saray sancağı** (merkezi: *Saraybosna*, kazaları: *Visoka*, *Foyniça*, *Çayniça*, *Vişegrad*, *Çelebipazar*, *Kladine*), **İzvornik sancağı** (merkezi: *Tuzla*, kazaları: *Maglay*, *Gradçaniça*, *Gradaçaç*, *Brečka*, *Bjelina*, *İzvornik* ,*Birçe*), **Banaluka sancağı** (merkezi: *Banjaluka*, kazaları: *Gradiška*, *Derbend*, *Teşene*), **Bihke sancağı** (merkez: *Bihaç*, kazaları: *Klyuç*, *Novosel*, *Sazın*, *Krupa*, *Kostayniça*, *Priyedor*), **Travnik sancağı** (merkezi: *Travnik*, kazaları: *Yayçe*, *Akhisar*, *Glamoç*, *İhlivne*), **Hersek sancağı** (merkezi: *Mostar*, kazaları: *Foça*, *Koniça*, *Dumna*, *Liyubuška*, *İstolça*, *Trebin*, *Bileke*, *Nikşik*, *Gaçka*), **Yenipazar sancağı** (merkezi: *Yenipazar*, kazaları: *Yenivaroş*, *Mitroviça*, *Gusinye*, *Tergovişte*, *Akova*, *Kolaşin*, *Prepol*, *Taşlıca*). Bu taksimat hemen hemen tadile uğramaksızın *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* zamanında da muhafaza edildiği gibi, eski *Yugoslavya Devleti*'nin mülkî teşkilâtında da benzer biçimde korunmuştur.

Bosna kelimesi, Sava nehrine dökülen *Bosna* suyundan gelmektedir. *Hersek* ise ortaçağ sonlarında burada kurulan *Hercegovina Dukalığı*'ndan adını almıştır.

b- Nüfus ve etnik yapı

Osmanlı Devleti'nin idaresi altında bulunduğu devrin sonunda (1875) yapılan bir sayımda *Bosna-Hersek*'in nüfusu 1.051.000 olarak tespit edilmiştir. *Avusturya-Macaristan Devleti'nin* idaresi altında iken yapılan 1895 sayımında nüfusun 1.591.036 ve 1910 sayımında ise 1.898.044 kişiye ulaştığı ve aynı sayımda Müslümanların nüfusunun 612.090 olduğu görülmektedir ki bu da genel nüfusun % 32.24'dür. Aynı sayım bu nüfustan 1.668.587 kişinin ziraat ile geçindiğini, geri kalanların ise ticaret ve sanayi ile meşgul olduklarını tesbit ediyordu.

I. Dünya Şavaşı'nı müteakip (31 Ocak 1921) yapılan sayımda nüfusun 1.889.929 olduğu tesbit edilmiştir ki, bu rakam 1910 sayımında elde edilmiş olan neticeden biraz eksiktir.

Bosna-Hersek'te etnik olarak üç ana grup mevcuttur. Bu gruplar, aynı *Slav* kökenden gelmesine rağmen mezhep, din ve kültür farklılığı sebebiyle *Müslüman Boşnaklar*, *Ortodoks Sırp*lar ve *Katolik Hırvatlar* olarak birbirlerinden tamamen ayrılmışlardır. Bu arada Yahudi ve diğer unsurlar da azınlık olarak bulunmaktadır. Muhtelif zamanlarda çeşitli kaynaklarda verilen nüfus bilgilerini bir çizelgeyle aşağıya kaydetmeyi uygun gördük.

Bosna'yı 1624'te ziyaret eden Papalık temsilcisi (Visitator) *Petros Masarechi*'nin verdiği nüfus :

<i>Müslümanlar</i>	900.000 (% 66)
<i>Katolikler</i>	300.000 (% 22)
<i>Ortodokslar</i>	150.000 (% 11)

Bölgeyi 1807-1808 tarihleri arasında gezen Fransız seyyahı *Chyamette des Fosses*'in verdiği nüfus :

<i>Müslümanlar</i>	600.000 (% 49.18)
<i>Katolikler</i>	120.000 (% 9.83)
<i>Ortodokslar</i>	500.000 (% 40.98)

Fransız bilgini *Ami Bove*'nin verdiği 1836 tarihli nüfus bilgileri ise şudur:

<i>Müslümanlar</i>	700.000 (% 70)
<i>Hristiyanlar</i>	300.000 (% 30)

Ahmet Cevdet Paşa 1863'teki müfettişliği esnasında *Bosna-Hersek*'in nüfusu hakkında *Tezâkir*'de şu bilgiyi vermiştir:

<i>Müslümanlar</i>	472.000 (%41.25)
<i>Katolikler</i>	184.000(%16.08)
<i>Ortodokslar</i>	488.000(%42.65)

1870 tarihinde Türk makamlarınca yapılmış bulunan istatistik de şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	315.228 (%50.84)
<i>Katolikler</i>	78.383 (%12.64)
<i>Ortodokslar</i>	226.312 (%36.50)

Şemşeddin Sami , *Kâmûsü'l-a'lâm* adlı eserinde şu bilgiyi vermektedir:

<i>Müslümanlar</i>	500.000 (%40)
<i>Katolikler</i>	150.000 (%12)
<i>Ortodokslar</i>	580.000 (%46.4)

Avusturya'nın *Bosna-Hersek*'i ele geçirdikten sonra yaptığı resmî sayım çok önemlidir. Çünkü bu sayım ile işgal esnasında şehit düşenler, sürgün edilenler ve hicret edenlerden sonra geriye kalan nüfus miktarı tesbit edilmiştir. Buna göre:

<i>Müslümanlar</i>	448.613 (% 38.73)
<i>Katolikler</i>	208.391 (%18.08)
<i>Ortodokslar</i>	496.485 (%42.88)

Daha sonra Avusturya'nın çeşitli bölgelerinden Katoliklerin Bosna'ya akını, Müslümanların ise hicret etmesinden dolayı Müslüman nüfusunun gittikçe azaldığı görülmektedir.

Bölgenin 1895'te yapılan nüfus sayımı ise şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	548.632 (%34.99)
<i>Katolikler</i>	334.142 (%21.31)
<i>Ortodokslar</i>	613.246 (42.94)

Avusturya'nın bölgeyi ilhak ettikten sonra 1910 senesinde yaptığı sayım neticesi

:

<i>Müslümanlar</i>	588.244 (%32.25)
<i>Katolikler</i>	417.152 (%22.87)

Ortodokslar 793.264 (%43.49)

1921 tarihinde *Yugoslavya*'nın kuruluşundan sonra yapılan nüfus sayımında *Bosna-Hersek*'teki Müslümanların sayısı 612.137 (genel nüfusa oranı %31.12); 1931 senesindeki Müslüman nüfusu ise 716.584 (% 30.92) olarak kaydedilmiştir.

Bosna-Hersek Hükümeti'nin verdiği son yıllara ait nüfus bilgileri ise şöyledir:

<i>Müslümanlar</i>	1.889.122 (%43.41)
<i>Sırp</i>	1.367.155 (%31.25)
<i>Hırvatlar</i>	753.242 (%17.22)
<i>Diğerleri</i>	354.860 (% 8.11)
Toplam.	4.374.379 (%100)

c- Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Bosna-Hersek Tarihi

Balkan yarımadasının kuzeybatı bölgesi eski tarihlerden beri, güneydoğudan gelip batıya giden veya kuzeyden gelip güneye inen muhtelif kavimlerin geçtikleri bir köprübaşı vazifesi görmüştür. Bölge eski çağlarda *İlliryalılar* ve daha sonra da *Romalıların* nüfuzu altında kalmıştır. *Avarlar* ve *Slovenler*'in VII. asırda burayı istilâ etmesi ile Roma medeniyetinin nüfuzu ortadan kalkmıştır.

626-640 seneleri arasında *Sırp* ve *Hırvat* kimliğini taşıyan kabileler Balkan yarımadasının kuzeybatısını işgal etmişlerdir. *Hırvatlar*, Hıristiyanlığın *Katolik*, *Sırp*lar ise *Ortodoks* mezhebini benimsemişlerdir. Ne Katoliklik ne de Ortodoksluk Bosna'da tam bir zafer kazanamamıştır. Bu kavmin iki din sahası arasında kalması, *Bogomilizm* denilen, papazlar ile Macar ve Sırp krallarının şiddetli takiplerine rağmen gittikçe genişleyip yerleşen ve Bosna tarihinde orijinal bir iz bırakan yeni bir mezhebe zemin hazırlamıştır. *Bogomillerin*, vaftizi, Meryem Ana ile azizler kültürünü, mukaddes resimleri ve haçı reddetmeleri yanında ve papaz sınıfını da kabul etmediklerinden dolayı İslâmiyeti kabul etmeleri kolay olmuştur. Bogomill mezhebi, *Bosna-Hersek*'te XII. asırda gelişmiş ve *Papalık* buna karşı şiddetli tedbirler almıştır. Bosnalılar, mezhep farkıyla birbirinden ayrılan Sırp ve Hırvat milletleri arasında, dili aynı, fakat dini farklı bir unsur olarak ortaya çıkmıştır.

d- Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Bosna üzerine ilk Osmanlı akını 1386'da olmuştur. 1389'da *Sırp Knezi Lazar*'ın komutasındaki Bosna askerleri Kosova Savaşı'na katılmışlardı. Savaşı Osmanlıların kazanmasıyla Sırp Knezliği, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek zorunda kalmıştır. 1392'de *Ûsküp*'ün fethi Sırbistan ve Bosna'nın durumunda önemli değişiklere yol açmıştır. Bölgede bir hareket üssü meydana getiren *Paşa Yiğit Bey* zamanında Bosna'ya önemli akınlar gerçekleştirilmiş, 1428-1429 yılları arasında Osmanlılar tarafından haraca bağlanmıştır.

Osmanlıların İstanbul'u fethedip Bizans İmparatorluğu'na son vermesi Avrupa'da büyük bir heyecan yaratmış ve Papa İkinci Pi'nin öncülüğünde yeni bir haçlı seferinin hazırlıklarına başlanmıştır. Papa'nın bu haçlı seferi çağrısına *Bosna Krallığı* ile *Hersek Dükalığı'nın* verdiği önem dikkatleri çekmiştir.

Fatih Sultan Mehmed Balkanlar'da Osmanlı Devleti aleyhine gelişen bu durumdan oldukça rahatsız olmuş ve hemen yanbaşında büyüyen bu tehlikeyi ortadan kaldırmak için Balkan fetihlerini tamamlamaya karar vermiştir. Bu arada *Bosna Kralı Stephan Tomaşeviç* devamlı olarak gönderdiği ellibin düka tutarındaki haracı da kesmiş bulunuyordu. Bu işle ilgilenmesi için İstanbul'dan görevli olarak gönderilen iki elçinin Bosna'da hapse atılması bardağı taşıran son damla olmuş ve Bosna'nın fethi bir zaruret halini almıştır. Bosna'nın fethi daha sonra yapılacak *Venedik* seferleri açısından da önemliydi. Çünkü Venedik üzerine yapılacak seferlerde Bosna stratejik bir önem arz ediyordu. Nihayet 1463 yılında açılan sefere *Fatih Sultan Mehmed* bizzat kumanda etmiştir. Bosna Kralı savunma amacıyla önce Yaytse Kalesi'ne, daha sonra burada tutunamadığından Klyuç Kalesi'ne çekilmiş, fakat kaleler fethedildikten sonra teslim olmak zorunda kalmış ve buna rağmen idam edilmiştir. *Stephan Tomaseviç*'in teslim olduğu halde idam edilmesindeki en önemli sebepler, Osmanlı Devleti'ne verdiği haracı kesip, gönderilen elçileri hapse attırması ve haçlı seferlerinin hazırlıkları sırasında *Macaristan*'ı, *Venedik*'i ve *Arnavut Kralı İskender*'i Türkler aleyhinde kışkırtması ile Türk düşmanlığını ön plana çıkarmış olmasıdır. *Stephan Tomaseviç*'in "kraldan fazla kralcı" bir tavır içine girmesi âkibetini hızlandırmıştır.

Bosna, Osmanlı Devleti'ne dahil olunca idarî bakımdan sancak haline getirilmiş ve ilk sancak beyi de *Minnetoğlu Mehmed Bey* olmuştur. Hersek sancağı ise 1470'te teşkil edilmiştir. 1463-1550 arası sancak merkezi Bosnasaray iken 1550'de Travnik'e naklolunmuştur. 1583'de Bosna eyalet haline getirilince merkez Banaluka kabul

edilmişse de 1684'te tekrar Travnik'e nakledilmiştir. 1850'den sonra kurulan teşkilâtla Bosnasaray, vilâyet merkezi olmuştur.

Bosna-Hersek'in fethi bölgenin sosyal yapısında önemli gelişmelere sebep olmuştur. Timar sisteminin uygulanıp yerli beylerin güçlerinin kırılmasıyla köylülerin üzerindeki baskılar azalmış, hayvancılık ve madencilik gelişmiştir. Hersek bölgesinde ise hayvancılıkla uğraşanların boş ziraat alanlarına yerleştirilmeleriyle, harap bölgelerin islâhı ve ziraatın gelişmesi için yeterince insan gücü sağlanmış oluyordu. Bölge fethedildikten sonra sipahilere timarlar tahsis edilmiştir. Bu sipahilerin çoğu Müslüman, az bir kısmı ise Hıristiyan idi. Hıristiyan sipahilerin Müslüman olan torunları daha sonra sipahi, zaim, kale dizdarı hatta vezir ve sadrâzam bile olmuşlardır. Fethedilen şehir ve kasabalarda klasik Türk el sanatları, dericilik ve kuyumculuk oldukça gelişmişti. Osmanlı'nın esnaf teşkilâtı ve lonca sistemi de bölgenin ticari yapısına büyük katkılar sağlamıştır.

Bosna'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle, Venedik, denizden ve karadan tehdit edilir hale gelmiştir. Venedikliler bundan dolayı aynı tehlikeyi yaşamaya başlayan Macarlar ile bir ittifak yaparak 1463 senesinde Bosna üzerine taaruza geçmişlerdir. Taarruzun kış mevsiminde yapılması ve Osmanlı kuvvetlerinin yeterli yardım alamamasından dolayı Bosna'nın merkezi Yaytse ile Srebrenice Macarlar tarafından ele geçirilmiş, İzvornik ise kuşatılmış fakat alınamamıştır. 1464 ilkbaharında *Fatih Sultan Mehmed* ikinci defa Bosna'ya sefer düzenlemiştir. Yaytse geri alınamamış, fakat diğer kalelerin bir kısmı yıkılmış, lüzumlu olanlarına ise asker ve mühimmât konmuştur. (Yaytse ancak 1528 de geri alınabilmiştir).

Hersek Dükalığı 1467 yılında *Vezir-i Azam Mahmud Paşa* tarafından ele geçirilmiştir. *Düka Stephan Kassariç* bağlılık bildirdiğinden dolayı yerinde bırakılmıştır. Osmanlı tarihinde vezir-i azamlığa kadar yükselen *Hersekzade Ahmed Paşa*, *Stephan Kassariç*'in oğludur. *Stephan Kassariç*'in ölümünden sonra dükalık ikiye ayrılmış ve *Kassariç*'in diğer iki oğlunun Hersek'i ele geçirmeye kalkışmaları üzerine 1480'de tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Osmanlı Devleti, Bosna'da, *Kıla-i Hakaniye Kaptanları* adı verilen idarî bir sistem kurmuştu. İlk kaptanlık 1558'de *Gradiçka*'da en son kaptanlık da 1802'de *Hutovo*'da kurulmuş ve toplam kaptanlık sayısı otuz dokuzu bulmuştu. Her kaptanlık belirli bir araziye sahipti ve arazi, dahilinde bulunduğu en büyük kale adına göre

adlandırılırdı. Kaptanların vazifeleri arasında, hudutları muhafaza etmek, bölge çevresindeki yolları emniyet altında bulundurmak, kalelere silâh ve cephane temin etmek sayılabilir. *II. Mahmud* zamanında kaptanlıkların askerî kuvveti 24.000 kişi kadardı. Bosna'da görülen diğer bir özellik timar ve zeâmet usulünün verâset yoluyla intikali idi. Bosna'nın ticareti gelişmiş olsa da iktisadî yönden ziraatin önemi daha büyüktü. Kaptan, ağa ve beylerin elinde bulunan çiftliklerde kiralama usulü vardı. Toprağı işleyen bu kiracılara *kmet* denilirdi. Bunlar elde ettikleri mahsullerden yarımçılık, üçleme, dörtleme ve beşleme usullerine göre arazi sahiplerine ücret öderlerdi.

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı fethettiği zaman Osmanlı devlet politikasının sonucu olarak bölge halkına dinî serbestiyet getirmiştir. Osman Ergin'in *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı* adlı eserinde, *Fatih Sultan Mehmed*'in buradaki Latin papazlarına verdiği ferman suretinde:

"Ben ki Sultân Mehmed Hanım. Cümle avâm ve havâssa ma'lûm ola ki, işbu dârendegân-ı fermân-ı hümâyûn Bosna ruhbânlarına mezîd-i inâyetim zuhûra gelüp buyurdum ki, mezbûrlara ve kiliselerine kimse mâni' ve müzâhim olmayıp ihtiyâtsiz memleketimde duralar. Ve kaçup gidenler dahi emn ü emânda olalar.

Gelip bizim hâssa memleketimizde havfsiz sâkin olup kiliselerine mütemekkin olalar. Ve yüce hazretimden ve vezîrlirimden ve kullarımdan ve reâyalarımıdan ve cemi'-i memleketim halkından kimse mezbûrelere dahl ve ta'arrûz edip incitmeyeler, kendülere ve cânlarına ve mâllarına ve kiliselerine ve dahi yabandan hâssa memleketimize âdem gelirler ise yemin-i mugallaza ederim ki yeri, göğü yaratan Perverdigâr hakkıçün ve Mushaf hakkıçün ulu Peygamberimiz hakkıçün ve yüz yirmi dört bin peygamberler hakkıçün ve kuşandığım kılıç hakkıçün bu yazılanlara hiç bir fert muhâlefet etmeye. Mâdâm ki bunlar benim emrime mutî' u münkâd olalar. Şöyle bilesiz"⁸ dediği belirtilmiştir. Bu ferman suretinde de görüldüğü gibi Hıristiyanlar tam bir hürriyet ortamı içinde hayatlarını sürdürmüşlerdir.

Fatih Sultan Mehmed, Bosna'yı aldığı zaman sadece Katolikler'e değil Bogomil mezhebindeki Bosna Hıristiyanlarına da çok müsamaha göstermiş ve onların devlet

⁸ Osman Ergin, *Türkiye'de şehirciliğin Tarihi (İnkışafı)*, İstanbul 1936, s. 93-94

hizmetinde yetişmelerini sağlamıştır. Hz. İsa'yı Allah'ın kulu olarak kabul etmeleri ve Hz. Muhammed'i tanımlarından dolayı *Bogomiller* Müslümanlar'a daha yakın görülüyorlardı. Türklerin vicdan hürriyetine hürmet göstermeleri, bir kaç asır Katolik kilisesi ile bu mezhepteki kralların ve Macarlar'ın zulmüne uğrayan Bogomiller'in toplu olarak İslâmiyeti kabul etmesine sebep olmuştur. Hatta tarihî bir rivayete göre, *Fatih Sultan Mehmed* bunlara dileklerinin ne olduğunu sorduğunda, devlet hizmetlerinde görev almak istediklerini öğrenmiştir. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin saraylarında ve ordusunda namuslu ve sadakatli olarak görevlerini yapmışlardır.

Bogomil mezhebine bağlı *Boşnaklar*, savaş kabiliyetleri, Macarları iyi tanımları ve Papalığa karşı derin bir kin beslemeleri sebebiyle Macaristan ile yapılan savaşlarda etkin bir rol oynamışlardır. *Müslüman Boşnaklar* her zaman Osmanlı Devleti'nin kuzeybatı hududunu yalnız başlarına müdafaa etmişlerdir. Serdarların kumandasındaki sipahilik teşkilâtına bağlı bulunan kıtalar, Türk hâkimiyeti devam ettiği müddetçe sadakat ve fedakârlıkla vilâyet makamına tâbi kalmış ve Bosna, Osmanlı Devleti'nin bir kalesi olmuştur.

Boşnaklar, İslâmiyet'i kabul etmeleri, devlete bağlılık ve güvenilirliklerini isbat etmeleri sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli kademelerinde görev yapmışlar, hatta defterdar, kaptan-ı derya ve sadrâzam bile olmuşlardır. Osmanlı tarihini incelediğimizde beş kez sadrâzamlığa getirilen *Hersekzade Ahmed Paşa* (1497-1516), yine üç kez sadrazâmlık yapan *Damad İbrahim Paşa* (1596-1601) ve bir devre imzasını atmış *Sokullu Mehmed Paşa*'nın Boşnak asıllı olduklarını görüyoruz. Bunlar haricinde muhtelif tarihlerde sadrâzamlık yapan diğer Boşnak sadrazâmlar şunlardır: *Lala Mustafa Paşa* (1580-1580), *Malkoç Ali Paşa* (1603-1604), *Lala Mehmed Paşa* (1604-1606), *Derviş Mehmed Paşa* (1606-1606), *Kara Davud Paşa* (1622-1622), *Hüsrev Paşa* (1628-1631), *Topal Recep Paşa* (1632-1632), *Salih Paşa* (1645-1647), *Sarı Süleyman Paşa* (1685-1687), *Damad Melek Mehmed Paşa* (1792-1794).

e- XVII.Asırdan Sonra Bosna-Hersek

XVII. asırdan sonra *Budin*'in düşmesi ve 1697 Eylül'ünde gerçekleştirilen son Nemçe Seferi'nin sonunda, Avusturya karşısında uğranılan ve tarihlere *Zenta Bozgunu* diye geçen facia üzerine Balkanlarda Osmanlı askerî gücü zaafa uğramıştır. Bir ay sonra da *Bosna Muhafızı Mehmed Paşa*'nın ölümüyle askerinin başsız kalması üzerine Avusturyalı ordu komutanı *Prens Eugene de Savoye* bir takım palangaları yıkıp yaktıktan sonra açık bir şehir olan *Bosnasaray*'ı da 120 camisiyle beraber yakmış ve

Osmanlı Devleti tarafından gönderilen yeni muhafızın yaklaştığını haber alınca alelacele geri çekilmiştir (17 Ekim 1697).

1718 yılında Morava'nın Tuna nehrine karıştığı Pasarofça mevkiinde Avusturyalılar ile akdedilen anlaşma ile Bosna'nın Sava nehri aşağı mecrasındaki kısmı bu devlete terkedildi. Venediklilere ise Hersek'te işgal ettikleri bazı yerler verildi. 1737 yılında *Hekimoğlu Ali Paşa* komutasındaki Osmanlı Ordusu Banaluka'da Avusturya Ordusu'na karşı kesin bir zafer kazanmıştır. Bunun neticesinde 18 Eylül 1739'da Belgrad'da Rusya ve Avusturya devletleriyle yapılan anlaşma neticesi ve 1718'de kaybedilen topraklar tekrar geri alınmıştır. Habsburglar siyasetinin batıya dönük olması sebebiyle XVIII. asırda Bosna, Türk hâkimiyeti altında kalmıştır.

1797'de Avusturyalılar ile *Kampo Formiyo Antlaşması*'nı imzalayarak Venedik Cumhuriyeti'ne son veren Fransa, bölgede yeni bir eyalet kurmuş ve buraya *Provinces Illirienes* adı verilmiştir. Bu eyaletin sınırları Kattaro körfezinden itibaren, Spalatto, Zara ve Triyeste'ye kadar uzanan topraklar ve Bosna'nın batısındaki Karlovac, Vilach ve Tirol'e kadar olan bölgedir.

XVIII.asrın başından itibaren, diğer imparatorluklarda olduğu gibi Osmanlı Devleti de milliyetçilik cereyanlarından menfi olarak etkilenmeye başlamıştır. Bu etkilenmenin çıkış noktası da Balkanlar olmuştur. İlk olarak Dalmaçya sahillerinin Fransızların eline geçmesiyle bölgede Fransız İhtilâli'nin sonucu olan milliyetçilik cereyanları etkisini göstermeye başlamıştı. Fransızlar Dalmaçya'daki şehirlerde 25 okul ve kız talebe için 25 lise açmışlar, hatta bir üniversite dahi kurmuşlardı. Bunun neticesi olarak bu bölgedeki Hırvatlar ile Hersek bölgesindeki Hırvatlar birleşip *Büyük Hırvatistan İdeali*'nin gerçekleşmesi emeline düşmüşlerdi. Ayrıca Napolyon, Dalmaçya'da Bosna'ya giden yolları tesbit ettirmiş ve Mostar, Bosnasaray gibi merkezlerde özel haber alma teşkilâtı bile kurduştur. *Napolyon Bonaparte*'ın niyeti isyanlar çıkararak Bosna'yı içten ele geçirmektir. Fakat Bosna kaptanları Napolyon'un bu istilâ niyetlerinin gerçekleşmesine engel olmuşlardır.

f- 1804 Sırp İsyanı ve Bosna-Hersek

Bosnalılar, Napolyon'un muhtemel istilâsına karşı memleketlerini savunmakla meşgul iken Sırbistan'da *Kara Yorgi* önderliğinde çıkan isyan daha büyük tehlike oluşturmaya başlamıştı (1804). Kara Yorgi'nin düşüncesi Bosna-Hersek'teki Hıristiyanları ihtilâle katılmaları için ayaklandırmak ve Karadağ ile birleşip büyük bir

Sırbistan kurmaktı. Zaten Bosna'daki Katolikler Dalmaçya'daki Fransızlar tarafından himaye görmekte ve Kara Yorgi'ye de sempati duymaktaydılar. İsyani bastırılmadan 1806-1812 Osmanlı-Rus harpleri başladı. Sırlar bundan sonra Bosna'ya karşı şiddetli hucumlara girişerek *Yadar*, *Radiyavana* ve *Böğürdelen*'i ele geçirmişler ve feci katliamlar yapmışlardır. Sırbistan ve Karadağ'dan bir çok Müslüman ahali ihtilâlcilerin zulmünden kurtulmak için Bosna'ya iltica etmişlerdir. Göç edenlerin acıklı durumu ve *Belgrad*'ın düşmesi Bosnalıları çok müteessir etmişti. Çünkü Boşnaklar Belgrad Kalesi'ni kendi topraklarının kilidi sayıyorlardı. 1808 yılında barış müzakerelerinin yapıldığı sırada Sırlar Bosna'daki Ortodoks reayayı ayaklandırmak için yeniden teşebbüse geçmişler ve özellikle *Gradiçka* havalisi Ortodoksları ve diğer Ortodokslar da bu ayaklanmaya katılmışlardır. *Papaz Joviç*'in idare ettiği bu Hristiyan isyanının yer yer bastırılmasına rağmen 1809 yılında Ruslarla harp başlayınca Sırlar Karadağlılarla birlikte Bosna-Hersek ve Sancak bölgesinde taaruza geçmişlerdir. Fakat yapılan savaş neticesi Karadağ ile Sırbistan'ın birleşmesi mümkün olmamıştır. 1812'de akdedilen *Bükreş Antlaşması* ile Ruslarla olan savaş bitince Sırp isyanları da bastırılmış, Belgrad ve diğer kaleler geri alınmıştı. Bu isyan hareketleri sırasında *Boşnaklar* genel olarak devlet tarafında yer alarak eyaletlerini savunmuşlardı. Sırlar Osmanlı Devleti'ne karşı savaştıkları gibi Bosna içindeki Ortodoksları da isyana teşvik ediyorlardı. Fakat Bosna kaptan ve askerleri eyaletin asayişini muhafaza ederek buna izin vermemişlerdir.

Napolyon Bonaparte'in hâkim olduğu dönemlerde Avrupa'ya karşı uyguladığı kıta ablukası siyaseti *Bosna-Hersek*'i olumlu bir şekilde etkilemişti. Bosna, transit ticaret yollarının üzerinde bulunduğundan dolayı ticareti gelişmişti. Fakat bu dönemde *Saraybosna*'da halkla idarecilerin arasında silâhli direnişe kadar varan ciddî anlaşmazlıklar olmuş, 1820'de *Celaleddin Paşa* sayesinde bu olaylar sükun bulmuştur. *II.Mahmud* dönemi içinde, 1826'da Yeniçeri Ocağı merkezde kolayca kaldırılmasına rağmen diğer eyaletlerde o kadar kolay kaldırılamamış ve Bosna'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma meselesi yıllarca devam etmiştir. Bu iç olaylar 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de öteden beri askerî kudretleriyle tanınmış bulunan Arnavutluk ve Bosna gibi eyaletlerden hiçbir yardım görmemesine sebep olmuştur.

1831'de bazı yenilikleri uygulamaya koyma ve orduyu yeniden düzenleme teşebbüsleri *Hüseyn Kapudan Gradaşeviç*'in liderliğinde Bosnalı Müslüman âyanın

başını çektiği bir ayaklanmaya dönüşmüştür. 1832 yılında isyan bastırıldıktan sonra kaptanlık müessesesi ortadan kaldırılmıştır.

g- 1861 Hersek İsyanı

Uzun süredir çete hareketlerinin devam ettiği Hersek'te Hıristiyanlar idarecilerin kendilerine yaptıkları zulmü ileri sürerek 1861'de Bâbiâli'ye karşı isyan etmişlerdi. Bundan başka Hıristiyan halkı baş kaldırmaya sevk eden başka sebepler de vardı. Bu isyanın en önemli sebepleri arasında, Sırbistan'ın muhtariyet haklarını genişletmesi, Kırım muharebesinin acısını çıkarmak isteyen Rusya'nın Slavları tahrik etmesi, Avusturya'nın asileri himaye etmesi ve nihayet eşkiya güruhu haline gelen Karadağlıların Hersek asileriyle el birliği etmeleri yerliyordu.

Karadağ doğrudan doğruya Bâbiâli'ye karşı bir harekete geçecek kudreti kendisinde görmediği için, komşuluğundan faydalanarak Hersek'in Hıristiyan halkını ayaklanmaya teşvik etmişti. Karadağlılar çeteler halinde Herseklilere iltihak ediyorlardı. Karadağ'ın bu hareketi Hersek isyanının kesin bir şekilde bastırılmasına imkan bırakmamakta idi. Bâbiâli bu durum karşısında Hersek isyanı ile Karadağ'ın müdahalesini bir mesele olarak ele almaya karar verdi.

Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa Hersek isyanını bastırmaya memur edildi ve Hersek asilerinin Karadağ'dan yardım almalarını önlemek için Karadağ sınırı üzerinde tarassut postaları kurdu. Osmanlı Devleti'nin tabii olarak, kendini savunmak için aldığı tedbirler, *Karadağ Prensi Nicola* tarafından protesto edilmişse de etkili olamamıştır. *Ömer Paşa* 21 Kasım 1861'de asilere karşı kazandığı *Piva zaferiyle* isyanın bastırılması yönünde önemli bir başarı elde etmiş ve ortada çetelerden başka bir şey kalmamıştır. Fakat Hersek isyanının tam olarak ortadan kaldırılması Karadağ meselesinin halledilmesine bağlıydı. Bu sırada Bâbiâli de İstanbul'daki büyük devletler elçilerine bir nota vererek Hersek'te asayişin sağlanması ve Karadağlıların cezalandırılması hususunda gerekli tedbirlerin alınacağını ve Karadağ şehirlerinin abluka edileceğini bildirdi. Bundan sonra Karadağ'dan, silâhsızlanması, ilân edilen seferberliğin kaldırılması ve askere alınanların terhis edilmesi istendi. Bu haklı istekler kabul edilmeyince Karadağ'a karşı harekete geçildi. *Ömer Paşa* komutasındaki Osmanlı orduları, büyük başarılar elde ederek Karadağ'ın başkenti *Çetine*'ye girmek üzereyken bu gelişmelerden rahatsız olan Avrupa diplomasisinin araya girmesiyle *İşkodra Antlaşması*'nı imzalamak zorunda bırakıldı. 1861'deki

isyanın yatıştırılması bu Karadağ zaferinden sonra mümkün olmakla beraber *Bosna-Hersek* meselesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

h- Bosna-Hersek'te Ahmed Cevdet Paşa'nın Müfettişliği

Ahmet Cevdet Paşa'nın Tezâkir'de ifade ettiğine göre isyanın bastırılması için *Ömer Paşa'nın* yaptığı askerî harekâtla Bosna'yı zapt etmesi (1850-1851), ileri gelenlerin sürgüne gönderilmesi ve lüzumundan fazla sert davranılmasından dolayı *Boşnakların* askerlik ve hükümete karşı bakış açıları değişmişti. Bu sebepten *Boşnaklar* uzun zamandan beri devlete asker vermemekte direniyorlardı. Müfettiş olarak Bosna'ya gönderilen *Cevdet Paşa* ise *Sadrâzam Fuad Paşa*'dan askerî meselelerde gerekli düzenlemeleri yapması için şifahî talimât almıştı. *Cevdet Paşa*, *Tezâkir* adlı eserinde *Boşnakların* iyi ve güzel ahlâklı, dindar, itikadı sağlam, ulemaya hürmetlerinin ise fazla olduğundan bahsederek yapılacak askerî düzenlemelerde başarılı olacağına dair kanaatini belirtmektedir. *Ahmet Cevdet Paşa* ayrıca vergi ve âşâr meselesinin mültezimlerin suistimallerinden kurtarılması için bir komisyon teşkil edip bu işleri de ele almıştır. Hersek'in eşrafından olan komisyon üyelerinin halka sözlerini dinlettirebilecek insanlar olmasından dolayı, bu kişileri askerî düzenlemeler konusunda ikna etmek niyetini taşıyan *Cevdet Paşa* bu şekilde halkın askeriyeye karşı olan fikirlerini de değiştirmeyi hedeflemiştir.

Hersek bölgesindeki halkın eğitiminin geri kalmış olduğu gibi askerlik meraklarının da çok azaldığını ifade eden paşa bunun sebebinin *Boşnakların* gurbete çıkmağa alışık olmayışlarından kaynaklandığını belirtiyor. Bu düzenlemelerde bölge eşrafından tertip olunan bir heyetle müşavere eden *Cevdet Paşa*: "**Sultan Abdülaziz Han efendimiz Hazretleri beni teftiş memuriyeti için buraya gönderdi ve kadıaskerlik rütbesi verdi. Bunun ne manaya işaret olduğunu derk edebilirsiniz. Ben kadıaskerim, fakat askerim yok. Sizlerden bir yeni asker isterim. Olmaz ise çok eğlenmeyip giderim**"⁹ demiştir.

Boşnaklar'dan oluşan bu meclis kendi aralarında bir aya yakın gizli görüşmeler yapmıştı. Avusturyalılar ile Sırp'ların bu durumdan kuşkulayıp araştırma yapmalarına rağmen dışarı bir kelime sızdırmamışlar ve *Cevdet Paşa'nın* güvenini kazanmışlardı. Neticede eşraf ve muteberandan oluşan meclis askerliğe yazılma konusunda halkı teşvik etmeyi kabul etmişlerdi. Hatta Avusturyalıların Osmanlı Devleti'nin malî

⁹ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986, c III, s. 37

sıkıntı içinde olduğu ve askere para veremeyeceğinden bahsetmeleri üzerine "**Para için askerlik etmek bizim dinimize yakışmaz. Biz askerlik vazifesini ancak din ü devletimiz için ifaya borçluyuz. Erkan-ı Vilâyet böyle münasib görmüş, Kaza-i Erbaa (Saraybosna, Gradacaç, Travnik, Mostar) müftüleri dahi fetva vermiş Biz ondan dönmeyiz**"¹⁰ diye cevap vermişlerdi. Kısa zaman içinde *Boşnakların* askerlik konusundaki fikirleri değişmiş ve *Bosna-Hersek* bölgesinden üç tabur asker teşkil edilmiştir. Bu taburların bazı zabitleri de eşraf ve muteberandan seçilerek beylerin de bu işe destek vermeleri sağlanmıştır.

Cevdet Paşa müfettişliği esnasında Adriyatik yoluyla Hersek'e giderken bölgedeki *Klek Limanı* ve *Sutorina sahilinin* Osmanlı Devleti'ne ait olduğunun unutulduğundan bahseder. Karadağ meselesi ortaya çıkıp Hersek'e asker gönderilmesi gerektiğinde bu limanların Osmanlı'ya ait olduğu buradaki *Boşnakların* hatırlatmasıyla anlaşılmıştır.

Taşlıca'nın Granitza mahallinde birkaç kişinin bir Hıristiyanı öldürmesi üzerine bölge Hıristiyanları olayı ihtilâl çıkarmak için bir bahane saymışlar ve kasabadaki dükkanları kapattırmışlardı. Ancak alınan tedbirlerle bu olay isyan haline varmadan engellenmiştir. *Ahmed Cevdet Paşa*, Hersek'in merkezi olan *Mostar*'a vardığında isyan eden asi nahiyeler meselesinin devlet için büyük gaileler çıkardığından dolayı bunların hallinin zorluğunu anlatır. Asilerin hepsi Karadağ'ın nüfuzunda ve Rusya Devleti'nin politikasına bağlı bulunuyorlardı. Bu asiler, destek aldıkları Avusturya ve Rusya devletlerinin anlaşmazlığa düşmeleri sonucunda gelişen durum üzerine *Mostar*'a gelip devlete bağlılıklarını bildirmişlerdi. *Cevdet Paşa*'nın, asi reisleriyle yaptığı görüşmelerin de isyanların sona ermesinde etkisi olmuştur.

Hersek gezisi sırasında *Novavaroş*'a uğrayan Paşa buranın Hıristiyan ahalisinin diğer kaza ahalisine göre terbiye ve fikrî yapı olarak daha iyi durumda olduklarını belirtmektedir. Nitekim Sırbistan'dan gelen eşkiya bu bölge binalarına ve ahalisine zarar veriyordu. Paşanın da belirttiği gibi Sırlardan yalnız Müslümanlar değil Hıristiyanlar da zulüm görmüştür. Tarihin her döneminde Sırp çeteleri kendileri gibi düşünmeyen ve devlete bağlı olan Hıristiyanları da katletmişlerdir.

Ahmed Cevdet Paşa Dalmaçya sahili yakınlarında *Liyubuška* kazasındaki Avusturya hududunun emniyetsiz olması ve Dalmaçya eşkiyasının bölgedeki tarla ve

¹⁰ Ahmed Cvedet Pafla, *a.g.e.* c.III, s.44

mezraları tahrip etmesi üzerine, sınır üzerinde karakol ve sınır kuleleri inşa edildiğini anlatır. Bu sayede eşkiyalık önlenmiş ve alınan tedbirlerin neticesi olarak gümrük gelirleri de artmıştır.

*Cevdet Paşa, Bosna-Hersek'te eğitim meselesini de düzeltmek ve geliştirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştu. Bunlardan birinde Paşa, asi reisleriyle görüştüğü esnada Benanlı Pop Todosiye adlı eşkiya bölgede bir mektep inşası talep etmesine karşılık, Rudine ahalisinden Vuko Aleksić mektebe karşı olduğunu ve kendilerine ilk olarak çoluk çocuğunu barındıracak kulube ve beslemek için de zahire lazım olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Paşa "İbtida evleriniz yapılır, fakr ü fâkâdan dahi kurtulursunuz ba'dehu mektebler dahi açılır herşey olur biter. Bunlar bir günde olacak işler değildir. Bir kere işler yoluna girsin de ba'dehu bi't-tedric cümlesi husûle gelir"¹¹ deyip bu münakaşa konusunu halletmiştir. Ayrıca ihtiyaç üzerine Mostar'da bir Latin mektebi de açtırmıştı. Mostar bölgesinden Saraybosna'ya geçen Paşa buranın mekteplerinin ve öğrencilerinin durumunun daha iyi olduğunu zikreder. *Cevdet Paşa'nın* kız Hıristiyan mektebine yaptığı ziyarette bir öğrenci tarafından yapılan teşekkür konuşması *Tezakir*'de şöyle geçmektedir:*

"Fehâmetlü efendimiz. Kudretlü azametlü Pâdişâhımız Sultan Abdülaziz efendimiz hazretlerine teşekkür etmek üzere mektebimiz şâkirdleri beni intihâb ve tevkîl ettiler. Evvela Allahu Te'âlâ hazretlerine teşekkür eyleriz ki bizi böyle merhâmetli ve şefkatli pâdişâhın ülkesinde yarattı ve pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerine dahi teşekkür ederiz ki bizi her türlü ni'met ve ihsânna nâil etti ve zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı Devlet-i Aliyye'de her türlü âsâyîş veistirâhatte bulunduğumuzdan dolayı ne vechile teşekkür edeceğimizi bilemeyip refikalarım ile beraber du'â-yi tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü âfiyet-i pâdişâhî tekrâr be-tekrâr merfû-ı kabûl-gâh-i cenâb-ı Rabbü'l-ibâd kılınmıştır ve mektebimizi bi't-teşrîf beyne'l-akrân bizi müftehir buyurduğunuza dahi kezâlik cümle tarafından teşekkür ederim"¹²

Bu ifadeden, bölgede yaşayan Hıristiyanların eğitim açısından da ne kadar serbest oldukları anlaşılmaktadır. Saraybosna'yı ziyareti esnasında erkek Hıristiyan mektebinde bir erkek öğrenci tarafından yapılan teşekkür konuşması da şöyledir:

¹¹ Ahmed Cevdet Pafla, *a.g.e*, c.III, s.12

¹² Ahmed Cevdet Pafla, *a.g.e*, c.III, s. 20

"Çok şükür olsun Cenâb-ı Hakk'ın bizlere inâyet-i mahsûsa-i ilâhiyyesi olan Sultan Abdülaziz Han efendimiz hazretlerinin asr-ı hümâyûnlarında böyle bir ferahlı güne yetiştik. Bi'l-cümle sunûf-ı tebe'ası hakkında kalb-i rahîm ü şefîk ile mütesâviyen lûtf u iltifât buyurdıkları cihetle cümlemiz bahtiyârız. Bundan dolayı ne vechile teşekkür edeceğimizi bilemeyüp du'a-yı tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü iclâl-i pâdişâh-ı merâhim îtiyâda terdîfen me'mûr-ı murahhasları semâhatlü Cevdet Efendi hazretlerine dahi du'âlar eyleriz"¹³

Bosna'da ticaretle uğraşan kişi sayısı oldukça fazlaydı. *Cevdet Paşa Tezâkir*'inde bu konuya da değinmiştir. *Bosna eyaletinden* ihraç edilen ürünler arasında buğday, çavdar, mısır, arpa, yulaf gibi tahıl ürünleri erik, ceviz, fındık, gibi meyveler sığır, koyun, kürk, deri, keçe, kilim, fiçı tahtası, kereste vs. yerliyordu. Bosna'nın ithalâtını ise şeker, kahve, pirinç, tütün, sabun, fes, ipek, elbise, kağıt ve bunun gibi ürünler teşkil ediyordu. İthâlât ve ihrâcât başta Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti olmak üzere Sırbistan, Karadağ, İtalya ve Arnavutluk ile yapıyordu.

Ahmet Cevdet Paşa müfettişlik görevini başarıyla tamamlamış ve 20 Kasım 1864'te *Bosna-Hersek*'ten, İstanbul'a dönmek üzere ayrılmıştı.

ı- 1875 Hersek İsyanı

19. asrın sonlarına doğru Avrupa'da, *Avusturya-Macaristan*, *Rusya* ve *Almanya* devletleri belli başlı güç odakları durumundaydılar. Bu üç devletin üzerinde durdukları en önemli konu Şark meselesi idi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Hıristiyan unsurun tahrik edilerek Hıristiyanların yaşadıkları bölgelerin kendi nüfuzları altına alınması yolundaki faaliyetlerden geri durmamışlardır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun *Bosna-Hersek* üzerinde uzun süredir emelleri bulunmaktaydı ve bu devletin esas amacı Selanik'e ulaşmaktı. 1875 yılında *Bosna-Hersek*'te yeni bir isyanın çıkmasında kuşkusuz Avusturya'nın rolü çok büyüktür. Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Karadağ gibi iki Slav ülkesi ile Avusturya arasında yer alması burayı propaganda için uygun bir duruma getiriyordu. Ayrıca 1856 *Paris Antlaşması*'ndan sonra Karadağ, Sırbistan ve Girit gibi yerlerin, çıkan isyanlarla muhtariyet kazanmış olmaları da *Bosna-Hersek*'in Hıristiyanlarını heveslendiriyordu. Hersek isyanı, *Nevesin* kazası Hıristiyan ahalisinden birkaç yüz kişilik bir grubun Karadağ'a geçerek *Prens Nicola*'ya Osmanlı vergilerinin ağırlığından bahsederek, jandarmanın yaptığı zulümlerden şikayet etmesi ve prensin

¹³ Ahmed Cevdet Pafla, *a.g.e*, c.III, s.20-21

de bu durumu İstanbul'daki Rus Elçisi İgnatıyef'e bildirmesinden sonra mültecilerin cezalandırılmamak şartıyla geri dönmelerine izin verilmesiyle 1875 yılı Nisan ayında başlamıştır.

Bu durumdan sonra Hersek'e dönen mülteciler orada da gördükleri muameleden cesaret alarak halkı isyana teşvik etmişler ve isyan bütün Hersek bölgesine kısa sürede yayılmıştır. Mültecilerin geri dönüşüne izin verilmesi devletin bir zaafı olarak değerlendirilmiş, askerler öldürülüp yollar kesilmiş ve Müslümanlar öldürülmeye başlanmıştır (Temmuz 1875). *Bosna Valisi Müşir Derviş Paşa'nın* hemen müdahale etmeyerek İstanbul'a görüş sorması ve takviye kuvvet gelmesini beklemesi sebebiyle isyan kısa zamanda genişlemiştir.

Bosna'ya gerekli takviyenin, Karadağ ile Rusya'nın müdahalesine yol açacağı düşüncesi ile Sadrazam Esat Paşa tarafından gönderilmemesi, konunun önemi ve derecesi dikkate alınmadan ya da yanlış değerlendirilerek, bir takım nasihatçilerin gönderilmesi ile konunun çözümleneceği düşüncesiyle hareket edilmesi, zaman kaybına sebep olmuştur. Ancak Hersek'in Karadağ hududundaki bazı yerlerinin asilerin eline geçmesiyle işin iyice çığırından çıktığı anlaşılmış ve 4.200 kişilik bir kuvvet bölgeye gönderilmiştir. Bu tarihte *Bosna-Hersek'in* nüfusunun 515.000'ini Hıristiyanlar, 685.000'ini de Müslümanlar teşkil ediyordu. Müslüman ahali de bu olaylar karşısında can ve mal güvenliği için silâha sarılmak zorunda kalmıştır. İsyana müdahalede geciken *Esad Paşa* azledilerek yerine *Mahmud Nedim Paşa* sadrâzamlığa getirilmişti. Fakat *Bosna-Hersek'in* coğrafi konumunun uygunsuzluğu, *Sırbistan, Karadağ, Avusturya* ve *Rusya'dan* sürekli olarak yardım gelmesi, ayrıca Hıristiyanların, Müslüman-Türk zulmü altında kaldıkları şeklindeki görüşlerinin, İngiltere ve Fransa'da yayılması Osmanlı Devleti'ni iyice güç durumda bırakmıştır. Devamlı dış destek bulan Hersek isyanı Hersek sancağını kısa sürede Osmanlı Devleti ile yerli Hıristiyanlar, Karadağlılar ve Sırpalar arasındaki bir savaş meydanı durumuna getirmiştir.

İsyan sırasında Avusturya'nın üstlendiği himayeci rol ve buraya yönelik yayılma emelleri Rusya'nın tepkisini çekmeye başlamıştı. Avusturya imparatorunun Dalmaçya'yı ziyareti sırasında Hersek'ten gelen Hıristiyan heyet ile görüşmesi ve Karadağ prensini kabul etmesi Avusturya'nın bölgeye yönelik politikasının tipik örnekleridir.

Avusturya ile Rusya arasındaki bir gerginliğin Avrupa'da yaratacağı buhranı gören Fransa Hükümeti, *Hariciye Nazırı Dük Decazes* vasıtasıyla bir teklif getirmiştir. Bu teklif *Bosna-Hersek* isyanının Osmanlı Devleti'nin yöneticileriyle isyancılar arasında yapılacak görüşmeler ile çözülmesi ana fikri üzerine kurulmuştur. Fakat Batı Avrupalıların da kendileriyle ilgilenmeye başlamalarından iyice cesaret alan isyancılar daha önceden kullandıkları "Islahat" tabirini terkedip bu defa "İdare-i mümtâze" den bahsetmeye başlamışlardır.

Bosna-Hersek isyanının çıkışı ve hızla yayılışında, yabancı devletlerden çekinilerek ilk anda gereken müdahalenin yapılmasında tereddütlü davranılması ve yeterli askerin bölgeye gönderilmemesi ile Rusya ve Avusturya devletlerinin yaptıkları kışkırtmaların çok büyük rolü olmuştur.

Bu olaylar üzerine Almanya, Avusturya ve Rusya devletlerinin başvekilleri Berlin'de bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ne bir nota vermeyi kararlaştırdılar. Bu notanın gerekçesini Osmanlı Devleti'nin şimdiye kadarki ıslâhat teşebbüslerinin sonuç vermemiş olduğundan bundan sonraki ıslâhatların yabancı devletlerin gözetiminde yapılması oluşturuyordu. Kendilerince Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak niyetinde olmadıklarını fakat bölgedeki karışıklığın giderilmesi açısından nota vermeye gerek duyduklarını bildiriyorlardı. Lâyihayı hazırlayan Avusturya başvekili'nin adıyla *Andrassy Layihası* diye bilinen 31 Ocak 1876 tarihli metinde şu hükümler bulunmaktaydı:

- 1- Hıristiyanlara tam bir din serbestliği
- 2- Vergilerde düzenleme
- 3- Kadastro ıslâhatı
- 4- Hıristiyanlarla Müslümanlardan bir meclis teşkili
- 5- Vergi gelirlerinin sadece mahallî ihtiyaçlar için kullanılması

Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen, bu şartlar isyancılar tarafından kabul edilmeyerek, *Bosna-Hersek*'ten Türk askerinin çekilmesi ve bütün ıslâhatların Avrupa devletlerinin ortak kefaletleri altında yapılması fikrini savunmuşlardır. Bu durum aslında Osmanlı Devleti'nin notayı kabul etmesinin bir zaaf olarak değerlendirilmesinden kaynaklanıyordu. Asilerin bu ilâve şartlarının devlet tarafından kabul edilmesi isyanı daha da hızlandırmıştır.

Bu arada 6 Mayıs 1876 tarihinde Selanik'de Müslüman olmaya karar veren bir Bulgar kızı yüzünden çıkan karışıklıkların Alman ve Fransız konsoloslarının öldürülmesiyle son bulması üzerine Avrupa'nın üç güçlü devleti *Berlin Memorandumu*'nu toplamaya karar verdiler. Bu toplantı 11 Mayıs 1876 tarihinde *Almanya Başvekili Bismarck, Rusya Başvekili Gorçakof ve Avusturya Başvekili Andrassy* arasında gerçekleşmiştir. Bu memorandumda şu kararlar alınmıştır. *Bosna-Hersek* meselesinin Andrassy lâyhısındaki esaslara göre çözümlenmesi, Bosna-Hersek'te iki aylık bir mütareke ilânıyla Türk kuvvetlerinin belli bir bölgeye çekilmesi, tahribatın tazmin edilmesi, konsolosların ıslâhatları kontrol etmeleri. Mütareke müddeti içinde bunlar yapılmadığı takdirde mezkûr devletlerin fiilen müdahalesi öngörülmüşse de bu memorandum Osmanlı Devleti'ndeki saltanat değişikliği sebebiyle hiç bir zaman tebliğ ve tatbik edilememiştir.

İsyan daha sonra Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ve Karadağ ile savaşa girmesiyle devam etmiştir. Çünkü Sırp ve Karadağ'lı gönüllüler Hersek asilerine yardım etmekteydi. Osmanlı ordusu bu savaşta başarı kazanmasına rağmen Rusya'nın 31 Ekim 1876'da verdiği ultimatom ile mütareke imzalamak zorunda bırakıldı. *Bosna-Hersek* ve Bulgaristan meselelerinde ıslâhat yapılması için *Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya* tarafından akdedilen *Londra Protokolü*'nun(31 Mart 1876) Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine 19 Nisan 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne harp ilân etmiş, savaş Osmanlı Devleti'nin aleyhine gelişmiş ve sonuçta Ruslarla 31 Ocak 1878'de Edirne'de mütareke yapılmış; Daha sonra da *Ayastefanos Muahedesi* imzalanmıştır (3 Mart 1878). Bu antlaşmaya göre Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanıyor, Bulgaristan Osmanlı hâkimiyetinde muhtar bir prenslik haline getiriliyordu. Ayrıca Bosna-Hersek'teki halktan vergi bakayası istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararlarını tazmine sarfedilecekti. Bu tarihten sonraki verilecek vergiler hakkında Rusya ve Avusturya karar sahibi olacaktı.

Bu antlaşma ile Rusya tek başına büyük kazançlar elde etmiş ve Balkanlar'daki nüfuzunu arttırmıştır. Avusturya ile İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin kendilerine müracaatı üzerine antlaşmanın tadili için gayret göstereceklerini, ancak bu çalışmalarına karşılık kendilerine arazi terkedilmesini istemişlerdir.

i- 1878 Berlin Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İşgali

Bu durum üzerine Berlin'de büyük Avrupa devletlerinin katılımıyla bir kongre toplandı (13 Temmuz 1878). Avusturya-Macaristan Murahhası *Kont Andrassy*, Osmanlı Devleti'nin *Bosna-Hersek*'te asayışı sağlayamadığından dolayı bu durumun Avusturya-Macaristan Devleti'ni de rahatsız ettiğini belirtmiş ve bunun üzerine İngiltere Murahhası *Lord Sallisbury* de *Bosna-Hersek*'in Avusturya tarafından işgal edilmesini önermiştir. Bu teklif Rusya Murahhası *Prens Gorçakof* tarafından da kabul edilmiştir.

Osmanlı Murahhası *Alexandır Karatodori Paşa* bu teklife şiddetle karşı çıktıysa da *Prens Bismarck*: "**Kongre teşkilinden maksat Osmanlı Devleti'nin menfaatlerini savunmak olmayıp, Avrupa'nın menfaatlerini korumaktır. Kongre Osmanlı Devleti'ne Makedonya ve Bulgaristan'ı iade ettiğinden dolayı Osmanlı Devleti'nin şikayete hakkı yoktur**"¹⁴ diye cevap vermişti. Sonuçta Avusturya'nın belirsiz bir süre için *Bosna-Hersek*'i işgal etmesine, gerekirse *Yenipazar*'da dahi asker bulundurmasına karar verilmiştir. Ancak daha sonra *Yenipazar*'ın yönetimi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. İngiltere ise bu arada geçici olarak Kıbrıs'a yerleşmiştir.

Alexandır Karatodori Paşa, Osmanlı Devleti'nin *Bosna-Hersek* üzerindeki hükümlerinin, Avusturya-Macaristan'ın işgali ile kalkmayacağı ve kongreden sonra işgalin ayrıntıları hakkında iki taraf arasında bir anlaşma yapılacağı konularında bir beyannameyi hazırlayarak ve Avusturyalılara kabul ettirmiştir.

Ayastefanos Antlaşması'nın maksadı Balkanlar'daki Osmanlı topraklarının Rusya nüfuzu altındaki Balkan Devletleri arasında taksimi olduğu halde, *Berlin Antlaşması*, diğer devletlerin iştirakiyle taksim hadisesini imparatorluğun geneline yayıyordu. Keza Avusturya'nın işgali altına girmesiyle *Bosna-Hersek*'in elden çıkma merhalesi başlamıştır.

Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgal olunacağı haberi ahali arasında büyük tepkilere neden olmuş, Osmanlı Devleti'nin konunun bir kez daha müzakare edilmesi teşebbüsleri de başarısız kalmıştır.

Nitekim Avusturya'nın işgaline karşı *Boşnaklar* şiddetle karşı çıkmış önce Hersek'in merkezi olan *Mostar* ve sonrada *Bosnasaray* , büyük direnişlerle

¹⁴ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasîye*, yay. haz. Bekir S<tk> Baysal, Türk Tarih Kurumu Yayın, Ankara 1957, c.2, s. 74

karşılaştıktan sonra Avusturya tarafından işgal edilebilmiştir. İşgal 29 Temmuz'da başlamış 28 Ekim 1878'de tamamlamıştır.

Bosna-Hersek'in işgalinin tamamlanmasından sonra Osmanlı Devleti'ne bırakılmış olan *Yenipazar*'ın da Avusturya işgaline girmesi tehlikesine ve *Bosna-Hersek* üzerindeki Osmanlı hükümlerinin tesbitine dair Avusturya ile müzakereye girişilmesine karar verildi ve bunun için *Hariciye Nazırı Alexandır Karatodori* ve *Maarif Nazırı Münir Paşalar* görevlendirildi. Bu müzakereden amaç *Bosna-Hersek* üzerindeki Osmanlı hükümlerinin devamı, işgalin geçici olması, ahalinin Osmanlı kanunlarına tâbi olması ve *Yenipazar*'a gönderilecek Avusturya askerlerinin sayısı ve kalacakları yerlerin tesbit edilmesi idi. *Yenipazar* konusunda Osmanlı Devleti'nin endişesi burasının da Avusturya'ya geçmesinden sonra bu devletin *Selanik*'e kadar ilerleyebileceği idi. Zaten Avusturya'nın *Yenipazar*'a girmesi ile *Bosna-Hersek*'te olduğu gibi silâhlı bir direnişle karşılaşacağı muhakkaktı. Bu durumda Osmanlı askerinin, kendini savunmaya başlayacak Müslüman ahaliye yardım edip etmeyeceği de ayrı bir mesele idi.

Bosna-Hersek üzerindeki Osmanlı hükümlerine halel getirilmemesi, ahalinin ibadetlerine karışılmaması, Osmanlı parasının kullanılmaya devam edilmesi, Osmanlı askerine ait silahların ne yapılacağı gibi konular üzerinde en çok durulan hususlardı. İşgalden sonra bölge bir askerî vali tarafından idare edilmeye başlanmıştır.

j- Bosna-Hersek'in İlhakı

5 ekim 1908'de *Bosna-Hersek*'in Avusturya-Macaristan'a ilhakı ilân edilmiştir. İlhak kararı *Rusya*, *Avusturya-Macaristan*, *Sırbistan* ve *Osmanlı Devleti* arasında bir buhran meydana getirmişti. Bu olay o an için bir savaşla neticelenmese de daha sonraki yıllarda I.Dünya Savaşı'nın başlamasının sebeplerinden birisi olmuştur. Nihayet Osmanlı Devleti Nisan 1909'da Avusturya-Macaristan'dan emlâk-ı emiriyye bedeli olarak 2,5 milyon altın alarak ilhakı tasdik etmek zorunda kalmıştır.

Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Devleti'ne ilhakından sonra eski kanunlar iki yıl yürürlükte kalmış ve 1910 yılında yeni anayasa yapılmıştır. Bu kanuna göre yalnız mahallî meseleleri halletmek üzere teşrî-i selâhiyeti olan bir *Diyet Meclisi* kurulmuştur. Bu meclis yetmiş iki milletvekili ve tayinle getirilen yirmi üyeden meydana geliyordu. Meclis üyelerinin bir kısmı dinî temsilciler, bir kısmı yüksek ünvanlı devlet görevlilerinden oluşuyordu. Bu arada *Bosna-Hersek*'in idaresi

Bosnasaray'daki yerli hükümete bırakılmıştır. Bu hükümetin başında, sivil bir muavini de olan yüksek rütbeli bir komutan bulunuyordu. Hükümet adlî, idarî, siyasî, malî olmak üzere dört şubeye ayrılmıştı.

k- Bosna-Hersek'in Sırbistan'a ve Daha Sonra da Yugoslavya'ya Katılması

Bosna-Hersek I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresinde kalmıştır. Bu savaştan mağlûp olarak çıkan imparatorluk parçalanmış; bölgenin 24 Kasım 1918'de Sırbistan Krallığı'na ilhakı ilân edilmiş, 1 Aralık 1918'de yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırbistan'ın bir parçası olarak geçmiş ve bu durum 1919'daki St.Germain ve Trianon barış antlaşmalarıyla tasdik edilmiştir.

II. Dünya Savaşı sırasında *Hırvatistan, Almanya ve İtalya* arasında akdedilen *15 Mayıs 1941 Zagreb ve 18 Mayıs 1941 Roma antlaşmaları* gereğince *Bosna-Hersek'in* bir kısmı yeni kurulan Hırvatistan Devleti'ne geçmiş öteki kısmı da Alman işgali altında kalmıştır. Almanya'nın yenilmesinden sonra *Bosna-Hersek* 1945'te birleştirilerek 31 Ocak 1946 tarihli Teşkilât-ı Esasiyye Kanunu'na göre kurulan *Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti*'ni oluşturan altı cumhuriyetten biri olmuştur. Diğer beş cumhuriyet *Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Karadağ* dır.

Yugoslavya'nın karmaşık etnik ve dinî yapısı uzun süre *Tito* yönetimi tarafından bir arada tutulabilmişti. 1980 yılında *Tito*'nun ölümüyle etnik ve millî kıpırdanmalar meydana gelmeye başlamıştır. Anayasaya göre 1991'de devlet başkanlığı sırası gelen Hırvatistan'ın bu hakkı uygulamaya geçirilmedi. Buna sebep Sırbistan'ın dağılmakta olan Yugoslavya'ya tek başına sahip çıkmak istemesinden kaynaklanmıştır. Sırpların kurmak istedikleri büyük Sırbistan hayali yüzünden Yugoslavya tam bir kaosa sürüklenmiş ve bu olay diğer cumhuriyetlerin ayrılmasıyla neticelenmiştir. (Yugoslavya halen Sırbistan ve onun güdümündeki Karadağ'dan oluşmaktadır). Ancak Sırbistan bu bağımsızlıkları tanımamış ve önce Hırvatistan ve Slovenya'ya saldırmış fakat (bu cumhuriyetlerin Katolik olması hasebiyle) Avrupa Topluluğu ve özellikle Almanya'nın çabalarıyla buradaki çarpışmalar sona ermiştir.

l- Bosna-Hersek'in Bağımsızlığını İlan Etmesi

Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nde ise 1990 yılı sonlarında yapılan seçimleri *Ali İzzet Begoviç* liderliğindeki *Demokratik Eylem Partisi (SDA)* kazanmış ve *Begoviç* devlet başkanı seçilmiştir. *Bosna-Hersek Cumhuriyeti*, ırkçı Sırpların boykotuna

rağmen bir referandum düzenlemiş ve çıkan sonuç üzerine Mart 1992'de bağımsızlığını ilân etmiştir. Bu referandumda Müslümanlar, Katolikler ve cumhuriyet sınırlarında yaşayan diğer unsurlar bağımsızlık yönünde oy kullanmışlardır. Fakat bu olay neticesinde *Bosna-Hersek*'te, çeteci Sırp milisleri neredeyse tamamı Sırp olan Yugoslav Federal Ordusu'nun da desteğini alarak XX. yüzyılın en büyük katliamlarından birini gerçekleştirmişlerdir. Bu katliam halen tüm dünyanın gözleri önünde devam etmektedir.

Önceleri ırkçı Sırlara karşı birlikte savaşan Müslümanlar ile Hırvatlar 1992 yılı sonlarında birbirlerine karşı savaşmaya başlamıştır. Bu olay öncesinde Sırbistan ve Hırvatistan hükümet başkanlarının toplanıp aralarındaki savaşı sona erdirmeleri oldukça ilgi çekicidir. Böylece *Boşnaklar* tamamen yalnızlığa mahkum olmuşlar ve yetersiz de olsa Hırvatistan üzerinden gelen yardımlar kesilmiştir. Gelişen bu menfi olaylar neticesinde *Bosna-Hersek*'in üç etnik kesime bölünme teklifine şiddetle karşı çıkan *İzzetbegoviç*, yapılan barış görüşmelerinde bu teklifi kabul etmek zorunda kalacağını belirtmektedir. Avrupalıların arabuluculuk yaptığı barış görüşmelerinde yapılmak istenen şey nüfusun çoğunluğunu oluşturan *Boşnaklara* cüzi bir toprak parçası bırakarak ekonomik ve siyasî güçlerini ve aynı zamanda nüfuslarını da kademeli olarak yok etmektir.

m- Bosna-Hersek'te İslâm Kültürü

Osmanlı fethinin sonuçlarından biri de kuşkusuz *Bosna-Hersek*'te yaşayan halkın İslâm dinini kabul etmeye başlamasıdır. Bu olay halkın hayat tarzında ve kültüründe önemli etkiler yapmıştır. Osmanlı kültürü özellikle şehirli karakteri ağır basan bir niteliğe sahipti. Bunun neticesinde, *Bosna-Hersek*'te birçok yeni şehirler kurmuşlar ve fethettikleri diğer şehirleri de imar etmişlerdi. Kurulan bu yeni şehirler klasik Osmanlı şehircilik anlayışı ile çarşı ve mahallelere bölünerek gelişmiştir.

Osmanlı idaresi altında şehircilikte üç devre göze çarpar. İlk devrede âbidevî mimarînin temsilcileri olan ve umuma mahsus binalar inşa edilmiş ve bunlar genellikle valiler ve yüksek ünvanlı görevliler tarafından yaptırılmıştır. Saraybosna'da *Gazi Hüseyin Bey Camii* (1530) ve *Ali Paşa Camii* (1561), Foça'da *Alaca Camii* (1550), Banaluka'da *Ferhad Paşa Camii* (1579) yine Saraybosna'da *Gazi Hüseyin Bey Medresesi* (1537), *Brusa Bedesteni* (1551) bu muhteşem mimarînin örneklerinden sayılabilir. İkinci devrede ise zengin esnaf ve tüccar tarafından yapılan daha gösterişsiz binalar görülür. Üçüncü devre mimarîsi ise çöküşün izlerini taşır.

Avusturya-Macaristan Hükümeti Fas üslûbunu kopya etmek suretiyle Osmanlı mimarîsinin izlerini silmeye çalıştıysa da bu tip binalar hem Bosna'nın tabii manzarasına ve iklim şartlarına hem de daha önceki örneklere ters düşmüştür.

Boşnak dili aslında Sırp-Hırvat dilinin bir "ağızı" durumundadır. İslâmî tabir ve istilâhların girmesiyle zenginleşmiştir. Osmanlı döneminde Boşnakçaya girmiş olan Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerin etkisi ve yoğunluğu 1918'den sonra azalmaya başlamıştır. Müslüman Boşnak şairlerden *Bayezid Ağaoğlu Derviş Paşa* (ö.1603) ile *Mehmed Nergisî* (ö.1635) şiirlerini Türkçe yazmışlardır. *Bosnalı Ahmet Sudî* (ö.1596) ve *Mostarlı Şeyh Fevzî* (ö.1747) ise daha çok Farsça'yı kullanmışlardır. Hem Türkçe hem de Boşnakça yazan *Saraybosnalı Hasan Kaimî* (ö.1691) ve *Üsküf-i Bosnevî* (ö.1650) de Bosna'nın yetiştirdiği önemli şairlerdendir. Ayrıca *Bosna-Hersek'te* Müslüman yazarların çoğu İslâm hukuku, devlet idaresi ve tarih konusunda eserler vermişlerdir. Muhyiddin Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem*'ine şerh yazan *Abdullah Bosnevî* ile hukuk ve devlet düzeni hakkında eser veren *Hasan Kâfî* bunlar arasındadır. Tarih sahasında da Bosnalı Müslüman ailelere mensup tarihçiler yetişmiştir. 1736-1739 Bosna olaylarını *Gazavatname-i Hekimoğlu Ali Paşa* adlı eserinde anlatan *Novi Kadısı Ömer Efendi* de bunlardan biridir. Avusturya işgalini takip eden olaylarla ilgilenen *Salih Sıdkı Hacıhüseynoviç*, *Muhammed Enverî Kadıç*, eski tarih yazıcılığından modern tarihçiliğe geçişi ifade eden bir eseri bulunan *Şeyh Seyfeddin Kemura* ve ilk modern tarihçi *Safvet Bey Başağaç* *Bosna-Hersek'in* yetiştirdiği büyük tarihçilerdendir.

II.Dünya Şavaşı'ndan sonra Bosna-Hersek'teki şarkiyât çalışmalarına ilgi giderek artmıştır. 1949'da kurulan *Saraybosna Üniversitesi*'nde Türk, Fars, Arap dilleri ve edebiyatları ile ilgili bir kürsü bulunmaktadır. Burada hem Osmanlı tarihi hem de Türkçe kursları verilmektedir. 1950'de kurulan *Saraybosna Şarkiyât Enstitüsü*, *Sarajevo Devlet Müzesi*'nden devralınan yazma ve Türk tarihiyle ilgili malzemelerden değerli bir koleksiyona sahiptir. Fakat *Şarkiyât Enstitüsü* son Sırp saldırılarında yıkılmıştır. Sırpların *Bosna-Hersek'te* başlıca hedefleri cami, medrese, kütüphane, özetle, İslâm kültürünü hatırlatacak her türlü eserlerdir. Hatta Sırp bölgelerindeki bazı camiler dozerlerle yıkılıp enkazı dahi kaldırılıp üstleri betonla örtülerek eserden hiç bir iz bırakılmamıştır. Bu gibi faaliyetlerin maksadı *Bosna-Hersek'te* içiçe geçmiş olan İslâm ve Osmanlı kültürü ve eserlerinin yok edilmek istenmesidir.

n- Genel Değerlendirme

Tarih boyunca bir çok kavimlerin uğrak noktası olan *Bosna-Hersek*, coğrafi konumu sebebiyle muhtelif devletlerin hâkimiyeti altına girmiştir. *Osmanlı Devleti*'nin gelişip büyümesi ve Rumeli'de ilerlemesi, *Bosna-Hersek*'in tarihinde yeni bir sayfa açılmasına sebep olmuştur.

Bosna-Hersek'e ilk Osmanlı akınları 1386 yılında başlamış ise de (bir kaç bölge hariç) burası, ancak 1463'te *Fatih Sultan Mehmed* zamanında fethedilmiştir. *Bosna-Hersek* bu tarihten 1878'e kadar Osmanlı toprağı olmuş ve münferit bazı olaylar hariç 415 yıl, bölge halkı Osmanlı adaletinin güvencesinde ve huzur içinde yaşamıştır. *Osmanlı Devleti*'nin bölgedeki uzun süreli hâkimiyeti, halkın daha önce *Macar Krallığı* ve *Papalık*'tan gördükleri dinî baskı ve zulmü ortadan kaldırması, ahali arasında her hangi bir ayırım yapmayarak adil bir yönetim kurması sayesinde gerçekleşmiştir. Bu yönetim sonucunda Bosna halkı hiç bir baskıya mâruz kalmadan Müslümanlığı kabul etmiştir. *Osmanlı Devleti*'nden sonra bölgeyi işgal eden *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* ise burada sadece 40 yıl hüküm sürebilmiştir.

Bosna-Hersek'teki Sırp zulmünün temeli çok eskilere dayanır *Kosova Savaşı* ile (1389), yenilgiye uğrayan Sırlar bunun acısını hiç bir zaman unutmamışlardır. Bu sebepten *Kosova Savaşı*'nın 500. yıldönümünü anma toplantıları düzenlenmiş ve eski Sırbistan'a dahil olan *Kosova*, *Makedonya* ve *Bosna-Hersek*'i tekrar almak için çeşitli faaliyetlere girişmişlerdir (Bkz. Belge Nr.25, 26).

Sırlar, bu ideallerini gerçekleştirmek için her yolu denemişlerdir. Nitekim zamanın süper güçleri olan Avrupa devletlerinin uyarılarını hiçe sayan Sırlar, bu devletlere güvence vermelerine rağmen *Bosna-Hersek*'te çete faaliyetlerine devam etmişlerdir. Kendi subaylarının komutasında gönüllülerden oluşturdukları çetelerle Müslüman ahaliye çeşitli zulümler yapmışlardır (Belge Nr.4). Sırlar Bosna'daki Osmanlı varlığını yoketmek için Osmanlı askerlerine saldırmış, karakol basmış, köyleri talan edip ahalinin mallarını gasbetmişlerdir. Hatta kendi düşüncelerinde olmayan Hıristiyan din adamlarına saldırmış ve buldukları kiliseleri yakmışlardır (Belge Nr.8, 9, 16). Sırp çeteleri fırsat buldukça Müslümanlar üzerindeki katliamlarını arttırmışlar, Sırbistan'a ticaret için giden tüccarların da mallarını gasbetmişlerdir (Belge Nr. 7, 10, 17). Bu çeteler Müslümanlara yaptıkları mezâlimde Avusturya tarafından da himaye ve yardım görmüşlerdir (Belge Nr. 18).

Bosna-Hersek'in ayrılmaz bir parçası olan *Sancak bölgesi* de, nüfusunun % 90'ı Müslüman olmasına rağmen Sırp zulümlerinden kendini kurtaramamıştır. *Sancak bölgesi*, bağımsızlığını kazanmış olan *Karadağ* ve *Sırbistan* arasında *Bosna-Hersek eyaletini* Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki diğer topraklarına bağlayan ve stratejik

önemi olan bir bölgeydi. Ayrıca her ikisi de Slav kökenli olan *Sırbistan* ve *Karadağ*'ın birleşmesine de engel teşkil ediyordu. İşte bu sebeptendir ki tarih boyunca bu bölge bir çok katliamlara mâruz kalmıştır. Zaman zaman *Sırbistan* ve *Karadağ* sınırından *Sancak* bölgesine geçen Sırp eşkiyası, köy basmak, köylüler üzerine rastgele ateş açmak ve hırsızlık gibi asayiş bozucu faaliyetlerde bulunmuşlardır (Belge Nr.12, 13, 14, 15, 27).

Bosna-Hersek eyaleti, Berlin Antlaşması ile geçici olarak *Avusturya Macaristan İmparatorluğu*'nun işgaline bırakılmıştır. Bundan sonra Avusturya'nın düşüncesi *Sancak* bölgesini de ele geçirmektir (Belge Nr.20). Bu bölgede asker bulundurmaları konusunda *Osmanlı Devleti* ile *Avusturya-Macaristan* arasında bir anlaşma yapılmış ise de daha sonra Avusturya buradan askerlerini çekmiştir (1908) (Belge Nr.72).

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu* yıkılmış ve *Sancak bölgesi* savaşın galipleri olan *Sırbistan* ile *Karadağ* arasında paylaşılmıştır. Böylece daha önce planlanan Slav birliğini kurmak yolunda yeni bir adım daha atılmıştır (Belge Nr.57).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun *Bosna-Hersek*'de idareyi ele aldığı 1878 yılından sonra Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulüm dönemi de başlamış oluyordu. Bu imparatorluk ahaliye gönderdiği ilânlarda, herkese dirlik, refah ve hürriyet getirmeyi vaadettiği halde uygulamasını tam aksine gerçekleştiriyordu. *Bosna-Hersek*'in *Ortodoks, Katolik* ve *Müslüman* ahali arasında nifak tohumları eken *Avusturya*, Müslümanlar üzerinde istediği otoriteyi kuramayınca zulüm ve asimile faaliyetlerine başlamıştır. *Avusturya*'nın atadığı mahallî idareciler halkı ağır vergilerle bunaltarak mallarını müsadere ediyor ve cinayetler yoluyla Müslümanları *Bosna-Hersek*'den göç ettirmeye çalışıyorlardı. Hatta bazı mahallerde camilere şarap ve domuz eti doldurarak Müslümanların ibadet hürriyetlerini kısıtlamışlardır. *Saraybosna* ve diğer şehirlerdeki okullarda öğretim dilinin Almanca olması ve din eğitiminin ise Katolik mezhebini öğretecek şekilde programlanması ile Müslüman talebelerin Hıristiyanlaştırılmasına çalışılmıştır. Adalet sisteminde ise Müslümanlar aleyhine keyfî para, sürgün ve hapis cezaları uygulanıyordu.

Bosna-Hersek, hukukî olarak 1909 yılına kadar *Osmanlı Devleti*'ne bağlı kalmasına rağmen Avusturyalılar Bosna'daki Müslümanların *Osmanlı Devleti* ile olan dinî bağlantılarını koparmaya çalışmışlardır. Ayrıca yapılan antlaşmalarda Müslümanların dinî reislerini kendi aralarından seçecekleri belirtilmesine rağmen Avusturyalılar kendi atadıkları din adamlarını başa geçirmek istiyorlardı. Bu durumu

padişaha şikâyet etmek için İstanbul'a gitmek isteyen ahaliyi ise hapis cezası ile cezalandırıyorlardı (Belge Nr.23, 40, 42, 46, 47, 49, 50, 52).

Müslümanların Avusturya Meclisi'ne şikâyette bulunmaları bir fayda sağlamamış ve hakkını arayan bu insanlara müfsid gözüyle bakılmıştır (Belge Nr.51).

Bosna-Hersek Müslümanları, 1878'den sonra, sadece Avusturyalılardan değil, onların destekledikleri *Katolik Hırvatlar* ve *Ortodoks Sırlardan* da zulüm görmüşlerdir. Avusturyalılar dinî ve mezhebî bakımdan kendilerine yakın gördükleri Hırvatları daha çok desteklemişler ve diğer bölgelerden, özellikle *Hersek'e* birçok Hırvat göçmen getirmiş ve iskân etmişlerdir. Bunun neticesinde bu bölgede güçlenen *Hırvatlar*, *Katolik Propaganda Cemiyeti* vasıtasıyla *Mostar'daki* Müslümanlara, ya Hristiyan olmaları ya da göç etmeleri konusunda baskı yapmışlardır (Belge Nr.34).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikili yönetiminin *Avusturya* tarafı bu tür zulümleri yaparken, *Macarlar* münferit bazı durumlar haricinde genel olarak Müslümanlara karşı daha anlayışlı olmuşlardır. Bundan dolayı Müslümanlar kendilerine karşı yapılan zulüm ve haksızlıkları bizzat *Peşte'ye* gidip Macar Parlamentosu'na ve gazetelerine şikâyet etmişlerdir (Belge Nr. 62, 64).

Avusturyalıların yaptıkları bu zulümler *Macar Mebuslar Meclisi'nde* tenkit edilmiş ve Müslümanlara yapılanların insanlık adına utanç verici olduğu ve bir an önce düzeltilmesi gerektiği bildirilmiştir (Belge Nr.63, 65, 67).

Osmanlı Devleti'nin Berlin Antlaşması mucibince *Bosna-Hersek'den* çekilmesiyle bölge *Avusturya-Macaristan* tarafından işgal edilmiş ise de bu topraklar, hukukî olarak yine *Osmanlı Devleti'ne* bağlı kalmıştır. Avusturya yöneticilerinin yaptığı zulümlerden buradaki tebea bunalmış ve *Osmanlı Devleti'ne* sığınmak istemiştir. *Osmanlı Devleti* ise önceleri, Müslümanların göç etmesinin hem kalanlar hem de göç edenler için büyük sakıncalar taşıdığı fikrindeydi. Çünkü oradaki nüfusun azalması, *Osmanlı Devleti'ni* hukukî yönden zor durumda bırakacaktı ve yaklaşık 400.000 Müslüman'ın burdan göçetmesi bir çok problemlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktı.

Devlet, önce bölgedeki zulmün durdurulması için çabalarda bulunmuş, (Belge Nr. 22, 41, 85), fakat bu çabaların netice vermemesi sonucu yoğun bir göç dalgası başlamıştır. Bu göçlerin başlamasında tarih boyunca *Osmanlı Devleti'nin* mazlum millet ve insanları himaye etmesi de etkili olmuştur.

Bosna-Hersek'den yapılan göç neticesinde muhacirlerin iâşe, ibade meseleleri ortaya çıkmış, bunlar için çeşitli tedbirler alınarak İstanbul, Ankara gibi şehirlerde

iskân edilmişlerdir (Belge Nr. 24, 28, 29, 43). Göçedecek durumda olmayan fakir insanlara da elçilik vasıtasıyla para gönderilmiştir (Belge Nr.1).

Geçen zaman içinde *Osmanlı Devleti* ve *Avusturya-Macaristan İmparatorluğu*'nun yıkılmasıyla Boşnaklar, *Yugoslavya* sınırları içinde yaşamaya başlamışlardır. 1991 yılında *Yugoslavya Devleti*'nin parçalanması üzerine *Bosna-Hersek* bağımsızlığını ilân edince, Müslümanlar, Yugoslavya'nın hâkim gücü olan Sırpların etnik arındırması ile karşı karşıya kalmışlardır. Sırpların tarih boyunca örneğini gösterip bu günde devam ettirdikleri vahşetin bir an önce bitmesi için Avrupa ve Dünya kamuoyunun etkili yaptırımlarda bulunması bir zaruret halini almıştır.

II. BÖLÜM

BELGELERİN ÖZET VE TRANSKRİPSİYONU

1516 TARİHLİ BOSNA KANUNNAMESİ

[Bosna livasındaki toprak düzeninin bozulmaması; eski ve yeni çiftlik sahiplerinden mükellef oldukları vergilerinin alınıp başka vergi talebinde bulunulmaması; Yenipazar'ın ihtisap ve ihzar vergilerinin padişaha ait olduğu, hukuk-ı şer'îye ve örfiyesi ile Jejne ve mülhakâtındaki madenlerin Hazine tarafından zabt olunacağı; uçlardaki hisarlardan birinin tamiri emrolunduğunda cerehor yazılanların hizmete gitmeleri; subaşı, âmil ve voyvodaların hakk-ı siyaset adı ile herhangi bir vergi alamıyacıkları, idam, el kesme, had ve tazir cezalarının tatbikinde suçlulardan birşey alınamıyacağı; pazarlara gelen mal ve eşyadan bâc alınması; yeni yapılan kiliselerin yıkılması, mevcut haçların kırılması ve bir daha yapılmaması; düşman tarafına casusluk yapanların şiddetle cezalandırılması; sınırları koruyan akıncılara başka işler yaptırılmaması; Yenipazar ve Seniçe voynuklarının, Yunus Paşa ve Firuz beyler zamanlarında ihdas edilmiş olan derbendlere gidip derbendcilik yapmaları ve yolların güvenliğini sağlamalarına dair **Bosna livası kanunnamesi.**]

922 (1516)

Kânûnnâme-i Vilâyet-i Bosna

Livâ-i Bosna'da vaz' olunan zâmetler e' ve timarlar husûsunda vâki' olan [emr-i] âlî-şân-ı sultânî budur ki, bu defter-i cedîd-i sultânîde vaz' olunan ze'âmetler ve timarlar tebdîl ve tağyîr olunmaya. Bir timar, bir timara, bir karye, bir âhar timara katılmaya. Ve tezkirelü timarları bozup tezkiresüz eylemeyeler. Ve tezkiresüzü tezkirelü ey lemeyeler. Hâli üzre durup, mahlûl oldukça ol ze'âmetlere ve ol timarlara mu'âdil yine ol vilâyetden ma'zûl olanlara verilüp âhar sancaklar ma'zûllerine

verilmeye. Her sancağın mahlûlü yine ma'zûlüne verilüp, gayri sancak ma'zûlüne verilmeye. Ve âhar sancakdan gelüp Bosna vilâyetinde ze'âmet ve timar tasarruf edenler, evlerine gitmek sebab-i azildir. Zü'amâdan ve erbâb-ı timardan Bosna'da sâkin olup her hizmetde bulunmayup hâzır olmayanları, sancak beyi olan beğlerbeği olana arzeye. Beğlerbeğiler dahi tezkirelü olan timarları ve ze'âmetleri pâdişâh-ı İslâm *halledallâhü mülkehû ilâ-yevmi'l-kıyâm* hazretlerine arzedüp, zikrolunan ze'âmetlere ve timarlara mu'âdil ze'âmet ve timardan ma'zûl olanlara verilüp, tebdîl ve tağyîr olunmaya. Ve zü'amâ ve erbâb-ı timarın cüz'î bahâne ile timarları alınmaya. Meğer emrolunan hizmete varmayalar ve emr-i pâdişâhîye muhâlif iş eyleyeler veyâhûd katl-i nefis etmiş olalar, ol dahi sancak beyi ve kâdî mektûbları ile ma'lûm olup, ol mektûblar hıfzoluna. Bi-gayri cerîme ma'zûl oldum deyü şikâyet edenlere ol mektûblar ile cevâb verile. Şöyle ki, sancak beyinin ve kâdînin gayr-i vâki' arz etdikleri zâhir olup, mezkûr subaşı mazlûm olursa, timarı ve ze'âmeti mukarrer kılınup sancak beyi ve kâdî azlolunalar. Eğer bu zikrolunan kânûna muhâlif bir nesne[y]i beğlerbeği murâd edinse, defterdâr olan tenbîh edüp men' ede, yazmaya.

Ve Bosna vilâyetinde kadîm ve cedîd çiftlikler defter-i cedîd-i sultânîde ta'yîn olunan akçe-i mîrîyi Hızâne-i Âmire için teslîm etdikden sonra, hukûk-ı şer'îyye ve rüsûm-ı örfîyyeleri merfû' olup, bunlardan kimse nesne talep etmeye. Ederse dahi mesmû' olmaya. Meğer ki kaymakâmlardan talep oluna.

Ve Yenipazar, ihtisâbı ve ihzârı ile hüdâvendigâr-ı gerdûn-iktidâr *halledallâhü mülkehû ilâ-yevmi'l-karâr* hazretlerine hâss olup hukûk-ı şer'îyye ve rüsûm-ı örfîyyesi Jejne ve tevâbi'inde olan ma'âdinle bile Hızâne-i Âmire'ye zabtolunur. Ammâ siyâset-i pâdişâhî icrâsı için sancak beyi cânibinden bir kimse Yenipazar'da oturup, kâdî ma'rifetiyle lâzım gelen siyâseti edüp ve diyâr-ı İslâmdan kâfir cânibine eyü at ve âlât-ı harb ü kıtâl alup gitmekden men' edeler. Satdırup, akçesin kâfirlere verüp eyü atı ve âlât-ı harbi alıkoyalar. Ammâ rüşvetin alup mahfî destûr verüp göndermekden hazer edeler.

Ve zü'amâ ve erbâb-ı timar ve ahâlî-i hisâr, ra'iyetlerinin hâsılların ta'sîr etmekde te'hîr etmeyeler. Bunun gibi bid'atler ve zulümler eden her ne tâyifeden, azl ola. Uc hisârlarına kifâyet mikdârı zahîre iletmek için bârgîr alup âdet üzerine ücretlerine vefâ edecek mikdârı akçe[y]i halkdan ve hisâr erenlerinden olıgelen üslûb üzre cem' edüp sâhiblerine vereler. Kimseden zâyid akçe alınmaya.

Ve uclarda olan hisârlardan birisi termîm ü ta‘mîr buyurulsa, memleketden hânedan hâneye cerehor yazılıp hisâr yapmağa sürülüp, Bosna vilâyetinin cümle kal‘alarına meremmetci ta‘yîn olunan yetmiş seksen mikdârı mu‘âf keferi ki, üstâdlardır, cem‘ olup ol diyârda mi‘mârlık hizmeti için, timar tasarruf eden mi‘mâr ma‘rifeti ile kal‘alar yapılıp tamâm olup akçe beğlikden verile, kimseden akçe salmayalar.

Ve sancak beylerinin âdemîleri ve subaşları ve işlerin mukâta‘aya dutan âmilleri kânûn üzre cürümlerin aldıklarından sonra, voyvodalar dahi *hakk-ı siyâset* deyü nesnelere almayalar. Bunun emsâli bid‘atler ref‘olundu. Memlekete kâdîlar olanlar men‘ edeler, memnû‘ olmayanları arzedeler, haklarından geline. Kudât arzetmezse, müstahıkk-ı azlolalar.

Ve salbe ve kat‘-ı yede ve hadde ve ta‘zîre müstahıkk olanlara ukûbetlerin ve siyâsetlerin edüp nesnelere almayalar. Ve şol cürüm ki, kânûnnâmede ne alınacağı ta‘yîn olunmuşdur, ziyâde alınmaya.

Ve şol hırsuzlar ki, salbe müstahıkkdır, zindanı bozdu, dedikleri mesmû‘ olmaz. Kaçuran âmil veya voyvoda kaçurduğu hırsuzu bulalar. Bulmazlarsa, yerine salbolunalar.

Ve ol diyârın âmilleri yedi ve sekiz akçelik yağ satılsa, iki akçe veya bir buçuk akçe bâc alurlarmış. İmdi her nesne kim bâzâra gelüp satılır, araba ile gelenden ve yükle gelenden bâc alınur. Ve şol nesne ki, kıymeti kırk akçe ola, satıla, andan dahi bir akçe bâc alınur. Ve illâ beş akçe ve on akçelik nesneden bâc alınmaya ve bid‘at ihdâs olunmaya.

Ve ba‘zı yerlerde *polaçine* deyü hânedan hâneye dört akçe alınurmuş, alınmaya. Kânûn-ı kadîm, hânedan hâneye iki akçe alınur; birin sancak beyi ve birin timar eri alur. Bundan ziyâde nesne alınmaya.

Ve *otluk öşrü* deyü ba‘zı yerlerde hânedan hâneye beşer akçe alınur. Defterde hâsıl bağlanmış olan yerlerden alına. Şol yerde kim otluk timara hâsıl bağlanmış değildir, nesne almayalar. Kimseye zulm ü hayf olunmaya.

Ve ba‘zı yerlerde kadîm kâfir zamânından berü kilise olmayan yerlerde kilise ihdâs olunmuş, anın gibi cedîd ihdâs olunmuş kiliseler yıkdırılıp ve içinde oturup, tecessüs-i ahvâl edüp diyâr-ı küffâra haber eden keferenin ve papasların muhkem

haklarından geline ve siyâsetler oluna. Ve yollarda haçlar vaz' olunmuş, hedmolunup min-ba'd etdirmeyeler. Ve ederse edenlere siyâset oluna. Ve kangı kâdînin kâdîliğinde olup men' ü def' etmese, azline sebeb ola.

Pâdişâh-ı zıllullâh hazretlerinin fermân-ı âlî-şân-ı vâcibü'l-iz'ânları ile Yunus Paşa ma'rifetiyle Bosna vilâyetinde bin nefer akıncı yazılmışdır ki, diyâr-ı İslâmın dâyiresin hıfzedüp uc kal'alarına zahîre varmalu olsa, sipâhîler ile hizmeti bile edâ edeler. İhtiyât olmaduğu yerde beş yüzü bir nevbette varup ve beş yüzü bir nevbet-i âharda edâ-i hizmet eyleyeler. Ve zikr olan akıncılara ve atlarına kimse yük yükletmeyeler. Ve bunları kimse atına [işine] kullanmaya. Pâdişâh-ı İslâm *hullide mülkühü ilâ-yevmi'l-kıyâm* hazretleri hizmetinden gayri kulluk ve hizmet teklîf etmeyeler. Ve eyyâm-ı fetretde ve evân-ı havfde ki, cümlesi bin neferdir, bî-kusûr edâ-i hizmet edeler. Bunların baştinelerinin öşr-i şer'iyeleri ve cemî' rüsûm-ı örfiyyeleri ve avâriz-ı dîvâniyyeleri ve cümle tekâlîf-i mevzû'aları ref' olunup, bu cümlelerin mukâbelesinde Hızâne-i Âmire için yılda defter-i cedîd-i hâkânîde mufassal ta'yîn olunan akçelerin üslûb üzere bin nefer akıncı, yüz bin akçe vereler, oğullarından nesne alınmaya. Hizmet-i pâdişâhîye varmayan akıncıya siyâset oluna, akçeleri alınmaya.

Yenipazar ve Seniçe voynukları için İskender Paşa ve Fîrûz Bey ve Yunus Paşa emn-i tarîk için ihdâs etdikleri varoşlarda ve Prinovi varoşunda yirmişer nefer voynuk varup, zikrolunan varoşların her birinde evler yapup, temekkün eyleyüp bekleyeler. Şöyle ki, ol yollarda bir kimse helâk olsa veya mâlî zâyi' olsa, her kangı varoşa yakın olursa, ol varoşu bekleyenlere tazmîn etdireler deyü, ümerâ-i mâziye ile bu vechile mu'âhede etmişlerdir. Brod ve Nortova voynuklarından ellişer nefer voynuk uc yerlerde olan kal'aları bekleyeler. Ve elli nefer voynuk Akhisâr kal'asını bekleyeler. Anların nevbeti tamâm olıcak, elli nefer voynuk dahi gelüp nevbeti tamâm olan gidüp, nevbete gelenler bekleyeler. Ve Sin kal'asını dahi elli nefer voynuk bu üslûb üzere bekleyeler. Varmayanlara siyâset ola, akçeleri alınmaya. Ve bu vilâyetin voynuklarının oğullarına ve karındaşlarına ve tevâbi'ine kadîmü'l-eyyâmdan *bedel-i hazîne* deyü her nefere otuz akçe ta'yîn olunmuşdur. Zikrolunan otuz akçe Hızâne-i Âmire için edâ etdiklerinden sonra ispençe veya gayri nesne teklîf olunmaya. Ammâ voynuk zevâyidinden olanlar ra'iyet yerlerin tasarruf etmeyeler. Ve ra'iyet yerlerin voynuk zirâ'at ve hırâset etse men' edüp, ra'iyete vereler. Eğer voynuk zevâyidinden bir kimse ra'iyet yerin tasarruf etse, hem öşr alına ve hem ispençe alına. Eğer voynuklardan biri harâclu ra'iyet baştinesin tasarruf etse, hem harâc alına ve hem ispençe alına ve hem öşr alına. Eğer voynuk zevâyidinden bedel-i cizye yılda otuz

akçe verenlerden biri ra'yyet yerlerin veyâhûd harâclu baştine tasarruf etse kendünün yılda edâ edegeldüğü otuz akçe *bedel-i cizye*, Hızâne-i Âmire için alınup ve zikrolunan baştinenin harâcın dahi Hızâne-i Âmire için alup ve ispençesin ve öşrün sipâhîler alalar. Ve voynukların atların sancak beyi âdemîleri ve mübâşirleri binmeyeler. Ve otluk biçmeğe ve kurutmağa ve odun taşıtmağa sürmeyeler ve kullanmayalar. Pâdişâh-ı İslâm *hullide mülkühû ilâ-yevmi'l-kıyâm* hazretlerinin hizmetinden gayri hizmet teklîf olunmaya. Ammâ hizmete varmayan voynuğa muhkem siyâset oluna, akçeleri alınmaya.

BOA. Tapu Tahrîr Defteri, nr. 56

- 2 -

1530 TARİHLİ BOSNA KANUNNAMESİ

*[Hububata konulan narh, kaduların ve diğer görevlilerin kâfir memleketlerine silâh ve at satışına mani olmaları, hudut boylarındaki askerlerin ihtiyacı olan zahirenin nasıl temin edileceği, Bosna vilâyeti dahilinde tamiri yapılan kalelerin masraflarının hazineden ödeneceği, subaşı ve âmillerin "Bedel-i Siyaset" adı ile vergi alamayacakları, casusluk yapan kimselerin şiddetle cezalandırılması, pazarda satılan mallardan alınacak vergi miktarı, geçit, köprü ve yolların güvenliği için görevlendirilen derbendçilerin vergiden muafiyet durumları ile premikürlerin görevleri konularını ihtiva eden 937 tarihli **Bosna livası kanunnamesi.**]*

Evâil-i M. 937 (3 Eylül 1530)

Kânûnnâme-i Livâ-i Bosna

Mahrûse-i Saray'da vâki' olan keyl elli vukıyyedir. Buğdayın kilesine on beşer akçe ve arpa ve erzen ve çavdar ve heldene ve mercimek ve fiğ ve merdümün cümlesinin ale's-seviyye her bir kilesine onar akçe ve alefin kilesi beşer akçeye narh konulmuşdur. Ve şıranın her medresi ki, sekizi bir haml olur, yedişer akçe kıymet dutulup ve giyâhın her arabasına yirmi akçe narh ta'yîn olunup defter-i cedîde

kaydolunmuştur. Ve siyâset-i pâdişâhî icrâsı için sancak beyi cânibinden bir kimesne nefsi-i Yenipazar'da oturup kâdî ma'rifetiyle lâzım gelen siyâseti edüp ve diyâr-ı İslâmdan kâfir cânibine eyü at ve silâh ve âlât-ı harb ü kıtâl alup gitmekden men' edeler, satdırup akçesin kâfirlere verüp eyü atı ve âlât-ı harbi alıkoyalar. Ammâ rüşvetin alup mahfî destûr verüp göndermekden hazer edeler. Ve zü'amâ ve erbâb-ı timar ve ahâlî-i hisâr, ra'ıyyetlerinin hâsılların ta'sîr etmekde te'hîr etmeyeler. Bunun gibi bid'atler ve zulümler eden her ne tâyifeden ise, azl ola.

Ve uc hisârlarına kifâyet mikdâr zahîre iletmek için bârgîr alup âdet üzere ücretlerine vefâ edecek mikdâr akçe halkdan ve hisâr erenlerinden olugelen üslûb üzere cem' edüp sâhiblerine vereler. Kimseden ziyâde akçe alınmaya.

Ve uclarda olan hisârlardan birisi ta'mîr ü termîm buyurulsa memleketden cerehor yazılup hisâr yapmağa sürülüp, Bosna vilâyetinin kal'alarına mu'âfiyyet üzere meremmetci ve neccâr ta'yîn olunan üstâdlar cem' olup, ol diyârda mi'mârlık hizmetiyçün timar tasarruf eden mi'mâr ma'rifetiyle kal'alar yapılup tamâm olup akçe beğlikden verile. Kimseden akçe salmayalar.

Ve sancak beylerinin âdemîleri ve subaşıları ve işlerin mukâta'aya dutan âmilleri kânûn üzere cürümlerin aldıktan sonra *bedel-i siyâset* deyü nesnelere almayalar. Bunun emsâli bid'atler ref' olundu. Memlekete kâdî olanlar men' edüp memnû' olmayanları arzedeler, haklarından geline. Şöyle ki, kâdîlar arzetmeyeler, müstahıkk-ı azlolalar.

Ve salbe ve kat'-ı yede ve hadde ve ta'zîre müstahıkk olanlara ukûbetlerin ve siyâsetlerin edüp nesnelere almayalar. Ve şol cürüm ki, kânûnnâmede ne alınacağı ta'yîn olunmuştur, ziyâde alınmaya. Ve şol hırsuzlar ki, salbe müstahıkkdır, zindanı bozdu gitdi, dedikleri mesmû' olmaz. Kaçuran âmil veya voyvoda, kaçurduğu hırsız bulalar. Bulmazlarsa yerine salboluna. Ve ol diyârın âmilleri, yedi ve sekiz akçelik yağ satılsa, iki akçe veya bir akçe alurlarmış. İmdi her nesne kim bâzâra gelüp satılır, araba ile ve yükle gelenden bâc alınur. Ve şol nesne kim kıymeti kırk akçe ola, satıla, andan dahi bir akçe bâc alınur. Ve illâ beş ve on akçelik nesneden bâc alınmaya. Ve bid'at ihdâs olunmaya.

Ve ba'zı yerlerde *polaçine* deyü hânedan hâneye dört akçe alınurmuş, alınmaya. Kânûn-ı kadîm, hânedan hâneye iki akçe alınur. Sâbıkâ defter-i atîk mücebince bir

akçesin sancak beyi ve birin timar eri alurmuş. Hâliyâ polaçine deyü kaydolan iki akçe sâhib-i timara kaydolanmışdır, sancak beyi cânibinden dahlolunmaya.

Otluk öşrü deyü ba‘zı yerlerde hânedan hâneye beşer akçe alınur. Ve ba‘zı yerde öşr kaydolanmışdır, öşr alınur. Defterde hâsıl kaydolan yerlerden alına. Şol yerlerde kim, otluk timara hâsıl bağlanmış değildir, nesne almayalar. Kimesneye zulm ü hayf olunmaya.

Ve ba‘zı yerlerde kadîm kâfir zamânından kilise olmayan yerlerde kilise ihdâs olunmuş ve defter-i atîkde dahi kilise yazılmayan yerlerde cedîd kiliseler ihdâs olunmuş. Anun gib[i] cedîd ihdâs olunan kiliseler yıkdırılup ve içinde oturup tecessüs-i ahvâl edüp diyâr-ı küffâra haber eden keferenin ve papaslarun muhkem haklarından geline, ve siyâsetler oluna. Ve yollarda haçlar vaz‘ olunmuş, hedmolunup, min-ba‘d etdirmeyeler, ve edenlere siyâset oluna. Ve kangı kâdînın kâdîlığında olup men‘ ü def‘ etmese, azline sebebola.

Ve merhûm İskender Paşa ve Fîrûz Bey ve Yunus Paşa emn-i tarîk için ihdâs etdikleri varoşlarda ve Prinovi varoşunda yirmişer nefer voynuk varup zikrolan varoşların her birinde evler yapup temkîn eyleyüp bekleyeler. Şöyle ki, ol yollarda bir kimse helâk olup veya mâlî zâyi‘ olsa, her kangı varoşa yakın olursa ol varoşu bekleyenlere tazmîn etdüreler deyü ümerâ-i mâziye ile bu vechile mu‘âhede etmişler. Mezbûr voynuklar ba‘zı fevt ve ba‘zı âhar yerlere göçüp hâliyâ zikrolan varoşlar kemâ-kân hıfz u hırâset olunmak için üzerlerinde sâkin olan kefereler derbendci ta‘yîn olunup her hâneye otuz akçe cizye ve iki koyuna bir akçe âdet-i ağnâm ve her iki hânedan bir kile buğday ve bir kile arpa ve her neferden onar akçe ispençe kaydolanup, vesâ‘ir resm-i bostan ve şıra olan yerlerde öşr-i şıra vesâyir hırdavâtların verüp mâdâm ki, hıfz u hırâset eyleyüp kimesnenün mâlına ve cânına zarar olmaya, zikrolan derbendciler cemî‘ avârız-ı dîvânîden ve tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf olalar.

Ve livâ-i Bosna‘da hâslarda vesâyir timarlarda *polaçine* deyü alınan ikişer akçe, hızırilyas gününde alınur. Ve resm-i giyâh, kaydolan yerlerden ve *öşr-i kevvâre* ağustos gurrende vâki‘ olur. Ve öşr-i kevvâre dahi on kovandan bir kovandan alınur. Ondan ekall veya ziyâde olsa her kovandan bir buçuk akçe resm alınur. Ve *resm-i bostan* ki, ikişer akçeye kaydolanmışdır, kasım gününde alınur. Ve bundan gayri kelem ve şalgam ve sîr ve piyâz vâki‘ olsa öşr alınur.

Ve çiftliklerin mukâta'aları ref' olunup öşr-i sâlâriyye verilmek emr olunup ve re'âyâdan çiftliklerde sâkin olanlar ra'yyet kaydolunup, ellerinde bulunan yerler tasarruflarında ibkâ olunup hâsılları sâhib-i timara bağlanmışdır.

Ve hâslarda vesâyir timarlarda hâssa kayd olan tarlalar ve çayırar ve bağlar ve eşcâr-ı müsmirenin ve değirmenlerin sâbıkâ vilâyet-i mezbûre yazıldıkda tapu ile verilüp bâkî kalanların ba'zı, mu'ayyen mutasarrıflar olmamağla helâk ve harâb olup ve ba'zı sipâhîler ve re'âyâ tasarruflarına düşmek ile hâssalıklardan çıkup arzolundukda tâliblere tapu ile verilmek emr olunmağın beyne't-tâlibîn nidâ etdirilüp her kim ziyâde etdi ise anın üzerine mukarrer olunup ve tapuları alınup Hızâne-i Âmire'ye teslîm olunup ve yerler sâhibleri üzerlerine kaydolundu ki zirâ'at ve hırâset edüp öşürlerin ve sâlâriyyelerin ve resm-i âsiyâbların ve öşr-i çayırarın vereler.

Kânûn-ı Bâc-ı Saray

Buğday yükünden iki akçe, vesâyir terekeden dahi yük başına iki akçe bâc alınur. Ve *tuz* yükünden dört akçe, ve *keten* yükünden dört akçe ve *pirinç* yükünden dört akçe ve *incir* ve *kuru üzüm* yükünden dört akçe ve *tâze üzüm* yükünden iki akçe alınur. Ve *bal* yükünden dört akçe ve *sâde yağ*, satılsa, kırk akçede bir akçe bâc alınur. Ve *hunnâ* ve *boya* yükünden dörder akçe ve *bez* yükünden iki akçe alınur. Ve iç ilden gelen metâ' yükünden iki akçe alınur. Ve küffârdan Müslümânlar getürdüğü *çuka* yükünden beş akçe, ve kâfirler getürdüğü *çuka* yükünden otuz akçe alınur. *Sabun* ve *gayr[li]* metâ' yükünden dört akçe ve *zeyt yağ* yükünden sekiz akçe alınur. Ve *kalay* ve *balık* yükünden dört akçe alınur. Ve tekne ile bâzâr günü satılan *tuzdan* dört akçe alınur. Ve *esîr* satandan iki akçe ve alandan iki akçe ve *at* satandan iki akçe ve alandan dahi iki akçe alınur. Ve *sığır* satandan bir akçe ve sığır alandan bir akçe alınur. Ve *kassâb* boğazladuğu sığırdan dört akçe alınur. Ve satılan *koyundan*, iki koyuna birer akçe ve yazılı *kassâb* boğazladuğu koyundan ve *kuzudan* dördünden bir akçe alınur. Ve *yaş yemiş* yükünden iki akçe alınur. Ve *ahlat* ve *dağ yemişi* yükünden bir akçe alınur. Ve iki *koyun bastırmasından* bir akçe ve *odun* yükünden bir akçe ve *çıranın* iki yükünden bir akçe ve bir araba *direkden* bir akçe ve bir araba *otlukdan* bir akçe ve *soğan* yükünden iki akçe ve *kestane* yükünden iki akçe ve *ceviz* ve *badem* yükünden iki akçe ve *şî[r]-i revgan* yükünden dört akçe alınur. Ve *kelem* yükünden bir akçe ve bâzâr gününde *demür* satdukları yerden buçuk akçe alınur. Ve bâzâr gününde *zeyt yağı* satdukları yerden, satandan bir akçe alınur. Ve *demür* yükünden iki akçe ve hâricden gelüp satılan *şıra* yükünden dört akçe ve yerlü *mevhâne*den yükde

iki akçe alınur. Ve örtü kebesinden bir akçe ve ağriz, satıldukda, kırk endâzede bir akçe alınur, dahi eksik satılsa nesne alınmaz. Ve iki mû[y]tâb çuldan bir akçe ve bir yük tobra satandan bir akçe alınur. Ve sığır derisinden bir akçe ve yük bağlanup şehirden metâ' gitmelü olsa yükden iki akçe bâc alınur. Ve etmekciler fırınundan birer akçe alınur.

Ve resm-i arûs, a'lâsından altmış akçe ve ednâsından kırk akçe ve kâfir kızlarından otuz akçe ve bîvenin a'lâsından otuz akçe ve evsatından yirmi akçe ve ednâsından on beş akçe alınur.

Kânûn-ı İhtisâb

Tuz yükünden ki, bâzâr gün[ü] tekne ile satılır, beşer ve altışar akçe alınur. Ve balık yükünden sekiz akçe ve keten yükünden onar akçe ve yağ yükünden ikişer akçe ve meyve yükünden birer akçe ve kestane yükünden bir akçe ve ceviz yükünden bir akçe ve bâzâr gün[ü] bez satandan ikişer akçe ve bâzâr gün[ü] zeyt yağın satandan iki akçe ve kimesnenün borcun alıverdükde binde yirmi akçe ve eksik satduklarında, kaç dirhem eksik satarsa ol mikdâr akçe cerîme alınur.

Kânûn-ı Ser-asesân

Ve aseslik dahi, her ayda her bir dükkândan birer akçe ve gece ile çarşuda tutulan kimesnenün cerîmesinin nısfın subaşı ve nısf-ı âharın dahi ases alır.

Livâ-i mezbûrede premkür olanlar mutasarrıf oldukları baştineleriyle mu'âf ve müsellem olup kendüler ve oğulları harâc ve ispençe ve öşr-i hubûbât ve resm-i ganem ve rüsûm-ı sâyire ve avâriz vermeyüp mâl-ı mîrî cem'inde harâccılar ve emînlere mu'âvenet edüp vesâyir hidemât-ı mîrî vâki' oldukça kendülere lâzım olan hizmetleri edâ edeler, deyü emr olunmağın, vech-i meşrûh üzre defter-i cedîde kaydolundu. Mâdâm ki edâ-i hizmet edüp kusûrları olmaya, defterde kaydolunduğu üzre mu'âf ve müsellem olup kendülerden ve oğullarından deftere muhâlif nesne talep olunmaya. Ve kendüler mürd olıcak, yerlerine oğulları premkür olalar.

BOA. Tapu Tahrîr Defteri , nr. 157

1542 TARİHLİ BOSNA KANUNNAMESİ

*[Hububata konulan narh; kâfirlere at, silâh, harp alet ve edevâtının satışına mani olunması, bunları kâfirlere satanların cezalandırılması; hudut boylarındaki kalelerde görevli askerinin ihtiyacı olan zahîrenin nasıl temin edileceği; kalelerin tamir ve onarımı için görevlendirilen usta, mimar ve marangozların paralarının devlet tarafından ödeneceği; yeni yapılan kiliselerin yıkılması; kâfirlere casusluk yapanların cezalandırılması; subaşı ve âmillerin bedel-i siyaset adı ile vergi alamayacakları; pazara getirilip satılan mallardan ne miktar bâc alınacağı; derbendci ve premkürlerin ne gibi görevlerle görevlendirildikleri ve vergiden muafiyetleri konularını ihtivâ eden 948 tarihli **Bosna livası kanunnamesi.**]*

Evâsıt-ı Z. 948 (7 Nisan 1542)

Kânûnnâme-i Livâ-i Bosna

Mahrûse-i Saray'da vâki' olan keyl elli vukıyyedir. Ve buğdayın kilesine onbeşer akçe, ve arpa ve erzen ve çavdar ve heldene ve mercimek ve fiğ ve merdümün cümlesinin ale's-seviy[ye] her bir kilesine onar akçe ve alefin kilesi beşer akçeye narh konulmuşdur. Ve şıranın her medresi ki, sekizi bir haml olur, yedişer akçe kıymet dutulup ve giyâhın her arabasına yirmi akçe narh ta'yîn olunup defter-i cedîde kaydolunmuşdur.

Ve siyâset-i pâdişâhî icrâ[sı] için sancak beyi cânibinden bir kimse nefsi-i Yenipazar'da oturup kâdî ma'rifetiyle lâzım gelen siyâseti edüp ve diyâr-ı İslâmdan kâfir cânibine eyü at ve silâh ve âlât-ı harb ü kıtâl alup gitmekden men' edeler. Satdırup akçesin kâfirlere verüp eyü atı ve âlât-ı harbi alıkoyalar. Ammâ rüşvetin alup mahfî destûr verüp göndermekden hazer edeler.

Ve zü'amâ ve erbâb-ı timar ve ahâlî-i hisâr, ra'iyetlerinin hâsılların ta'sîr etmekde te'hîr etmeyeler. Bunun gibi bid'atler ve zulmeden her ne tâyifeden ise azlola.

Ve uc hisârlarına kifâyet mikdâr zahîre iletmek için bârgîr alup âdet üzere ücretlerine vefâ edecek mikdâr akçe halkdan ve hisâr erenlerinden olıgelen üslûb üzere cem' edüp ve sâhiblerine vereler. Kimseden ziyâde akçe alınmaya.

Ve uclarda olan hisârlardan birisi ta‘mîr ü termîm buyurulsa, memleketden cerehor yazılıp hisâr yapmağa sürülüp Bosna vilâyetinin kal‘alarına mu‘âfiyyet üzere meremmetci ve neccâr ta‘yîn olunan üstâdlar cem‘ olup ve ol diyârda mi‘mârlık hizmetiyçün timar tasarruf edip mi‘mâr ma‘rifetiyle kal‘alar yapılp tamâm olup akçe beğlikden verile. Kimseden akçe almayalar ve kimesneye akçe salmayalar.

Ve sancak beylerin âdemîleri ve subaşları ve işlerin mukâta‘aya dutan âmilleri kânûn üzere cizyelerin aldıktan sonra, *bedel-i siyâset* deyü nesnelere almıyalar. Bunun emsâli[i] bid‘atler ref‘ olunmuşdur. Memlekete kâdî olanlar men‘ edüp memnû‘ olmayanları arzedeler, haklarından geline. Şöyle ki, kâdîlar arz etmeyeler, müstahıkk-ı azlolalar.

Ve salbe ve kat‘-ı yede ve hadde ve ta‘zîre müstahıkk olanlar, ukûbetlerin ve siyâsetlerin edüp nesnelere almayalar. Ve şol cerîme ki, kânûnnâmede ne alınacağı ta‘yîn olunmuşdur, ziyâde alınmaya. Ve şol hırsuzlar ki, salbe müstahıkkdır, zindanı bozdu gitdi, dedükleri mesmû‘ olmaz. Kaçuran âmil veya voyvoda kaçurduğu hırsuzu bulalar. Bulmazlarsa yerine salb olunalar. Ve ol diyârda her nesne kim, bâzâra gelüp satılır, araba ile ve yükle gelenden bâc alınur. Ve şol nesne kim, kıymeti kırk akçe ola, satıla, andan dahi bir akçe bâc alınur. Ve illâ beş ve on akçelik nesneden bâc almayalar. Ve bid‘at ihdâs olunmaya.

Ve livâ-i mezbûrda *polaçine* deyü kânûn-ı kadîm, hânedan hâneye ikişer akçe polaçine alınur. Sâhib-i timara kaydolonmuşdur, hızır ilyas gününde alınur. Ve *otluk öşr[ü]* deyü ba‘zı yerlerde hânedan hâneye beşer akçe alınur. Ve ba‘zı yerde öşr kayd olunmuşdur, öşr alınur; defterde hâsıl kayd olan yerlerden alına. Şol yerlerde kim, otluk timara hâsıl bağlanmış değildir; nesne almayalar. Kimesneye zulm ü hayf olunmaya.

Ve *öşr-i giyâh* ve *öşr-i kevvâre* mâh-ı ağustos gurreinde vâki‘ olur. Ve öşr-i kevvâre dahi on kovandan bir kovan alınur. Veyâhûd kovan alınmasa, akçe talep olunsa, her kovandan bir buçuk akçe resm alınur. Ve *resm-i bostan* ki, ikişer akçedir, kasım gününde alınur. Ve kelem ve şalgam ve sîr ve piyâz vâki‘ olsa, öşr alınur.

Ve ba‘zı yerlerde kadîm kâfir zamânından kiliseler olup sonra cedîd kiliseler ihdâs olunmuş; anun gibi cedîd ihdâs olunan kiliseler yıkdırulup ve içinde oturup tecessüs-i ahvâl edüp diyâr-ı küffâra haber eden keferenin ve papasların muhkem haklarından geline ve siyâsetler oluna. Ve yollarda haçlar vaz‘ olunmuş; hedmolunup,

min-ba'd etdirmeyeler, ve edenlere siyâset oluna. Ve kangı kâdînin kâdîliğinde olup men' ü def' etmeye, azline sebep ola.

Ve merhûm İskender Paşa ve Fîrûz Bey ve Yunus Paşa emn-i tarîk için ihdâs etdikleri varoşlarda hıfz u hırâset olunmak için üzerlerinde sâkin olan kefere, defter-i atîkde derbendci ta'yîn olunmuş. Sâyir derbendciler âdeti üzre rüsûmların ve öşürlerin edâ ederlerdi. Hâliyâ zikrolan varoşlarda sâkin olan tâyife, kefere-i Eflâk olup sâyir Eflâklar gibi filori rüsûmu vaz' olunup ve kadîmden derbendci oldukları ecilden, derbend hidmetin edenler hidmetleri mukâbelesinde cemî' avâriz-ı dîvânîden ve tekâlîf-i örfiyyeden vesâyir beğler hizmetinden mu'âf ve müsellemler olalar deyü defter-i cedîde sebtolundular.

Kânûn-ı Bâc-ı Saray

Buğday yükünden iki akçe, vesâyir terekeden dahi yük başına iki akçe bâc alınur. Ve *tuz* yükünden dört akçe ve *keten* yükünden dört akçe ve *pirinç* yükünden dört akçe ve *incir* ve *kuru üzüm* yükünden dört akçe ve *tâze üzüm* yükünden iki akçe alınur. Ve *bal* yükünden dört akçe ve *sâde yağ* satılsa kırk akçe bâc alınur.

Ve *hunnâ* ve *boya* yükünden dörder akçe ve *bezîr* yükünden iki akçe alınur. Ve iç ilden gelen metâ' yükünden iki akçe alınur. Ve küffârdan Müslümânlar getürdüğü *çuka* yükünden beş akçe ve kâfirler getürdüğü *çuka* yükünden otuz akçe alınur. *Sabun* ve gayr[i] metâ' yükünden dört akçe ve *zeyt yağ* yükünden sekiz akçe alınur. Ve *kalay* ve *balık* yükünden dört akçe alınur. Ve tekne ile bâzâr günü satılan *tuzdan* dört akçe alınur.

Ve *esîr* satandan iki akçe ve alandan iki akçe ve *at* satandan iki akçe ve alandan dahi iki akçe alınur. Ve *sığır* satandan bir akçe ve *sığır* alandan bir akçe alınur.

Ve kassâb boğazladuğu *sığırdan* dört akçe alınur. Ve satılan *koyuna* birer akçe ve yazılı kassâb boğazladuğu *koyundan* ve *kuzudan*, dördünden bir akçe alınur. Ve *yaş yemiş* yükünden iki akçe, ve *ahlat* ve *dağ yemişi* yükünden bir akçe alınur. Ve iki *koyun bastırmasından* bir akçe ve *çıranın* iki yükünden bir akçe ve bir araba *direkden* bir akçe ve bir araba *otlukdan* bir akçe ve *soğan* yükünden iki akçe ve *kestane* yükünden iki akçe ve *ceviz* ve *badem* yükünden iki akçe ve *şîr-i [re]vgan* yükünden dört akçe alınur. Ve *kelem* yükünden bir akçe ve bâzâr gününde *demür* satdıkları yerden buçuk akçe alınur. Ve bâzâr gününde *zeyt yağı* satdıkları yerden, satandan bir

akçe alınur. Ve *demür* yükünden iki akçe ve hâricden gelüp satılan *şıra* yükünden dört akçe, ve *yerlü meyhâne*ci den yükde iki akçe alınur.

Ve *örtü kebesinden* bir akçe ve *ağriz* satuldukda, kırk endâzede bir akçe alınur, dahi eksik satılsa nesne alınmaz. Ve iki *mû[y]tâb* çuldan bir akçe ve bir yük *tobra* satandan bir akçe ve *sığır derisinden* bir akçe ve yük bağlanup şehirden metâ' gıtmelü olsa, yükden iki akçe alınur. Ve *etmekçiler furunundan* birer akçe alınur.

Ve *resm-i arûs*; a'lâsından altmış akçe ve ednâsından kırk akçe ve kâfir kızlarından otuz akçe ve *bîvenin* a'lâsından otuz akçe ve evsatından yirmi akçe ve ednâsından on beş akçe alınur.

Kânûn-ı İhtisâb

Tuz yükünden ki, bâzâr gün[ü] tekne ile satılır, beşer akçe alınur. Ve *balık* yükünden sekizer akçe ve *keten* yükünden onar akçe ve *yağ* yükünden ikişer akçe ve *meyve* yükünden birer akçe ve *kestane* yükünden bir akçe ve *ceviz* yükünden bir akçe ve bâzâr gün[ü] *bez* satandan ikişer akçe ve bâzâr gün[ü] *zeyt yağın* satandan yükünden iki akçe ve kimesnenün borcun alıverdikde binde yirmi akçe ve eksik satduklarında, kaç dirhem eksik satarsa ol mikdâr akçe *cerîme* alınur.

Kânûn-ı Ser'-asesân

Ve *aseslik* dahi her ayda her bir dükkândan birer akçe ve gece ile çarşuda tutulan kimesnenün cerîmesinin nısfın subaşı ve nıfs-ı âharın dahi ases alır.

Livâ-i mezbûrda vâki' olan çiftlikler kadîmü'l-eyyâmdan *makâtı'* edâ edegelüp sonra merhûm Nâzır İvaz makâtı'ların ref' edüp *öşr-i sâlâriyye* bağlayup hâliyâ fermân-ı hümayûn ile livâ-i mezbûre müceddeden kitâbet olundukda, çiftliciler südde-i sa'âdete gelüp, "Yerlerimiz ekser eyyâm kış ve yağmurlu yerler olup, çiftliklerimizde vâki' olan mahsûlâtı sipâhîler gelüp vaktinde ta'sîr etmemekle, ba'zı harmanda ve ba'zı tarlada kar ve kış donup hâsıllarımıza zarar-ı küllî olur" deyü çiftliklerine makâtı' taleb ve ricâ etdiklerinde, eski defterden ziyâde ile kabûl edenlere cümle çiftliklerinin yıllık hâsılı hesâb olunup ber-vech-i nakd yazılmak emrolunup hükm-i hümayûn vârid olmağın fermân-ı hümayûn mücebinde defter-i atîkden ziyâde ile kabûl edenlere ber-vech-i nakd ta'yîn edüp rızâlarıyla defter-i cedîde sebtolunup ve ellerine ol vechile temessükler verildi ki, sâl-be-sâl ta'yîn olunan hâsılların sâhib-i

timara ber-vech-i nakd edâ edeler. Ve çiftliklerde re'âyâdan sâkin ve mütemekkin olanlar ra'iyet kaydolunup ellerinde bulunan yerler tasarruflarında ibkâ olunup hâsılları sâhib-i timara bağlanmışdır. Ve yeni feth olan yerlerde hâric-ez-defter bilâ-rüsûm olan mezra'alar, üzerlerinde sâkin ve mütemekkin bulunan re'âyâ *filoriye* kaydolunup ve ra'iyetden hâlî ve hâric-ez-defter bilâ-rüsûm olan yerler *be-resm-i çiftlik* tâliblere tapu ile verildükde beyne't-tâlibîn nidâ etdirilüp defter teslim olunduğu târihe gelince her kim ziyâde etdi ise anın üzerine mukarrer olunup ve tapuları ve defa'âtle vâki' olan ziyâdeleri Hızâne-i Âmire îsâli için alınup ol vechile ellerine tezkireler verilmişdir. Yerler ve mezra'alar sâhibleri üzerlerine kaydolundu. Ve zikrolunan yerlerin ekseri dârü'l-harbe muttasıl mahûf yerlerde vâki' olmağın, kemâliyle zirâ'at ve hırâset olunmaz. Her çiftliğe sâhibleri rızâsıyla mütehammil olduğuna göre ber-vech-i nakd *bedel-i öşr* birer mikdâr nesne ta'yîn ve takdîr olunmuşdur. Kemâliyle zirâ'at ve hırâset olundukda âdet ve kânûn üzre öşrlerin ve sâlâriyyelerin ve *resm-i âsiyâbların* ve *öşr-i çayırların* edâ edeler.

BOA. Tapu Tahrîr Defteri , nr. 211

- 4 -

**SIRP EMARETİ'NİN, YABANCI DEVLET KONSOLOSLARINA VERDİĞİ
GÜVENCENİN AKSİNE BOSNA'YA GÖNÜLLÜ GÖNDERDİĞİ**

[*Sırp Emâreti'nin, yabancı devlet konsoloslarına verdiği güvencenin aksine, Bosna-Hersek Müslümanlarına karşı harekete geçmek üzere gönüllü Sırp fırkaları oluşturdukları ve bazı fırkaların hâlen Bosna tarafına geçmekte oldukları; Yüzbaşı Vilaykoviç'in de Şayak'da beş yüz gönüllü ile Bosna'ya geçmeye hazırlandığı hususunda Semlin başşehbenderinden Hariciye Nezâretine gelen telgraf.*]

6 Ş. 1292 (7 Eylül 1875)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Makâm-ı Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye'ye fî 7 Eylül sene [1]875 târihiyle Semlin başşehbenderi tarafından vârid olan telgrafnâmenin tercümesidir.

Sırp Emâreti düvel-i ecnebiyye konsoloslarına i'tâ eylediği te'mînât hilâfında olarak her yerden mütemâdiyen fırkalar gönderiyor. Yüzbaşı Vilaykoviç beş yüz gönüllü ile Drina nehrinden Bosna'ya geçmek üzere Şabak'da hazırlanıyor. Bir hayli zâbit usâta kumanda etmek üzere isti'fâlarını ca'lî olarak verdiler. Sırp fırkaları tarafından soyulup Belgrad'a götürülen Müslümânları şehri mezkûr zâbitası koğdu.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 342

- 5 -

**TİCARET İÇİN SİRBİSTAN'A GİDEN MÜSLÜMANLARIN SIRPLAR
TARAFINDAN ZORLA ASKERE YAZILDIKLARI**

[Bosna, Niş, Manastır, Üsküp ve Sofya sancakları halkından olup, ticaret maksadı ile Sırbistan'a giden otuz bin kişiden ancak üç bin kişinin dönebildiği; Sırp Hükûmeti'nin bunların işe yarayanlarını zorla asker yazdığı, Niş kazasına bağlı on dört köy halkından zorla Sırbistan'da alıkonulardan akrabalarına para göndermek isteyenlere dahi engel bulunduğu; halkın bu gibi kötü muamelelerden kurtarılması ve memleketelerine dönüşlerinin sağlanması için gerekenin yapılması hususunda Tuna Valiliği'nden Sadâret'e gelen telgrafın sûreti.]

11 N. 1292 (11 Ekim 1875)

Makâm-ı celîl-i Sadâret-i Uzmâ'ya fî 29 Eylül sene [12]91 târihiyle Tuna vilâyeti vâlîsinden meb'ûs telgrafnâmenin sûretidir.

Bu taraf halkından berây-ı ticâret Sırbistan'a gidenlerin işe yarayanlarını Sırp Hükûmeti cebren askere yazmakda oldukları ve Bosna, Niş, Manastır, Üsküb, Debre ve Sofya sancakları ahâlîsinden li-ecli't-ticâre Sırbistan'a gidenlerin mikdârı otuz bin ve avdet edenlerin adedi üç bin nefer tahmîn edilmekte olup Niş kazâsı muzâfâtından on dört karye ahâlîsinden el-yevm cebren Sırbistan'da tevkîf edilenlerden köylerindeki

akrabalarına para göndermek isteyenleri bile para göndermekden dahi men'eyledikleri cihetle bunların avdetlerine mümâna'at olunmaması zımnında îcâbının icrâsı akrabaları tarafından bâ-arzuhâl istid'â olduğu Niş Mutasarrıflığı'ndan iş'âr olunmağla îfâ-yı muktezâsı bâbında fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 247

- 6 -

*YENİPAZAR MÜSLÜMANLARINA YAPILAN UYARI VE SIRPLARIN
HATT-I İMTİYAZ BOYUNCA YAPTIKLARI TAHKİMAT*

[Yenipazar'daki Müslüman halkın, Sırlara karşı herhangi bir saldırıda bulunmamaları için, mutasarrıflık tarafından köy imamı, muhtarlar ve ihtiyar meclisleri aracılığıyla uyarıldığı, ancak kordon subayından alınan vukuat jurnalinden, Sırların Yenipazar'ın Sırbîye hatt-ı imtiyazında bulunan bazı bölgeleri tahkim etmekte olduklarının anlaşıldığına dair Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan Sadâret'e gönderilen telgraf.]

23 N. 1292 (23 Ekim 1875)

Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan fî 11 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret-i Uzmâ'ya meb'ûs telgrafnâmenin sûretidir.

Fî 10 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhli telgrafla arz olduğu üzere Yenipazar kazâsı ahâlî-i Müslimesinden tecâvüzî hareket vukû' bulmamak için bu günde bi'l-cümle kurâ e'imme ve muhtârlarıyla ihtiyâr meclislerine bi'l-vâsita tenbîhât-ı ekîde icrâ olunarak te'mîn olunmuştur. Şimdi kordon zâbitinden aldığım vukû'ât jurnalinde Yenipazar cihetinde ve Sırbîye hatt-ı imtiyazında vâkı' Goliçe ile dünkü telgrafnâme-i çâkerânemde beyân olunan Burya kuleleri arasında Koniş nâm tepe karşusunda Sırplu tarafından bir istihkâm yapılmakta olduğu gibi mezkûr Goliçe ve Burya kuleleri karşusunda dahi birer tabur nizâmiye askeri bulunduğu ve bundan başka Sırbîye'nin

Doçıcedol, ta‘bır olunan kule yanında dahi istihkâm yapılmakda buldukları beyân olunduğı arz olunur, fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 232

- 7 -

*İŞKODRA VE PODGORİÇELİ TÜCCARLARIN MALLARININ SIRP
ASKERLERİ TARAFINDAN GASPEDİLDİĞİ*

*[İşkodra ve Podgoriçeli bazı tüccarların ticaret için gittikleri
Bosna'dan dönerken, mallarının Sırp askerleri tarafından gasb edildiğine
dair Manastır Valiliği'nden gönderilen tahriratın sûreti.]*

5 L. 1292 (4 Kasım 1875)

*Manastır Vilâyet-i Celîlesi'nden fi 5 Şevval sene [12]92 ve Teşrîn-i Evvel sene
[12]91 târîhlü gelen tahrîrâtın sûretidir.*

Ma‘rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Li-ecli't-ticâr[e] Bosna tarafına gidüp avdetlerinde ve esnâ-yı râhda tesâdüf eyledikleri Sırbeye askeri tarafından yanlarında bulunan eşyâları ahz u gasb edildiğinden bahisle istirdâdı hakkında ba‘zı ifâde ve istid‘âyı hâvî İşkodra ve Podgoriçe ahâlîsinden ba‘zı tüccâr tarafından verilüp İşkodra Mutasarrıflığı'ndan bâ-tahrîrât gönderilen arzuhâl ve eşyâ-yı magsûbenin cins ve mikdârıyla kıymet-i hakîkiyyelerini mübeyyin iki kıt‘a defteri leffen irsâl ve takdîm-i pîş-gâh-ı sâmi-i vekâlet-penâhîleri kılınmış olmağla, ifâ-yı muktezâsı bâbında ve her hâlde emr.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 134

- 8 -

*SIRP EŞKIYÂSININ BOSNA YAKINLARINDA YAPTIKLARI SALDIRI
VE UYGUNSUZLUKLAR*

*[Sırp eşkiyasının, hatt-ı imtiyaza yakın mahallere çeşitli saldırılar düzenleyerek arazi sahiplerine ve daha önce Sırbistan'a gidip geri dönmek isteyenlere müdahalede buldukları, hayvanlarını gasbettikleri, İzvornik yakınlarında bir manastırı ve hanesiyle birlikte bir papazı yaktıkları, ayrıca kendilerine karşı gelenleri de öldürdükleri hususunda Bosna Merkez Mutasarrıflığı ve askerî makamlardan gelen **telgrafların sûretleri.**]*

13 Za. 1292 (11 Aralık 1875)

Ferîk Mehmed Ali Paşa'dan fî 20 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhlü huzûr-ı sâmi-i hazret-i Seraskerî'ye gelen telgrafnâmenin sûretidir.

Yenivaroş Kaymakamı İbrahim Bey'den alınan telgrafnâmede, akdemce Sırbistan'a firâr eden *Vilova karyesi* ahâlîsi karyelerine da'vet etmek arzûsunda iseler de Sırbîye Hükûmeti'nden ruhsatnâme olmayınca zâbitân-ı askerîyesi mâni' olarak hayvânâtı taht-ı muhâfazaya alındığı bi'l-vekâle Yenivaroş Hükûmeti'ne gönderdikleri Rosyek Milovan tarafından ifâde-i hâl olunmuş ve ahâlî-i merkûmenin şimdiki hâlde Sırbîye'nin Bila karyesinde buldukları cihetle icrâ-yı îcâbı istîzân olunmağla bunların ve bu gibi avdet emelinde bulunan ahâlî-i sâ'ireye me'mûrîn ve zâbitânı mûmâna'at eylememesi husûsu Bâb-ı Âlî cânib-i sâmisinden Sırbîye Emâreti'ne teblîğ buyurulmak üzere muktezâsının îfâsı ma'razında fermân.

* * *

Ferîk Mehmed Ali Paşa'nın fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhlü huzûr-ı âlî-i Sadâret-penâhî'ye diğer telgrafnâmesi sûreti.

Yenivaroş kazâsına tâbi' Zemila Vartoş ve Çiko ile Peşriçe karyeli ahâlîsinden mukaddemâ Sırbistan'a firâr edüp bu kerre ez-her-cihet mihnet ü meşakkatle Sırbîye me'mûrlarının dest-i zulmünden tahlîs-i girîbân ve karyelerine avdet eylemiş olan on altı hâne halkının ifâdelerine nazaran oraya geçmiş olan bi'l-cümle ahâlî fevkalâde dûçâr-ı zarûret ve sefâletde olup zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı cenâb-ı tâc-dârîye dehâlet etmek arzûsunda buldukları anlaşıldığından hatt-ı imtiyâzdaki me'mûrîn-i

Sırbıye tarafından avdetlerine mümâna‘at olunmamak üzere emârete teblîgât-ı mukteziyenin îfâsı tekrâr âtîfet ve merhamet-i vekâlet-penâhîlerinden müsterhamdır.

* * *

30 Âsım Paşa'dan fî 22 Teşrîn-i Sânî [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâme sûreti.

Ürgüp kazâsında elli nefer Sırp tarafından gasb edilen iki yüz re's ağnâmlarını almak üzere müsellahan hattı tecâvüzle ilerü girmiş oldukları 19 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhli telgrafnâme ile arz olunan Arnabudlar Sırp me'mûrlarıyla mülâkâtlarında fi'l-i mezkûra cür'et edenler Karadağ eşkıyasıdır, ileri gidilür ise pusuya uğranılması me'mûldür, bunlar ta'kîb olunur, hayvânlarımız size gönderilür yolunda cevâb almaları üzerine avdet etdikleri ve esnâ-yı gasbda Sırp tarafından atılan tüfenk kurşunlarından mecrûh olan Ârif'in vefât eylediği Niş Mutasarrıflığı'ndan ahîren alınan telgrafnâmede iş'âr olunuyor, fermân.

* * *

85 Server Paşa'dan fî 12 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.

Yenivaroş kazâsı kurâlarından Sırbistan'a firâr eden familyalardan onar onbeşer nüfûsu hâvî epeyce hâneler ve Seniçe kazâsında ve hatt-ı imtiyâzda bir çâr-yek mesâfede vâki' olup on üç hânedan ibâret bulunan ve kezâlik Sırbıye'ye firâr eden Libovik karyesi ahâlî-i Hıristiyanıyesinden yedi hâne halkı avdet eyledikleri vesâir hâneler dahi avdet edecek iseler de Sırbıye me'mûrları tarafından mümâna‘at olduğundan fırsat gözetmekte oldukları avdet eden familyaların ifâdesinden anlaşıldığı Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan bildirilmekle o misillü avdet eylemek isteyen familyaların avdetlerine Sırbistan tarafından mümâna‘at olunmaması esbâbının istihsâli merkez-i vilâyetden istid'â olunmakta olmağla icrâ-yı iktizâsı bâbında fermân.

* * *

47 Vâli Vekîli ve Bosna Merkez Mutasarrıfı İbrahim Beyefendi'den fî 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.

Küçük İzvornik ahâlîsinden Beego ve Moksik, Ahmed ve İbrahim ve Deliz Bego ve Hasan ve Hali ve Ayşe ve Mehmed'in üç re's öküz ve inek ve beş re's

bârgîrleri kendü tarlalarında otlar iken civârında ve Sırbîye'nin hatt-ı imtiyâzı içerüsünde bulunan Radan karyesi ahâlîsinden Bod ve Kolaca Anderya ile Dobrad ve İstankovik ve Risto nâm Sırlular Teşrîn-i Evvelin yirmi üçüncü günü sürüp götürmüş ve ashâbının talepleri üzere verdikleri cevâbın kendüleri İbrişivik arâzîsinde müştereken ekmiş oldukları kokorozlarını kaldırmak için berü tarafa geçmek istedikleri hâlde iskele olmayan yerden geçilmez diyerek kokorozları müşterekleri nezdinde kalmadığından dolayı hükûmetlerine mürâca'at ederek gûyâ sizde kokorozlarınıza mu'âdil Küçük İzvorniklilerden birşey gasb ediniz yollu aldıkları emir üzerine hayvânât-ı mezkûrenin gâsıbı kendüleri bulunduğu[nu] beyân eyledikleri ve Sırluların kokorozları evvelce fî 14 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 telgrafnâme-i çâkerânemle arz olunduğu üzere müşterekleri nezdinde el-yevm mevcûd ve mahfûz olup her ne vakit isterler ise herkesin gelüb geçdiği iskeleden geçüp alabilecekleri der-kâr iken ahâlînin böyle hayvânâtını otlak mahallerinde sürüp götürmeleri huşûnet-i mizâçları cihetle Küçük İzvorniklilerin öyle bir mukâbelede bulunabilmeleri melhûz olup eğerçi bunun sebab-i mes'ûliyyeti her ne kadar öte tarafda kalacağı meczûm ise de Sırlunun vücûdu olmayan şeyleri, der-miyân-ı iddi'â etdiğine göre bu gasb mâddesini dahi berü tarafa tahmîl ve maslahatı reng-i âhara tahvîl etmeksizin gasb eylemiş oldukları hayvânâtın ashâbına reddi zımnında îcâb-ı hâlin icrâsı İzvornik Mutasarrıflığı'ndan telgrafla iş'âr olunmağla sûret-i ma'rûzaya nazaran iktizâsının îfâsına bezl-i merhamet buyurulması müsterhamdır.

* * *

49 *Bosna Merkez Mutasarrıfı İbrahim Bey'den fî 8 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü makâm-ı mu'allâ-yı Sadâret-i Uzmâ'ya gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Yenivaroş kazâsı kurâlarından Sırbistan'a firâr eden familyalardan onar ve onbeşer nüfûsu hâvî epeyce hâneler ve Seniçe kazâsında ve hatt-ı imtiyâza bir çâr-yek mesâfede vâki' olup on üç hânedan ibâret bulunan ve kezâlik Sırbîyye'ye firâr eden Lobvik karyesi ahâlî-i Hıristiyanıyyesinden yedi hâne halkı avdet eyledikleri vesâ'ir hâneler dahi avdet edecek iseler de Sırbîyye me'mûrları tarafından mümâna'at olunduğundan fırsat gözetmekte oldukları avdet eden familyaların ifâdelerinden anlaşıldığı Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan bildirilmekle, o misillü avdet etmek isteyen familyaların avdetlerine mümâna'at olunmaması esbâbının istihsâl buyurulması müsterhamdır, fermân.

* * *

54 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 16 Teşrîn-i Sâni sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Sırbıyye'den avdet eylemiş olan Seniçe'ye tâbi‘ hatt-ı imtiyâza yakın bulunan Libovik karyesinin sekiz hâne halkının râhatlarını bozmak üzere çend günden berü leylan üç def‘a Sırp eşkıyâsı gelerek ba‘zı hayvânât ve zahîrelerini gasb eyledikleri ve yine Kaladınçe karyesi taraflarında gezmekte olan devriye karakolu üzerine kurşun endâhtıyla asâkir-i kordonıyyeden Mustafa Çavuş[‘u] ayağından cerh eyledikleri ve Seniçe'ye tâbi‘ İştavna karyesine iki gece evvel Sırbıyye Pandor Bölükbaşısı Totovik Miloty Sırbıyye pandorlarını istishâben bi'l-vürûd Mato nâm Hıristiyanın ağılına hücum ile birçok iz‘âcdan sonra yetmiş yedi re’s koç ve koyun ve bir aded abâ mintan ve bir çift tabancasını ahz ü gasb ile hatt-ı mezkûrdan öteye ric‘at etmiş oldukları zâbitadan bâ-jurnal ve ashâbı tarafından arzûhâl ile beyân ve îcrâ-yı iktizâsı istirhâm olunduğu Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan bâ-telgraf bildirildiğini arz ederim, fermân.

* * *

53 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 17 Teşrîn-i Sâni sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Seniçe kazâsında Dovişk karyeli Feyzullah hidmetcisi ile Sırbıyye civârında çayırdan giyâh nakl etmekde iken üzerine atılan tüfenk kurşunlarından üç adedi isâbetle müte’essiren vefât eylediği ve berâberinde bulunan esliha ile üç çift öküzünü gasb edüp hatt-ı imtiyâzın öte tarafına firâr eyledikleri Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan bâ-telgraf bildirilmiş ve Sırp eşkıyâsının bu gibi harekât ve tecâvüzâtı birbirini velî etmekde bulunmuş olduğundan def‘i esbâbının istihsâli müsterhâmdır, fermân.

* * *

55 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 22 Teşrîn-i Sâni sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Fî 11 Teşrîn-i Sâni sene [12]91 emr-i telgrâfilerine cevâbdır. Sırbistan'dan, geçen şehir-i Ağustosun yirmi ikinci günü Drin nehri aşurı bizim tarafa tecâvüzle tenkîl edilmiş olan eşkıyâ berü tarafda ebniye vesâ’ire ihrâk vesâ’ir gûne harekât-ı gadriyye icrâ etdikden sonra İzvornik kasabasının beş sâ’at aşağısında vâki‘ Tavina Manastırı'na tahassun etmesinden dolayı sevk olunan asâkir-i şâhâne ve ihtiyâtiyye ile olunan muhârebede kilise tutuşmasıyla bir ihtiyâr papas ebniye içinde[n] çıkamayup yanmış ve yalnız bir nefer Hıristiyanın eşkıyâya kulağuzluk etmemesi cihetiyle eşkıyâ tarafından katl edilmiştir. Mezkû[r] kilise yeni yapılup kapu ve pencereleri olmadığı

gibi derûnunda âyîniyyeye müte'allik resim bulunmadığı, vak'adan bir kaç gün evvel ihâle-i a'sâr için oralarda bulunduğu sırada bizzât gidüp gördüğünden eşkiyanın bu ciheti tamâmıyla hilâf olduğu ve asâkir-i şâhâne ve ihtiyâtiyyenin ne zâbitân ve ne de efrâdı tarafından kimesne köylere gidüp de ahâlî-i mutî'adan hiç birisinin i'dâmı değil burunu bile kanamadığı şu sâ'ate kadar alenî olarak isbâta hâzır ü müheyyâ bulunduğu ve şikâyet-i vâki'a İzvornik ahâlî-i Hıristiyanıyyesi'nden mevkûf bulunan ve keyfiyetleri bâ-mazbata bildirilen manastır-ı mezkûr râhibleri tarafından ahâlî nâmına olarak tasnî' olunduğu İzvornik Mutasarrıflığı'ndan cevâben gelen telgrafnâmede bildirildiği arz olunur, fermân.

* * *

73 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 23 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Fî 6 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü telgrafnâme-i vekâlet-penâhîleri cevâbıdır. Drin nehrinde münâza'un-fih olan ada ve arâziler mâddesi mevki'-i bahse konulduğu yoktur. İbrişmovik arâzîsi bu kabîlden olmayup bunun keyfiyeti fî 14 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhlü telgrafnâme-i çâkerîye naklen İzvornik Mutasarrıflığı'nın takdîm kılınan telgrafnâmesinde arz olunmuştur. Birkaç Sırlunun mezkûr İbrişmovik arâzîsine müştereken zer' etdikleri kokorozlardan hisseleri, müşterekleri Hacı Mehmed ve Hacı Sâlih nezdlerinde mevcûd olmasıyla iskele olan mahalden berü tarafa geçüp almaları İzvornik Kaymakamlığı vâsıtasıyla bi'd-defe'ât tebliğ etdirildiği gibi bu kerre dahi ihbâr etdirildikde kokorozları ekdikleri mahalden ve iskele bulunmayan yerden geçüp alabileceklerini ve iskeleden geçüp almalarına Noriyençe Naçanlığı tarafından ruhsat verilmediğini bizim tarafda Mahmud Paşa adasında bulunan karakolhâne karşısındaki Sırp karakolhânesi bölükbaşısı ifâde eylediği mutasarrıflık-ı mezkûrdan cevâben gelen telgrafnâmede iş'âr ve şu halde kokorozlar mevcûd olup ne vakit talep ederler ise herkesin gelüp geçdiği iskeleden gelüp alabilecekleri tezkâr olunmağla, fermân.

* * *

78 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 26 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Fî 15 Teşrîn-i Sânî sene [12]91 târîhlü fermânnâme-i telgrafilerinde beyân buyurulan Kladinçe ahâlîsinden ba'zı kesânın Corco nâmında birini telef ve Öziçe

postası üzerine hücum eylediklerine dâ'ir bir emâre alınamayacağı ve mukaddemâ gerek karye-i mezkûre ahâlîsi ve gerek hudûd üzerinde bulunan sâ'ir İslâm karyeleri halkı o misillü harekât-ı tecâvüziyyede bulunmayacaklarına dâ'ir kefâlet-i müteselsileye rabtolundukları cihetle vukû'âtın sıhhate makrûn olamayacağı gönderilen me'mûr-ı mahsûs ile mezkûr Kladinçe'de ârâm-sâz asâkir-i şâhâne zâbitinden gelen evrâk me'âllerinden anlaşıldığı ve ma'amâfih arkası bırağılmayarak tahkîkât-ı lâzime icrâsıyla öyle bir hareket[-]i tecâvüzîde bulunanların tahakkuk eder ise şedîden te'dîbleri icrâ olunacağı Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan cevâben telgrafnâmede bildirilmekle arz-ı keyfiyyet olunur, fermân.

* * *

58 *Bosna Merkez Mutasarrıflığı'ndan fî 29 Teşrîn-i Sâni sene [12]91 târîhlü makâm-ı Sadâret'e gelen telgrafnâmenin sûretidir.*

Yenivaroş kazâsında Rotoş karyeli olup Sırbîye'den avdetle istîmân eden Briçte Todosye nâm kimesneye mâh-ı hâlin yirmi beşinci salı gecesinde bir takım Sırp ile ahâlî-i usât gelüp darb ve iz'âc etdiğinden sonra otuz altı re's keçisini alup Sırbîye'ye götürdükleri gibi yine ol kabîlden olarak Baik ve İspeeyo nâm Hıristiyanların dahi sekiz re's bârgîr ve dokuz re's sığırlarını ahz ü gasb ederek sızlanmakda oldukları ve Sırpınun şu sûretle hareketde devâmları hiçbir familyanın istîmân edemeyeceği, birbirini müte'âkib mahalli meclis-i idâresinden iş'âr olunduğundan ve bu hâlin mazarratı ise meydânda bulunduğundan icrâ-yı muktezâ-yı serî'ası Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan bâ-telgraf bildirildiğini arzederim, ol bâbda.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 221

- 9 -

*SIRP EŞKIYASININ HATT-I İMTİYAZ ÇEVRESİNDE
YAPTIKLARI TECAVÜZLER*

*[Muhtelif tarihlerde Sırp eşkiyasının hatt-ı imtiyazı tecavüz edip
Ürgüp kazasında bir karakolu bastıkları, köylerde evlere girerek değerli*

eşyalarla hayvanları gasb ettikleri, askerlerle çatışmaya girdikleri ve gün geçtikçe uygunsuzluklarını arttırdıklarına dair Tuna ve Bosna valilikleriyle Seraskerlik'ten gelip Sadâret'e takdim olunan telgraf sûretleri.]

15 S. 1293 (13 Mart 1876)

Fî 5 Za sene [12]92 târhiyle Bosna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrât sûretidir.

Berü taraf ahâlîsinden bir takım kesân Sırbeye hudûdunu tecâvüzle bir mikdâr keçi ahz ile berü tarafa aşurdukları Sırbeye Emâreti Umûr-ı Ecnebiyyesi Müdürlüğü'nden iş'âr olunması üzerine mütecâsirlerin der-dest edilerek habs ve tevkîf olunduğlarına ve me'hûzları olan keçiler der-dest-i i'âde bulunduğuna ve ol bâbda emâret-i mûmâ-ileyhâdan gelen tahrîrât ile cevâben yazılan telgrafnâme sûretlerinin gönderildiğine ve teferru'ât-ı sâ'iresine dâ'ir Yenipazar Sancağı Mutasarrıflığı'ndan gelen tahrîrât ile melfûfâtı sûretleri manzûr-ı âlî-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen arz u takdîm kılınmış olmağın ol bâbda.

* * *

Fî 19 Zi'l-hicce sene [12]92 târhiyle Bosna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrât sûretidir.

Sırbeye hudûdunu tecâvüzle berü tarafa aşurulmuş olduğu Sırbeye Emâreti Umûr-ı Ecnebiyye Müdüriyeti tarafından iş'âr olunan keçiler der-dest-i i'âde idüğü ol bâbda mahallinden gelen evrâk sûretlerinin ve Sırluların dahi bu taraftan gasb ettikleri bunca hayvânâtın i'âdesi hakkında Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan müdüriyet-i mezkûreye yazılan telgraf sûretinin leffiyle keyfiyyet fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [12]91 târhlü ve iki yüz otuz yedi numaralı arîza-i çâkerânemle arz ve inhâ kılınmışıdı. Bu kerre mutasarrıflık-ı mezkûrdan tevârüd eden tahrîrâtda kazâ-i mezkûra tâbi' Vaye karyeli Bilâl nâm kimesne kendisinin geçende Baliberen Albireda ile Milon ve Bavon ve diğêr Milon nâm Sırluların sirkat etmiş oldukları sekiz re's öküz ile sekiz re's ineğe mukâbil hatt-ı imtiyâzın berü tarafında bulmuş olduğu ma'a oğlak altmış re's keçiyi aldığı haber alınması üzerine bi'l-istirdâd kendisiyle rüfekâsının hükûmetin emri olmaksızın hasbe'l-cehâle mukâbeleten böyle bir evzâ'-ı nâ-makbûleye mücâseretlerinden dolayı taht-ı tevkîfe alındığı ve mezkûr

keçiler sâhibine teslim olunmak üzere zabtiyeye teslîmen Sırbîye'nin hatt-ı imtiyâzda bulunan me'mûrlarına Bavdar İskelesi'ne rüsûmât me'mûru ma'rifetiyle teslîm etdirildiği bildirilmiş olmağın arz ve beyân-ı keyfiyyete mücâseret kılındı, ol bâbda.

* * *

Fî 3 Muharrem sene [12]93 târîhiyle Bosna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrât sûretidir.

Geçen şehr-i Kânûn-ı Evvel'in yirmi dördüncü Çihârşenbih gecesini Sırbîye'den bir takım eşkıyâ hatt-ı imtiyâzı tecâvüzle Seniçe kazâsında vâki' Kladinçe karyeli Ramazan nâm kimesnenin beş re's sığır ile yirmi beş re's koyununu ahz ü gasbeyledikleri ihbâr olunması üzerine mezbûr Kladinçe mevki'inde bulunan asâkir-i redîfe neferâtlarından gönderilmiş ise de yetişilmeyüp eşkıyâ-yı merkûme hayvânât-ı mezkûre ile Sırp iskelesinin bir kurşun menzili mesâfesinde vâki' hatt-ı hudûdun içerüsüne gitdiklerini müşâhede ve keyfiyyet Bav[da]r Rüsûmât me'mûru vâsıtasıyla Sırp me'mûrlarına ifâde ve mahsûsen karye-i mezkûreden hancı bir Hıristiyan i'zâm ve firistâde olunmuş ise de havâle-i sem' u i'tibâr olunmadığı cihetle yüzbaşı ve me'mûr-ı mûmâ-ileyhimâ ile neferâtın mahallerine avdet eylediği ve binâ'en-aleyh ol havâlînin hüsn-i sûretle muhafazası, bir gûne mugâyir hâl ü hareket vukû'a getirilmemesi esbâbının istihsâli Yenipazar Kumandanlığı tarafından yüzbaşı-ı mûmâ-ileyhe ve taraf-ı hükûmetten dahi karye-i mezkûre ahâlîsine tenbîhât-ı lâzime icrâ olduğu ve hayvânât-ı mağsûbe-i mezkûrenin bi't-taharrî buldurularak bu tarafa irsâli hakkında Sırbîye Emâreti Umûr-ı Ecnebiyyesi Müdîriyyeti'ne ve civâriyyet münâsebetiyle İvaniçe Naçanlığı[na] icrâ edilen teblîgâtın semere-i fi'liyyesi görülemediği beyânıyla ifâ-yı muktezâsı Yenipazar Sancağı Mutasarrıflığı'ndan mevrûd tahrîrâtta iş'âr olunmuşdur. Berü tarafdân hukûk-ı hem-civârîye ve şurût-ı imtiyâziyyeye tamâmıyla ri'âyet olunmakda iken Sırbîye eşkıyâsının ân-be-ân tecâvüz-i hudûd ile hayvânât gasbetmek, ba'zan meydan buldukça ahâlî-i mutî'ayı dahi urmak gibi ef'âl-i kabîhadan aslâ fâriğ olamamaları ve bu bâbda Sırbîye Emâreti'ne ve me'mûrîn-i sâ'iresine vukû' bulan mürâca'atın te'sirsiz kalması berü taraf ahâlîsinin dahi efkârlarını tehyîc ile harekât-ı mütekâbileye cür'et etmelerini mü'eddî olup bu ise nezd-i sâmi-i hazret-i vekâlet-penâhîlerinde dahi aslâ tecvîz buyurulmayacağı cihetle hayvânât-ı mağsûbenin zâhire ihrâcıyla sâhibine verilmek üzere bu tarafa teslîmi ve bu gibi hâlât-ı nâ-marziyyenin adem-i vukû'u esbâbı her neye mütevakıf ise ifâ-yı muktezâsına müsâ'ade-i aliyye-i hidîv-i efhamîlerinin şâyân buyurulması istihâmına cür'et kılındı, ol bâbda.

* * *

Fî 13 S. sene [12]93 ve 26 Şubat sene [12]91 târihiyle Tuna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrâtın sûretidir.

Vidin sancağına tâbi' Adliye kazâsında Hayriye karyeli Pestiman nâm Çerkese Sırplular tarafından ne sûretle kurşun atıldığına dâ'ir Vidin Mutasarrıflığı'ndan vârid olan iki kıt'a telgrafnâme ile ol bâbda taraf-ı çâkerîye Sırp Umûr-ı Hâriciyye Müdürlüğü'ne yazılan mektûbun sûretleri leffen takdîm-i pîş-gâh-ı hakâyık-iktinâh-ı cenâb-ı vekâlet-penâhîleri kılınmağın, ol bâbda.

* * *

Fî 10 Şubat sene [12]91 târihiyle Bosna Vilâyeti'nden mevrûd telgrafnâme sûretidir.

Hatt-ı imtiyâzıtecâvüzle Sırbıye'den berü tarafa geçen on iki nefer şakî şehri hâl-i rûmînin dokuzuncu gecesi sâ'at iki râddelerinde Hakolvik cemâ'atında gezdirilen seyyâr askerinden beş neferine bi't-tesâdüf teşhîr-i silâha ibtidâr eylemeleri üzerine bi'l-mukâbele birisi katl ü i'dâm olunarak kusûru münhezimen firâr eylemiş ve geçen pazar günü dahi kezâlik eşkıyâ-i merkûme Saray kazâsı kirâcılarında Reşo nâm kimesneyi yedi yük eşyâ ile hattın bir çeyrek mesâfesinde Varoştâ nâm mahalde tesâdüf ederek üzerinde bulunan on Macar altununu gasp etmiş oldukları Vişegrad Kâ'im-i makâmlığı'ndan bildirilmişdir ve geçende dahi eşkıyâ tarafından kazâ-i mezkûrda bir asker kulübesi ihrâk edildiğini arz eylemiş idim. Bu gibi vukû'ât ba'zan Sırbistan tarafından geçen eşkıyâlar cânibinden icrâ edilmekte olduğundan men'-i tekerrürü hakkında îfâ-yı muktezâsı menût-ı re'y ü irâde-i vekâlet-penâhîleridir.

* * *

Fî 29 Şubat sene [12]91 târihiyle Bosna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrât sûretidir.]

Mâh-ı hâlin yirmi üçünde Prencan tarafından geçen elli altmış kadar eşkıyâ İstancan karyesi ahâlî-i Hıristiyâniyesinden dört hâne halkını ve Lovake karyesinden Milotin ve oğlu Marko ve karındaşı oğlu Yuvan'ı, emvâl ve eşyâlarıyla beraber Şaran tarafına geçürdükleri ve Taşlıcalı Abdullah Efendi'nin hizmetkârı ormana gitmekte

iken yedi sekiz şakî önüne çıkararak üç re's bârgîrini gasbeyledikleri[ni] Yenipazar Mutasarrıflığı'nın telgrafnâme-i vâridesi üzerine arzederim, fermân.

* * *

Fî 27 Şubat sene [12]91 târîhiyle Tuna Vilâyeti'nden mevrûd telgrafnâme sûretidir.

Geçen pazarertesi günü Ürgüp kazâsında Mezak Karakolu yanından kırk kadar Sırlu bu tarafa geçüp pusu tutmuş oldukları hâlde mezkûr karakolhânedan dışarı çıkan bir zabtiye neferi üzerine kurşun yağdırmağa başlamalarıyla nefer-i merkûm karakolhâneye dönüp arkadaşlarıyla bi'l-mukâbele bir sâ'at kadar tüfenk atdıkları ve bu tüfenk sadâlarını işiden civârdaki iki karye halkının karakola gelmeleri üzerine tarafeynden bir gûne sakatlık vukû' bulmaksızın Sırluların firâr ettikleri Niş Mutasarrıflığı'ndan bildiriliyor. Dâ'imâ uyanık bir hâlde bulunmağla berâber bu taraftan bir gûne uygunsuzluk vukû'una meydân verilmemesi hakkında mahalline teblîğât icrâ kılınmıştır, fermân.

* * *

Fî 11 S. sene [12]93 târîhiyle taraf-ı vâlâ-yı Ser'askerî'den mevrûd tezkire sûretidir.

Müsellahan hatt-ı imtiyâzı tecâvüz eden on beş nefer Sırlunun ikâ' eyledikleri hâlât-ı gayr-ı marziyyeden bahisle ba'zı ifâdeyi hâvî Yenipazar Kumandanlığı'ndan gelen bir kıt'a telgrafnâme manzûr-ı dekâyık-nüşûr-ı cenâb-ı Sadâret-penâhîleri kılınmak üzere leffen takdîm kılınmağın her hâlde emr ü fermân hazret-i veliyyül-emrindir.

BAO. HR.SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 184

- 10 -

SIRPLARIN SINIRI GEÇEREK İKİ MÜSLÜMANI ÖLDÜRDÜKLERİ

[Vişegradlı Süleyman ve Sebalır Şerif adlı şahısların, kereste tedariki için gittikleri Brosebtçe dağında, sınırı geçen Sırp eşkıyası tarafından öldürüldüklerine dair Bosna Vilâyeti'nden gönderilen telgraf.]

19 S. 1293 (16 Mart 1876)

Fî 4 Mart Sene [12]92 târihiyle Bosna vilâyeti vâlisinden mevrûd telgrafnamenin sûretidir.

Vişegrad kazâlı Camcının Süleyman ve Sebalar Şerif nâm kimesnelerin geçen mâh-ı rûmî'nin yirmi birinci pazar günü kereste kat' etmek üzere Sırbıye hudûduna muttasıl bulunan Brosebtçe nâm balkana gidüp kereste kat' ederlerken Sırbıye'den birkaç eşkıyâ hudûdu tecâvüzle merkûmânı orada i'dâm eyledikleri kazâ-i mezkûr kâ'im-i makâmılığından bildirildiği arz olunur, fermân.

BOA. HR.SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 152

- 11 -

*SIRP ASKERLERİNİN BAZI TÛCCARLARDAN GASBETTİĞİ
MALLARIN GERİ ALINMASI*

[Ticaret için gittikleri Bosna'dan dönüşlerinde Sırp askerleri tarafından gasp edilen mallarının geri alınarak kendilerine iâde edilmesi hususunda Manastır Valiliği kanalıyla Sadâret'e dilekçe ile başvuran, ancak buna bir cevap alamayan kodra ve Podgoriçeli tüccarların, aynı konuda yeniden müracaat ettiklerine dair Tuna Valiliği'nden Sadâret'e gönderilen telgrafın sûreti.]

25 S. 1293 (22 Mart 1876)

Tuna Vilâyetii Celîlesi'nden fî 25 Safer sene [12]93 ve fî 9 Mart sene [12]92 târîhlü gelen tahrîrâtın sûretidir.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

İşkodra ve Podgoriçe ahâlîsinden olup geçende li-ecli't-ticâre Bosna havâlîsine gitmiş ve avdet ederler iken esnâ-yı râhda tesâdüf eyledikleri Sırbıye askeri tarafından yanlarında bulunan eşyâ-yı ticâriyyeleri gasb ü gâret edilmiş olan ba'zı tüccârın eşyâ-yı mezkûrenin istirdâdı hakkında bâ-arzuhâl sebkat eden istid'âları üzerine keyfiyyet mülgâ İşkodra Mutasarrıflığı'ndan Manastır Vilâyet-i Celîlesi'ne inhâ olunmuş ve bu

kerre vilâyet-i müşârün-ileyhâdan cevâben vârid olan tahrîrâtta sâlifü'l-beyân eşyâ-yı mağsûbe mâddesi 23 Teşrîn-i Evvel sene [12]91 târîhinde iki yüz beş numara arıza ile huzûr-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine arz u izbâr kılınmış ise de henüz irâde-i cevâbiyyesine dest-res olunamadığı iş'âr kılınmış olduğuna ve tüccâr-ı mûmâ-ileyhim ise eşyâ-yı mebhûsenin îcâb edenlerden istirdâdıyla kendülerine i'tâsını herbâr kemâl-ı sûz ü güdâzla istirham ve istid'â etmekde bulduklarına binâ'en lütfen ber-vech-i ma'rûz-ı sâbık iktizâsının icrâ ve keyfiyyetin savb-ı âcizîye irâde ve izbârı bâbında ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 135

- 12 -

*BAZI SIRPLARIN MÜSLÜMANLARDAN GASBETTİĞİ PARA, HAYVAN
VE YİYECEK MADDELERİNİN GERİ ALINMASI*

[Yenipazar ve Sırp hatt-ı imtiyazı yakınındaki Kamet köyünden Sırp tarafına kaçan dört kişinin, Müslüman halktan bazılarına ait hayvan, zahîre ve paraları da birlikte götürdükleri; bu şahısların bulunup mal ve paraların geri verilmesinin Sırbîye Umûr-ı Ecnebî Müdürlüğü'nden istendiğine dair Bosna valisinden gelen telgraf.]

26 S. 1293 (23 Mart 1876)

Fî 11 Mart sene [12]92 târîhiyle Bosna vilâyeti vâlisinden mevrûd telgrafnâmenin sûretidir.

Yenipazar kazâsına ve Sırbîye hatt-ı imtiyâzı civârında vâki' Kâmet karyesinde işbu Mart'ın dördüncü gecesi Sırbîyeye firâr eden ve Koviçe ve Manlıtye ve Vasiliye ve Sabyeilü nâm kimesneler Hacı Yaşar Ağa'nın on re's keçisini ve ma'a-dana iki re's inek ile beş yüz guruş nakdini ve üç yüz yetmiş beş kıyye zahîre ve Hasan Ağa'nın dört re's inek ve dört yüz on kıyye zahîresiyle beş yüz elli guruş ve Hacı Ferhad Ağa'nın bir öküzü ile Ahmed Ağa'nın altı yüz guruşunu götürmüş oldukları ve bunların buldurularak mezkûr zehâyir ile hayvânât ve nakdiyyâtın istirdâd ve irsâli Sırbîye Umûr-ı Ecnebî Müdürlüğü'ne yazıldığı Yenipazar Mutasarrıflığı'nın telgrafnâme-i vâridesi üzerine arz olunur.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 150

- 13 -**SIRP EŞKİYASININ SENİÇE VE YENİVAROŞ CİVARINDA
ÇIKARDIKLARI YANGINLAR**

[Hatt-ı imtiyazın Seniçe taraflarında, ahalinin inşâ ettiği han ile Lobova köyündeki bazı evlerin, Sırp eşkiyası tarafından yakıldığıının bildirildiğine dair Seraskerliğin gönderdiği tezkirenin sûreti.]

6 Ra. 1293 (1 Nisan 1876)

Fî 6 Rebû'l-evvel sene [12]93 ve fî 20 Mart sene [12]92 târîhiyle taraf-ı vâlâ-yı Seraskerî'den mevrûd tezkirenin sûretidir.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki

Seniçe kazâsı civârında mukaddemâ ahâlî tarafından inşâ edilmiş olan hanın yerlü ve Sırplu eşkiyâ tarafından ihrâk edildiği beyânıyla ol bâbda ba'zı ifâdâtı hâvî Yenipazar Fırka-i Askeriyesi Kumandanı Ferîk sa'âdetlü Mehmed Ali Paşa hazretleri tarafından mevrûd telgrafnâme manzûr-ı âlî-i cenâb-ı dâver-i â'zamîleri buyurulmak üzere aynen ve leffen takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Makâm-ı sâmi-i cenâb-ı Seraskerî'ye fî 18 Mart sene [12]92 târîhiyle Yenipazar Fırka-ı Askeriyesi Kumandanı sa'âdetlü Mehmed Ali Paşa hazretleri tarafından mevrûd telgrafnâmenin sûretidir.

Seniçe kazâsında hatt-ı imtiyâz üzerine Yavor nâm mahalden gayrı kapu mahalli olmadığından bizim tarafda cânib-i mîrîden bir gümrükhâne ile hudûd kulesi ve tahmînen bir çâr-yek mesâfede bulunan Lobova nâm Hıristiyân köyü ahâlîsinin beri yeri tarafından dahi bir han inşâ olunmuş idi. Kale ve gümrükhâne bidâyet-i mes'elede ihrâk olundu. Dünkü çehârşenbih günü Yenivaroş ve Seniçe kazâları firârîlerinden bir takım yerlü ve Sırplular birleşerek işbu pençşenbih gecesı sa'at beş râddelerinde evvelâ mezkûr hanı ve ba'dehû Lobova karyesinden bir mikdâr Sırbistan'a savuşmuş olan iki kişının hânelerini ihrâk-ı bi'n-nâr ederek der-akab hatt-ı imtiyâzın öte tarafına

ric‘at eyledikleri ve yevm-i çehârşenbih Yavor mevki‘inin pazar günü olmak münâsebetiyle zikr olunan hana gelmiş olan gümrükcü Edhem Efendi ve bir nefer kolcu ve iki nefer diğer İslâm ile hancı Müdîr tepesinde bulunan Sırp zâbiti ma‘rifetiyle içeriye alınup kurtarıldığı, oraya bir sâ‘at uzak olan Gladinçe ahâlî-i Müslimesinden bu sabâh Seniçe‘ye gelen çend neferin ifâde-i şifâhiyyesinden ve mûmâ-ileyh Edhem Efendi ile rûfekâsı, emnen mezkûr Gladinçe karyesine avdet edüp, akşam üzeri Seniçe‘ye gelecekleri oradan gönderilen zabtiye neferinin takrîrinden anlaşılmış ve tedkîk-i mâdde zımnında Erkân-ı Harbiye Kaymakâmı Hüsni Bey mahall-i mezkûra me‘mûr kılınmış olmağla kaleme alacağı takrîr aynen ve leffen arz u takdîm kılınacağı ma‘rûzunda fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 146

- 14 -

SIRP EŞKIYASININ SALDIRILARI

[Seniçe'nin hatt-ı imtiyaz yakınlarındaki Kladinçe köyünden beş şahsın, tarlalarında hayvan otlatırken, Sırp eşkiyasının saldırısına uğradıkları ve Sırp askerlerinin de bu olaya göz yumduklarına dair Seraskerliğin gönderdiği telgraf.]

8 Ra. 1293 (3 Nisan 1876)

Numara:

81

Fî 8 Rebî‘ü'l-Evvel sene [12]93 ve fî 22 Mart sene [12]92 târihiyle makâm-ı Ser‘askerî‘den mevrûd tezkirenin sûretidir.

Ma‘rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Seniçe kazâsına tâbi‘ ve Sırbîye hatt-ı imtiyâzına karîb Kladinçe karyesi ahâlisinden Zeynel ve birâderi Süleyman ve Selman ile komşuları Şâkir ve Reşid nâm kimesneler karye-i mezkûreye yirmi dakîka mesâfede vâki‘ tarlalarında ağnâm

ra'yederler iken hatt-ı imtiyâzdan otuz kadar eşhâs berü tarafa bi'l-mürûr merkûmlardan Zeynel'i tüfenk kurşunuyla ağırca cerhederek savuşmuş oldukları ve bu bâbda icrâ edilen tahkîkât ile ba'zı emârâta nazaran eşhâs-ı merkûmenin eşkiyâ gürûhundan olmayup hatt-ı imtiyâz dâhilinde bulunan ve mezkûr tarlaya yakın olan iki Sırbeye karakolunun askeri hatt-ı imtiyâz boyunca devriye gezerler iken şu harekâta mütecâsir oldukları anlaşıldığı ifâdâtını mutazammın Yenipazar Fırka-i Askeriyyesi Kumandanı Ferîk sa'adetlü Mehmed Ali Paşa hazretlerinden gelen tahrîrât, melfûfu bulunan takrîr ile berâber manzûr-ı âlî-i cenâb-ı Sadâret-penâhîleri buyurulmak üzere leffen vürûd eden fişenkler ile kurşun parçası me'mûr-ı mahsûsa tevdî'an takdîm kılınmış olmağla, ol babda.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 147

- 15 -

*SIRPLARIN YENİPAZAR CİVARINDAGELİP GEÇENLERE
ATEŞ ETTİKLERİ*

[Sırların, Yenipazar kasabası civarında yoldan gelip geçene ateş açtıkları; bu durumun Müslümanlarla Sırlar arasında fena bir hadiseye yol açabileceği hususunda Bosna Vilayeti'nden Sadâret'e çekilen telgraf sûreti.]

27 Ra. 1293 (22 Nisan 1876)

Makâm-ı mu'allâ-yı Sadâret-i Uzmâ'ya fî 11 Nisan sene [12]92 târîhiyle Bosna Vilâyeti'nden keşîde buyurulan telgrafnâmenin sûreti.

Yenipazar kasabası vücûhundan Abdür-rauf ve Halil Ağalara mâh-ı hâlin yedinci günü sâ'at dokuz râddelerinde çiftliklerine gider iken Raşka câdde ve hatt-ı imtiyâzın berü tarafında vâki' Kokana karyesinin ovasından mürûr ile Sırbeye Viraniki (?) karyesinde bulunan karakolhâne sırasına geldiklerinde oradan iki nefer pandor çıkup üzerlerine endâht eyledikleri tüfenkden hurûc eden kurşun dânesi mûmâ-ileyh Halil Ağa'nın sol koluna isâbetle cerh eylediğine mebnî Yenipazar'a celbolunarak

tedâvî etdirilmekte olduğu ve Sırpuların bu sûretle gelüp geçenlere de tüfenk etmeleri Hudâ-ne-kerde bi'l-âhire tarafeyn ahâlîsi beyninde bir fenâlık zuhûrunu mü'eddî olacağı Yenipazar Mutasarrıflığı'ndan mevrûd telgrâfnâmede bildirilmekle arz olunur, fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 95

- 16 -

*SIRP EŞKİYASININ BİHKE BÖLGESİNDEKİ FAALİYETLERİ VE
ALINAN TEDBİRLER*

[Sırp eşkiyasının Yenivaroş, Travnik ve Bihke civarındaki Müslüman ve Hıristiyan köylerine yaptıkları baskınlarda, ahalinin mallarıyla hayvanlarını gasbettikleri, bazı şahısları yaraladıkları; eşkiya ile girişilen silahlı çatışmalarda eşkiyaya büyük kayıp verildiği ve Keloçe'den Petrofça'ya giden yolda âsayişin tamamen sağlandığı hususunda Bosna Vilâyeti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen **telgrafın sûreti.**]

1 R. 1293 (26 Nisan 1892)

Bâb-ı Âfî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Mektûbî-i Hâriciyye Odası

Aded

Fî 14 Nisan sene [12]92 târihlü Bosna Vilâyet-i Celîlesi'nden mevrûd *telgrafnamenin sûretidir.*

Yenivaroş kazâsında Maçik karyeli Vasilya'nın hânesine evvelki gece sabâha karşı elliden mütecâviz Sırp eşkiyâsı gelerek merkûmu fenâ halde darb ve zevcesini tüfenk kurşunuyla cerh ve cümle emvâlini gasb ile firâr eyledikleri, Drana kazâsında Foka karyesi ahâlî-i Hıristiyâniyyesinin hayvânâtı İzraniçe çayırlarında otlamakda iken, yine eşkiyâ hücum ile çobanlardan birisini hafîf cerh ve iki öküzlerini gasbetdikleri gibi, Gurnesile cihetinde zuhûr eden eşkiyâ ile dört bölük asâkir-i

nizâmiyye ve redîf ve ihtiyât askeri çarpışarak ihtiyât askerinden biri cüz'ice cerholunup eşkiyâ birkaç maktûl verdiğiinden sonra münhezimen kaçdıkları ve iki günden berü Yenivaroş firârîlerinden daha üç hâne halkı familya ve hayvanlarıyla Sırbîye'den avdet ve arz-ı dehâlet ile karyelerinde iskân edildiler. Yenipazar ve İhlevne'den Berülofa cihetine çıkarılan bir mikdâr asâkir-i ihtiyâtiyye ve zabtiyyeden bir onbaşı takımı Berilof'a vusûlüyle orada bulunan yirmi nefer kordon askerini berâber alup balkanı dolaşmakta oldukları hâlde mâh-ı hâlin on ikinci günü ale's-seher Rosnitoçe nâm mahalde üç dört yüz kadar eşkiyâyâ bi't-tesâdüf, olunan muhârebede dört şakî telef eylediği ve efrâd-ı merkûme imdâdına İhlevne'den daha bir mikdâr ihtiyâtiyye bi't-tertîb sevkolunduğu Travnik ve Gloş kazâsında asâkir-i ihtiyâtiyye ile eşkiyâ beyninde bir iki def'a muhârebe vukû' bularak eşkiyâdan bir mikdârının itlâf olunduğu ve asâkir-i merkûmeden bir gûne sakatlık vukû' bulmayup Keloçe'den Petrofça'ya gider câdde tamâmen açıldığı Bihke Mutasarrıflığı'ndan mevrûd telgrafnâmede bildirildiği arz olunur.

BOA , HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 96

- 17 -

*SIRPLARIN GİDEREK ARTAN MÜSLÜMAN KATLİAMLARI VE
BUNUN ÖNLENMESİ İSTEĞİ*

*[Ürgüp kazasına bağlı Rizperebez köyünden İbrahim'in, odun kesmek üzere gittiği dağda Sırplar tarafından vurularak öldürüldüğünün yapılan tahkikat sonucu anlaşılması üzerine, Niş Mutasarrıflığı'ndan Sırp Umûr-ı Ecnebiye Müdürlüğü'ne, gereğinin yapılması konusunda yazı yazıldığı; ancak bundan önce de bildirildiği üzere, Sırpların benzer tecavüzlerinin devam ettiği, bunun ise ileride bir fenalığa yol açacağı; bu sebeple adı geçen müdürlüğe gerekli tebligatta bulunulmasına dair Tuna Vilâyeti'nden Sadaret'e gönderilen **tahrirat sûreti.**]*

3 R. 1293 (27 Nisan 1876)

Fî 3 Rebî'ü'l-âhir sene [12]93 ve fî 15 Nisan sene [12]92 târîhiyle makâm-ı celîl-i Sadâret-i Uzmâ'ya Tuna Vilâyeti'nden mevrûd tahrîrât sûretidir.

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Ürgüp kazâsına tâbi' Rızperebez karyeli İbrahimz'in şehir-i Nisan'ın dokuzuncu günü hatab kesmek üzere karye-i merkûme balkanına gitdiği hâlde mecrûhan vefât ederek na'sı bulunduğu ve revîş-i tahkîkâta ve görülen alâmetlere nazaran merkûmun Sırpular tarafından urulduğunun anlaşılmasına mebnî iktizâsının icrâsı Sırp Umûr-ı Ecnebiyye Müdürlüğü'ne yazıldığı Niş Mutasarrıflığı'ndan bâ-telgraf bildiriliyor. Mukaddem ve mu'ahhar arzolunduğu üzere bu aralık Sırpular tarafından vukû'a getirilmekte olan bu gibi uygunsuzluklar tekessür ederek binâ'en-aleyh bu hâlin devâmı ilerüde bir fenâlık zuhûruna sebebiyet vermesi melhûz olduğundan ba'demâ bu misillü fezâyîha meydân verilmemesi zımında müdüriyyet-i mezkûreye teblîgât-ı mü'essire îfâ buyurulması mı lâzım gelür, ne yolda îcâb eder ise iktizâsının icrâsı menût-ı irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleridir. Bâkî her hâlde emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

BOA. HR. SYS, nr. 250/1, belge sıra nr. 93

- 18 -

*AVUSTURYA'NIN SIRP EŞKIYASINA VERDİĞİ
DESTEĞİN ÖNLENMESİ*

[Sırp eşkiasının, Sava nehri yoluyla Sırbistan'daki Hıristiyan halka destek sağlamak için Avusturyalıların da yardımıyla silâh ve mühimmat naklettikleri ve Gradişka'daki bir komitenin mültecîleri silâhlandığı; bazı şahısların Küçük İzvornik tarafına saldırıda bulunmakta olduğu, Avusturya'ya iltica eden Sırp eşkiasının silâhlarının alınmadığı, Avusturya memurlarının bu durumları görmezlikden gelmesinin ise Sırp eşkiasının yüz bulmasına sebep olduğu; bu durumun önüne geçilebilmesi için gerek Avusturya'nın İstanbul'daki elçiliğine gerekse Osmanlı

*Devleti'nin Viyana Sefareti'ne gerekli tebligatın yapılması hususunda
Mostar'daki Bosna Valisi Hamdi Paşa'nın Sadâret'e gönderdiği telgraf.]*

16 Ca. 1295 (29 Mayıs 1877)

*Mostar'da Bosna Vâlisi Hamdi Paşa hazretlerinden makâm-ı celîl-i Sadâret-
penâhî ve taraf-ı hazret-i sipeh-sâlârîye 17(?) Eylül sene [12]75 târîhiyle meb'ûs
telgrafnâme.*

Bu günlerde Sırbîye eşkiyası bu taraf ahâlî-i Hıristiyâniyyesine mu'âvenet etmek üzere alenî olarak Sava nehriyle top ve külliyyetlü esliha ve mühimmât-ı nâriye getürmekte ve bu eşyânın mahmûl olduğu kayıkları hasır ile örtülü olduğu hâlde iskele mahallinin gayriye yanaşarak ve oraya Avusturyalular araba getürerek eşyâ-yı mezkûru istedikleri mahalle nakleylemekte oldukları Bihke ve Banaluka Mutasarrıflığı'ndan iş'âr ve bugün bunu *te elif ye ye dal elif ze mim dal nun* [şifre] şebenderi tarafından gelen telgrafnâmede dahi Gradişka'da bir komite mültecîleri silâhlendirmekde ve birçok eşhâs dahi Küçük İzvornik tarafına tecâvüz etmekte olduğu izbâr olunmuşdur. Mukaddem ve mu'ahhar arzolunduğu vechile Avusturya'ya ilticâ eden eşkiyanın elinden silâhları alınmadığı ve Sırbîye eşkiyası dahi bu hâli gördükçe ziyâde yüz alup gerek Kaşo'daki mültecîleri ve gerek ara sıra hafıyyen berü tarafa geçerek ahâlî-i mutî'ayı ifsâd etmekden bir ân hâlî durmamakda olduklarından ve Avusturya me'mûrları ise bunların şu hareketlerini görmüyorlar gibi davrandıklarından şu hâl biraz daha devâm edecek olur ise geçende Sava boyunda itfâ edilebilmiş olan ateş-i ihtilâlin evvelkinden ziyâde alevlenmesini mûcib olacağını ve emr-i teskînin bir çok müşkilâta tesâdüf olunacağını revîş-i hâl gösteriyor. Eşkiyâ-yı merkûmenin ol vechile zuhûra getürdükleri harekât-ı fesâdiyyelerinin önünün alınması zımnında arz u iş'âr-ı sâbık vechile Sırp eşkiyasıyla anların *be nun cim he elif gayın fe elif ze nun te he dâl* [şifre] civâr olan bu taraf usâtının Avusturya memâlikine kabûl edilmemesi ve şimdiki hâlde mevcûd olanlarının dahi tard u def' edilmesi hakkında Avusturya Devleti'nin Dersa'âdet'de mukîm sefâretiyle Viyana Sefâreti'ne icrâ-yı teblîgât buyurulması istirhâmına mecbûr oldum.

BOA. HR. SYS, nr.250/1, belge sıra nr. 323

- 19 -

*BOSNA'DAKİ OSMANLI MEMUR VE SUBAY AİLELERİNİN YURDA
GETİRİLMELERİ*

[Bosna'da kalmış olan bazı Osmanlı memur ve subay ailelerinin yurda dönmelerini sağlamak için Avusturya Hükûmeti'nin Baron Filipoviç'i, bunların rahat bir şekilde vapurlarla Triyeste veya Ragüza üzerinden İstanbul'a gönderilmesini sağlamakla görevlendirdiği; ayrıca bu iş için Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Ömer Vehbi Bey'in de Saraybosna'ya gitmek üzere Brod'dan ayrıldığı hususlarında Viyana Sefaretin'den gönderilen telgrafın takdim edildiğine dair Hariciye Nezâreti tezkiresi.]

26 L. 1295 (23 Ekim 1878)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Makâm-ı Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye'ye fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [12]78 târîhiyle Avusturya Sefâreti'nden vârid olan takrîrin tercümesidir.

Avusturya Devleti ba'zı zâbitân ve me'mûrîn-i Osmâniyyenin Bosna'da kalmış familyalarının buldukları hâl-i dâcret-iştimâllerini istihbâr eylemesiyle haklarında âtîde arzedeceğim tedâbîri ittihâz eylemiştir.

Baron Filipoviç bu familyalara Memâlik-i Şâhâne'ye avdetlerini teshîl için mümkün olan mu'âvenetlerin cümlesini icrâ etmesi hakkında emr almış ve andan başka ülkemiz üzerinde bulunan me'mûrîn-i askeriyyeye dahi Triyeste veyâhûd Ragüza'ya müteveccihen hudûdumuzdan geçecek olan mezkûr familyaların vesâ'it-i

ta'ayyüşlerini tedârikle berâber sevk ve i'zâmı için lâzım gelen ta'lîmât i'tâ olunmuştur ve kendüleri Ragüza veya Triyeste'den Bâb-ı Âlî masârifine olarak İstanbul'a gelen vapurlara irkâb olunacak ve bu dahi oradaki Osmanlı konsolatolarıyla verilecek karâr üzerine ve Viyana Sefâret-i Seniyyesi'yle yapılan mukâvele mücebince icrâ olunacaktır. Kâ'im-makâm Ömer Vehbi Bey'e bu familyaları İstanbul tarafına sevk etmek üzere cânib-i Bâb-ı Âlî'den emir verilmiş olmağla mûmâ-ileyh Ağustos'un üçüncü günü Saraybosna'ya müteveccihen (Brod)'dan müfârekat eylemiş ve me'mûriyyetinin emr-i ifâsını mümkün mertebe teshîl için refâkatine Avusturya ordusu tarafından bir zâbit dahi ta'yîn kılınmıştır.

Beyân-ı hâl, ihtirâmât-ı fâ'ika-i senâverânemin tevdîd-i te'mînâtına vesîle ittihâz kılındı.

*
* *

Bosna muhâcirîn-i İslâmiyyesinden Triyeste tarîkıyla Dersa'âdet'e gönderilecek olan familyalar hakkında ba'zı ifâdâtı hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan telgrafnâmenin tercümesi manzûr-ı âlî buyurulmak üzere leffen takdîm kılındı ve bunların masârif-i nakliyyeleri için küşâdı cümle-i iş'ârdan bulunan kredito evvelce sefâret-i müşârün-ileyhâya irsâl olundu, efendim.

Fî 26 L. sene [12]95

Safvet

BOA. Y.A. Hus, nr. 159/77

- 20 -

*AVUSTURYA'NIN, SINIRLARINI GENİŞLETMEK VE NÜFUZUNU
ARTTIRMAK İÇİN YAPTIĞI FAALİYETLER*

[Avusturya'nın, Bosna'yı işgalinden sonra Yenipazar ve Hersek taraflarını da ele geçirmek için milletlerarası bir antlaşmada ısrar etmesi, hatta Yunanlıların sınırlarını genişletmek hayallerinden istifade

*ederek Şarkî Rumeli'yi birlikte ele geçirmek istemeleri konularının Meclis-i Mahsus'da görüşülerek sonucun bildirilmesi hususunda Sadâret'e gönderilen tezkire-i hususiye ile Bosna, Hersek ve Yenipazar meselelerinin çözümü için yapılacak antlaşma görüşmeleri öncesinde Avusturya elçisi ile yapılan ön görüşmede mutabakat sağlanamadığı, Osmanlı Devleti'nin, Avusturya'nın Yenipazar'da asker bulundurmak için tesbit ettiği üç mevki hariç, diğer yerlere kendisine haber vermeksizin asker sevketmemesi hakkını elde edip, Ragüza dağının, önemine binâen, mutlaka Osmanlı askeri muhafazasında kalması için gereken çabanın harcanması ve müzakere için Avusturya elçisine haber verilmesi hususundaki Meclis-i Mahsus mazbatası ile diğer mazbataların takdimi hakkında Sadâret **tezkiresi.**]*

11 R. 1296 (5 Nisan 1879)

Bosna ve Yenipazar mes'elesine dâ'ir Avusturyalularla yapılacak mukâvele üzerine ol bâbda Meclis-i Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata mündericâtı ve esâs mes'elenin ehemmiyeti ve buna temâs eden hudûd-ı Yunâniyye keyfiyeti, şâyân-ı tedkîk mevâdd-ı mu'tenâ-bihâdan olduğundan bu bâbda olan mütâla'a-i âcizânemin îzâhen arz u iş'ârı tafsîlâtına dâ'ir şeref-sânih olan irâde-i isâbet-âde-i cenâb-ı mülkdârîyi mutazammın ve fî selh-i Rebî'ü'l-evvel sene [12]96 târîhiyle müverrah resîde-i dest-i tekrîm olan tezkire-i husûsiyye-i âlîleri mü'eddâsı karîn-i îkân-ı senâverî oldu. Vâkı'â Avusturya Devleti'yle der-dest olan müzâkerâtın bu esnâda tezâyüd-i ehemmiyeti ve bunun Yunan mes'elesiyle Arnavutluğun ahvâl-i hâzırasına olan merbûtiyyeti vesâ'ir mesâ'il-i politikanın hal ü tesviyesine der-kâr olan şiddet-i te'sîri umûr-ı müsellemeden olub, mevâdd-ı mezkûre-i mühimme üzerine geçenlerde arz u takdîmine cür'et olunan mazbatalarla lâyhalar tekrâr mütâla'a olunup mündericâtları hadde-i tedkîkden geçürülerek hey'et-i mecmû'alarınca muvâzene olundukda işin ağırlığı bir kat daha tebeyyün etmiş ve bu bâbda mütâla'a-i münferide ve zâtiye-i âcizânemin ifâdesinde her ne kadar tecvîz-i kusûr ve te'ennî etmemek vâcibe-i zimmet-i ubûdiyyet ise de muvâfık-ı emr-i âlî buyurulduğu hâlde tezkire-i mebhûsede gösterilen ehemmiyet nokta-i nazariyyesinden bir kerre de meclisce bakılıp işin cihet-i umûmiyyesince te'âtî-i efkâr ve müzâkerât olunması bu mesâ'il-i muğlaka-i hâzırının tenvîr ve teşrîha medâr olacağı vârid-i hâtır-ı fâtır-ı âcizî bulunmuş olmağla ber-minvâl-i ma'rûz işin kemâl-i ehemmiyetle tekrâr

müzâkeresine mübâderet olunarak ve mu'ahharan Avusturya Sefâreti tarafından kemâl-i germî ile müzâkerâtın tecdîdi hakkında vukû' bulan teklîfâta cevâben verilen îzâhât dahi dâ'ire-i mütâla'a ve müzâkereye alınarak hulâsa-i müzâkerâtın bâ-mazbata hâk-i pâ-y-ı şâhâneye bugün arz u takdîm olunması veyâhûd huzûr-ı dekâyık-mevfûr-ı cenâb-ı mülûkânede vakit zâyi' etmeksizin bir meclis-i mahsûs akdiyle bu işlerin tekrâr bi'l-etrâf tezekkür kılınması şıklarından kangısı muvâfık-ı emr ü fermân-ı hikmet-beyân-ı hazret-i şehriyârî buyurulur ise ana göre tevîk-i hareket olunmak üzere iş'ârı ve şâyed şikk-ı evvel ihtiyâr buyurulur mütâla'ası hâlinde Meclis-i Vükelâ'da alenen kırâ'at olunacak sûretde ya'nî mündericâtından mahremâne ta'bîriyle ana müteferri' ta'bîrâtın tayyi zımında tezkire-i mezkûre melfûfuyla matviyyen takdîm kılınmış olmağla ol vechile icrâ-yı îcâbı husûsuna himmet buyurulması mütemennâdır, efendim.

Fî 4 Rebî'ü'l-âhir sene [12]96

Hayreddin

*
* *

Sadâret'e tezkire-i husûsiyye. Fî 4 R. sene [12]96

Mesâ'il-i muğlaka-ı hâzıradan Avusturyalunun Bosna'yı istîlâdan sonra Yenipazar ve Hersek cihetlerini dahi işgâl-i askerî altına almak efkârında devâm ile beyne'd-devleteyn mukâvele akdi husûsunda sebât ve ısrâr eylemesi ve tashîh-i hudûd vesîlesiyle Yunanlıların tevsî'-i memâlik husûsunda nazar-ı hırs u tama'larını nokta-i müntehâya hasr eylemeleri ve Rumeli-i Şarkî cihetinin dahi müştereken işgâl olunmak istenilmesi mes'eleleri min-ciheti'l-i'tibâr müte'addid ise de yekdiğere tamâmıyla ta'alluk ve irtibâtı mülâbesesiyle müttehid bulunmasına mebnî bu üç mes'elenin birden mevki'-i mülâhazaya tezekküre konulması umûr-ı zarûriyyeden olmasıyla Avusturyalunun işgâline inhimâk göstermekde olduğu nokât-ı mühimmeye dahi asker sevkinde mümâşât gösterilmesi veyâhûd menviyyât-ı muzır-ı ma'lûmeden nâşî mukâvele-i matlûbenin akdinden ferâgat ve tevakkî olunması ve tashîh-i hudûd-ı Yunaniyye bahsinde dahi Devlet-i Aliyyece müttehaz olan karâr-ı ahîrde ısrâr olunarak veya bu bâbda mukâvele akdinden sarf-ı nazar kılınarak Yunanlıların

teklîfâtına ihâle-i sem' ü i'tibâr olunup olunmaması ve Rumeli-i Şarkî'nin Berlin Kongresi'nin kararı vechile taraf-ı Devlet-i Aliyye'den idâresinde ısrâr veyâhûd şu aralık devletler tarafından zuhûra gelen ittifâk ve ittihâda mümâyelet ve mümâşât ile teklîf olunan sûretin ihtiyâr kılınması mâddeleri bi'l-etrâf Meclis-i Vükelâ'da arîz ü amîk mütâla'a ve müzâkereye mütevakkıf olduğundan ve beyâna hâcet olmadığı üzere bu misillü mu'dılât-ı umûr, telâhuk-ı efkâr ile hâll ü tesviyeye menût bulunduğu Meclis-i Vükelâ hey'et-i kirâmına ilerüde şu mütâla'a dahi vârid-i hâtır olduysa da îrâd [ü] der-miyân olunamadı gibi def'-i mes'ûliyyet ve ta'dâd-ı mehâzîr ve mazarrât ile tebriye-i zimmete mümsik bulunamayacak sûretde bâ-kemâl-i serbestî beyân-ı efkâra ve i'tâ-yı re'ye salâhiyyet-i kâmile verilerek ve ilerüde ictimâ' edecek hey'et-i meb'ûsânın vukû'u tabî'î olan ta'rîzâtıyla es'ile-i melhûza ve mukaddereye şimdiden ecvibe-i mülzime ve mukni'a tedârik ve istihzâr ile imkân [ve] zamânı üzerine devletçe ehven-i şer olacak tedâbîr ve mülâhazât dahi ale'l-infirâd makâm-ı riyâsetden istifsâr kılınarak ve hukûk-ı mukaddese-i saltanat-ı seniyye muhâfaza ve makâm-ı riyâset mes'ûliyyet-i münferideden her hâlde vikâye olunarak Bosna ve Yenipazar mes'elesine dâ'ir Avusturyalı ile yapılacak mukâvele üzerine cereyân eden müzâkerât-ı ahîreyi hâvî olup taraf-ı sâmi-i Sadâret-penâhîlerine i'âde buyurulan mazbatanın dahi bu meclisde kırâ'at ve mütâla'asıyla şu üç mâdde-i muğlaka üzerine lâyıh-ı efkâr olacak mülâhazâtı mutazammın verilecek karâr-ı kat'înin îzâhân iş'ârı îrâde ve fermân buyurulmuş olmağla ol bâbda.

*
* *

Sûret

Bosna ve Hersek ve Yenipazar mes'elesine dâ'ir Avusturyalular ile yapılacak mukâvele müzâkeresine devâm olunması hakkında fî 13 Ra. sene [12]96 târîhiyle takdîm-i huzûr-ı şevket-mevfûr-ı âlî kılınan mazbata-i âcizânemiz üzerine, evvel-be-evvel Avusturyaluların asâkir-i mustahfıza ikâme etmek istedikleri noktalar sorulup anlaşıldıktan ve dâ'ire-i Askeriyyece bu noktalara asker ikâmesinde mahzûr ve mazarrat görüldüğü hâlde kabûl olunmayarak Devlet-i Aliyye'nin ittihâzına mecbûr olduğu tedâbîr-i ihtiyâtiyyeye halel gelmemek şartıyla noktalar ittihâzına istihsâl-i

muvâfakat olunduktan sonra müzâkereye devâm edilerek karârının be-tekrâr arz u istîzân kılınması husûsuna irâde-i isâbet-âde-i hazret-i pâdişâhî şeref-sudûr buyurulmuş idüğünden ol bâbda tarafeyn murahhasları beyninde cereyân eden mükâlemât ve müzâkerât üzerine verilen karârı hâvî meclis-i âcizânemizden tanzîm ve takdîm kılınan mazbata ehemmiyyet-i maslahat cihetiyle bi'l-etrâf tedkîk olunmak üzere i'âde buyurulmuş ve Avusturya sefirî dahi bu bâbda devleti tarafından ahîren ta'lîmât aldığını beyân ile işbu ta'lîmât ahkâmınca mukaddemâ tarafeyn murahhasları beyninde kararlaştırılmış olan şerâi't-i mukâvele bâkî kalmak üzere mevzû'-ı bahs olan mevâddın **evvelen** Bosna ve Hersek vilâyetleri üzerine olan hukûk-ı hükümrânî-i hazret-i pâdişâhîye işgâl-i vâkı'dan dolayı hâlel gelmeyeceği fikrasının mukâvelenâmede sarâhaten zikrolunmasını kabûl edeceğini **sâniyen**, işgâlin muvaffakiyeti için metn-i mukâvelenâmede bir gûne ibâre kabûl edemeyüp fakat bunun metn-i mukâveleye dercinden devletin asıl maksadı Berlin'de verilen beyânnâmenin i'tibârdan sâkıt olmaması mütâla'ası olduğu anlaşılmaqda olduğundan ve şimdiye kadar tutulan resmî müzâkerât protokollerinde işgâl-i muvakkatın mukâvelenâmede zikrolunması, Berlin'de verilen beyânnâmeye müstenid olduğu, Devlet-i Aliyye murahhasları tarafından ifâde olunmuş olduğu halde, kendü tarafından mezkûr beyânnâmenin i'tibârdan sâkıt olduğuna dâ'ir bir söz söylenmeksizin yalnız bunun müzâkeresine girişilmeye ta'lîmâtı müsâ'id olmadığı beyânıyla iktifâ ederek zımnen mezkûr beyânnâmenin mu'teber olduğunu i'tirâf etmiş olduğu misillü, bir kerre daha Viyana Kabinetosu'nun ta'lîmâtı Berlin Beyânnâmesi'ne müstenid olan işbu işgâl-i muvakkat mâddesinin metn-i mukâvelenâmede tasrîhe mani' olduğundan şu hâlde bunun tasrîhinde ısrâr olunmayacağı Devlet-i Aliyye murahhasları tarafından îrâd olunup kendüsü dahi ta'lîmâtı bu yolda olduğunu beyân edecek olur ise Devlet-i Aliyye'nin murâdı yine dolayısıyla hâsıl olacağı der-kâr bulunduğuna binâ'en bundan ilerü gidemeyeceğini; **sâlisen**, Bosna ve Hersek vilâyetleri ahâlîsi vilâyeteyn-i mezkûreteyn hâricinde buldukları halde haklarında ne gûne mu'âmele olunacağını ba'dehu devleteyn beyninde kararlaştırılacaktır deyü metn-i mukâvelenâmede bir bendin dercine mümâna'at etmediğini ve fakat buna devleteyn beyninde karâr verilmeye kadar ahâlî-i mezkûre hakkında tebe'a-ı Devlet-i Aliyye mu'âmesi icrâ olunacağını ve verilecek karârda vilâyeteyn-i mezkûreteyn ahâlî-i İslâmiyyesi hakkında Devlet-i Aliyye nizâmâtının tamâmen mer'iyü'l-icrâ tutulacağı husûsunun esâs ittihâz olunacağını, devleti nâmına olarak protokole derc eyleyeceğini; **râbi'an**, mukâvelenâmede zeyl olunacak bir bend-i mahsûsda Yenipazar sancağında şimdilik Avusturya askeri dört beş bini tecâvüz etmemek üzere Lim suyu boyunda bulunan üç

noktayı ya'ni Priboy ile Bilebolu'na ve Akva mevki'lerini tutmağa ve bundan sonra Yenipazar sancağında vâki' mevâki'-i sâ'irede dahi asker ikâme ettirilmesine lüzûm görüldüğü hâlde mukâvelenâmede beyân olunduğu vechile Devlet-i Aliyye'ye haber verilüp mahallinde bulunacak ümerâ-yı askeriyye ile teferru'âtı kararlaştırılmak üzere asker idhâline me'zûn olduklarının beyân olunmasını der-miyân ederek bu esâs dâ'iresinde işe bir netîce-i kat'iyye verilmez ise müzâkereden çekileceğini Devlet-i Aliyye murahhaslarına şifâhen ve kat'iyyen ifâde eylediği gibi bugün bir cevâb-ı kat'î verilmek üzere şimdi dahi bir mektûb göndermiş olduğundan anın üzerine miyâne-i âcizânemizde müzâkere-i maslahata ibtidâr olundu. Ma'lûm-ı âlî buyurulduğu üzere bu mes'ele hayli vakitten berü mevzû'-ı bahs olduğundan işin her ciheti ta'mîk-ı efkâr ile tedkîk olunmuş ve hulâsa-ı müzâkerâtda Avusturyalı ile müzâkerenin kırılmasında hâlen ve istikbâlen mahzûr ve mazarrat mütâla'a olunmasına mebni müzâkereye devâm ile bu işe bir netîce verilmesi miyâne-i bendegânemizde ittiffâk-ı ârâ ile kararlaştırılmış olduğu gibi Avusturya sefirinin şimdiki ta'lîmât ve ifâdâtına nazaran vilâyeteyn-i mezkûreteyn üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i hazret-i pâdişâhî sarâhaten tasdîk ve kabûl olunup fakat işgâlin muvakkatiyyeti bahsinde Berlin'de alınan beyânnâmenin ber-minvâl-i ma'rûz protokolde muhâfaza-ı hükmiyle iktifâ olunmasından başka çâre olmadığı anlaşılmış ve vilâyeteyn-i mezkûreteyn ahâlîsinden hâricde bulunacaklar haklarında devleteyn beyninde verilecek karâra değin Devlet-i Aliyye tebe'ası mu'âmelesi icrâ olunacağı misillü ilerüde ittihâz olunacak karârın dahi ahâlî-i İslâmiyye'ye hasrından sarf-ı nazar etdirilmesine çalışılması lâzimedden olarak bu işin asıl şâyân-ı mutâla'a olan ciheti Yenipazar'da ikâme-i asker için şimdiden ta'yîn ettikleri üç noktadan mâ'adâ mevâki'e, Devlet-i Aliyye'ye haber vererek sevk-i asker edilebilmesi salâhiyyeti olup işbu nokât-ı selâseye asker ikâmesince dâ'ire-i askeriyyece pek mahzûr olmadığı taraf-ı âlî-i Ser'askerî'den ifâde kılınmağla beraber Yenipazarca Devlet-i Aliyye için en mühim nokta Ragüzna balkanı olduğundan ve oranın behemehâl asâkir-i şâhâne muhâfazasında bulunması muktezî görünmüş idüğünden, Avusturyalunun nokât-ı selâse-i mezkûreden mâ'adâ asker ikâme edeceği noktaları Devlet-i Aliyye ile bi'l-ittifâk kararlaştırılması sûretinin istihsâline sarf-ı mesâ'î ile nihâyet mümkün olamadığı hâlde, Ragüzna balkanı mutlaka asâkir-i şâhâne muhâfazasında kalması ve şâyed oradan ilerüye Avusturya askeri geçecek olur ise devleteyn beyninde bi'l-ittifâk verilecek karâra mu'allak tutulması şartıyla bu teklîfin dahi kabûlü için Devlet-i Aliyye murahhaslarına me'zûniyyet verilmesi ve ehemmiyyet ve müsta'celiyyet-i maslahata binâ'en yarın müzâkereye başlanılacağıın bugünden Avusturya sefirine bildirilmesi müttehiden tezekkür ve tensîb olunmuş ise

de her hâlde zînet-bahş-ı sahife-i ilhâmât olacak irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâneye tevfiğ-i hareket müterettib-i uhde-i ubûdiyyet ve me'mûriyyet olduğu muhât-ı ilm-i âlem-şumûl-i cenâb-ı cihân-bânî buyuruldukda ve kâtibe-i umûrda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 7 R. sene [12]96

Hayreddin	Ahmed Es'ad	Osman Nûri
Mehmed Râsim	Aleksandri	Kadri
Sa'id	Ali Sa'ib	Kânî
Sava	Mustafa Zihni	Münîf

*
* *

Bosna mes'elesine dâ'ir olup bir sûretinin Hey'et-i Vükelâ tarafından mahtûmen takdîmi muktezâ-yı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîden bulunduğu fî 9 R. sene [12]96 târîhlü tahşiye-i cevâbiyye-i aliyyelerinde iş'âr buyurulan Meclis-i Vükelâ mazbatasının sûret-i memhûresi diğér üç kıt'a mazbata sûreti ile leffen takdîm kılındı, efendim.

Fî 11 R. sene [12]96

Hayreddin

BOA. Y.A. Hus, nr. 160/86

- 21 -

*OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA DEVLETİ ARASINDA
YENİPAZAR SANCAĞIYLA İLGİLİ OLARAK YAPILAN ANLAŞMA*

[Bosna-Hersek'in idarî ve iktisadî durumu; burada oturanlara din ve mezhep hürriyetinin tanınması; Yenipazar, Lim nehri ve Sırbistan-Karadağ hududu civarındaki mahallerde bulundurulacak Avusturya askerinin miktarı ve keyfiyeti konularında Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında imzalanan mukavelenamenin tercümesi.]

28 R. 1296 (21 Nisan 1879)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Devlet-i Aliyye ile Avusturya ve Macaristan Devleti beyninde Yenipazar Sancağı hakkında akd olunan mukâvelenâmenin tercümesi sûretidir.

Devlet-i Aliyye ile Avusturya ve Macaristan Devleti, Berlin Mu'âhedesi'nin yirmibeşinci bendinde meşrû olan ikâme-i asker mâddesinin teferru'âtını kendi beyinlerinde kararlaştırmak hakkını muhâfaza eylemiş olduklarından Bosna ve Hersek'de asker ikâmesi keyfiyyeti bu memleketler üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i pâdişâhîye aslâ hâlel getürmediğinden bu iş için taraf-ı Devlet-i Aliyye'den Hâriciye Nâzırı devletlü Aleksandr Kara Teodori Paşa ve Ma'ârif-i Umûmiyye Nâzırı atûfetlü Münîf Efendi hazerâtı ve Avusturya Devleti cânibinden Der-sa'âdet seffiri Kont Fransuva[François] Ziçi hazretleri murahhas ta'yîn olunmuşdur. Müşârün-ileyhim yolunda ve muntazam görünen ruhsatnâmelerini ba'de't-te'âtî mevâdd-ı âtiyye bi'l-ittifak karâr vermişlerdir.

Birinci Mâdde: Bosna ve Hersek eyâletleri Berlin Mu'âhedesi'nin yirmibeşinci mâddesi mücebince Avusturya tarafından idâre olunacaktır. Ma'a-hâzâ Avusturya Devleti şimdiki me'mûrlardan hüsn-i ifâ-yı me'mûriyyetce lâzım olan ehliyet ve kabiliyyetine mâlik zâtların ibkâ olunmasına i'tirâz etmez. Me'mûrların tebdîli hâlinde Avusturya Devleti haleflerini alâ-tarîkî't-tercîh an-asl Bosna ve Hersekli olanlardan intihâb eyleyecektir.

İkinci Mâdde: El-yevm Bosna ve Hersek'de mevcûd olan bi'l-cümle dîn ü mezhebin hürriyeti ve icrâ-yı alenîsi bu eyâletlerde temekkün veyâ ikâmet eden bi'l-cümle eşhâs için te'mîn olunacak ve ale'l-husûs İslâmlar ulemâlarıyla olan münâsebetlerinde tamâmiyle serbest olacaklardır. Avusturya kumandanlarıyla me'mûrîn-i mülkiyyesi ırz ve nâmûs ve ahlâk ve âdâta ve serbestî-i âyîne ve İslâmların cânen ve mâlen emniyyetine bir gûne hâlel îrâs edilmemesine fevka'l-gâye dikkat ve i'tinâ edecekler ve İslâmların cân ü mâl ve dînine ta'arruz eden kimse şedîden te'dîb edilecektir. Nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhî kemâ-fi's-sâbık hutbelerde

zikrolunacaktır ve sancak-ı Osmânînin minârelere çekilmesi âdet olduğu takdirde bu âdete ri'âyet edilecektir.

Üçüncü Mâdde: Bosna ve Hersek'in vâridâtı münhasıran anların ihtiyâc ve idârelerine ve lüzûm görünen ıslâhâtlarına sarf olunacaktır.

Dördüncü Mâdde: Meskûkât-ı nakdiyye-i Osmâniyye Bosna ve Hersek'de kemâ-kân tedâvül edecektir.

Beşinci Mâdde: Bâb-ı Âlî devlete â'id olup istihkâmlarda ve kışlalarda kalan esliha ve mühimmât-ı harbiyye ve eşya-yı sâ'ireyi istediği gibi isti'mâl edecek ve bunların defteri devleteyn komiserleri ma'rifetiyle tanzîm olunacaktır.

Altıncı Mâdde: Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup bu eyâletler hâricinde ikâmet veya seyâhat edenler hakkında olunacak mu'âmele ilerüde bir mukâvele-i mahsûsa ile tanzîm edilecektir.

Yedinci Mâdde: Berlin Mu'âhedesi'nin Yenipazar Sancağı'na müte'allik yirmibeşinci mâddesinden cihet-i politika ve askeriyyece matlûb olan maksadı, menfa'at-ı müşterekeye mebnî istihsâl için ne yolda hareket olunacağını şimdiden ta'yîne karar verilmiş olmağla Avusturya Devleti sancak-ı mezkûre Avusturya askerinin ne vakitte duhûl edeceğini evvelce Bâb-ı Âlî'ye haber vermekliği ta'ahhüd eder. Devleteyn, beyhûde ızâ'a-ı vakitden ihtirâzen Avusturya askerinin levâzımâtına ve iskânlarına müte'allik mesâ'ili ve teferru'ât-ı sâ'ireyi beynlerinde doğrudan doğruya kararlaştırmak üzere inde'l-îcâb kendi kumandanlarına ve me'mûrlarına bilâ-te'hîr lâzım gelen me'zûniyeti i'tâ eylemekliğini şimdiden ta'ahhüd ederler. Bundan dolayı vuku' bulacak bi'l-cümle masârifin Avusturya Devleti tarafından tesviye edilmesi mukarrerdir.

Sekizinci Mâdde: Avusturya askerinin Yenipazar'da bulunması keyfiyeti her sınıf Osmanlı me'mûrîn-i mülkiyye ve adliyye ve mâlîyyesinin icrâ-yı me'mûriyetlerine aslâ ma'nî olmayup mûmâ-ileyhim yine evvelki gibi münhasıran ve bi'z-zât Bâb-ı Âlî'nin evâmiri tahtında işlerine devâm edeceklerdir.

Dokuzuncu Mâdde: Bâb-ı Âlî Yenipazar Sancağı'nda Avusturya askerinin ikâmet eylediği noktalarda kendi asâkir-i muntazamasını dahi ikâme etmek ister ise bu bâbda aslâ ikâ'-ı mevâni' olunmayacak ve devleteyn askeri adedce müsâ'adât-ı askeriyyece ve serbestî-i harekâtca müsâvât-ı kâmile tahtında bulundurulacaktır. Bâb-ı Âlî Yenipazar Sancağı'nın hiçbir tarafında asâkir-i gayr-ı muntazama ikâme etmemekliği ta'ahhüd eder.

Onuncu Mâdde: Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti'nin yedinci mâdde mücebince Yenipazar Sancağı'nda îcâb-ı ahvâle göre mikdâr-ı kâfi asker ikâme etmek

hakkında olan salâhiyeti işbu tedâbîr vâsıtasıyla kasr ve tahdîd edilmemek lâzım gelecektir.

Tasdîkan li'l-makâl murahhasân-ı muşârün-ileyhim işbu mukâvelenâmeyi imzâ ve temhîr etmişlerdir.

Bin sekiz yüz yetmiş dokuz senesi Nisân'ının yirmibirinde Der-sa'âdet'de tanzîm olunmuştur.

Zeyl

Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti ahvâl-i hâzırada Berlin Mu'âhedesi'nin yirmibeşinci bendinden münba'îs bi'l-cümle hukûkunu muhâfaza ile berâber yalnız "Lim" nehri üzerinde ve Sırbistan ve Karadağ hudûdu arasında vâki' üç noktada, yani "Piriboy", "Piripe-Pulya" ve "Biyelo-Polye" nâm mahâllerde asker ikâme etmek niyetindedir. Bu iş için el-yevm tertîb ve tahsîs edilen askerın mikdârı dört-beş bin kişiyi tecâvüz etmeyecektir. Eğer hasbe'l-vukû'ât diğerk mahallerde dahi asker ikâmesine lüzûm görünür ise her iki taraf dahi yedinci mâddenin ahkâmına tevfiķan hareket eyleyecektir. Fakat Avusturya Devleti "Raguzna" balkanının her kangı noktasında olur ise olsun ba'zı asker ikâme etmek niyetinde bulunur ise ol bâbda Bâb-ı Âlî ile doğrudan doğruya uyuşacaktır.

Fî 9/21 Nisan sene [12]79

Mahall-i imzâ
Aleksandr
Münif

Mahall-i İmzâ
Kont Zîçî

BOA. Mu'âhedenâmeler, nr. 56/15

*MÜSLÜMANLARIN BOSNA-HERSEK'DEN GÖÇ
ETMELERİNİN SAKINCALARI*

*[Avusturya'nın istilâsından sonra uğradıkları zulümlerden şikâyet eden Bosnalı Müslümanların, Osmanlı Devleti'ne göç etme isteklerini belirttikleri dilekçe hakkında Meclis-i Vükelâ'nın; Bosna-Hersek'de dört yüz bin Müslüman bulunduğu, bunların tamamen göç etmesinin, Osmanlı Devleti'nin o bölge üzerindeki egemenlik hakları ile Avusturya Devleti'ne karşı elde ettiği bazı askerî avantajları ortadan kaldıracağı gibi Avusturya'nın göç edenlerin emlâkini Hıristiyanlara dağıtarak nüfuz temin etmesine sebep olacağı, ayrıca bunların göçleri esnasında gerek devletin gerek kendilerinin birçok problemle karşılaşacakları ve devletin içinde bulunduğu ekonomik zorluklar nedeniyle bunlara gerekli yardımı yapamayacağı, bu sebeplerden dolayı göç etmek isteyen Müslümanların bu istekten vazgeçirilmeye çalışılmasının, ancak buna rağmen göç etmek isteyenlere de olumsuz cevap verilmemesinin uygun olacağına dair mazbatasının arz edildiği hususunda Sadâret **tezkiresi.**]*

5 Ca. 1296 (27 Nisan 1879)

Avusturyalı'nun istilâsından berü gördükleri mezâlim ve ta'addiyâtından şikâyetle hicrete hâzır ve hâhiş-ger olduklarından kendülerine münâsib mahal gösterilmesi istid'âsını ve ol bâbda ba'zı ifâdâtı hâvî Bosna mütehayyızân-ı ahâlîsi taraflarından atebe-i ulyâ-yı hazret-i pâdişâhîye takdîm olunmak üzere irsâl kılınan mahzar üzerine şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı cihân-bânîyi mutazammın tezkire-i aliyye-i husûsiyye ve ahâlînin hicretleri hâlinde ittihâzı iktizâ eden tedâbîri hâvî varaka-i muhtasara mahzar-ı mezkûr sûretiyle beraber meclis-i âcizânemizde mütâla'a olundu. Bosna ve Hersek ahâlîsinin muvakkaten olsun idâre-i Hükûmet-i Seniyye'den mehcûriyyetleri kendülerine girân gelerek bu hâlin te'sîrâtıyla ve sâ'ika-i diyânetle âtîfet ve merhamet-i ulyâ-yı cenâb-ı pâdişâhîye mürâca'at edecekleri tabî'î ise de şikâyet olunan ta'addiyâtın sıhhati ve arzû-yı hicretin umûmiyyeti muhtâc-ı tahkîk olmağla beraber avâkıb-ı umûra ve hicretin mahâzîr ve müşkilâtına nazaran bidâyet-i emirde bu işin her ciheti mütâla'a ve muvâzene ile ana göre bir hatt-ı hareket ittihâzı lâzım geleceğine ve hükm-i celîl-i emr ü fermân-ı hümayûn dahi ahâlînin hicretleri hâlinde bunların Selânik'den vapurlarla Anadolu'ya nakli ve infâk ve i'âşeleriyle beraber muhtâc oldukları edevât-ı zer'iyye ve levâzım-ı iskâniyyenin mümkün olabildiği mikdârının hamîyyet-mendân-ı ahâlî tarafından i'âneten ve kusûrunun

Hükûmet-i Seniyye cânibinden îfâsı ve terk edecekleri emlâkin sûret-i idâresi emrinde iktizâ eden tedâbîrin ittihâzı ve vatan-ı aslîlerinde kaldıkları takdîrde her dürlü müdâhalâtdan masûniyyet ve mahfûziyyetleri esbâbının istikmâlini mutazammın bulunduğuna binâ'en bu bâbda miyâne-i âcizânemizde cereyân eden müzâkerâtın hulâsası arz olunur. Şöyle ki; Bosna ve Hersek eyâletlerinde dört yüz bin kadar İslâm ve beş yüz bin kadar dahi milel-i muhtelifeden Hristiyan ahâlî olduğundan ahâlî-i İslâmiyye umûmen hicret arzûsunda bulunduğu veyâhûd irâ'e-i teshîlât ve teşvîkât ile bu arzûya düşürüldüğü hâlde şu sûretin icrâ'âtındaki müşkilâtdan kat'an-li'n-nazar politikaca dahi Devlet-i Aliyye'nin menâfi'-i hâliye ve istikbâliyyesine muvâfık olmayup çünkü ahâlî-i İslâmiyyenin Bosna ve Hersek eyâletlerinde kalmalarında devletçe dört fâ'ide vardır: **Evvelen**, eyâleteyn-i mezkûreteyn üzerindeki hukûk-ı hükûmrânî-i hazret-i mülûkânenin devâmıyla bundan muntazar olan maksadın teyessür-i husûlü oralarda bulunan ahâlî-i İslâmiyyenin idâme ve ibkâsıyla anlarla tarîk-ı muvâsala ve revâbit u münâsebâtımızın muhâfazasına mütevakkıfdir. **Sâniyen**, Avusturyalular şâyed ilerüde Selânik'e doğru tecâvüz edecekler olur ise elbette taraf-ı Devlet-i Aliyye'den müdâfa'a olunacağı ve ol vakit ahâlî-i İslâmiyye dahi bi't-tab' silâha sarılacağı cihetle Avusturya askerinin arkasında dört yüz bin nüfûsu câmi' bir kuvvet-i İslâmiyye bulunması fevâ'id-i külliyyeyi müstelzimdir. **Sâlisen**, eyâleteyn-i mezkûreteynde bulunan ahâlî-i İslâmiyyeye nisbeten Avusturyalu oralarda ale'd-devâm altmış bin kişilik bir ordu tutması mecbûriyetinde bulunacağından, şâyed diğer bir devletle harb edecek olur ise oralardaki askerini kaldırabilmek için Devlet-i Aliyye'ye mürâca'at ihtiyâcında bulunacaktır. **Râbi'an**, Avusturyalular zâhiren ahâlî-i İslâmiyyenin hicretini istememek sûretinde görünmekte iseler de Bosna kıt'asındaki çiftlikât ve emlâkin ekserîsi ahâlî-i İslâmiyye uhdesinde olduğundan, ahâlî-i İslâmiyye hicret edecek olur ise onların arâzî ve emlâkini Hristiyanlara vererek oralarca mevki'ini te'mîn edeceği cihetle Avusturyalu'nun bu arzûsunun husûlüne meydan verilmemesi için kuvve-i İslâmiyyenin orada bekâsını iltizâm eylemek lâzımdır. Mütâla'ât-ı ma'rûzanın ehemmiyetle beraber eyâleteyn-i mezkûreteynde bulunan dört yüz bin nüfûs ahâlî-i İslâmiyyenin hicretleri hâlindeki müşkilâta gelince, arz u beyândan müstağnî olduğu üzere, bu kadar nüfûsun berren ve bahren Rumeli'den Anadolu'ya nakliyle iskân ve îvâları masârif-i külliyyeye muhtâc olup eğerçi hâl ü imkân müsâ'id olsa bu yolda fedakârlık ihtiyârı dirîğ olunmaz ise de esnâ-yı hicretde nakliyât-ı berriyyece dûcâr olacakları mezâhîm ve müşkilâtdan başka yalnız şu kadar nüfûsun levâzım-ı beytiyyeleriyle Selânik'den Anadolu sevâhiline nakli Tersâne-i Âmire'de bulunan vapurlar umûmen bu hizmete ta'yîn olursa birçok vakit ve masrafa

muhtâc olarak, halbuki memleketlerine i'âdesi iktizâ eden asâkir-i mustahfızanın nakliye masârifinin tesviyesindeki imkânsızlık te'ehhur-ı azîmetlerini istilzâm eylemiş ve geçen gün Dersa'âdet'den Selânik'e gönderilmesi iktizâ eden üç tabur asâkir-i şâhânenin nakline tahsîs olunan vapurların kömür bahâsının tesviyesi meclis-i âcizânemizce mevzû'-ı bahs olmuş idüğüne ve el-yevm silah altında bulunan asâkir-i şâhânenin havâyic-i zarûriyelerinin tedârikinde envâ'-ı müşkilât çekilmekte bulunduğuna nazaran ahâlî-i merkûmenin masârif-i hicriyye ve iskâniyyelerinin bir cüz'ünü bile der'uhdeye iktidâr-ı mâlîmiz müsâ'id olmadığı gibi Anadolu ahâlîsi de te'sîrât-ı harbiyye ile musâb olmasından dolayı anların mu'âvenetinden dahi bi-hakkın istifâde olunamayacağı el-yevm Anadolu kıt'asında bulunan muhâcirînin tamâmıyla îvâ ve iskân olunamaması delâletiyle ma'lûm ve binâ'en-aleyh eyâleteyn-i mezkûreteyn ahâlîsinin hicretleri hâlinde dûçâr-ı sefâlet olacakları meczûm idüğünden lâyh-ı hâtır-ı hikmet-muzâhir-i âlî olan şikk-ı sâni vechile ahâlî-i merkûmenin ale'd-devâm teftîş ve tefahhus-ı ahvâli ile cân ve mâl ve ırzları ve mesken ve me'vâları ve umûr-ı dîniyye ve mezhebiyyeleri her dürlü müdâhalâtdan masûniyyet ve mahfûziyyet-i kâmile ve dâ'imede bulundurulması sûretinin istihsâline ihtimâm ile ahâlînin hicret arzûsundan ferâgatleri vesâ'iline teşebbüs olunması ve şu kadar ki, mutlaka hicret azminde bulunanları redd şân-ı hilâfet-nişân-ı âlîye muvâfık olmayacağından o misillülerin kabûlüyle münâsib mahallere tavnî ve îvâları müreccah görünmesiyle sûret-i ma'rûza rehîn-i tensîb-i âlî buyurulduğu hâlde ana göre teşebbüsât-ı muktezıyyeye ibtidâr olunması lâzım geleceği muhât-ı ilm-i âlî buyruldukda kâtibe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 5 Ca. sene [12]96

Hayreddin
Mehmed Râsim
Sa'id
Ahmed Cevdet
Abdülhalim

Ahmed Es'ad
Aleksandri
Ali Rızâ
Sava

Osman Nûri
Ali
Mehmed Kânî
Mehmed Tâhir

*

* *

Atûfetlü efendim hazretleri,
Bosna ve Hersek ahâlîsinin Memâlik-i Mahrûse-i Şâhâ[ne]'nin sâ'ir cihetlerine hicret arzûsunda bulunanlar haklarında ittihâzı lâzım gelen tedâbîri hâvî bu günkü Meclis-i Vükelâ'dan tanzîm olunan mazbata leffen arz u takdîm kılınmış olmağla mündericâtı hakkında her ne vechile emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfini infâza mübâderet olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 5 Ca. sene [12]96

BOA. Y.A.Res, nr. 3/7

- 23 -

*BOSNA-HERSEK'TEKİ MÜSLÜMANLARA AVUSTURYA TARAFINDAN
YAPILAN BASKI VE ZULÜM*

[Bosna-Hersek'i Berlin kongresi kararlarına göre muvakkaten işgal eden Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin, herkese dirlik, refah ve hürriyet sağlamaya geldikleri şeklindeki ilanlarına aykırı olarak Müslümanların canına ve malına tecavüz ettikleri, mukaddes yerleri yıkıp, mescidlere domuz eti ve şarap doldurarak binlerce Müslümanı katlettikleri, Saraybosna'daki rüştiye ve idadîlerde Hırvat akâidine göre Avusturya ve Hırvat lisanlarında dersler verip Müslüman talebeleri İslâmiyet'ten çıkarmak maksadında oldukları ve aşırı vergiler ile ahaliyi zor durumda bıraktıkları hususlarında Bosna ileri gelenleriyle ulemasının gönderdikleri mahzarın takdim edildiğine dair Harbiye Nezâreti'nin tezkiresi.]

1 C. 1297 (11 Mayıs 1880)

Huzûr-ı fehâmet-nüşûr-ı cenâb-ı Sadâret-penâhî'ye

Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı Mutlak metbû'-ı mufahhamımız ve bâ'is-i sa'âdet-i dâreyn bildiğimiz pâdişâh-ı âlem ve halîfe-i seyyid-i benî âdem olan şevketlü, mehâbetlü Sultân el-gâzî Abdülhamîd Han *dâme mansûren ale'l-a'dâ-i mâdâme'd-*

deverân efendimiz hazretlerinin mübârek ve mes'ûd vücûd-ı elzemü'l-mevcûd-ı mülûkânelerini kemâl-i ten-dürüstî ve mehâbet ile erîke-pirâ-yı saltanat ve hilâfet buyursun. Bed-hâhânın bunca senelerden beri adâlet ve istikâmeti sâ'ir devletlere müreccah ve mazbût olan idâre-i âdile-i Devlet-i Aliyye'ye sû-i isti'mâl azv ü isnâd ile Avrupa'nın dahl ü tavassutunu ricâ edenlerin iştikâları üzerine geçenlerde umûm devletler tarafından Berlin'de in'ikâd eden kongre cem'iyetinde ekseriyyet-i arâ-yı murahhasîn ile vatan-ı azîzimiz bulunan Bosna ve Hersek kıt'alarının ıslâhı ve şikâyet-ı vâkı'anın izâlesiyle gûyâ bâb-ı adâletin küşâdı zımnında Avusturya Devleti tarafından asker sevkiyle işgâli ve mezkûr kıt'aların muvakkaten idâresi devlet-i müşârün-ileyhâya tevdi' kılınmış ve Bosna'ya asker sevkedeceği sırada devlet-i müşârün-ileyhânın Bosna ahâlîsine hitâben gönderdiği matbû' i'lânnâmelerinde, "Ey Bosna ve Hersek ahâlîsi, Avusturya Devleti ve Macaristan kralı memleketinizi cebren zabt ve istîlâya gelmiyor. Ancak Bosna'nın dûçâr olduğu hasârâtdan tahlîs ile emr-i ticâret ve zirâ'atinizin terakkîyâtı ve harab olan yolların ta'mîrâtı ve umûm milletlerinistirâhati niyyet-i hâlise ile geliyor ve dîn ü mezhebe ve âdâta ve icrâ-yı âyîne ezhercihet ri'âyet olunacak ve herkes kendi lisânıyla mütekellim olacak ve kavânîn-i mevcûde-i Devlet-i Aliyye ahkâmı tamâmiyle cârî olacak" deyü bir takım te'mînâtı serd ü beyânıyla heyecân-ı umûmîyi def' edecek yolunda i'lânâtı gönderüp Bosna'yı işgâl eylediği anda beyân ve te'mîn eylediği i'lânnâmelere aslâ ri'âyet edüp, ahâlîyi zerre kadar memnûn edecek hareketde bulunmayup ve ırz ve nâmûs ve adâlete bakmayup yürekler dayanamayacak mertebe ezâ ve cefâlar ve bunca bî-günâh nisvân ve sibyan vesâ'ir acezeden pek çok nüfûs-ı mazlûme-i İslâmiyyeyi ondukuzuncu asrın medeniyyetine karşı tîğ-i zulm ve hûn-hâriyle doğrayup katl ü itlâf ve herkes teslîm olup kemâl-i mutâva'atda iken dîn ü mezhebimiz muktedâları olan meşâyih ve ulemâ ve sulehâyı kurşuna dizmek gibi hakâretler etmiş ve mezkûr i'lânnâmelerde ve bâhusûs kongrenin bend-i mahsûsunda herkes dîn ü mezhebini kemâl-i serbestî ile icrâyâ muktedir olacak ve dîn ü mezhebe aslâ dokunulmayacak muharrer iken devlet-i müşârün-ileyhâ ise içlerinde ders ve kırâ'at edilegelen medreseler ile içinde salevât-ı mefrûza edâ olunan mukaddes mescidlerin ekserîsini zabtederek canavar lühûm[1] ile ve şarâb ile doldurup telvîs eylemiş ve dîn ü mezhebimizi hedme ma'nen ve mâddeten sarf-ı mesâ'î etmekte olup bir nizâm ü intizâmı olmayan idâre-i örfiyyesi çok müddet imtidâdıyla bunca fukarâyı ezmiş, hânelerine teslîmiyyet alâmeti olan beyaz bayrak çeküp hânelerinde ve sokaklarda binlerce kimesneleri alup gûyâ esîr-i harb sıfâtıyla bunları Avusturya'nın hudûd-ı müntehâsı olan (Olomic) nâm kal'asına gönderüp esnâyı râhda çoğuları soldatlar tarafından atılan değneklerden vefât ve hayâtda kalan ve

hânelerine beş mâhdan sonra avdet etdirilenlerin ekserîsi çürümüş ve bir işe yaramayacak derecesine gelmiştir. Saraybosna'daki kışla-yı hümâyûn epeyce asker alur ve Avusturya'nın Saray şehri ittisâlinde ve ahâlînin mâ-bihi't-ta'ayyüş olan toprağı üzerinde yapmış olduğu barakalar içinde asâkir-i mevcûdesi durabilürken bunlar hemân öyle hâlî durmakta ve asâkirini ve zâbitânını ahâlî hânelerinde iskânıyla evleri bütün bütün tahrîb eylemekte bulunmuş ve bu gibi ıslâhâtı icrâdan el-hâletü hâzihî gerü durmamış ve Saraybosna'da küşâd etirdiği rüşdiyye ve i'dâdiyye mekteblere alınan etfâl-i Müslimîne Hırvat lisânını öğretmekte ve mekteb-i i'dâdisinde okutdurulmakta olan derslerin lisân-ı resmîsi Avusturya lisânı olup etfâl-i merkûmeye dersler esnâsında Avusturya ve Hırvat mu'allimleri tarafından îrâd olunan emsile hep Hırvat i'tikâdı üzerine olup bu cihetle etfâl-i merkûmeye ders okutmaktan murâdı bunları dîn-i hakdan çıkarmak desâ'is-i aleniyyesinden ibâretidir. Hukûk-ı dîniyye bu minvâl üzredir. Hukûk-ı dünyeviyyemiz ise bütün bütün pâ-y-mâl olarak mâlik ve mutasarrıf olduğumuz arâzî ve çiftlikât hâsılâtının öşrünün öşrünü almağa muvaffak olmadığımız gibi çiftçüleriyle vukû'a gelen muhâkememizde bir fâ'ide göremiyerek me'yûsen ve muhakkaren cevâb-ı red almaktayız. Avusturya hükûmet-i muvakkatesi bizlere â'id olan istid'ânâmelere aslâ bakup ihkâk-ı hakka çalışmıyor. Zamân-ı idâre-i Devlet-i Aliyye'deki olan gâyet mu'tedil vergiye nisbeten Avusturya'nın tahmîl ve teklîf eylediği vergisi on beş kat daha ziyâde olmağla bu ağır verginin tamâmen sür'at-i tahsîline ve edâsına muktedir olmayan fukarânın olanca eşyâsını mezâda çıkarup fûruhtuyla tesviyesine fevka'l-gâye dikkat ediyor ve hudâ-nekerde hükûmet-i mezbûrenin böyle ıslâhâtı ve bu sû-i idâresi daha bir müddet imtidâd eder ise millet-i İslâmiyyenin mahvını intâc edeceği müşâhede olunmaktadır. Ahvâl-i hâzıra-i çâkerânemizin şiddet-i muzâyakası derece-i nihâyeye ve pek acınacak bir râddeye gelerek çoğumuz böyle yaşamaktan ahirete intikâl eden ehl-i İslâma gıpta ediyor ve buradan hicret aklen ve naklen vâcibe-i zimmet olarak bu efkârda da isek de geçende devleteyn beyninde yapılan Yenipazar Mukâvelenâmesi'nde Bosna ve Hersek kıt'alarında hukûk-ı hükümrânî-i hazret-i pâdişâhînin bekâsı mâddesi münderic olması şimdiye kadar bizim burada ikâmimizi ilcâ eyledi. Fakat bu hukûk-ı mukaddesenin buraca bir eseri görülemiyor. Avusturya'nın cümle-i mu'âmelâtı burasını âdetâ kendi memâlikine ilhâk eylemiş gibi görünmek şöyle dursun kıt'ateyn-i mezkûreteynde feth-i hâkânîden berü Devlet-i Aliyye ve millet-i İslâmiyye taraflarından edildiği ifk ü iftirâ olunan mezâlim ve ta'addiyâta mukâbil mevcûdiyyet-i İslâmiyyeye bir sûret-i diplomatkârâne ve garîbânede ikâ'-ı gadr ü ihânetle ez-hercihet kendülerinden gerek doğrudan doğruya ve gerek ahâlî-i Hıristiyanıyye

vâsıtasıyla ahz-ı sâr ü intikâm edilmekten bir an hâlî değildir. Bosna ve Hersek kıt'alarında meskûn olan dört yüz binden mütecâviz nüfûs-ı İslâmiyye ve tebe'a-i sâdıka-yı Devlet-i Aliyye'nin eyâdi-i zalemeye bırakılup perîşân olmaları ise nezd-i sâmi-i cenâb-ı Sadâret-penâhîlerinde bir vechile kabûl olunur mevâddan olmadığı der-kârdır. Der-aliyye'de ikâme eylemekte olan Bosna eşrâfı umûm Bosna ahâlîsinin mu'temed ve mevsûkları olup taraflarından dahi gerek hâk-i pâ-yı âlî-i hazret-i şehriyârîye ve gerek makâm-ı vâlâ-yı Sadâret-penâhîye Bosna'nın ahvâl-i hâzırasını arz ile istirhâm-ı adâlet ricâsında takdîm eyledikleri arzuhâllerine cevâben te'mîn olundukları adâletin fi'len icrâsını istirhâm ederiz ve ahvâl-i mesrûdenin atebe-i ulyâyı hazret-i pâdişâhîye arz ve irâ'esiyle yed-i mü'eyyed-i hazret-i mülûkânelerinde vedî'a-i cenâb-ı kibriyâ olan millet-i İslâmiyyenin devlet-i müşârün-ileyhânın pençe-i zâlimânesinden tahlîsine müsâ'ade-i aliyye-i hazret-i cihân-bânîlerinin mebzûl ve râyegân buyurulması bâbında ve her hâlde emr ü fermân, merhamet ü ihsân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Rebî'ü'l-evvel sene [12]97 ve

Fî 27 Şubat sene [12]95

(Bosna ulemâ ve
meşâyihiyle ahâlî-i
mu'teberânının mühürleri
mevcuttur.)

*

* *

Harbiye Nezâreti Dâ'iresi

275

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Bosna ulemâ ve meşâyihiyle mu'teberân-ı ahâlîsinin komiserlikle Bosna ve Hersek cihetlerinde bulunup bu kerre Der-sa'âdet'e avdet etmiş olan Mîrlivâ sa'âdetlü Hüsnî Paşa'ya tevdî'an irsâl etmiş oldukları mahzar leffen takdîm kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Cemâziye'l-âhire sene [1]297

ve

Fî 29 Nisan sene [1]296

Bende

[Gazi] Osman [Paşa]

BOA. HR. SYS, nr. 256 /2, belge sıra nr. 51-53**- 24 -****BOSNA-HERSEK GÖÇMENLERİNİN İSKÂNINA UYGUN
BÖLGELERİN ARAŞTIRILMASI**

[İstanbul'da bulunan Bosna göçmenlerinin iskânı için sahil bölgelerinde bulunan boş ve uygun arazilerin araştırılarak bildirilmesi hususunda İzmir, Edirne, Selanik, Kastamonu, Konya, Adana, Halep, Bağtat, Trablusgarp, Yanya ve Şam valilikleri ile Kudüs-i Şerif ve Serfice mutasarrıflıklarından alınan cevapların arz edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

*18 Ra. 1301 (17 Ocak 1884)***Telgrafnâme**

Mahall-i irsâli : Sakız
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 1942
Târîhi : 20 Teşrîn-i Evvel sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. Cezâyir-i Bahr-i Sefîd vilâyeti adalardan mürekkeb olarak muhâcir iskânına kâbil arâzî-i münbitesi olmadığından ve adalar ahâlîsinin ekserîsi Rum milletinden ibâret olarak kısım-ı küllîsi gemicilikle ve diyâr-ı âharda sâ'ir ticâretle ta'ayyüşleri iktisâb eylediklerinden bunların Anadolu sevâhilinde iskânları daha münâsib olacağı ma'rûzdur.

Fî 20 Teşrîn-i Evvel sene [12]99

Nazif

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Trabzon
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 7187
Târîhi : 22 Teşrîn-i Evvel sene 1299
Aded : 64

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Mukaddemâ Trabzon vilâyetinde hayli muhâcir iskân edilmiş olduğundan Bosna muhâcirlerinin iskâniyçün sevâhilde arâzî-i münâsibe-i hâliye kalmadığı ma'rûzdur, fermân.

Fî 22 Teşrîn-i Evvel sene [12]99

Sırrı*
* ***Telgrafnâme**

Mahall-i irsâli : Serfiçe
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3284
Târîhi : 23 Teşrîn-i Evvel sene [1]299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Serfiçe sancağı mülhakâtından yalnız Katrin kazâsı sâhilinde vâkı'dır. Nezd-i sâmi-i nezâret-penâhîlerinde müstağnî-i arz olduğuna üzere Katrin, ezmine-i kadîmede bir kıt'a-i ma'mûre iken gitdikçe bi't-tedennî harâb olmuş ve şimdiki hâlde kazâ-i mezkûrun ahâl-i meskûnesi sekiz yüz İslâm ve on bin Hıristiyan râddesinde bulunmuşdur. Fevka'l-'âde münbit ve hem de

vâsi‘ olan arâzîsine nisbeten ahâlî-i mevcûdesi ke‘en-lem-yekün hükmünde olup muhâcirîn iskânı hâlinde muhassenâtı der-kârdır.

Şu kadar var ki, bu kazâda zâhir ashâbsız arâzî olmayup, eğerçi arâzî-i mektûme bulunacağı bedîhî ise de bunların tedkîk ve meydâna ihrâcı ve her kıt‘a arâzî için iddi‘â-yı tasarruf edeceklerle lâzım gelen muhâkemenin bi‘l-icrâ netîcelendirilmesi bir hayli vakte mütevakkıf idüğünden ve mezkûr kazâ dâhilindeki çiftlikâtın ekserîsi mu‘attal denilecek derecede ahâlîden hâlî olmasıyla ashâbı bi‘t-tab‘ cüz‘î bir vâridâta dest-res olageldiklerinden bunlardan lüzûmu kadarı bi‘r-rızâ ashâbından iştirâ veyâ mukâbilinde diğer tarafda çiftlikât-ı mîriyye i‘tâ olunarak muhâcirîne tahsîs ve ihsân buyurulduğu hâlde birçok muhâcirînin iskânıyla berâber Katrin'in ma‘mûriyyetini ve nüfûs-ı İslâmiyyenin izdiyâdiyyetini hem de böyle hudûd-ı Yunâniyye boyunda ve sâhilde âsâyîşin tamâmî-i istikrârını mûcib olacağı bedîhî ve sûret-i ma‘rûzaya müsâ‘ade buyurulduğu takdîrde mezkûr çiftlikler dâhilinde ve başkaca Alembos cebeli cihetinde mîrî ormanları bulunduğundan muhâcirînin iskâniyçün lüzûmu olan hâne vesâ‘irenin dahi pek ehven sûretle inşâ olunabilmesi tabî‘î bulunmağla îcâbı vâbeste-i irâde-i aliyye-i nezâret-penâhîleridir, fermân.

Fî 23 Teşrîn-i Evvel sene [12]99

Halil

*
* *
*

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Ma‘rûz-ı çâkerleridir,

19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhli telgrafnâme-i âlî-i nezâret-penâhîlerinde, Bosna muhâcirlerinin iskâniyçün sevâhilde ne mikdâr arâzî-i hâliye var ise arz u iş‘ârı irâde buyurulmağla keyfiyyet derhâl lâzım gelenlerden sorularak alınacak ecvibenin arzı tabî‘î ise de, bu kerre vâsıl-ı sem‘-i âcizî olan bir mâddenin hasbe'l-hamiyye arzına cesâret eylerim. Şöyle ki, Adana vilâyetine tâbi‘ Cebel-i Bereket sancağında ve nefs-i cebelin üzerinde Büyük Göllü ve Küçük Göllü ve Kapulu ve Kozlu ve Bilege ve Ali Bekir Oğlu Yurdu nâmlarıyla altı aded karye-i cesîme harâbesi olup bunların geçen seksen iki târîhinde Fırka-i Islâhiyye tarafından ahâlî-i kadîmesi hasbe'l-lüzûm Payas cihetine indirilerek tahliye edildiği ve bu köylerin derece-i kâfiyede

ormanlıkları ve mer'âsı ve arâzîsi ve değirmen harâbeleri ve meyve ağaçları mevcûd ve âb u havâsı da pek latîf olarak Payas ve İskenderun iskelelerine de iki sâ'atden on sâ'ate kadar bu'diyyetde buldukları cümle-i müstahberâtdan bulunup bu köylerin böyle hâlî birağılmasından ise her dürlü ihtimâle karşı Bosna muhâcirlerinin iskânlarıyla i'mârı her hâlde muvâfık-ı maslahat gibi mütâla'a kılınmış ise de îcrâ-yı îcâbı mütemmim-ârâ-yı nâkîsa olan re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i cenâb-ı âsaf-ı a'zamîlerine vâbeste olmağın, ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 5 Muharrem sene [1]301

ve

Fî 24 Teşrîn-i Evvel sene [1]299

Bende

Hüseyin Cemil

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Brusa
Müverredi : Der-aliyye
Numara : 3984
Târîhi : 31 Teşrîn-i Evvel sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Gemlik'de arâzî-i hâliyede evvelce Batum muhâcirleri iskân edilüp vilâyetin sâ'ir sevâhilinde dahi arâzî-i hâliye bulunmadığı bi'l-muhâbere alınan cevâblar üzerine ma'rûzdur.

Fî 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99

İzzet

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Selânik
Müverredi : Beyoğlu
Numara : 8794
Târîhi : 1 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Vilâyet dâhilinde Ksendire sâhilinde Viri nâmında altmış beş bin dönüm mikdârı bir arâzî vardır. Bunun kısm-ı küllîsi çam ve pırnar ve meşelik olup zirâ'ata sâlih arâzîsi tahmînen iki bin dönümden mütecâvizdir. Bu arâzî iskâna müsâ'id olduğu cihetle iki yüz hâne kadar muhâcir yerleşdirilebilür ise de etrâfında İslâm karyesi bulunmadığından şimdiye kadar orada iskân edilmek istenilen muhâcirîn kabûl etmemişdir. Bundan başka Selânik sancağı sevâhilinde iskâna elverişli münâsib arâzî olmadığı ve Kavala sevâhilinde bu gibi arâzî bulunup bulunmadığı Drama'dan sorulmuş ise de henüz cevâb alınmadığı ve bu bâbda alınacak ma'lûmâtın ayrıca arz olunacağı ma'rûzdur.

Fî 1 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Bende
Gâlib

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Adana
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3436
Târîhi : 1 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Muhâcirler iskâniyçün münâsib görülen arâzîyi mübeyyin tafsîlât mülhakât-ı vilâyetin ekser taraflardan gelerek bu hafta postasıyla takdîm olunacağı ve gelmeyenlerin te'kîd olunduğu ma'rûzdur, fermân.

Fî 1 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Abidîn

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Edirne
Müverredi : Der-aliyye
Numara : 7807
Târîhi : 1 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Gelibolu ve Tekfurdağı sancaklarının sâhil kazâlarında arâzî-i hâliye olmadığı ve fakat Kırkkilise sancağında sâhilde vâkı' Midye kasabasında otuz ve Panayır iskelesi mer'âsında otuz ve sâhile üç sâ'at Büyük Eğriköz mer'âsında elli ve dört sâ'at mesâfede Akçam mer'âsında otuz ki cem'an yüz kırk hâne ve Ahtapoli kazâsı sâhiline bir buçuk sâ'at mesâfede Korfakulübe karyesinde yirmi hâne iskânına kâfi mahal olduğu mutasarrıflıklarından bildirilmiştir. Dimetoka ve Gümölcine sancaklarından henüz cevâb alınamayup te'kîd edildiği ve bu vilâyet dâhilinde bulunacak arâzî-i hâliye-i mîriyyeye Bulgaristan'dan ve Rumeli-i Şarkî'den gelen muhâcirîn yerleşdirilmekte bulunduğu arz olunur.

Fî 1 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Kadri

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Kastamonu
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 6839
Târîhi : 2 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 19 ve 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Bolu'nun Bartın kazâsında perâkende sûretiyle iskândan imtinâ' göstermeyecek muhâcirînden sulak mahallerinde yeniden orman açarak arâzî küşâdına müsâ'ade buyurulduğu sûrette yüz hâne kadar nüfusun yerleşdirileceği ve Sinop sancağında ormanların açılıp tarla hey'etine vaz'ında beş

yüz hâne muhâcirîn iskân edilebilürse de gönderilecek muhâcirîn kendilerini idâre ve i'âşeye muktedir değiller ise ahâlîden i'âne mümkün olamayacağından itmâm-ı iskânlarına kadar ta'yînât vesâ'iresinin cânib-i mîrîden verilmesi lâzım geleceği ve merkez sancağının İnebolu ve Cide kazâlarında muhâcirîn iskâniyçün arâzî-i hâliye olmadığı, mahallerinden alınan cevâbnâmeler üzerine ma'rûzdur.

Fî 2 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Abdurrahman

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Haleb
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 6345
Târîhi : 3 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 cevâbdır. Haleb vilâyeti sevâhilinde arâzî-i hâliye olmayup ancak sâhilden otuz bir sâ'at kadar içerde bulunan Kilis kazâsında ba'zı münâsib ma'mûr köylere müteferrik sûrette bin hâne kadar yerleşdirilmesi mümkün ve bi'z-zât iskânlarına nasb-ı nefis ihtimâm olunacağından fakat yalnız nakliyeleriçün lüzûmu mikdar akçenin i'âne-i ahâlî ile tesviyesi kâbil olamayacağı cihetle Hazîne-i Celîleden tesviyesine müsâ'ade buyurulması ma'rûzdur.

Fî 3 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Cemil

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Edirne
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 7866
Târîhi : 3 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Telgrafnâme-i fahîmâneleri üzerine Dimetoka Mutasarrıflığı'ndan alınan telgrafnâmede dahi Dedeâğaç'la Mekri arasında sâhilde on bin dönüm kadar arâz-i hâliye var ise de karaâğaç ve pırnallık olduğundan açılıp tarla hâline getirilse bile kuvve-i inbâtiyyesi elverişli olmadığı tahkîkâtla ve şimdiye değin teklîf edilen muhâcirînin adem-i kabûlleri delâletiyle anlaşıldığı iş'âr kılınmağla arz olunur.

Fî 3 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Kadri

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Yanya
Müverredi : Beyoğlu
Numara : 5924
Târîhi : 3 Teşrîn-i Sâni sene 129[9]

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bosna muhâcirlerinin iskâniyçün sevâhildeki arâzînin arz olunması fermûdesini hâvî fî 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhlü telgrafnâme-i nezâret-penâhîleri, telgraf merkezlerinde ilişüp kalmaktan nâşî bugün alınup derhal mülhakâta teblîğ olunmağın cevâbları vürûdunda arz-ı keyfiyyet olunacağı ma'rûzdur.

Fî 3 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Fevzi

*
* *

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliyye

Mektûbî Kalemi**Aded****488****Şehremânetî Celîlesi'ne**

Devletlü efendim hazretleri,

Der-sa'âdet'de bulunan Bosna muhâcirlerinin iskâmı için sevâhilde ne kadar arâzî-i münâsibe-i hâliye olduğunun iktizâ edenlerden bi'l-isti'lâm arz u inbâsı muktezâ-yı emr u fermân-ı hazret-i pâdişâhîden bulunduğu Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire bildirildiğinden ifâ-yı muktezâsı şeref-vârid olan tezkire-i sâmiye-i cenâb-ı Sadâret-penâhîde emr u iş'âr buyrularak mücebince îcâb edenlerden telgrafla isti'lâm-ı keyfiyyet olunmuş olmağın emânet-i celîlelerince de iktizâsının ifâ ve inbâsına himmet buyrulması bâbında irâde men-lehü'l-emrindir.

Fî 28 Zilhicce sene 1300

ve

Fî 18 Teşrîn-i Evvel sene [1]299

Edhem*
* *

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki,

Medlûl-i emr ü iş'âr-ı âlî-i fahîmâneleri müdrike-pîrâ-yı çâkeri olarak keyfiyyet mülhakâtıdan isti'lâm olunmuş idi. Bu kerre Kazâ-yı Erba'a Mutasarrıflığıyla Şile Kâ'im-i makâmılığı'ndan cevâben alınan telgrafnâmeler me'âllerine nazaran Kazâ-yı Erba'a sancağı dâhilinde Suyolu kazâsında Düz dağları ta'bîr olunan ve zirâ'ate kabiliyyeti bulunan yüz elli bin dönüm kadar mahal ile Silivri kazâsında emlâk-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ve Terkos'da cennet-mekân Abdülmecid Han hazretlerinin vakfından Istranca Beylik mer'âsıyla Bezm-i Âlem Vâlîde Sultan Vakfı'ndan Elecek ve Bülban Burnu nâm mahaller olduğu ve Şile kazâsında bir gûne arâzî-i hâliye olmadığı anlaşıl原因arak sûret-i iş'ârın huzûr-ı âlî-i cenâb-ı hidîv-i a'zamîlerine lüzûm-ı arz u izbârı bi'l-havâle meclis-i idâreden ifâde kılınmış ve mülhakât-ı sâ'ireden alınacak cevâbların dahi başkaca arz olunacağı der-kâr bulunmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Muharrem sene [1]301

ve

Fî 5 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Bende

Mazhar

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Edirne
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 7930
Târîhi : 5 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 18 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Gümülcine sancağında dahi Bosna muhâcirîn iskânı için arâzî-i hâliye-i münâsibe olmadığı livâ-i mezkûr mutasarrıflığından bildirildiği ma'rûzdur.

Fî 5 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Kadri

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Konya
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3825
Târîhi : 8 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Sûret

C. 1 Teşrîn-i Sâni sene [12]99 [ve] 20 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhli irâde-i telgrafîleri derhâl kazâlara teblîğ olundukta cevâb alınamadığından Muhâcirîn Komisyonu'nun yalnız Antalya hakkındaki ifâdesini arz ediyorum. Komisyonun derkenârına göre Bosna muhâcirleri topluca birer karye şeklinde birleştirilecek olursa Antalya kazâsında her mahalle kırkar ellîşer hâne olarak yedi yüz hânenin iskânına kâfi arâzî-i hâliye var ise de ba'zı mahalleri çalılık ve göl yeri olduğu gibi bir kısmı da

yayla cihetlerindedir. İşbu arâzînin çalı ve su gibi ârızadan ârî olan mahalleri iki yüz hâneyi isti'âba kâfî olup çalılık olan yerler köklendirilür ve göl yerleri dahi sudan kurtarılır ve yayla cihetlerinde yüz kadar hânenin iskânına elverişli olup havasındaki bürûdet cihetle Yenişehir muhâcirlerinin intihâb ve iskân etmedikleri mahallere Bosna muhâciri oturdulur ise mezkûr yedi yüz hânenin iskânı kâbil olabilir. Bu sûret mümkün olmazsa, çünkü kazâlardan henüz cevâb alınamamasıyla sancaktaki arâzî-i hâliyenin ta'yîn-i mikdârı gayr-i kâbil olup komisyonun mütâla'asına nazaran sancaktaki köylere bu muhâcirlerden karye-be-karye müteferrikan bin hâne yerleştirilebilir. Meclis-i idârenin mülâhazasına göre dahi muhâcirîn-i mezkûrde i'âne-i ahâlî ile iskân olunacaksa bu sûretin müstahîl olduğuna livâyâ iskân edilen Tatar muhâcirlerinin emr-i iskânında görülen müşkilât-ı azîme delîl-i kâfîdir. Yenişehir muhâcirleri ise hükûmetden gösterilen arâzî-i hâliyeye kendi kîselerinden hâneler yaptırarak beş yüz hâne kadarı yerleştiği gibi bir taraftan da yerleşmektedir. Bu bâbdaki cevâbın te'hîrine kazâlardan cevâb alınamaması sebep olmuştur. Yine te'kîd edildiğinden cevâb alındığında oralardaki arâzî-i hâliye dahi arz olunacaktır. Ol bâbda.

Fî 3 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

* * *

Dâhîliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhli irâde-nâme-i telgrafleri üzerine sâhil olmak cihetiyle keyfiyyet Teke Mutasarrıflığı'ndan isti'lâm olunarak alınan cevâb aynen bâlâyâ yazılmağla, ol bâbda.

Fî 8 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Sa'id

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Konya
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3855

Târîhi : 9 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Muhâcir iskânı hakkında Teke Mutasarrıflığı'ndan alınan telgraf, dünkü gün aynen arz olunmuşidi. Mezkûr mutasarrıflıktan bugün alınan telgrafda Alâ'îye ve Manavgat'da iskân-ı muhâcirîne elverişli arâzî-i hâliye bulunmadığı bildirildiği ma'rûzdur.

Fî 9 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Sa'id

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Adana
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3604
Târîhi : 11 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. [Fî] 19 ve fî 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Bosna muhâcirleri hakkında İçil Mutasarrıflığı'ndan gelen telgrafnâme aynen zîrde takdîm olundu. Diğer mutasarrıflıklardan alınacak ma'lûmât arz olunur, fermân.

Fî 10 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Vekîl-i Vâlî
Mutasarrıf-ı Merkez-i Vilâyet
Ahmed Şâkir

* * *

C. 1 Teşrîn-i Sâni sene [12]99. İçil Sancağı mevki'an iki kısımdır: Birisi yayla, diğeri sâhil olmağla ahâlîsi yazın yaylada kışın sâhilinde bulunurlar. Arâzî-i vesî'a bulunmazsa da harnûb ve zeytun ağaçlarıyla memlû bir çok ormanlar ve aralarında ufak ufak tarla ve bağ yetiştirmeğe sâlih hayli arâzî olup i'mârı kâbil ve nâfi' olacağına gönderilecek muhâcirîn hevâ-yı sâhile muhammil eder takımdan olur ve bağ

ve bağçe yetiştirilmesinde ve zeytin ve harnûb işinde mâhir bulunur ise bin hânesinin sâhilde ve bürûdet-i hevâyâ mütehammil olacak ve kezâlik mikdâr-ı zirâ'at ve ekser eşcâr-ı müsmire yetiştirecek muhâcirînden bin hânenin dahi yayla taraflarında tavattunu kâbil ve mümkündür. Lâkin gelecek muhâcirîn bağ ve bağçelü ağaç yetiştirilmesini bilmemesiyle berâber muhtâc-ı nân ü i'âneden olup da ahâlîye bâr olur ise zâten bu civâr halkının kendü idârelerinden izhâr-ı acz ve miskinlerine nazaran muhâcirîn i'âşeye tâb-âver-i tahammül olamayacaklarından, ol hâlde muhâcirînin iskânı kâbil ve bir fâ'ide hâsıl olamaz. Eğerçi gelecek muhâcirîn ahvâl-i ma'rûzayı ârif oldukdan başka el-ân edevât-ı zer'iyeye vesâ'ireyi mükemmil olarak gelüp de kimseden istimdâd eylemeyecek ve orman hâline girmiş zeytin ve harnûb ağaçlarını i'mâr ve ıslâhına ve bağ yetiştirilmeğe âvâre yerlerde arâzîleri eküp idâre-i ta'ayyüş istikmâli çalışarak i'âneye arz-ı ihtiyâc etmeyecek misillü muhâcirînden ber-vech-i ma'rûz soğuk ve sıcağa tahammül edecek olanlardan biner hânesinin tefrîkiyle iki bin hânenin berây-ı iskân i'zâmları meclis-i idâre-i livâ karârıyla ma'rûzdur, fermân.

Fî 10 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : İzmir
Müverredi : Der-aliyye
Numara : 10363
Târîhi : 15 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 emr-i telgrafî. Sevâhilden Menemen'de on bin dönüme karîb arâzî var ise de çorak olup kâbil-i zirâ'at olmadığı ve Çeşme'de kâ'in yedi dönüm kadar arâzînin dahi yalnız bağ yapmaya elverüp zirâ'ata sâlih olmadığı ve i'mârı masârifeye mütevakkıf bulunduğu ve diğerk sevâhil-i vilâyetde ise nihâyet yüz kırk hâne Bosna muhâciri iskânına kâfi arâzî bulunacağı mahallerinin iş'ârı ve Defter-i Hâkânî me'mûrunun ifâdesi üzerine meclis karârıyla arz olunur, fermân.

Fî 15 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Vekîl-i Vâlî

Defterdâr

Kadri

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Bağdad
Müverredi : Der-aliyye
Numara : 12300
Târîhi : 24 Teşrîn-i Sânî sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Beyân buyurulan Bosna muhâcirlerinin erbâb-ı san'at ve zirâ'at takımından üç dört yüz hâne mikdârının Basra cihetlerinde iskânı kâbil olacağı mutasarrıflığının iş'ârıyla ma'rûzdur.

Fî 24 Teşrîn-i Sânî sene [12]99

Takiyyüddîn

*

* *

Bâb-ı Âlî**Nezâret-i Umûr-ı Hariciyye****Tercüme Odası**

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne fî 29 Teşrîn-i Sânî sene [12]99 târîhiyle Trablusgarb Vilâyeti'nden vârid olan Fransızca hurûf telgrafnâmenin sûretidir.

Cevâb. Fî 31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Te'kîd buyurulan telgraf gelmedi. Bu te'kîdnâme de gerüden posta ile alındı. *Şems-i Sabah* Bosna muhâcirlerinden beş altı bin ve daha ziyâde hâne istî'âb edebilecek merkez-i vilâyetden berren yirmi gün bu'd mesâfede vâkı' burada Sırt Arazîsi bulunuyor. Bu arâzî tatlısu kuyuları ve harâbeleri muhtevî olup muhâcirîn iskânına kâbiliyyeti ve muhâcirleri orada iskânın ez-her-çihet muhassenâtı vardır. Fakat Bosna muhâcirleri taşlık ve soğuk yerlerde me'lûf bulduklarından, sıcak yerlerde yaşayabilmeleri meçhûldür. Ma'amâfih irsâllerine karâr verilür ise, çünkü zikr olunan arâzî ma'mûriyyetden hâlî çölden ibâret olup bu muhâcirleri getirecek vapurun doğru oraya gönderilmesi lâzım geleceğinden ve muvakkaten olsun bunları i'âşeye vilâyetin tahammülü bulunmayup hâneler

yapılabılınca kadar da çadırlar altında barınmaları tabî'î bulunduğundan, zarûret ve sefâlet çekmemeleri için kendülerine lâzım olduğu kadar çadır ve lâ-ekall altı aylık zehâyirlerinin berâberlerince irsâli lüzûmu ma'rûzdur.

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Şam
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 6531
Târîhi : 30 Teşrîn-i Sâni sene 1299

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 29 Teşrîn-i Sâni sene [12]99. Sevâhildeki arâzî-i hâliye hakkındaki telgrafnâme-i nezâret-penâhîleri üzerine keyfiyyet evvelce sevâhil mutasarrıflıklarından isti'lâm olunarak bu kerre de te'kîd edildiğinden, evvibi alınıkdâ netîcesi arz olunur, fermân.

Fî 30 Teşrîn-i Sâni sene [12]99

Vekîl-i Vâlî
Mutasarrıf-ı Merkez
İzzet

*
* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Bağdad
Müverredi : Der-âliyye
Numara : 13090
Târîhi : 2 Kânûn-ı Evvel sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

31 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhli emr-i telgraflerinde beyân buyurulan Bosna muhâcirlerinden üç bin hâne mikdârının Azîziye ve Cizre gibi Dicle veya Fırat sâhillerinde ve münâsib mahallerde iskânı mümkün ve vilâyetce de fevâ'idi mutazammın olduğundan icrâ-yı îcâbı müsted'âdır. Dört yüz hâne mikdârının Basra cihetlerinde iskân olunabileceği mahalli mutasarrıflığının iş'ârıyla 23 Teşrîn-i Sâni sene [12]99 telgrafda arz olunmuş ise de, Basra cihetlerinin vehâmet-i hevâsı ziyâde ve bunların me'lûf oldukları havalara nâ-mütenâsib olarak teleflerini îcâb edeceğinden bundan sarf-ı nazar olunmuştur.

Fî 1 Kânûn-ı Evvel sene [12]99

Takiyyüddîn

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Adana
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 3897
Târîhi : 4 Kânûn-ı Evvel sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhli telgrafla aynen takdîm kılınan İçil Mutasarrıflığı'nın telgrafnâmesinde muharrer arâzîden başka Bosna muhâcirlerinin iskânına elverişli Adana sancağında bir livâ olmadığı arz olunur, fermân.

Fî 4 Kânûn-ı Evvel sene [12]99

Âbidîn

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Şam
Müverredi : Der-sa'âdet
Numara : 7164
Târîhi : 10 Kânûn-ı Evvel sene 1299

Dahiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Vilâyet sevâhilinde muhâcîrin iskânına elverişli arâzî-i hâliye bulunmadığı mutasarrıflıklarından alınan telgrafnâmeler üzerine arz olunur.

Fî 10 Kânûn-ı Evvel sene [12]99

Vekîl-i Vâlî
Mutasarrıf
İzzet

*
* *

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliyye
Mektûbî Kalemi
Aded
968

Huzûr-ı âlî-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Der-sa'âdet'de bulunan Bosna muhâcirlerinin iskâmı için sevâhilde ne kadar arâzî-i münâsibe-i hâliye bulunduğunun iktizâ edenlerden bi'l-isti'lâm arz u inbâsı muktezâ-yı emr ü fermân-ı cenâb-ı pâdîşâhiden bulunduğu Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire bildirildiğinden, ifâ-yı muktezâsı şeref-vârîd olan tezkire-i sâmiye-i hazret-i Sadâret-penâhîlerinde emr ü iş'âr buyurulmakdan nâşî keyfiyyet lâzım gelen vilâyâtdan isti'lâm olunarak alınan cevâblar üzerine nerelerde ne mikdâr arâzî olduğunu ve ne kadar muhâcir iskâmı kâbil olacağını mübeyyin tanzîm etdirilen hulâsa pusulası, takımıyla berâber leffen takdîm kılınmağın ve Bingazi Vilâyeti'nden bu'd mesâfe cihetiyle henüz cevâb alınamayup, alındıkda andan dahi i'tâ-yı ma'lûmât olunacağı der-kâr bulunmağın, ol bâbda emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî Gurre-i Rebî'ü'l-evvel sene 1301

ve

Fî 19 Kânûn-ı Evvel sene [1]299

Bende
Edhem

*

* *

Şehremâneti
Meclis-i İdâre
Numara
709

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlîsine

Ma'rûz-ı çâkerleridir ki,

Der-sa'âdet'de bulunan Bosna muhâcirlerinin iskânı için sevâhilde ne mikdâr arâzî-i münâsibe-i hâliye olduğunun serî'an arz u iş'ârını âmir 18 Teşrîn-i Evvel sene [12]99 târîhlü emîrnâme-i âlî-i fahîmânelerine müzeyyel 5 Teşrîn-i Sâni sene [12]99 târîhlü cevâb-ı çâkerânemde Kazâ-yı Erba'a sancağı dâhilinde Suyolu kazâsında Düz dağları ta'bîr olunan ve zirâ'ata kâbiliyyeti bulunan yüz elli bin dönüm kadar mahal ile Silivri kazâsında emlâk-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ve Terkos'da cennet-mekân Abdülhamîd Hân-ı Evvel hazretlerinin vakfından İstranca Beylik mer'âsıyla Bezm-i Âlem Vâlîde Sultân Vakfı'ndan ve Bülbân Burnu nâm mahaller olduğunun ve Şile kazâsında bir gûne arâzî-i hâliye bulunmadığının mahallerinden alınan muharrerât-ı cevâbiyye me'âllerinden anlaşıldığı ve mülhakât-ı sâ'ireden alınacak cevabların dahi başkaca arz olunacağı arz u izbâr kılınmışıdi. İzmid Mutasarrıflığıyla Beğkoz ve Kartal kâ'im-i mâkamlıklarından alınan cevâblar me'âllerine nazaran İzmid sancağıyla Beğkoz kazâsında muhâcir iskânına elverişli arâzî olmadığı ve Kartal kazâsına tâbi' Tuzla karyesi civârında yirmi hâneye kâfi Kanlı Mandıra nâm mahalden başka derûn-ı kazâda kâbil-i zirâ'at ve iskân arâzî-i hâliye bulunmayup bu da Muhâcirîn Komisyonunca Lofça muhâcirleriyle muhâcirîn-i Çerâkiseden Mûsâ Bey kabîlesine va'd olunan arâzî idüğü anlaşılmış olduğunun huzûr-ı me'âlî-mevfûr-ı fahîmânelerine arz u inbâsı bi'l-husûs meclis-i idâreden ifâde kılınmış olmağın, ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Rebî'ü'l-evvel sene [1]301

ve

Fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [1]299

Bende
Mazhar

*

* *

Telgrafnâme

Mahall-i irsâli : Kudüs
Müverredi : Der-aliyye
Numara : 2142
Târîhi : 21 Kânûn-ı Evvel sene 1299

Dâhiliye Nezâreti'ne

C. 19 Teşrîn-i Evvel sene [12]99. Yafa İskelesi'nden üç sâ'at mesâfede vâkı' Remle civârında bulunan yedi bin dönüm arâzî-i mîriyye-i mahlûlenin ekserîsi kumsal olarak her sene mahsûlât vermemekde olduğu cihetle beher hâneye üçer yüz ellişer dönüm hesâbıyla Bosna muhâcirlerinden yirmi â'ilenin idâresine kâfi olduğu mahalli kaymakamlığından bildirilmiş ve Gazze kazâsındaki arâzî-i mahlûle hakkında derdest olan tahkîkâtın hitâmında netâyici arz olunacağı bedîhî olduğundan meclis-i idâre karârıyla arz u istûzân-ı keyfîyyete cür'et olunur, fermân.

Fî 21 Kânûn-ı Evvel sene [12]99

Mutasarrıf-ı Kudüs

Raûf*
* ***Bâb-ı Âlî****Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliyye****Mektûbî Kalemi****Aded**

867 * Der-sa'âdet'de bulunan Bosna muhâcirlerinin iskânı için sevâhilde ne kadar arâzî-i hâliye-i münâsibe olduğunun iş'ârı hakkında bâ-irâde-i seniyye vukû' bulan teblîgât-ı umûmiyye-i âsafânelerine cevâben İzmir vâlîsi vekîlinin telgrafnâmesinde Menemen'de on bin dönüm arâzî var ise de zirâ'ata gayr-i kâbil ve Çeşme'de olan yedi bin dönüm arâzînin de yalnız bağ yapmaya istî'dâdı olduğu ve diğer sevâhilde yüz kırk hâne iskânına kâfi mahaller bulunduğu.

* * *

325, 322, 314 Edirne vâlisinin telgrafnâmesinde Midye kazâsında yüz kırk hâne ve Ahtapoli kazâsında yirmi hâne iskânına kâfi yerler olduğu ve Dedeagaç ile Mekri arasında on bin dönüm kadar arâzi mevcûd ise de kuvve-i inbâtiyyesi bulunmadığı ve Edirne dâhilindeki arâzi-i hâliye-i emîriyyeye Bulgaristan ve Rumeli-i Şarkî'den gelenler yerleşdirilmekte idiği.

* * *

315 Selânik vâlisinin telgrafnâmesinde Ksendire sâhilindeki altmış beş bin dönüm arâzi-i hâliyenin iki bin dönümden mütecâvizi zirâ'ata sâlih olmağıla iki yüz hâne kadar muhâcir yerleşdirilebileceği ve başka münâsib yer olmayup Drama'dan alınacak cevâbın dahi ba'demâ bildirileceği.

* * *

305 Serfice mutasarrıfının telgrafnâmesinde Katrin kazâsında sekiz yüz İslâm ve on bin Hristiyan olup ahâlîden hâlî ve mu'attal derecede olan çiftliklerin lüzûmu kadarı ashâbından iştirâ veyâhûd diğer tarafda mîrî çiftlikleriyle mübâdele olunarak muhâcirîne tahsîs olunur ise bir çok hânelerin iskân olunabileceği ve bu sûret hudûd boyunda nüfûs-ı İslâmiyyenin tezyîdiyle tamâmî-i istikrâr-ı âsâyîşi müstelzim olacağı.

* * *

816 Kastamonu vâlisinin telgrafnâmesinde ormanlar tarla şekline konulduğu halde Bartın'da yüz ve Sinop'da beş yüz hâne iskânına mahal olduğu ve başka münâsib arâzi-i hâliye bulunmadığı.

* * *

831, 840 vâlisinin telgrafnâmesinde Antalya sâhilinde hikâye olunduğu üzere muhâcir iskânına kâfi ârizalı ve ârizasız yedi yüz hânelik arâzi mevcûd idiği.

* * *

354, 317 Adana vâlisi vekîlinin telgrafnâmesinde İçil sâhilinin havâsına tahammül ederler ise bin hâne ve yayla tarafının bürûdet-i havâsına mütehammil olurlar ise kezâlik bin hâne muhâcirînin taptînine mahal olduğu.

* * *

305, 129 Haleb vâlisinin telgrafnâmesinde Kilis kazâsında müteferrikan bin hâne yerleşdirilmeye kâbil arâzî olduğu "ve tahrîrâtında" istihbârına göre Adana'ya tâbi‘ Cebel-i Bereket dâhilinde ahâlî-i kadîmesi seksen iki târîhinde Fırka-i Islâhiyye cânibinden Payas cihetine nakletdirilen cesim altı aded karye harâbesinin âb u havâsı latîf ve Payas ve İskenderun'a on sâ'atden iki sâ'ate kadar bu'd mesâfesi olup oralara muhâcir îvâ olunur ise her dürlü ihtimâle karşı mucib-i muhassenât olacağı.

* * *

347 Bağdad vâlisinin telgrafnâmesinde Dicle ve Fırat sâhillerinde üç bin hâne tavrînine kâfi yerler olup bu sûret vilâyetce de fevâ'idi müstelzim olacağı.

* * *

569 Trablusgarb vâlisinin telgrafnâmesinde harârete tahammül edenler için Sırt Arâzîsi nâm mahalde tatlısu kuyularını ve harâbeleri şâmil altı bin hâne iskânına müsta'idd arâzî olduğu ve oralara muhâcir tavrîni ez-her-cihet muhassenâtı istilzâm edeceği ve muhâcir gönderilürse hâneler yapıncaya kadar dûçâr-ı sefâlet olmamaları için lüzûmu kadar çadır ve altı aylık zahîrelerinin dahi birlikde irsâli lâzım geleceği.

* * *

329 Yanya vâlisinin telgrafnâmesinde bunun için mülhakâtdan cevâblar vürûdunda beyân-ı keyfiyyet edileceği.

* * *

859, 344, 762, 804, 759 Şâm vâlî vekîliyle Trabzon ve Hüdâvendigâr ve Cezâyir-i Bahr-i Sefîd vâlîlerinin telgrafnâmelerinde, oralarda muhâcir iskânına elverişli arâzî-i hâliye olmadığı.

* * *

488 Şehremâneti'nin cevâbında Suyolu kazâsında Düz dağları denilen kâbil-i zirâ'at yüz elli bin dönüm kadar arâzî ve Silivri kazâsında emlâk-i seniyye ve

Terkos'da arâzî-i vakfiyyeden İstranca mer'âsıyla Elecek ve Bülbân Burnu nâm mahaller olduğu ve mülhakât-ı sâ'ireden alınacak cevâbların ba'demâ bildirileceği.

* * *

373 Kudüs mutasarrıfının telgrafnâmesinde Remle civârında yedibin dönüm arâzî var ise de ekserîsi kumsal olduğundan her sene mahsûlât vermemekte olduğu cihetle buna ancak yirmi â'ile iskân olunabileceği ve Gazze kazâsındaki arâzî derdest-i tahkîk olup ba'dehû bildirileceği arz u izbâr olunuyor.

*

* *

Dersa'âdet'te bulunan Bosna muhâcirlerinin iskâmı için sevâhilde ne kadar arâzî-i münâsibe-i hâliye bulunduğu iktizâ edenlerden bi'l-isti'lâm arz u inbâsı hakkında tezkire-i husûsiyye-i devletleriyle tebliğ olunan emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhî muktezâ-yı âlîsinin icrâsı Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne bâ-tezkire iş'âr olunmuş idi. Bu kerre nezâret-i müşârûn-ileyhâdan vârid olan cevâbda keyfiyyet lâzım gelen mahallerden isti'lâm olunarak alınan cevâbların nerelerde ne mikdâr arâzî olduğunu ve ne kadar muhâcir iskâmı kâbil olacağını mübeyyin tanzîm etdirilen hulâsasının gönderildiği ve Bingâzi vilâyetinden bu'd mesâfe cihetiyle henüz cevâb alınamayup vürûdunda anın dahi bildirileceği gösterilmiş ve mezkûr hulâsa ile tezkire-i cevâbiyye ve melfûfâtı takımıyla arz u takdîm kılınmıştır, efendim.

Fî 18 Rebî'ü'l-evvel sene [1]301

Fî 5 Kânûn-ı Sâni sene [12]99

Sa'îd

BOA. Y. A. Hus. nr. 176/32

- 25 -

**SIRPLARIN KARIŞIKLIK ÇIKARMASININ ÖNLENMESİ İÇİN TEDBİR
ALINMASI**

[Kosova savaşının beş yüzüncü yıldönümünde fesat ve karışıklık çıkarmak için Bosna ve Hersek hududuna birtakım adamlar gönderecekleri ve gösteri yapacakları bildirilen Sırpların, herhangi bir

karışıklığa meydan vermemeleri için gerekli tedbirlerin alınması hususunun Seraskerlik'e bildirilmesine dair Meclis-i Vükelâ mazbatası.]

14 L. 1306 (13 Haziran 1889)

Meclis-i Vükelâ müzâkerâtına mahsûs zabt varakasıdır.

Târîh: 14 Şevvâl sene [1]306
31 Mayıs sene [1]305

Nev'i : Tezkire
Aded-i melfûfâtı :1

Hulâsa-i me'âli

Îkâ'-ı şûriş ve fesâd için Bosna ve Hersek eyâletleri hudûduna bir takım âdemler i'zâmına Öziçe şehrindeki Sırpular tarafından uğraşılmakta olduğuna ve ol bâbda ba'zı ifâdâta dâ'ir mahall-i mezkûr şebenderliğinden alınan mektûbun ve Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden meb'ûs tahrîrât tercümeleri sûretlerinin leffiyle Hâriciye Nezâreti'nden vârid olan tezkire kırâ'at olundu.

Karârı

Îzâhât-ı vâkı'aya göre Haziranın on dördüncü günü, Kosova vak'a-i meşhûresinin beş yüzüncü sene-i devriyyesine müsâdif olduğundan yevm-i mezkûrda Sırpuların icrâ-yı nümâyiş edecekleri anlaşıldığından, gerek yevm-i mezkûrda nümâyiş vukû'una ve gerek mezkûr mektûbda ihbâr olduğu vechile zikrolunan Bosna ve Hersek hudûduna âdem i'zâmına mahâl bırakılmamak için hudûd-ı şahânece takayyüdât-ı lâzime ve tedâbîr-i muktezıyenin icrâsına i'tinâ ve dikkat edilmesi zımında lâzım gelenlere teblîgât-ı mü'essire icrâsının taraf-ı Ser'askerî'ye tavsiye ve iş'ârı müttehiden tezekkür kılındı.

Fî 14 L. sene [1]306

BOA. Meclis-i Vükelâ Mazbatası, nr. 44/27

- 26 -

*SİRBİSTAN'IN DURUMU VE KOSOVA SAVAŞININ 500.
YILDÖNÜMÜNÜ ANMA TOPLANTISI HAKKINDA BİLGİ*

[Niş'e gönderilen bir hafiyenin; bir papazın Kelle Kulesi'nde toplanan halka hitâben yaptığı konuşmada, Osmanlıların bu kuleyi atalarının kelleleri ile yaptıklarını, beş yüz yıldır Osmanlı esâreti altında bulunan ve eski Sırbistan'a dâhil olan Kosova ve Makedonya'nın kurtarılması için birlik olunması gerektiğini söylediği; ayrıca Kosova Savaşı'nın beş yüzüncü yıldönümünün Kruşefçe'de kral ve yöneticilerin de aralarında bulunduğu otuz bin kişilik bir topluluk tarafından anıldığı, topluluğun Bosna, Kosova ve Makedonya'nın Osmanlı'dan kurtarılması yönünde teşvik edildiği; Kruşefçe'de yirmi tabur asker toplanacağı, Niş'de devamlı olarak topçu eğitimi yapıldığı ve şimdilik Kosova'ya yönelik çete tecavüzü beklenmediği hususlarında verdiği bilgilerin arz edildiğine dair Dahiliye Nezâreti'nin tezkiresi.]

27 L. 1306 (26 Haziran 1889)

2895

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Dâhiliyye

Mektûbî Kalemi

Aded

Kosova Vilâyeti'nden Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne mevrûd telgrafnâme halli.

Sırbistan'ın tahkîk-i ahvâli zımnında bu kerre Niş'e kadar gönderilüp bu kerre avdet eden hafiyeye redîflere silâh tevzî'i mukarrer iken bir fenâlık olmamak üzere andan sarf-ı nazar olunup ahâlîye de o gibi tevzî'ât vukû' bulmadığı ve Haziranın dokuzuncu günü Niş me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyyesiyle ahâlîsi ve Belgrad ve mahall-i sâ'ireden gelmiş bir takım âdemler Niş'in şark-ı cenûbîsinde bir çâr-yek mesâfesindeki meşhûr Kelle Kulesi'ne giderek orada hâzır bulunan bir başpapas vasat-ı cem'iyete duhûl ile beşyüz seneden beri düşman bildikleri Osmanlılar mezkûr kuleyi Sırp âbâ vü ecdâdının kelleleriyle yaptıkları ve Sırp'lar cesûr iken bu hâl ol

vaktin ittifâksızlıklarından ve yekdiğerinin aleyhinde bulunmalarından neş'etle oraları Osmanlı eline geçdiğini ve ahîren o yerleri kurtarmışlarsa da eski Sırbistan olan Kosova vilâyetiyle Makedonya'nın el-ân hâl-i esâretde bulunduğu ve binâ'en-aleyh buralardaki mezhebdaşlarının esâretten kurtarılması bir ittifâk-ı sâbit ü sahîha mütevakkıf olduğunu bi'l-beyân cidden ittifâk ve eski Sırbistan ve Makedonya'yı istîlâ edüp mezhebdaşlarını esâretten kurtarmaları ve o nisbetde bir nutk-ı mü'essir îrâd etdikden ve Sırplılar da yaşasun kral nidâsından sonra dağıldıkları ve Kosova vak'a-i meşhûresinin beş yüzüncü sene-i devriyyesinin musâdif olduğu işbu Haziranın on dördünde kral ve hey'et-i vesâye ve vükelâ ile me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyye ve ahâliden mürekkeb otuz bin kişilik bir cem'iyetin Kruşefçe'de akd ve ol bâbdaki fî 8 Haziran sene [1]889 tarihli i'lân-nâmeleri vechile o gûne ve ferdâsı kiliseye hâricde ve gerek haziranda da Kral Vehengjipçe Manastırı'nda şehri-âyîn icrâ ve Kosova, Bosna, Makedonya'yı istîlâ etmek efkâr-ı fâsidesiyle ahâlîyi ez-her-cihet teşvîk ve tahrîk için cebri ittifâk edecekleri ve İvranya ve Niş'de birer, Ürgüp ve Kırşova belinde de iki şecî' bölük asker varsa da Kruşefçe'de yirmi taburun toplanacağı ve Niş'de mütemâdiyen top ta'lîmi icrâ olunduğu ve şu sırada bu cihete çete çıkarılmak ve sûret-i âharla tecâvüz etmek gibi bir emâre his olunamadığı mâddelerini ifâde ettiği ve yine tahkîkât-ı hafiyeye sâye-i satvet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde hudûd boylarınca vesâ'ir îcâb eden mahallerce tedâbîr-i teyakkuziyye ve ihtiyâtiyye icrâsından gerü durulmayacağı ma'rûzdur.

Fî 12 Haziran sene [1]305

Fâ'ik

*
* *
*

2895

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Dâhiliyye

Mektûbî Kalemî

Aded

25

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'ne

Devletlü efendim hazretleri,

Sırbistan'ın tahkîk-ı ahvâli zımında Niş'e i'zâm edilerek avdet eden hafiyenin vukû' bulan ifâdesine nazaran Haziranın dokuzuncu günü Niş me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyyesiyle ahâlîsi ve Belgrad ve mahâll-i sâ'ireden gelen bir takım âdemler Niş civârındaki meşhûr Kelle Kulesi'ne giderek Saltanat-ı Seniyye aleyhine ve bâ-husûs eski Sırbistan olan Kosova vilâyetiyle Makedonya'nın dahi istîlâsı zımında ittifâk-ı sahîh icrâsı lüzûmuna dâir başpapas tarafından bir nutk-ı mü'essir îrâd olunduğu ve Kosova vak'a-i meşhûresinin beş yüzüncü senesine musâdif olan Haziranın on dördünde dahi kral ve hey'et-i vesâye ve vükelâ ile me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyye ve ahâlîden mürekkeb otuz bin kişilik bir cem'iyet dahi Kruşefçe'de akd olunduğu ve Manastır'da şehir-âyîn icrâ ile berâber Kosova ve Bosna ve Makedonya'nın istîlâsı zımında cebrî ittifâk lüzûmu ityân etdikleri ve İvranya ve Niş'de birer ve Ürgüp ve Kırşova belinde de iki bölük asker var ise de Kruşefçe'de yirmi taburun ictimâ' edeceği ve Niş'de mütemâdiyen top ta'lîmi icrâ olunduğu anlaşılmış ve fakat hudûd boyunca tedâbîr-i teyakuziyye ve ihtiyâtiyyeye ri'âyet edilmekte bulunmuş olduğu hakkında Kosova Vilâyeti'nden alınan telgrafnâmenin sûret-i muhrecesi ma'lûm-ı âlî buyurulmak üzere matviyyen takdîm olunmuş ve 24 Şevvâl sene [1]306 târîhlü tezkire-i husûsiyye-i âsafâneleri üzerine taraf-ı âlî-i Sadâret-penâhîden teblîğ olunan ve Sırbistan hudûdunca ittihâzı muktezî tedâbîre âid bulunan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî üzerine zâten teblîgât-ı mü'essire icrâ kılındığı hâlde vilâyet-i müşârün-ileyhâya bu kerre de te'kîden ve cevâben icrâ-yı vesâyâ ve tenbîhât kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 27 Şevval sene [1]306

ve

Fî 13 Haziran sene [1]305

Bende

Nâzır-ı Umûr-ı Dâhiliyye

Münir

BOA. Y. Mtv, nr. 39/50

- 27 -

SIRPLARIN ROMANYA, KARADAĞ VE RUSYA'NIN DA YARDIMIYLA YENİPAZAR'A YERLEŞMEK İÇİN İHTİLAL ÇIKARMAK İSTEDİKLERİ

[Sırların, Yenipazar ve Preşova sınırındaki Sırları Osmanlı sınırına tecavüzde bulunmaları yönünde tahrik ettikleri, zaman zaman sınıra taarruz fikrinde oldukları, Sırbistan, Rusya, Romanya ve Karadağ'ın birleşerek Hersek'te ihtilal çıkartıp Yenipazar'a Sırların yerleşmesini sağlayacakları, ayrıca Rusya'nın da oraya asker sevk edeceğinin Sırbistan'dan dönen muhbir tarafından bildirildiğine dair Kosova valisinden gelen telgraf sûretinin padişaha takdim edilmek üzere gönderildiği hususunda Seraskerlik arzı.]

2 Z. 1306 (30 Temmuz 1889)

Kosova Vilâyeti'nden mevrûd şifreli telgrafnâme sûretidir.

Buradan Sırbistan hudûduna gönderilüp bugün avdet eden hafîye, Sırbîyye'nin arz olunan tedârikâtını te'yîd ile beraber bunun her hâlde Bosna'nın istîlâsı maksadına mübtenî idüğü söylenmekte ise de bir takım Sırp me'mûrlarının Yenipazar ve Preşova hudûdları cihetlerinde dolaşup fırsat buldukça tebdîl sûretiyle ba'zen Sırp müfsidlerini hudûd-ı hâkânî içerisine sevk ile tahrîkâta çalışmalarına bakılırsa hakîkatde Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhâneye ta'arruz etmek fikrine müstenid olacağı ve şimdiki hâlde Yenipazar cihetinde Özice taraflarına sevk-i asker edilüp Rusya askerinin de geleceği mütevâtir bulunduğu ve Hacı Loba; nâm Sırp zâbiti gûyâ hudûdda bir hâtunun mâdde-i katlini tahkîk için İvranya cihetine çıkmış ise de ma'iyetinde beş altı erkân-ı harp zâbitiyle kırk kadar asker bulunup bu dahi Preşova ahâlî-i Hıristiyâniyyesini tahrîk ve teşvîk zımnında tebdîlen hudûd-ı hâkânî dâhilindeki kurâyâ âdemler göndermek ve Yenipazar'ın Kopanik nâhiyesinde bir takım mekteb mu'allimleri çıkmak ve tebe'a-i sâdıka-i şâhâneyi tahrîk eylemek teşebbüsünde bulduklarını ve Sırp ile Rusya ve Romanya ve Karadağ bi'l-ittifâk evvel emirde Hersek'de ihtilâl çıkarup sonra da Sırp'unun Yenipazar'a ta'arruz ve Rusya'nın da asker sevk edeceği rivâyet olunmakta olduğu ve Bulgaristan'ın Sırp hudûdunda Vlâsina tarafına asker çıkardığını ifâde etmesiyle müteyakkızâne davranılıp ve tecessüsât-ı hafîyye îfâ kılınıp o misillü

tahrîkât ve temâyülâta zinhar meydan verilmemesi ihtiyâten cihet-i askeriyye ile sâ'ir îcâb edenlere teblîğ edildiği ma'rûzdur, fermân.

17 Temmuz sene [1]305

Vâlî-i Vilâyet-i Kosova

Fâik

Aslına mutâbıktır.

Yâver-i Ekrem kulları

Derviş

* * *

Sırbistan'ın ahvâl ü harekâtına dâ'ir muhbir vâsıtasıyla vukû' bulan ba'zı istitlâ'âtı hâvî Kosova Vâlisi Fâ'ik Paşa kullarından vârid olan şifreli telgrafnâmenin bir sûreti meşmûl-i nigâh-ı me'âlî-iktinâh-ı hilâfet-penâhîleri buyurulmak üzere merbûten arz u takdîm kılındı ol bâbda irâde u fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 2 Zi'l-hicce sene [1]306

ve

Fî 18 Temmuz sene [1]305

Yâver-i Ekrem kulları

Derviş

BOA. Y. Mtv, nr. 39/95

- 28 -

**ÜSKÜDAR'A GELEN BOSNALI GÖÇMENLERİN
ÇİFTLİKLERDE İSKÂNI**

[Bosna'dan Üsküdar'a getirilen göçmenlerin, Hazîne-i Hâssa Nezareti'nce o civarda bulunan çiftlikât-ı hümayûnda iskân edilmeleri ve barınmalarına gerekli dikkatin gösterilmesi hususundaki irade-i seniyye gereğince, iskân için sevkolunmak üzere Hazîne-i Hâssa Nezareti'nden gelen memurlara teslim edilen göçmenlerin isim ve yaşlarını gösterir listenin takdim edildiğine dair Umum Muhâcirîn Komisyonu reisinin tezkiresi.]

3 M. 1309 (28 Temmuz 1891)

Umûm Muhâcirîn Komisyonu**Mektûbî Kalemi****Aded****16**

Devletlü efendim hazretleri,

Bosna'dan gelerek Üsküdar'a çıkarılmış olan muhâcirîn hakkında istîzân-ı mu'âmeleyi hâvî takdîm kılınan fî 23 Temmuz sene [1]307 târîhlü tezkire-i âcizâneme müzeyyel cevâb-ı âlî-i âsafânelerinde muhâcirîn-i merkûmenin Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne Nezâret-i Celîlesi'nce yakın bulunan çiftlikât-ı hümâyûnda iskân edilmeleri ve komisyon cânibinden dahi bunların mükemmel bir kıt'a defterinin tanzîm ve takdîmiyle berâber emr-i i'âşelerine dikkat edilmesi husûslarına irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allik buyurularak iskân mâddesi için nezâret-i müşârün-ileyhâya teblîgât-ı lâzime icrâ kılındığı iş'âr buyurulmuş ve sevkolunmak üzere bu sabâh Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne tarafından gelen me'mûrlara muhâcirîn-i merkûme teslîm edilmiş ve bunlar hakkında tanzîm kılınan defter dahi leffen ib'âs-ı sûy-i âlî-i dâverîleri kılınmış olmağın, ol bâbda emr ü fermân hazret-i men lehül'emrindir.

Fî 3 Muharrem sene [1]309

ve

Fî 27 Temmuz sene [1]307

Bende

Umûm Muhâcirîn

Komisyonu Re'îsi

Rızâ

* * *

Fî 21 Temmuz sene [1]307 târîhiyle ve Varna tarîkıyla bahren vürûd eden Bosna kıt'ası dahilinde Gradişka kasabası muhâcirleri

Hâne 1

Hasan bin Enfâsî,
Sin 65
Zevcesi İzlata bint-i Abdullah,
Sin 55

Hâne 2

Bu dahi Muharrem bin Osman,
Sin 50
Zevcesi Şerîfe bint-i Derviş,
Sin 45
Oğlu Muharrem,
Sin 15
Diğeri Âtîf,
Sin 10
Kerîmesi Müklife,
Sin 8
Diğeri Züleyha,
Sin 3
Diğeri Elmas,
Sin 6

Hâne 3

Bu dahi Mehmed bin Mustafa,
Sin 45
Zevcesi Yihâ bint-i Derviş,
Sin 40
Oğlu Mehmed,
Sin 18
Diğeri Mustafa,
Sin 5
Diğeri Hüseyin,
Sin 2
Diğeri Hasan,
Sin 2

Tev'em [Hasan ve Hüseyin]
Kerîmesi Şâkire,
Sin 7

Hâne 4

Bu dahi Hasan bin Hasan,
Sin 45
Zevcesi Ayşe bint-i Hüseyin,
Sin 40
Oğlu Habîb,
Sin 12
Diğeri Seyfeddîn
Sin 9
Kerîmesi Nazîfe,
Sin 3

Hâne 5

Bu dahi Mustafa bin Mustafa,
Sin 35
Zevcesi Feyhâ,
Sin 35
Oğlu İbrahim,
Sin 12
Diğeri Mustafa,
Sin 3
Diğeri Mahmud,
Sin 1
Kerîmesi Esmâ,
Sin 13
Diğeri Azîme,
Sin 5

Hâne 6

Bu dahi Zâ'im bin Mustafa,
Sin 18
Vâlidesi Havvâ bint-i Sâlih,

Sin 55

Hâne 7

Bu dahi Hasan bin Hasan,

Sin 30

Zevcesi Cemîle bint-i İbrahim,

Sin 30

Hâne 8

Bu dahi Süleyman bin Şahin,

Sin 50

Zevcesi Fâtıma bint-i Hasan,

Sin 40

Hâne 9

Bu dahi Hasan bin Abdullah,

Sin 32

Zevcesi Kâde bint-i Hâmîle,

Sin 25

Oğlu Şerîf,

Sin 7

Diğeri Abdullah,

Sin 3

Diğeri Muharrem,

Sin 1 aylık

Kerîmesi Şâhine

Sin 5

Hâne 10

Bu dahi İbrahim bin Abdullah,

Sin 40

Zevcesi Zarîfe bint-i Mustafa,

Sin 30

Oğlu İbrahim,

Sin 7

Diğeri Mahmud,

Sin 5

Kerîmesi Âtife,

Sin 1

Diğeri Zarîfe,

Sin 3

Hâne 11

Bu dahi Receb bin İbrahim,

Sin 50

Zevcesi Kâniye bint-i Ahmed,

Sin 40

Kerîmesi Şöhrete,

Sin 3

Hâne 12

Bu dahi İbrahim bin Ali,

Sin 27

Zevcesi Fâtıma bint-i Şâhin,

Sin 27

Kerîmesi Nefise,

Sin 7

Diğeri Zeyneb,

Sin 3

Hâne 13

Bu dahi Mustafa bin Süleyman,

Sin 35

Kerîmesi Ârife,

Sin 10

Hâne 14

Bu dahi Ali bin Hasan,

Sin 30

Zevcesi Fâtıma bint-i Süleyman,

Sin 28

Oğlu Hasan, Sin 6 Kerîmesi Emine, Sin 1	Sin 8 Diğeri Yusuf, Sin 5
<i>Hâne 15</i> Bu dahi Ali bin Yusuf, Sin 28 Zevcesi Hatice bint-i Abdullah, Sin 20 Kerîmesi Zeyneb, Sin 3 Diğeri Şefîka, Sin 1	<i>Hâne 18</i> Bu dahi Sinan bin Yusuf, Sin 50 Zevcesi Gülsüm bint-i Ali, Sin 45 Oğlu Hamis, Sin 9 Diğeri Bekir, Sin 7 Diğeri Bayram, Sin 5
<i>Hâne 16</i> Bu dahi Ali bin İbrahim, Sin 50 Zevcesi Ümmihan bint-i İbrahim, Sin 30 Oğlu İdris, Sin 8 Kerîmesi Fehîme, Sin 6 Diğeri Kâdire, Sin 4 Diğeri Fâtıma, Sin 2	<i>Hâne 19</i> Bu dahi Abdi bin Yusuf, Sin 55 Zevcesi Gülsüm bint-i Mustafa, Sin 50 Oğlu Seyyid, Sin 30 Diğeri Mustafa, Sin 25 Diğeri Derviş, Sin 15 Diğeri Kâdire, Sin 15
<i>Hâne 17</i> Bu dahi İbrahim bin Halil, Sin 50 Zevcesi Kâdire bint-i Mustafa, Sin 30 Oğlu Latîf,	Tev'em [Derviş ve Kâdire] Bu dahi Yusuf bin Ömer, Sin 20 <i>Hâne 20</i> Bu dahi Hüseyin bin Yusuf,

Sin 60
Zevcesi Behiye bint-i İbrahim,
Sin 55

Hâne 21

Bu dahi Yusuf bin Hasan,
Sin 30
Zevcesi Ebka bint-i Osman,
Sin 25
Oğlu Ahmed,
Sin 5
Diğeri Osman,
Sin 2
Kerîmesi Zeyneb,
Sin 3

Hâne 22

Bu dahi Bekir bin Hâmid,
Sin 35
Zevcesi Fâtıma bint-i Abdullah,
Sin 25

Hâne 23

Bu dahi Mustafa bin Ali,
Sin 26
Vâlidesi İzlata bint-i Osman,
Sin 50
Birâderi Ahmed,
Sin 18
Diğeri Ali,
Sin 10

Hâne 24

Bu dahi İbrahim bin Ali,
Sin 36

Zevcesi Cemîle bint-i Ali,

Sin 26
Oğlu Ali,
Sin 10

Diğeri Receb

Sin 3
Kerîmesi İzzete,
Sin 8
Diğeri Nûriye,
Sin 6
Diğeri Fâtıma,
Sin 4
Diğeri Rukiye,
Sin 1

Hâne 25

Bu dahi Receb bin Osman,
Sin 30
Zevcesi Afife bint-i Halil,
Sin 26
Oğlu Ali,
Sin 11

Hâne 26

Bu dahi Mustafa bin Murad,
Sin 42
Zevcesi Fâtıma bint-i Mustafa,
Sin 32
Oğlu Kâsım,
Sin 8
Diğeri Mustafa,
Sin 5
Diğeri Ârif,
Sin 2

Hâne 27

Bu dahi Nasuh bin Bekir,

Sin 35

Zevcesi Tire bint-i Ali,

Sin 30

Oğlu ,

Sin 12

Diğeri Ömer,

Sin 3

Diğeri Râsim,

Sin 2

Diğeri Ali,

Sin 5

Hâne 28

Bu dahi Ali bin Hasan,

Sin 47

Zevcesi Fâtıma bint-i Yaşo,

Sin 35

Oğlu Feyzullah,

Sin 12

Kerîmesi Emine,

Sin 8

Diğeri Hayriye,

Sin 5

Diğeri Münîre,

Sin 3

Hâne 29

Bu dahi Mehmed bin Bekir,

Sin 40

Zevcesi Emine bint-i Ömer,

Sin 30

Oğlu Muharrem,

Sin 4

Kerîmesi Penbe,

Sin 6

Diğeri Fâtıma,

Sin 2

Hâne 30

Bu dahi Hüseyin bin Mustafa,

Sin 32

Zevcesi Şâhine bint-i Bayram,

Sin 24

Hâne 31

Bu dahi Bekir bin Salih,

Sin 70

Zevcesi Muvakkate bint-i Câne,

Sin 35

Oğlu Câne,

Sin 8

Hâne 32

Bu dahi Mûsâ bin Halil,

Sin 20

Zevcesi Hatîce bint-i Yusuf,

Sin 20

Mücerred İbrahim bin Mustafa,

Sin 18

Yekûn Nüfûs:

78 Zükûr

61 İnâs

139

Yalnız yüz otuz dokuz nüfûsdur

BOA. Y. Mtv, nr. 53/10

BOSNA-HERSEK GÖÇMENLERİNİN BEYKOZ'DA İSKÂNİ

[Beykoz civarındaki çiftlikât-ı hümâyunlardaki arazinin köy teşkiline uygun bir şekilde taksiminden sonra, bu bölgede iskân olunacak Bosna-Hersek göçmenlerinin isimlerini ihtivâ eden bir defter düzenlenip Bosna-Hersekliilerin ileri gelenlerine tasdik ettirildikten sonra takdim olunacağı; ancak İstanbul'da bulunan Bosna beylerinin, iskân mahallerini önceden görmek istedikleri, bu sebeple arazinin taksimi ve göçmenlerin iskânından önce, o bölge mühendisinin, anılan çiftliklerin Hazine-i Hâssa'da bulunan haritaları ile beraber kendi tarafına gönderilmesi hususunda Yâver-i Ekrem Derviş Paşa'nın arzı.]

28 Za. 1312 (23 Mayıs 1895)

Beğkoz ve civârında muhâcirîn iskânına müsâ'id arâzî taharrîsiyle ne kadar muhâcir iskânı kâbil olacağına tahkîki zımnında irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâneleri mantûk-ı âlîsi vechile i'zâm kılınmış olan ma'îyyet-i seniyye-i cenâb-ı mülk-dârîleri Erkân-ı Harbiye İkinci Ferîki Abdullah Paşa kullarıyla erkân-ı mezkûreye me'mûr fahrî yâverân-ı hazret-i şehriyârîlerinden Miralay İhsan Bey kulları tarafından verilüp ma'îyyet-i seniyye Erkân-ı Harbiyye Ferîki Şâkir Paşa kullarının arîzasıyla lede't-takdîm manzûr-ı âlî-i hümâyûnları buyurulmuş olan raporun irsâline dâ'ir başkâtib bey kullarının fî 25 Zilka'de Sene [1]312 târîhli tezkiresiyle teblîğ buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhilerine imtisâlen Beğkoz civârındaki çiftlikât-ı hümâyûnlarındaki arâzînin karye teşkîline elverişli sûretde taksîmâtı icrâ olunduktan sonra oralara Bosna ve Hersek muhâcirleri iskân edilmek üzere ale'l-esâmî bir kıt'a defteri tanzîm ve burada bulunan Bosnalıların ilerü gelenlerine tasdik etdirildikten sonra arz u takdîm edileceği der-kâr olup ancak Dersa'âdet'de bulunan Bosna beyleri evvel emirde muhâcirîn-i merkûmenin iskân olunacakları yerleri bizzat gidip görmelerini talep etmeleriyle bu bâbda müzâkere edilmek üzere müşârün-ileyh Abdullah Paşa kulları mûmâ-ileyh İhsan Bey kulları vâsıtasıyla haber gönderilerek da'vet edilmiş ise de nâ-mizâç olduğu cihetle gelemeyeceği cevâbını gönderdiğine ve mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûnları vechile arâzî-i mebhûse üzerinde muktezî karyelerin teşkîliyle emr-i iskân olunmazdan evvel

mezkûr çiftliklerin Hazîne-i Hâssa-i Şâhâneleri'nde bulunan haritasını bi'l-istishâb ora mühendisinin dahi birlikte gitmesi lâzımeden olduğuna binâ'en zikrolunan haritanın mühendisi ile beraber nezd-i çâkerîye irsâli zımında Hazîne-i Hâssa-i Şâhâneleri Nezâreti'ne irâde ve fermân buyurulması her halde menût-ı müsâ'ade -i mekârim-âde-i mülûkâneleri olmağla ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde irâde ve fermân veliyyü'l-emr efendimiz hazretlerininidir. Fî 28 Zilka'de Sene [1]312 ve fî 11 Mayıs Sene [1]311.

Yâver-i Ekrem-i
Hazret-i Şehriyârîleri
Kulları
Derviş

BOA. Y. Mtv, nr.120/109

- 30 -

*RAMAZAN'DA ERZAK TOPLAMAK İÇİN BOSNA-HERSEK'E
GİDECEK TALEBELERE AVUSTURYA HÜKÛMETİ'NCE ÇIKARILAN
GÜÇLÜK*

[Bosna-Hersek dışından gelip, üç ayları Bosna-Hersek'te geçirmek isteyen talebelere Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin, Müslüman halkı tahrik edecekleri gerekçesiyle izin vermemesi üzerine, bu engellemenin kaldırılması için Avusturya-Macaristan Hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunulması hususunda Hariciye Nezâreti'ne yazılan tezkire.]

14 L. 1313 (29 Mart 1896)

Hâriciye Nezâret-i Celîlesine

Bosna ve Hersek ahâlîsinden olmadıkları hâlde ramazân-ı şerîfle îd-i fitrı imrâr etmek üzere oralara giden talebe-i ulûmun havâlî-i mezkûreye duhûlleri taht-ı memnû'ıyyete alındığına ve ifâde-i sâ'ireye dâ'ir vârid olan fî 10 Mart sene [1]312 târîh ve doksan rakamlı tezkire-i devletleri ile melfûfu mütâla'a-güzâr-ı senâverî oldu. Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'nin ramazân-ı şerîf ve îd-i sa'îd-i fitrı oralarda

geçürmek üzere Bosna ve Hersek'e gelen talebe-i ulûma müsâ'ade göstermemesi vukû'ât-ı ahîre üzerine talebe-i mûmâ-ileyhimin ahâlî-i Müslimeyi tahrîk edecekleri fikr ü zehâbından neş'et eylediği Ragüza Başşehbenderliği'nin tahrîrâtında gösteriliyor ise de, ma'lûm-ı âlîleri olduğu üzere şühûr-ı selâsede talebe-i ulûmun, İslâm sâkin olan mahallere azîmetleri, ictinâ-yı erzâk-ı maksûme ve mukadderelerinden gayri hiçbir fikr ve maksad-ı siyâsîye müstenid olmadığı der-kâr olmasıyla, hükûmet-i müşârün-ileyhâ nezdinde münâsib sûretle îfâ-yı teşebbüsât ile memnû'ıyyet-i vâkı'anın ref' ü izâlesi esbâbının istihsâline ve keyfiyyetin iş'ârına himmet buyurmaları siyâkında tezkire.

Fî 14 Şevval sene [1]313

[Fî] 17 Mart sene [1]312

BOA. BEO, Gelen Giden Kataloğu, nr. 1003/63-1, s. 70-71

- 31 -

*BOSNA-HERSEKLİ MÜSLÜMANLARIN GÖÇLERİNİN
KOLAYLAŞTIRILMASI İÇİN PARA GÖNDERİLMESİ*

[Bazı siyasî sebeplerle ecnebî idaresi altına düşmüş olan Bosna-Hersek Müslümanlarının, milliyetlerini muhafaza maksadıyla Osmanlı Devleti'ne göç için Belgrad Sefareti'ne bağlı şehbenderhâneye başvurdukları ve bunların bir kısmına Belgrad Sefiri İbrahim Fethi Bey'in hem kendi cebinden hem de sefaret kasasından harcırah verdiği; ancak durumun bu şekilde devam etmesinin mümkün olmadığı, hiç olmazsa fakir göçmenlerin Üsküp'e kadar gidebilmelerini temin için Belgrad Sefareti'ne aylık belli bir miktar tahsisat ayrılarak Bank-ı Osmânî'den ödenmesi talebine dair padişah yaverlerinden Tophâne-i Âmire Müşiri ve Umum Mekâtib-i Askeriyye-i Şahane Nazırı Zeki Paşa'nın arzı.]

12 Za 1315

(4 Mayıs 1898)

Belgrad Sefâret-i Seniyyesi
102/33

Tobhâne-i Âmire Müşîriyet-i Celîlesine

Devletlü efendim hazretleri

Ba'zı inkılâbât-ı siyâsiyye münâsebetiyle idâre-i ecânibe geçen unsur-ı İslâmın muhâfaza-i milliyetlerinin ne derecelerde dûçâr-ı hatar ve tehlike olduğu pâdişâh-ı diyânet-perver ve şehen-şâh-ı âtîfet-güster efendimiz hazretlerince evvel-be-evvel nazar-ı merhamet-eser-i hüsrevâneye alınarak mehbit-ı ilhâm-ı Rabbânî olan efkâr-ı münevvere-i mülûkânede hem zât-ı hümâyûnlarına vedî'atullah olan unsur-ı İslâmın muhâfaza-ı milliyeti ve hem de vilâyât-ı şâhânelerinin mâ-bihi'l-hayât-ı siyâsîsi olan eczâ-yı İslâmiyyenin memâlik-i mahrûselerinde tezyîd-i mikdârı zımnında ahâli-i İslâmiyye-i merkûmenin hicretlerinin teshîl etdirilmesi husûsunun takarrür ettiği ve bu fi'l-i hayrın mevki'-i tatbîka vaz'ının zât-ı sâmi-i müşîr-i efhamîlerine tevdi' edildiği ve hatta bu bâbda bir de komisyon-ı mahsûs teşkil kılındığı ma'a'l-mesâr istihbâr kılınmışdı. Buraya muvâsalat-ı âcizânemden berü Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'ne merbût şehbenderhâneye bir çok Boşnak bî-vâyegânının müraca'at ettiklerinin müşâhede kılınması ve konsoloshânedan ise bu bâbda fuzûlî masraf ihtiyârına si'a-i mâliyenin müsa'adesizliği cihetiyle mülgâ Muhâcirîn Komisyonu ifâdesiyle vaktiyle vârid olmuş olan bir emre istinâden işbu bî-çâregânın matlûblarının pek de is'âf edilmemekde bulunduğunun anlaşılması ve merkûmînin Sırp'lulara müraca'atla ya Sırp propagandına alet olmağa veya menkûben memleketine avdet etmeye mecbûr olduklarının görülmesi üzerine çâkerleri maksad-ı ma'âlî mîrsad-ı hüsrevâneye sûret-i gayr-ı resmiyyede evvelce vâkîf olduğumdan muhâcirîn-i merkûmenin esbâb-ı seyâhatini kısmen konsoloshâne kasasından ve kısmen de kîse-i hamîyyet-i bendegîden bir mikdâr para i'tâsıyla bi't-tedârik hakkı-ı ehakk-ı hümâyûnda isticlâb-ı da'avât-ı hayriyyeye sarf-ı ma-hasal-ı makderet eylemekdeyim. Ancak nezd-i dakîka-dâni-i cenâb-ı müşîr-i efhamîlerinde müstağnî-i arz u tezkâr olduğu vechile âcizlerinin böyle hod-be-hod konsoloshâne kasasından bâ-husûs vücûdu arz olunan emir-nâmeye rağmen para sarfında veyâhûd kîse-yi hamîyyet-i

âcizîden fuzûlî masraf ihtiyârında ber-devâm olamayacağım emr-i meczûm bulunmağla fi'l-hakîka istihbârât-ı çâkerî vechile Bosna muhâcirlerinin esbâb-ı hicretlerinin teshîli mültezim-i âlî ise hiç olmaz ise buraya mürâca'at edenlerin Üsküb'e kadar olsun müreffehen i'zâmları için nezâret-i âcizî tahtında olarak Belgrad Şehbenderliği vâsıtasıyla efkar-ı fukarâ olanlarının harc-ı rahlarına sarf olunmak üzere mümkünse bir mikdar tahsîsât i'ta etdirilmesi mütevakıf-ı re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i âsafâneleri bulunduğu arz u iş'âra ictisâr eylerim. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 18 Mart sene [1]314

Belgrad Sefîri
İbrahim Fethi

*
* *

Tophâne-i Âmire Müşîriyyeti
Mektûbi Kalemî

Atûfetlü efendim hazretleri

Zîr-i cenâh-ı müstelzimü'l-felâh-ı saltanat-ı seniyyeye ilticâ ve muhâceret etmek üzere Belgrad sefâret-i seniyyesine merbût şehbenderhâneye bir çok Boşnak bî-vâyegânı mürâca'at etmekte ise de şehbenderhânedeki vaktiyle mülgâ Muhâcirîn Komisyonu ifâdesiyle vârid olmuş olan bir emre istinâden mahzâ fazla masraf edilmemek üzere bî-çâregân-ı İslâmın is'âf-ı matlûbuna gidilmemekde olduğundan bahisle fukarâ-yı İslâmın esbâb-ı muhâceretini kısmen şehbenderhâne kasasından ve kısmen kendi kîsesinden birer mikdâr para i'tâsıyla tedârik etmekte ise de bu hâlin devâmı mümkün olamadığından Bosna muhâcirlerinin hiç olmazsa Üsküb'e kadar esbâb-ı hicretlerinin teshîli zımnında efkar-ı fukarâdan olanlarının harc-ı râhlarına sarf olunmak üzere bir mikdâr tahsîsât i'tâsı Belgrad Sefîri İbrahim Fethi Bey'den alınan ve leffen takdîm-i pişgâh-ı âlî-i atûffileri kılınan tahrîrâtta iş'âr kılınmış ve fi'l-hakîka ba'zı esbâb-ı siyâsiyye münâsebetiyle idâre-i ecânibe geçen ahâlî-i İslâmiyyenin muhâfaza-ı milliyetleri dûçâr-ı hatar ve tehlike bulunmuş olub ecânib idâresinde

bulunan Müslümânların mahzâ muhâfaza-ı milliyetleri maksad-ı diyânet mirsad-ı âlîsiyle derbâr-ı şevket-karâra ilticâ istid'âsında bulunan fukarâ-yı ahâlî-i İslâmiyyenin istikmâl-i esbâb-ı muhâceretleri zımnında hemîşe-i râyegân buyurula gelen ulüvv-ı eltâf-ı diyânet-perverî-i hazret-i pâdişâhî cümle-i cemîlesinden olmak üzere Bosna ahâlî-i İslâmiyyesinden sâye-i ma'delet-vâye-i hazret-i pâdişâhîye ilticâ ve dehâlet etmek isteyen fukarâ-yı ahâlî-i İslâmiyyenin teshîl-i esbâb-ı hicreti zımnında sefir-i mûmâ-ileyh nezâreti tahtında olarak Belgrad Şehbenderliği ma'rifetiyle sarf olunmak ve Bank-ı Osmânî vâsıtasıyla tesviye edilmek üzere şehîr iki yüz lira tahsîsât i'tâsı vârid-i hâtır-ı âcizî olmuş ise de makrûn-ı müsâ'ade-i lütûf-âde-i hazret-i pâdişâhî buyurulduğu sûretde keyfiyyetin Bâb-ı Âlî cânib-i sâmisıyla Mâliye Nezâret-i Celîlesi'ne teblîğ buyurulması bâbında emr ü irâde hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 12 Zi'l-ka'de sene [1]315

ve

Fî 22 Mart sene [1]314

Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden
Tobhâne-i Âmire Müşîri ve Umûm
Mekâtib-i Askeriyye-i Şâhâne Nâzırı
ZekiBOA. Y. Mtv, nr. 175/183

- 32 -

*BOSNA-HERSEK'İN AVUSTURYA'YA İLHÂKİ HAKKINDAKİ HABERİN
ASILSIZ OLDUĞU*

[Almanya imparatorunun, Avusturya imparatoru'nun tahta çıkışının altıncı yıldönümünün yaklaşması dolayısıyla, Bosna ve Hersek'in Avusturya'ya ilhâkını teklif ettiği yolunda Gazette de Frankfurt ile bir Fransız gazetesinde çıkan habere Almanya Hariciye Nezâreti tarafından tezkib ve reddedildiği hususunda Berlin Sefareti'nden

gönderilen tahriratın bu gazetelerin ilgili yerlerinin tercümeleri ile birlikte takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

15 Ca. 1316 (1 Ekim 1898)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 14 Eylül sene [18]98 târihiyle Berlin Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 142 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Avusturya İmparatoru Fransuva Jozef [François Joseph] hazretlerinin sandâli-i hükümdâriye ku'ûdunun ellinci sene-i devriyesinin karîben hülûlü münâsebetiyle Bosna ve Hersek'in sûret-i kat'îyyede Avusturya'ya ilhâkını li-ecl-i istihsâl mükâlemeye mübâşeret olunması hakkında Almanya imparatoru hazretleri tarafından Rusya imparatoru hazretlerine bir teklîf icrâ olunduğuna ve teklîf-i mezkûrun imparator-ı müşârün-ileyh cânibinden kabûl edilmediğine dâ'ir Belgrad'dan vârid olup birkaç gün mukaddem "Gazet dö Frankfurt" [Gazette dö Francfurt] ile bir Fransız gazetesine derc edilmiş olan bir telgrafnâmenin manzûr-ı âlî-i âsafâneleri buyurulmuş olması muhtemeldir. Havâdis-i mezkûre derhâl tekzîb edilmiş ve hiç kimse buna ehemmiyyet vermemiş idi. Ma'amâfih Almanya Hâriciye Nezâreti bu havâdisi daha kuvvetli bir sûrette redd ü tekzîb etmeği muvâfık-ı maslahat addederek "Gazet dö Frankfurt" [Gazette de Francfurt] ile Berlin'de çıkan bir gazeteye nîm-resmî sûrette iki fıkra derc ettirmiştir. Tercümeleri leffen takdîm kılınan fıkârât-ı mezkûre Hâriciye Nezâreti kâtiblerinden biriyle taraf-ı âcizâneme irsâl olunmuşdur ki bu keyfiyyet tekzîbnâmelerin gazetelere nezâret-i müşârün-ileyhâ tarafından teblîğ edildiğine delâlet eder. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Post Gazetesi'nin 7 Eylül [18]98 târîhli nüshasında münderic bendin tercümesidir.

"Gazet dö Frankfurt" [Gazette de Francfurt] Gazetesi Belgrad muhbirinden aldığı beyânıyla âtiyü'z-zikr ma'lûmâtı derc ediyor. "Geçenlerde Almanya İmparatoru hazretleri Kont Moltkeyi bir kıt'a nâme ile Rusya imparatoru hazretlerinin nezdine

bi'l-i'zâm sandâli-i hükümdârîye ku'ûdunun ellinci sene-i devriyesinin hülûlü münâsebetiyle Avusturya imparatoru Fransuva Jozef [François Joseph] hazretlerine Bosna ve Hersek eyâletlerinin terk olunmasını ya'ni Berlin Mu'âhedenâmesi ahkâmının eyâlât-ı mezkûrenin sûret-i kat'iyede Avusturya'ya ilhâkını mutazammın sûretde ta'dîl edilmesini teklîf etmiş ve bu teklîfe muvâfakat olunur ise Berlin Mu'âhedenâmesi'ni imzâlayan sâ'ir devletlerin muvâfakatını müttefikan istihsâl edebilecekleri meczûm idüğünü bildirmiştir. İmparator Nikola hazretleri Almanya imparatoru hazretlerinin nâmesini alır almaz teklîf-i vâki' hakkında istişâre etmek üzere Kont Moraviyef ve ba'dehû Başproküratör Mösyö Poby de Nosçef'i celb etmiş ve cereyân eden müzâkerât hitâmında Kont Moraviyef me'mûriyyetinin netice-pezîr olamadığını Kont Moltke'ye ihbâr eylemiş imiş. İmparator Nikola hazretleri İmparator Kilyom hazretlerine irsâl eylediği nâmede münderic arzûya mümâşât edemeyeceğinden dolayı beyân-ı te'essüf ile berâber Rusya Hükûmeti'nin Sırlularla meskûn Bosna ve Hersek eyâletlerinin Avusturya Hükûmet tarafından sûret-i kat'iyede zamîme-i memâlik edilmesine muvâfakat edemeyeceğini bildirmiş ve bunun üzerine İmparator Kilyom hazretleri bu tasavvurdan ferâgat eylemiş imiş."

Bu havâdis bi't-tab' matbû'âtça sermâye-i bahs u makâl olmuştur. Zâten bi'd-defa'ât münteşir olan ve ahîren bir Fransız gazetesi tarafından dahi derc edilen havâdis-i mezkûrenin erâcifden olduğunu beyân ederiz.

* * *

Gazet dö Frankfurt [Gazette de Francfurt] Gazetesi Berlin muhâbirinden aldığı beyânıyla 6 Eylül sene [18]98 târîhli nüshasına âtiyü'z-zikr mektûbu derc etmiştir.

Bosna ve Hersek'e dâ'ir şâyî' olan ve Gazet dö Frankfurt [Gazette de Francfurt] tarafından kuyûd-ı ihtirâziye tahtında neşr olunan havâdis üzerine ne Almanya ve Rusya Devletleri ve ne de hükümdârları beyninde Bosna ve Hersek hakkında bir gûne muhâbere cereyân etmemiş olduğu bir menba'-ı mevsûkdan tarafıma te'mîn ediliyor.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî

Aded
2248

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i keminelidir,

Haşmetlü Avusturya imparatoru hazretlerinin sandâli-i hükümdâriye ku'ûdunun ellinci sene-i devriyesinin karîben hulûlü münâsebetiyle Bosna ve Hersek'in sûret-i kat'iyede Avusturya'ya ilhâkını li-ecli'l-istihsâl mükâlemeye mübâşeret olunması hakkında haşmetlü Almanya imparatoru hazretleri tarafından gûyâ vukû' bulan bir tekîfin Rusya imparatoru hazretleri cânibinden kabûl edilmediğine dâ'ir ahîren Belgrad'dan bi'l-irsâl Gazet dö Frankfurt[Gazette de Francfurt] ile bir Fransız gazetesi tarafından neşr edilmiş olan telgrâfnâme mündericâtının derhâl tekzip edilerek buna hiç kimse tarafından ehemmiyet verilmemiş olduğu gibi Almanya Hâriciye Nezâretince bu havâdisin daha kuvvetli bir sûretde red ve tekzîbi muvâfık-ı maslahat addedilerek mezkûrî'l-ism cerîde ile Berlin'de çıkan bir gazeteye nîm-resmî sûretde derc etdirilen ve Hâriciye Nezâreti kâtiblerinden biri vesâtatıyla sefâret-i seniyyeye irsâl olunan fıkraların tercümeleri gönderildiğini müş'ir Berlin Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 14 Eylül sene[18]98 târîhli ve yüz kırk iki numaralı tahrîrât ile melfûflarının tercümeleri leffen takdîm kılınmağla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 14 Cemâziye'l-evvel sene 1316

ve

Fî 19 Eylül sene [1]314

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*
* *

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

826

Bosna ve Hersek Eyâleti hakkında Gazet dö Frankfurt [Gazette de Francfurt] ile bir Fransız gazetesi tarafından neşr olunan havâdisin Almanya Hâriciye Nezâreti tarafından ne sûretle red ve tekzîb etdirildiğini hâvi Berlin Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrîrâtı ve melfûfu tercümelere Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılınıdı efendim.

Fî 15 Cumâde'l-ûlâ sene [1]316

Fî 20 Eylül sene [1]314

Sadr-ı a'zam

Rıf'at**BOA. Y.A. Hus, nr. 389/74****- 33 -**

**İŞKODRA'DA YERLEŞTİRİLECEK BOSNALI GÖÇMENLERİN
MASRAFLARININ DEVLETE AİT ÇİFTLİKLERDEN KARŞILANMASI**

[Bosna-Hersek'den İşkodra'ya gelecek Müslüman göçmenlerin yerleştirilmesi için devlete ait çiftliklerin tahsisi ve yerleştirme masraflarının bu çiftliklerden karşılanmasına, Çiftlikler Nâzırı İşkodralı Haydar Ağanın, çiftlikler üzerinden çıkar sağladığı için, zorluk çıkarıp engel olmak istediği; Draç'da kurulan iki kişilik komisyona tam yetki verildiği takdirde gerek göçmenler, gerekse kaçak olarak Karadağ'dan sokulan silahların toplatılması konusunun çözüme kavuşacağı; ayrıca göçmenlerin Anadolu'da yerleştirilmelerinin daha uygun olacağı hakkında Yaver-i Ekrem Derviş Paşa'nın arzı.]

22 Za. 1316 (7 Temmuz 1893)

İşkodra vilâyeti dâhilinde mine'l-kadîm emlâk-ı hümâyûn nâmıyle yâd edülüp Hâzine-i Mâliye'nin taht-ı idâresinde bulunan çiftlikât-ı emîriyyeye Bosna'dan gelecek muhâcirlerin iskânı ve mu'âmelât-ı müteferri'asının icrâsı için İşkodra Fırka-i Askeriyyesi ümerâsından birinin riyâseti tahtında bulunmak ve Drac sancağı Jandarma Binbaşısı Nakşikli Zeynel Ağa kullarıyla erbâb-ı vukûfdan daha iki kişiden mürekkeb olmak üzere mahallince bir komisyon teşkîli husûsuna fî 28 Haziran sene [1]308 târihinde vâki' olan ma'rûzât üzerine irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhileri şeref-müte'allık buyurularak ol bâbda başkâtib paşa kulları tarafından Bâb-ı Âlî'ye ve oradan da Dâhiliye Nezâreti vasıtasıyla İşkodra vilâyetine tebligât-ı lâzıme îfâ kılınmışdı.

Mezkûr çiftliklere iskân olunacak Bosna muhâcirlerinin i'âne-i ahâlî ile te'mîn-i iskânları kâbil olamayacağından bahisle muhâcirîn-i merkûmenin mikdâr-ı nüfûsuna göre masârif-i iskâniyyelerine sarf olunmak üzere tahsîsât i'tâsı hakkında İşkodra vilâyetinden sebk eden iş'âra cevâben Dâhiliye Nezâreti'nden vilâyet-i müşârün-ileyhaya irsâl kılınan fî 1 Şubat sene [1]308 târihlü tahrîrâtında zikr olunan çiftliklerde iskân olunmak üzere oraya mezkûr Bosna muhâcirlerinin sevk ve nakli mutasavver ve mümkün olmadığı cihetle masârif-ı iskâniye olarak istenilen tahsîsâta lüzûm ve mahal olmadığı bi'l-muhâbere Umûm Muhâcirîn Komisyonu Riyâseti'nden bildirildiği izbâr olunmuş ise de sâlifü'z-zikr komisyona a'zâ ta'yîn buyurulmuş olan Drac sancağı Jandarma Binbaşısı mumâ-ileyh Zeynel Ağa kullarından vârid olup merbûten arz-ı pâye-i serîr-i iclâl kılınan varaka-i mufassala münderecâtından rehîn-i 'ilm-i âlem-şumûl-ı mülûkâneleri buyurulacağı üzere muhâcirinin iskânı için hiç bir taraftan tahsîsât taleb olunmadığı gibi bu bâbda mu'âvenet olunup olunmayacağı dahi ahâlî-i mahalliyyeden su'âl olunmaksızın vilâyetçe tahsîsât talebiyle tas'îbât irâ'esi mücerred İşkodra Valisi Abdülkerîm Paşa kullarının vilâyet-i mezkûre dâhilinde Bosna muhâcirlerinin iskânını arzu etmediğinden münba'is olduğu geçende Karadağ'dan ilticâ eden Naşo nâmında çoluksuz çocuksuz bir Karadağlıya bu sene kâbil-i zira'ât olan yetmiş dönüm arâzî ve iki bin beş yüz kuruş masârif-i iskâniyye i'tâsı hakkında Drac Mutasarrıflığı'na telgrafla verdiği emr-i kat'î ile akdemce İşkodra'ya hicret eden çend-nefer Nakşik [Nikşik] ahâlîsinin henüz emr-i iskânları icrâ olunmayup bir hâl-i sefâlet ü perîşânîde bulunmaları delîl gösterildikten sonra İşkodra havâlîsine Karadağlıların İskânından ne gibi mahâzir-i siyâsiyye tevellüd edeceğine dâ'ir ba'zı mutâla'a der-miyân olunuyor.

Ve halbuki Bosna muhâcirlerinin emr-i iskânları icrâ olunduğu takdîrde devletçe tahassül edecek menâfi' ise mezkûr çiftliklerin yirmi hissedenden bir hissesine el-yevm iskân edilmiş olan dört yüz hâneye karîb muhâcirini yüzünden Hazîne-i Celîle'ce ekallî istifâ olunmakda olan bin beş yüz lira hâsılât-ı seneviyyeden başka nizâmiye ve redîf olarak bir bölük asker alınmasıyla istidlâl ediliyor.

Hele mezkûr çiftliklerin on dokuz hissesinden Hazîne-i Mâliye'ye teslim olunan senevî hâsılâtın bin liraya bâliğ olamamasına sebep Çiftlikât Nâzırı İşkodralı Haydar Ağa kullarının vukû' bulan sû-i isti'mâlât ve ihtilâsâtı olup binâen-aleyh oralara muhâcirîn iskânı mûmâ-ileyhin işine elvermeyeceğinden Çiftlikât Nezâreti mûmâ-ileyh uhdesinde kaldıkça muhâcirîn iskânı mümkün olamayacağı gibi Gorez çiftliğinde bulunan Şelenze iskelesinden enderûn-ı vilâyete külliyyetlü idhâl olunmakda olan Karadağ askerine mahsûs eslihanın men'-i imrârı dahi kâbil olamayacağı anlaşılıyor.

Varaka-i mezkûrenin hâtimesinde ise mezkûr Karadağ askerine mahsûs olan silahlardan İşkodra vilâyeti dâhiline külliyyetli mikdâr silâh girdiğine geçende mûmâ-ileyh Zeynel Ağa kullarının aldığı bir emr üzerine Şayak ve Kavaye köylerinin ba'zısında iki gün zarfında topladığı elli kadar Karadağ tüfengi el-yevm merkez-i liva olan Drac'da mevcûd olmasıyla isbât u müdde'â olunuyor.

Tafsilât-ı ma'rûzaya nazaran gerek esliha-i memnu'anın kesretle dâhil-i vilâyetde bulunması ve gerek Bosna muhâcirlerinin adem-i iskânı maksadıyla müşkilât gösterilmesi ve Karadağ'dan gelmiş ve gelecek olanların emr-i iskânlarına müsa'ade olunması şayân-ı te'essüf ahvâlden olmağla emr-i iskân hakkında ahîren fî 23 Kânûn-ı Sâni sene [1]308 târîhinde takdîmine mütecâsir olduğum arîza-i mufassalada der-miyân olunan mutâla'ât-ı kâsıraya göre Bosna'dan gelecek muhâcirlerin mantûk-ı emr ü fermân-ı hümayûn-ı mülûkânelerine tevfiikan zikrolunan çiftliklere yerleştirilmesi zımında Drac'da müteşekkil komisyona me'zûniyet-i kat'iyye verilür ve muhâcirîn iskân olununcaya kadar mezkûr çiftliklerin hâsılâtı masârîf-ı iskâniyyeye tahsîs kılınur ise matlûb-ı mekârım mashûb-ı hümayûnları vechile husûl-ı maksada vusûl müyesser olacağında şübhe olmadığından gerek bu bâbda ve gerek mezkûr eslihanın hükûmet-i mahalliyyece dağdağasızca toplatılması emrinde her ne sûretle irâde-i seniyye-i mülûkâneleri şeref müte'allık buyurulur ise isâbet ü hikmet onda olacağı ma'rûzdur. Ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde irâde ve fermân veliyü'l-emr efendimiz hazretlerindedir.

Fî 13 Zi'l-ka'de sene [1]310

ve

Fî 17 Mayıs sene [1]309

Yaver-i Ekrem kulları

Derviş

* * *

Bu muhâcirlerin Anadolu'da iskânı daha münâsib olacağı vârid-i hâtır-ı âlî olduğu gibi zâten evvelce mezkûr çiftliklerde Nikşek muhâcirlerinin iskânı irâde buyurulmuş olduğundan gerek işbu Nikşek gerek Bosna muhâcirlerinin sûret ve mahall-i iskânları hakkında Hazîne-i Hassa Nezâreti'yle muhâbere edilerek icâbının arzı cevâben teblîğ kılınmıştır.

Fî 22 Zi'l-ka'de sene [1]310

Abd-ı memlûkları

Süreyyâ

BOA. Y. Mtv. nr. 78/113

- 34 -

*MOSTARLI MÜSLÜMANLARIN, KATOLİKLERİN DÎNÎ
BASKILARINDAN DOLAYI AVUSTURYA İMPARATORUNA
YAPTIKLARI MÜRACAAT*

[Katolik Propaganda Cemiyeti'nin Mostar'daki Müslüman halkı din değiştirmeye zorladığı, hatta bu maksatla Müslüman kadınları kaçırdıkları hususunda Mostar ahalisinden bir heyetin, Avusturya İmparatoruna Peşte'de iken yaptıkları müracaattan bir sonuç alamamaları üzerine, bu defa Viyana'ya gelerek, bu durumun engellenmemesi halinde Hersekli Müslümanların hepsinin göç edeceği hususunda Avusturya İmparatoru'na yeni bir arzûhal verdikleri; Avusturya Hariciye nâzırının Osmanlı elçisi ile bu konuda yaptığı görüşmede, böyle

bir şey olmadığını söylediğine dair Viyana Sefareti'nden gelen tahrirat tercümesinin takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

10 Ra. 1318 (9 Temmuz 1900)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 10 Haziran sene [1]900 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 136 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Şikâyat ve temenniyâtını haşmetlü Avusturya imparatoru hazretlerine arz etmek üzere Mostar ahâlî-i Müslimesinden mürekkeb bir hey'etin Peşte'ye muvâsalâtı şehir-i mezkûr başşehbenderimiz tarafından vakt-i zamânıyla zât-ı âlî-i âsafânelerine iş'âr olunduğu gibi "delegasyon" meclislerinde bu vesîle ile vukû'a gelen mübâhesât dahi izbâr edilmişdi. Hey'et-i mezkûre riyâsetinde bulunan Mostar Müftîsi sâbık Fehmi Efendi ile şehir-i mezkûr mekteb-i rüşdiyesi müdürü sâbık Alaybeyizâde Hacı Sâlih Efendi, Viyana'ya geldikleri cihetle birkaç gün evvel bendenizle görüşmüşlerdir. Mûmâ-ileyhimâ imparator hazretlerine yeni bir arzuhâl vermek maksadıyla bu seyâhati icrâ etdiklerini bi'l-beyân mes'ûl-i vâkı'ları is'âf olunmadığı takdirde Hersek ahâlî-i Müslimesinin kâmilen hicrete mecbûr olacaklarını ilâve etmişlerdir. Hâriciye nâzırıyla ahîren vukû' bulan musâhabetimden bi'l-istifâde husûsî olarak bu mes'eleden lakırdı açtığımda müşârün-ileyh, "Ahâlî-i İslâmiyyeye tebe'a-i sâ'iresiyle siyyân üzere mu'âmelede bulunan devletlerin belki en birincisi Avusturya'dır. Avusturya memâlikinde Müslümânlar tebdîl-i dîn ü mezhebe sevk edilmiyor. Eğer bir Müslümânın tenassur etmesi gibi tesâdüf kabîlinden tek bir hâdise vukû'a gelebilmiş ise bu gibi ahvâle her yerde tesâdüf olunuyor. Fakat Avusturya'da bu misillü vukû'âtda hükûmetin aslâ dahl u te'sîri yokdur ve her memleketde bu gibi müştekîler bulunur" me'âlinde idâre-i lisân etmişdir. Bendeniz ihvân-ı dînimizin şikâyat-ı vâkı'alarını hüsn-i telakkî husûsunda hiç değilse mesâ'î-i cemîle sarf etmesini Kont Gorluhofski'den ricâ eylediğim cihetle müşârün-ileyh bunu yapacağını va'd eyledi. Emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1078

Huzûr-ı sâmi-i hazreti Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Haşmetlü Avusturya imparatoru hazretlerinin ahîren Peşte'de esnâ-yı ikâmetinde Müslümânlardan mürekkebe bir hey'et-i meb'ûsa tarafından müşârün-ileyhe i'tâ olunan muhtırada Katolik Propaganda Cem'iyeti tarafından bin sekiz yüz seksen iki senesinden berü ahâlîye cebren tebdîl-i mezheb etdirilmesinden dolayı beyân-ı şikâyetle bu maksada mebnî kaçırılan muhadderât-ı İslâmiyyenin esâmîsinin ta'dâd ve imparator-ı müşârün-ileyhin himâyeti taleb olunduğuna ve ba'zı ifâdâta dâ'ir Peşte Başşehenderliği'nden alınan tahrîrâtın tercümesi 8 Şa'bân sene [1]317 târîhli tezkire-i âcizî ile takdîm kılınmışıdı. Hey'et-i mezkûre riyâsetinde olup Viyana'ya gelmiş olan Mostar Müftîsi sâbık Fehmi Efendi ile şehir-i mezkûr Mekteb-i Rüşdî Müdîri sâbık Alaybeyizâde Hacı Sâlih Efendi'nin imparator-ı müşârün-ileyhe yeni bir arzuhâl vermek maksadıyla geldiklerini beyân ve mes'ûl-ı vâki'leri is'âf olunmadığı halde Hersek ahâlî-i Müslimesinin kâmilen hicrete mecbûr olacaklarını ilâve ve ityân eylediklerini ve musâhebet-i vâkı'ada bu mes'eleden bahs edilen Avusturya Hâriciye nâzırının ahâlî-i İslâmiyyeye tebe'a-i sâ'iresiyle siyyânen mu'âmelede bulunan devletlerin belki en birincisi Avusturya olduğundan bahisle ne sûretle idâre-i lisân eylemiş ve ahâlî-i İslâmiyyenin şikâyet-ı vâkı'alarını hüsn-i telâkkî için sarf-ı mesâ'î eyleyeceğini va'd etmiş olduğunu mutazammın Viyana sefîri atûfetlü beyefendi hazretlerinden vârid olan 10 Hazîran sene [1]900 târîhli ve yüz otuz altı numaralı tahrîrâtın tercümesi dahi leffen arz u tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 3 Rebî'u'l-evvel sene [1]318

ve

Fî 17 Haziran sene [1]316

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
341

Bin sekiz yüz seksen iki senesinden berü Katolik Proganda Cem'iyeti tarafından ahâlîye cebren tebdîl-i mezheb etdirilmesinden dolayı Müslümânlardan mürekeb bir hey'et riyâsetinde olarak Viyana'ya gelmiş olan Mostar Müftîsi sâbık Fehmi Efendi ile şehri mezkûr Mekteb-i Rüşdî Müdüri sâbık Alaybeyizâde Hacı Sâlih Efendinin Avusturya imparatoru hazretlerine yeni bir arzuhâl vermek maksadıyla geldiklerini beyân ve mes'ûl-i vâki'leri is'âf olunmadığı halde Hersek ahâlî-i İslamiyyesinin kâmilen hicrete mecbûr olacaklarını ityân eylediklerine ve esnâ-yı musâhabetde bu bâbda Avusturya Hâriciye nâzırının ne sûretle idâre-i lisân eylediğine ve ahâlî-i İslâmiyyenin şikâyet-ı vâki'âlarını hüsn-i telakkî için sarf-ı mesâ'î eyleyeceğini va'd etmiş olduğuna dâ'ir Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden gelen tahrîrât tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle berâber arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 10 Rebî'u'l-evvel sene [1]318
Fî 24 Haziran sene [1]316f

Sadr-ı a'zam
Rif'at

BOA. Y. A. Hus, nr. 408/22

- 37 -

*BOSNA-HERSEKLİ MÜSLÜMANLAR HAKKINDA AVUSTURYA
NEZDİNDE YAPILAN GİRİŞİMİN SONUCU İLE MÜSLÜMANLARIN,
İÇİNDE BULUNDUKLARI KÖTÜ DURUM HAKKINDA YAPTIKLARI
BAZI YAYINLAR*

*[Bosna-Hersekli Müslümanların Avusturya Hükûmeti tarafından din
değiştirmeye zorlandıkları şeklindeki şikâyetlerin asılsız olduğunun*

Avusturya Hariciye Nâzırı tarafından beyan edildiğine dair Viyana Sefareti'nden gönderilen tahrirat ile Bosna-Hersekli Müslümanların, Peşte'de kurdukları bir komite tarafından Revodoryan Gazetesi'nde kendi haklıklarını kamuoyuna duyurmak için yayınladıkları mektûbun tercümesi ve Travnikli bir Müslümanın Bosna-Hersek'in kötü durumu ile ilgili bir risale yazdığına dair Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahrirat tercümelerinin, adı geçen gazete makalesi ve risale tercümesi ile beraber takdim edildiği hususunda Sadâret tezkiresi.]

6 B. 1318 (30 Ekim 1900)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 3 Eylül sene [1]900 târîhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 58 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Geçen mayısın yirmi sekizi ve haziranın yirmi dördü târîhli ve otuz dokuz ve kırk sekiz numaralı iki kıt'a tahrîrât-ı âcîzâneme zeyldir. Saraybosna'dan gönderilüp "Revodoryan" [Revue d'Orient] Gazetesi'nin evvelki nüshasına derc edilen bir mektûbu hâvi gazete bendi leffen takdîm kılındı. İstihbârât-ı acîzâneme nazaran bu mektûb şikâyât-ı vakı'alarının ve emel u arzûlarının muhikk bulunduğunu efkâr-ı umûmiyyeye tasdîk ettirmek maksadıyla Peşte'de Bosna ve Hersekli Müslümânlardan mürekkeb fesâd komitesi a'zâsı tarafından teblîğ olunmuşdur. Diğer cihetden Macar Ulûm ve Fünûn Akademisi'nin vâsıtâ-ı neşr-i efkârı olan "Budapeşti Sezmel" risâlesi nüsha-i ahîresinde mühim bir mütâla'anâme derc etmişdir ki bu makâlenin Avusturya ve Macaristan Mâliye Nâzırı ve Bosna ve Hersek eyâletleri Umûr-ı İdâresi Nâzırı Mösyö de Kallay[Kalay] tarafından kaleme alındığı mervîdir. Mûmâ-ileyh Mösyö "de Kallay"[Kalay] cem'iyet-i ilmiyye-i mezkûre a'zâsından bulunduğu cihetle bu zan bir kat daha doğru görünüyor. İşbu makâlede bi't-tab' ahvâl-i diğer-gûnâ tasvîr edilmekte ve Bosna ve Hersek idâre-i mahalliyyesi mu'âmelâtının tahsîn u sitâyîşinden ibâret bulunmaktadır. Peşte'nin umûm yevmî gazeteleri buna dâ'ir mufassal makâlât-ı ciddîye derc eylemekte ve makâle-i salifetü'z-zikrin ba'zı fikirâtını nakl ve ba'zı tefsîrât ilâvesiyle neşr etmektedirler. Bu işe dâir "Peşterloyid"

Gazetesi'nde münderic makâlâtın dahi leffen takdîmini vazîfeden add eyledim. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

“Revodoryan” [Revue d'Orient] Gazetesi'nde münderic bendin hülâsaten tercümesidir.

Bosna ve Hersek Müslümânları şikâyetleri, maksatları
Saraybosna 7/20 Ağustos sene 1900

Bosna ve Hersek Müslümânları adedce her ne kadar derece-i sâniyede bulunmakda iseler de servet ve refâhiyyet-i hâlce ve emlâkce birinci mertebede buldukları hâlde işgâl zamanından berü kendilerinden bahs olunmaması ve Ortodokslar müştekî buldukları ve Avrupa gazeteleriyle şikâyetlerini âleme işâ'a eyledikleri hâlde Müslümânların şakşaka etmemesi bazı mehâfilce İslâm unsurunun Bosna Hükûmeti tarafından mazhar-ı himâye olduğu zanlarını tevlîd etmekte idi. Hâlbuki emr-i ber-aks olduğu gazetenize vukû'bulan işârât ve derc olunan makâlât ile rehîn-i sübût olmuş ve bu mektûbum da anların mütemmimi bulunmuştur. Müslümânların şikâyâta kıyâmları Mostar'dan başlamış ve bi'l-âhare Bosna'ya da sirâyet etmiştir. Bâ'is-i şikâyet olan ahvâl, Hersek'in Dalmaçya hudûduna civâr mahallerine nisvân ve sıbyânın, hükûmetin mu'âvenetiyle irtidâd etdirilerek Katolik edilmeleridir.

Bin sekiz yüz seksen iki senesinde bu irtidât-ı cebrî aleyhinde bess-i şekvâ etmek üzere Mostar'dan Viyana'ya bir hey'et-i mahsûsa i'zâm olunmasıyla Katoliklerin neşriyâtı bir müddet dúcâr-ı ta'vîk olmuşsa da muahharan evvelkinden daha ziyâde germî ile devâma başlamış ve Hersek'in her tarafına Katolik misyonerleri yayılarak birçok kimseleri iğfâl eylemiş olduklarından Mostar Müslümânları umûr-ı diniyye ve tadrîsiyyede muhtâriyyet-i idâre talebini hâvi bir lâyiha tanzîm etmişlerdir. Bosna Müslümânlarının idâre-i mezhebiyyeleri Saray şehrindeki “Meclis-i Ulemâ”dan ibâret olup a'zâsı hükûmet tarafından muvazzaf olarak re'îsü'l-ulemânın taht-ı riyâsetindedir. Bu a'zânın erbâb-ı iktidâr ve dirâyetden olmadıkları mekteb ve medreselerin ahvâl-i esef-iştimâliyle sâbit olur. Mu'allimlerin ma'âşları cüz'î olduğu gibi çoğu da câhildir. Mektebler usûl-ı tadrîsden mu'arrâ ve her gûnâ tefîşden âzâde bulunduğundan ve talebe ve şâkirdân pek sathî ma'lûmât iktisâb edebildiğinden iğfâl olunmaları âsândır. İşte esbâb-ı mesrûdeye mebnî mârû'z-zikr lâyiha Avusturya ve Macaristan Mâliye nâzırına i'tâ olunmuş ise de aslâ nazar-ı i'tibâra alınmamış ve hatta mütâla'a bile olunmayarak kûşe-i nisyâna atılmış ve müştekîler dúcâr-ı mücâzât

olmuş idi. Bu mu'âmelât-ı nâ-revâdan dolayı şikâyet etmek üzere Mostar Müftî-i sâbıkı Ali Fehmî Efendi'nin taht-ı riyâsetinde olarak Peşte'ye bir hey'et-i mahsûsa i'zâm olunmuş ise de imparator ve kral hazretlerinin huzûruna kabûl olunmamıştır. Bu esnâda me'mûrünün keyfî mu'âmelâtından teşekkîl zımında Travnik ve Novi'den bir heyet-i Müslime Peşte'de bulunduğundan işbu üç hey'et bi'l-ittifâk umûr-ı tedrîsiyye ve dîniyyede muhtâriyyet-i idâre taleb etmeği tasmi' edtiler. Ancak hükûmete merâmlarını anlatmak için turûk-ı vesâ'il-mesdûd ve mefkûd bulunduğundan evvel emirde Macar efkâr-ı umûmiyyesine mürâca'at edtiler. Şikâyetlerinin musîb ve arzularının muhikk olduğuna efkâr-ı umûmiyyeyi vâkîf etmek üzere bir komite te'sîs edtiler. Bu komite a'zâsı münâvebeten Peşte'de ikâmet edeceklerdir. Bosna Hükûmeti'ne gelince bu talebin muvâfık-ı şer'î-i şerîf olmadığını Travnik müftîsi vâsıtasıyla i'lân etmek re'y-i nahîfinde bulunmak sûretiyle mu'âmelâtına reng-i hakkâniyyet ve meşrû'iyet vermek istedi. Ve ahâlînin hükûmetden memnun olduğuna ve Mostar hey'etinin hareketinin takbîhine dâ'ir mahzarlar tanzîm ettirerek ahâliye imzâ ettirmeğe başladıysa da pek az kesân imzâlamış ve imzâ edenler de meselâ Beyhâc müftîsi gibi bi'l-âhire imzâları gerü almıştır. Müslümân erbâb-ı kıyâmîde bi'l-mukâbele mahzar yaparak Saray'dan yirmi bin, Mostar'dan on sekiz bin Travnik'den on iki bin, Panaluka'dan yirmi iki bin, Tuzla'dan on yedi bin, Beyhac'dan on bir imzâ toplamıştır. Hükûmet erbâb-ı kıyâma iştirâk edenleri ta'kîb ediyor. Hükûmetçe irâ'e-i şiddetden bir netîce istihsâli mümkün olmayup ıslâhât icrâsı elzemdir.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 11 Eylül sene [1]900 târîhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 60 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

“Budapeşti Sezmel” Gazetesi'nin makâlesine cevâben Travnikli bir Müslümân tarafından “Kalay ve Bosna-Hersek” ser-levhâsıyla Almanca neşr olunan bir risâle 3 Eylül sene [1]900 târîhli ve elli sekiz numaralı tahrîrât-ı âcizâneme zeylen ve leffen

takdîm kılındı. Cerâ'id-i mahalliyye işbu risâleyi temâyülât-ı fikriyyelerine göre şerh ve tefsîr ediyorlar. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 2 Teşrîn-i Evvel sene [1]900 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 261 numaralı tahrîrâtın tercümesi sûretidir.

Geçen Eylül'ün yirmi altısı târihli ve yüz yetmiş üç numaralı tahrîrât-ı aliyye-i âsafânelerini ahz ile Bosna ve Hersek ahâl-i İslâmiyyesi'nin tebdîl-i dîne icbâr edilmekte olması mâddesi hakkında Hâriciye nâzırı nezdinde teşebbüsât-ı lâzime icrâsına müsâra'at etdim. Kont "Goluhovski"[Gorluhofski] ol bâbda deverân eden şâyi'âtın kat'iyen bî-asl u esâs olup hâlden memnûn olmayan ba'zı eşhâs tarafından tasnî' edildiğini beyân ve bendenize vaktiyle vukû' bulup geçen Haziran'ın onu târihli ve yüz otuz altı numaralı tahrîrât-ı âcizânemle arz u inbâ olunan ifâdâtı hemân harfiyyen tekrâr ile "Avusturya dâhilinde Hıristiyanlığa dâvet olunmuş hiç kimse yoktur. Serbestî-i edyâna tamâmiyle ri'âyet olduğu cihetle Hıristiyanlığı kabûl için hiç kimesne hakkında cebr icrâ edilmemiştir. Bizde Hıristiyanlığa dâvet etmek âdeti cârî olmuş olsa idi haklarında vesâ'it-i cebriyye isti'mâli sehl olan Müsevîler dâvet olunur idi. Bir idâre-i Hıristiyâniyye tahtında yaşayan İslâmlardan yalnız Bosna ve Hersek ahâl-i İslâmiyyesi edyân-ı sâ'ire mensûbîni ile siyyân tutuluyor. Ötede beride tebdîl-i dîn vukû'âtı zuhûr etmiş ise bu misillü vukû'ât menâfi-i şahsiyye'yi te'mîn maksadıyla her yerde olur şeylerdendir. Bunda öyle hükûmetin parmağı yoktur. İşte el-yevm Der-sa'adet'de bulunan bir İslâm kadını da bu kabîldendir. Beyne'd-devleteyn mevcûd münâsebât-ı dostâneye ilkâ-yı burûdet maksadıyla ba'zı kesân tarafından neşr u işâ'a edilen rivâyâta i'timâd etmemenizi ricâ ederim." sözlerini der-miyân etdi. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
2175

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin tebdîl-i mezheb etmeleri için Avusturya Hükûmetince hiçbir teşebbüs vâkı' olmadığı Avusturya Hâriciye nâzırı tarafından akdemce beyân edilmiş olduğu hâlde hükûmet-i mahalliyece kemâkân tazyîkât icrâ edildiği alınan haberden anlaşıldığı ve bu hâle Hükûmet-i Seniyye'ce nazar-ı bî-kaydî ile bakılamayacağı cihetle hükûmet-i müşârün-ileyhâ nezdinde teşebbüsât-ı mü'ekkide icrâsıyla ahvâl-i mesrûdenin men'î esbâbının istihsâli şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî iktizâ-yı âlîsinden bulunduğu Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire-i husûsiyye teblîğ edilmesi üzerine ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i tâc-dârî icrâ kılınan vesâyâyâ cevâben hükûmet-i mezkûrece ol vechile tazyîkât icrâ edildiğinin asl ve esâsı olmadığı hakkında nâzır-ı müşârün-ileyhin ne yolda ifâdâtda bulunduğuna dâ'ir Viyana sefîri atûfetlü beyefendi hazretlerinden ve şikâyât ü âmâl-i vâkı'alarının hakkâniyyetini efkâr-ı umûmiyyeye tasdîk ettirmek maksadıyla Peşte'de Bosna ve Hersekli Müslümanlardan mürekkebe komite a'zâsı tarafından teblîğ olunduğu istihbâr olunan ve Revodoryan[Revue d'Orient] Gazetesi'ne derc edilen mektûbun ve Budapeşti Sezmel Gazetesi'nde mûnderic ve Bosna ve Hersek Eyâleti İdâre Nâzırı Mösyö Kalay[Kallay] (tarafından yazıldığı mervî olan ve eyâlet-i mezkûre idâresinin tahsîn ve sitâyîşini mutazammın bulunan makâleye cevâben Travnikli bir Müslümân

tarafından neşr olunan risâlenin gönderildiğini ve ol bâbda ba'zı ifâdâtı hâvî Peşte Başşehbenderliği'nden alınan 2 Teşrîn-i Evvel ve 3 ve 11 Eylül sene [1]900 târîhli ve iki yüz altmış bir ve elli sekiz ve altmış numaralı üç kıt'a tahrîrâtın ve mezkûr mektûbun tercümeleleriyle risâle-i mezbûre leffen takdîm edilmiş ve sefîr-i müşârün-ileyhin tahrîrâtı tercümesi bâ-tezkire-i âcizî kitâbet-i müşârün ileyhâya arz ve tesyîr kılınmış olmağla ve bunlarda târîhleri gösterilen evvelki muharrerâtın tercümeleleri 3 Ra. ve 10 R. sene [1]318 târîhlü iki kıt'a tezkire-i çâkerî ile huzûr-ı sâmî-i fahîmânelerine arz ve tisyâr edilmekle emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Receb sene 1318

ve

Fî 12 Teşrîn-i Evvel sene [1] 316

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

872

Bosna ve Hersek ahâl-i İslâmiyyesinin tebdîl-i mezheb etmeleri için Avusturya Hükûmetince hiç bir teşebbüs vâkî' olmadığı Avusturya Hâriciye nâzırı tarafından beyân edilmiş olduğu hâlde hükûmet-i mahalliyyece kemâkân tazyîkât icrâ edildiği istihbâr olunduğundan ve bu hâlde Hükûmet-i Seniyyece nazar-ı bî-kaydî ile bakılamayacağından hükûmet-i müşârün-ileyhâ nezdinde teşebbüsât-ı mü'ekkide icrâsı ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i hilâfet-penâhî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'ne iş'âr olunması üzerine nâzır-ı müşârün-ileyhin rivâyet-i vâkî'anın esâsı olmadığı hakkında ne yolda ifâdâtta bulunduğuna dâ'ir sefâret-i müşârün-ileyhâdan ve Revodoryan[Revue d'Orient] Gazetesinde münderic olup Peşte'de Bosna ve Hersekli Müslümânlardan mürekkebe komite tarafından tablîğ edildiği müstâhber olan mektûb ile Travnikli bir Müslümân tarafından neşr olunan risâlenin gönderildiğini müş'ir Peşte Başşehbenderliği'nden alınan muharrerâtın mezkûr mektûb tercümeleleri ve risâle-i mezbûre ile beraber gönderildiğine dâ'ir Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi melfûfâtıyla arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 6 Receb sene[1]318

Fî 17 Teşrîn-i Evvel sene [1]316

Sadr-ı â'zam

Rif'at

BOA, Y. A. Hus, nr. 411/115

- 36 -

**BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ PEŞTE'DE
YAPTIKLARI KONGRE**

[Bosna ve Hersek eyâletlerine bağlı muhtelif sancakların temsilcileri tarafından yapılan kongre sonunda, Müslümanlara dînî işleriyle eğitim ve öğretim usullerinde idarî serbestiyet verilmesini konu alan birlâyiha ile Müslümanların şikâyetlerini ihtiva eden bir muhtıra kaleme alındığı; bu muhtıra ve lâyihanın Bosna-Hersek işleri ile ilgilenen Avusturya-Macaristan Maliye nazırına, ondan sonuç alınamazsa imparatora gönderileceği; bu arada bazı Macar temsilcilerinde kongreye katılanlara, Macar Krallığı'na tâbi olurlarsa haklarının istedikleri şekilde korunacağı hususunda güvence verdiklerine dair Viyana Sefareti'nden gönderilen tahrirat tercümelerinin takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

3 Ş. 1318 (26 Kasım 1900)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 25 Teşrîn-i Evvel sene [1]900 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 287 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin on biri târîhli ve iki yüz altmış dokuz numaralı tahrîrât-ı âcizânemde mevzû'-ı bahs olan Bosna ve Hersek fırka-i muhâlîfe-i İslâmiyyesi rü'esâsının sâbık Mostar Müftüsü Ali Fehmi Efendi Cabiç'in taht-ı riyâsetinde olarak

ahîren Peşte'de akd eyledikleri kongre hakkında aldığım ma'lûmâtı ber-vech-i âtî arz eylerim. Şöyleki; Bosna ve Hersek eyâlâtının muhtelif sancakları meb'ûsânından otuz iki a'zâdan mürekkeb olan işbu kongre beş gün devâm etmiş ve ahâlî-i İslâmiyyenin umûr-ı mezhebiyye ve usûl-i ta'lîm ü terbiyeleri hakkında muhtâriyyet-i idâreyi te'mîn edecek bir nizâm-nâme lâyihası ile Avusturya ve Macaristan me'mûrînine karşı ahâlî-i İslâmiyyenin şikâyatını hâkî mufassal bir muhtıra kaleme alınmıştır. Mârrûz-zikr lâhiya ile muhtıra Bosna ve Hersek eyâleti umûrunu teşşiyet eylemekte olan Avusturya ve Macaristan Mâliye Nezâreti'ne irsâl kılınmak üzere bir kaç güne kadar Bosnasaray hükûmet-i mahalliyyesi re'îsine i'tâ edilecektir. Ahâlî-i İslâmiyye bu teşebbüs-i cedîdin netîcesine iki ay kadar intizâr edecekler ve müsmir olmadığı takdîrde haşmetlü imparator hazretlerine son bir muhtıra takdîm eyleyeceklerdir. Mezkûr kongre a'zâsıyla münâsebâtta bulunan eşhâsın ifâdelerine nazaran fırka-i muhâlifeye mensûb Macaristan meb'ûslarından ba'zıları Bosna-Hersek eyâlâtının Macaristan Kraliyeti'ne ilhâkı hâlinde hukûklarının ber-vech-i matlûb muhâfaza olunacağını Bosnalılara bi't-te'mîn bunu talep etmelerini tavsiye ve ihtâr eylemişler ve Bosnalılar ise umûr-ı mezhebiyye ve usûl-i ta'lîm ü terbiyelerini dil-hâhları vechile idâre husûsunda serbestîden başka bir şey talebinde bulunmayacaklarını kat'iiyen beyân ve bu yolda bir teşebbüsde bulunmaktan kat'iiyen imtinâ' eylemişler imiş. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
2428

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Travnik eşrâfından olup ahîren Viyana'dan mürûr eden Mîr-alem Paşazâde Derviş Rüşdî Bey'in sefâret-i seniyyeye gelerek Bosna ve Hersekli Müslümânlardan mürekkeb komitenin kendüsi dâhil olduğu hâlde kongre sûretinde ictimâ' etmek üzere Bosna ve Hersekli yüz elli kişinin karîben vürûdlarına intizâr olduğunu bi'l-beyân vukû' bulan ifâdâtını hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden alınan tahrîrâtın tercümesi

ve melfûfu 7 Receb sene [1]318 târîhli tezkire-i çâkerî ile takdîm kılınmışıdı. Bosna ve Hersek eyâletlerinin muhtelif sancakları meb'ûsânından otuz iki a'zâdan mürekkeb olduğu ve sâbık "Mostar" müftîsi "Ali Fehmî Efendi Cabic'in taht-ı riyâsetinde bulunduğu hâlde ahîren Peşte'de akd olunup beş gün devâm etmiş olan mezkûr kongrede ahâlî-i İslâmiyyenin umûr-ı mezhebiyye ve usûl-i ta'lîm ü terbiyeleri hakkında muhtâriyyet-i idâreyi te'mîn edecek sûrette kaleme alınan bir nizâmname lâyihası ile Avusturya ve Macaristan me'mûrînine karşı ahâlî-i İslâmiyyenin şikâyâtını hâkî mufassal bir muhtıranın Avusturya ve Macaristan Mâliye Nezâreti'ne irsâl kılınmak üzere Bosnasaray Hükûmet-i Mahalliyyesi re'îsine i'tâ edileceğini ve ahâlî-i İslâmiyyenin bu teşebbüs-i cedîdin netîcesine iki ay kadar intizâr ederek müsmir olmadığı takdîrde haşmetlü imparator hazretlerine son bir muhtıra takdîm eyleyeceklerini ve mezkûr kongre a'zâsı ile münâsebâtta bulunan eşhâsın ifâdelerine nazaran fırka-i muhâlifeye mensûb Macaristan meb'ûslarından ba'zıları Bosna-Hersek eyâlâtının Macaristan Krallığı'na ilhâkı hâlinde hukûklarının ber-vech-i matlûb muhâfaza olunacağını Bosnalılara bi't-te'mîn bunu talep etmelerini tavsiye ve ihtâr eylemiş olduklarını ve Bosnalılar ise umûr-ı mezhebiyye ve usûl-i ta'lîm ü terbiyelerini dil-hâhları vechile idâre husûsunda serbestîden başka birşey talebinde bulunmayacaklarını kat'iyen beyân ve bu yolda bir teşebbüsde bulunmaktan kat'iyen imtinâ' eylediklerini müş'ir sefâret-i müşârün-ileyhâdan bu kerre zeylen vürûd eden 25 Teşrîn-i Evvel sene [1]900 târîhli ve iki yüz seksen yedi numaralı tahrîrâtın tercümesi dahi matviyyen arz u tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 1 Şa'bân sene 1318 ve

Fî 11 Teşrîn-i Sâni sene 1316

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âli

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

969

Bosna ve Hersek eyâletlerinin muhtelif sancakları meb'ûsânından otuz iki a'zâdan mürekkep ahîren Peşte'de akd olunan kongrede cereyân eden müzâkerâtı hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrîrâtı tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılndı efendim.

Fî 3 Şa'bân sene [1]318

Fî 13 Teşrîn-i Sâni sene [1]316

Sadr-ı a'zâm

Rif'at

BOA. Y. A. Hus, nr. 412/8

- 37 -

**BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ AVUSTURYALI YETKİLİLERLE
YAPTIĞI GÖRÜŞMELER VE AVUSTURYA HÜKÜMETİ'NİN
MÜSLÜMANLAR ALEYHİNDEKİ UYGULAMALARI**

[Travnik eşrafından Mîralem Paşazâde Rüşdü Bey'in Bosna-Hersek Müslümanlarının maruz kaldıkları mezâlim hakkındaki ifadesi üzerine, ahaliden göç etmek isteyenlere karşı gerekli kolaylığın gösterilmesi için Osmanlı Devleti'nin Viyana elçisinin Avusturya Hariciye nazırı ile görüştüğü; Bosnalı Müslümanlardan oluşan komite üyelerinden Ali Firdevsî ve Derviş Rüşdü beylerin Avusturya Hükûmeti ile yaptıkları görüşmeden olumlu bir sonuç alamadıkları, bu sebeple Müslüman komitesinin tek başına başarılı olamayacağı bildirilerek Bosnalı Ortadoksların oluşturduğu komitenin Bosna Hersek'te Müslüman bir vali ile Hıristiyan bir muavin ya da Hıristiyan bir vali ile Müslüman bir muavin tayin etmek suretiyle bir muhtariyet oluşturmak fikrini kabule yanaşmakta oldukları; Müslümanların, Avusturya Hükûmeti'nin Müslüman ahaliyi göçe zorlayarak yerlerine Katolik Hırvat ve Lehlieleri

*yerleştirmeyi düşündüğünü söyleyerek, bir süre için, göç etmek isteyenlere mürur tezkiresi verilmemesi yolunda Osmanlı elçilerine emir verilmesi isteğinde buldukları hususlarında Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahrirat ile Avusturya Hükûmeti'nin, Bosna-Hersek'in Osmanlı Devletiyle irtibatını kesmek ve Müslümanların din, mezhep, mektep, arazi ve ormanlarına müdahalede bulunarak ahaliyi perişan etmek için takip ettiği siyaset hakkında Müslüman komitesinin Viyana ve Avrupa'da neşredilen gazetelere gönderdiği muhtıranın takdimine dair Hariciye Nezâreti **tezkiresi.**]*

28 N. 1318 (19 Ocak 1901)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]900 târihiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 96 numaralı mahremâne tahrîrâtın tercümesi sûredir.

Bosnalı Müslümânlardan mürekkebe olarak burada akd-ı ictimâ' eden komitenin müteneffizân a'zâsından Mîr-alem Paşazâde Derviş Rüşdi ve Ali Firdevs Beyler ahîren nezd-i âcizâneme gelerek, "Gerek Avusturya Hükûmeti ve gerek imparator hazretleri nezdinde icrâ ettiğimiz teşebbüsâta rağmen hâl ve mevki'imiz asla kesb-i salâh etmedi. Müslümân komitesi metâlibini yalnız başına is'âf etdirmeğe muvaffak olamadığı cihetle bir hareket-i müştereke icrâsı hakkında Bosnalı Ortodokslardan müteşekkil komite tarafından ahîren vukû' bulan teklîfi kabûle mecbûrdur ve çünkü bu iki komite min-haysü'l-mecmû' bir milyon iki yüz bin nüfûs ahâlînin vekîli olduğundan Avusturya Hükûmeti ahâlî-i merkûme tarafından izhâr olunan adem-i hoşnûdînin ba'zı muharriklerin eser-i tasnî'ât[1] olduğunu artık iddi'â edemez. Fi'l-vâki' Bosna-Hersek ahâlîsinin sülûsânı dîn ü mezheb ve mekâtib ve emlâk ve arâzilerine â'id husûsât için daha vâsî' serbestî ve te'mînât-ı ciddiyye talep ediyorlar. Ortodoks komitesiyle Müslümân komitesinin efkâr ve makâsıdı beyninde hiç bir fark

mevcûd değildir. Bunlar ba'zı metâlib-i siyâsiyye der-miyân edebilseler Bosna ve Hersek kıt'asının taht-ı tâbî'iyet-i hazret-i pâdişahîde bulunmak ve bir Müslümân vâli ile Hıristiyan bir mu'âvin veyâhûd Hıristiyan bir vâli ya Müslümân bir mu'âvin tarafından idâre olunmak üzere bir eyâlet-i mümtâze hâline ifrâğın taleb eyleyeceklerdir. Bir de muhâcirîn-i İslâmiyye mikdârının yevmen fe-yevmen tekessürü komitece bâ'is-i te'essüf oluyor. Çünkü bu muhâceret Müslümânların, ahâlînin hey'et-i mecmû'asındaki mikdâr ve nisbetlerini tenkîs etmekte ve bu ise Avusturya Hükûmeti'nin meslek-i hafî-i siyâsîsine tevâfuk etmektedir ve hükûmet-i mezkûre Bosna ve Hersek'den ahâlî-i İslâmiyyenin kısm-ı a'zamını teb'îd ile bunların yerine Katolik, Hırvat ve Lehlileri iskân etmek emel ve arzûsundadır. Esbâb-ı meşrûhaya mebnî şimdilik Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyesine mürûr tezâkiri i'tâ etmemeleri zımında süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye ile şehbenderlere evâmîr-i lâzime ısdârını taleb ve istirhâm etmenizi Müslümân komitesi nâmına olarak ricâ eyleyiz. Bu sûretle Hükûmet-i Seniyye Bosna ve Hersek'de hukûk-ı İslâmiyyete azîm hizmet etmiş olur" me'âlinde idâre-i lisân eylemişlerdir.

Müslümân komitesi tarafından Viyana'da intişâr eden ba'zı ecnebî gazeteleri muhâbirleriyle Avrupa'da münteşir muhtelif gazetelere ahîren irsâl olunan muhtıranın bir nüshası leffen takdîm-i huzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri kılındı. Emr-ü fermân.

* * *

Melfûf muhtıranın tercümesidir.

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi tarafından vukû'a gelen iğtişâşât hem ahâlî-i İslâmiyyenin umûr-ı mezhebiyyeleriyle mektebelerinin hâl-i esef-îştîmâlinde ve hem de me'mûrîn-i mahalliyyenin zirâ'at ü hırâsete müte'allik husûsâtı taht-ı intizâma almamakla beraber kendü hâlînde bulunan ahâlî-i merkûmeye karşı îkâ' eyledikleri mezâlîm ve i'tisâfâtından münba'isidir. Mösyö "de Kalay"ın taht-ı idâresinde bulunan hükûmet-i mahalliyye Müslümân vatan-perverlerinin kendü hâl-i esef-îştîmâllerini tensîk ve ıslâh için icrâ etdikleri kâffe-i teşebbüsâtı semeresiz bırakmağa çalışmıştır. Avusturya Hükûmeti'nin Berlin Mu'âhedenâmesinden bi'l-istifâde Bosna ve Hersek eyaletlerini taht-ı işgâle aldığı zamândan berü havâlî-i mezkûrede ta'kîb eylediği meslek-i politika Bosna ve Hersek'i zamîme-i memâlikî etmek hakkındaki arzûsunu açıkdan açığa irâ'e etmekte ve idâre-i merkeziyye ile me'mûrîn-i mahalliyyenin kâffe-i tedâbîr ve harekâtı dahi bu bâbdaki maksadı tebeyyün etmekte olup ahâlînin

hukûk-ı müktesebesıyla sa'âdet-i hâli kat'an nazar-ı i'tibâra alınmıyor. Bosna ve Hersek ahâlîsi aynı nesilden olmağla berâber mezâhib i'tibâriyle Müslümân, Ortadoks ve Katolik olmak üzere üç sınıfa münkasımdır.

Akvâm-ı Balkâniyye indinde dîn ü mezhebin ne derece hâ'iz-i ehemmiyyet olduğuna vâkıf olan Avusturya Hükûmeti, Müslümânlar ile Ortodoksların umûr-ı mezhebiyyelerine müte'allik husûsâtında son derece icrâ-yı nüfûz için mesâ'î-i mümkinine sarf etmiş ve Mösyö "de Kalay"ın mücerred Müslümânlara karşı ta'kîb eylediği oldukça mâhirâne meslek-i politika ba'zı mertebe müntic-i muvaffakiyyet olmuştur. Dîn-i mübîn-i İslâmın hâmî-i mu'azzam ve mufahhamı olan pâdişâh-ı âlem-penâh ve halîfe-i ma'delet-iktinâh efendimiz hazretleri umûr-ı mesâ'il-i şer'iyenin ru'yet ve temşiyetini dâ'ire-i celîle-i meşîhat-penâhîde mün'akid Meclis-i Âlî-i Ulemâya tevdi' buyurmuş olduklarından Avusturya Hükûmeti Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin makâm-ı kudsiyet-iştimâl-i hazret-i hilâfet-penâhîye olan merbûtiyyet-i ma'neviyyelerini taklîle ve mümkün olur ise kesre çalışmış bin sekiz yüz seksen iki senesinde Bosnasaray'da ulemâdan mürekkeb bir meclis teşkîl ederek bu emel ve arzûsunu tamâmıyla hayyiz-i husûle îsâl eylemiştir. Bu meclis umûr-ı mezhebiyye ile mekâtibe müte'allik bi'l-cümle husûsâtında bütün Bosna ve Hersek Müslümânlarının merci'i olduğundan Avusturya Hükûmeti te'sîs ve ihdâs eylediği meclis-i mezkûr ma'rifetiyle Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibi üzerinde nüfûz-ı azîm i'mâl etmek ve bâlâda beyân olunduğu vechile ahâlî-i merkûmenin dârü'l-hilâfeti'l-aliyye olan bakiyye-i revâbıtını sûret-i kat'iyede kesr eylemek arzûsundadır. Bosnasaray re'îs-i ulemâsının taht-ı riyâsetinde mün'akid ve dört a'zâdan mürekkeb olan mârrü'z-zikr meclis-i ulemânın re'îs ve a'zâsı Mösyö "de Kalay" tarafından ta'yîn ve intihâb edildiği cihetle Bosna ve Hersek Müslümânlarının dîn ü mezheb ve mekâtibi hakkında hükûmetin el-hâletü hâzihî icrâ-yı nüfûz etmekde olduğu âşikâr ve meclis-i mezkûrun bi'l-cümle Müslümânların tâbi' oldukları merkez-i mu'allâ-yı hilâfetden tamâmıyla müstakil bir hey'et olmasına mebnî ahâlî-i merkûme ile dârü'l-hilâfe beyninde mevcûd münâsebâtın ehemmiyyetden ârî bir hâlde kaldığı bedîdârdır. Taraf-ı hükûmetden keyfe-mettefak nasb olunan re'îs-i ulemâ hükûmetin arzû ve evâmirine tamâmıyla münkâddır. Avusturya Hükûmeti Bosna ve Hersek Müslümânlarının dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâtın idâresini kendülerine terk ve havâle etmiş gibi görünerek niyyât ve makâsıdine bu sûretle takarrüb etmiş ve hakîkât-ı hâlde ise me'mûrîn-i hükûmetin kâffesi vazîfelerini makâsıd-i âtiyyelerinin te'mîn-i husûlü esâsına ibtinâ'en îfâ etmekde bulunmuştur. Şu

ahvâl-i meşrûha husûl-ı matlaba kâfî addolunmadığından ahâlî-i İslâmiyyeyi tamâmıyla taht-ı nüfûzunda bulundurmak üzere hükûmet evkâf idaresine "mü'essesât-ı dîniyye ve hayriyye"ye dahi müdâhale ederek bu maksada mebnî a'zâsı idâre-i merkeziyye tarafından müntahab olmak üzere Bosnasaray'da bir komisyon-ı âlî-i evkâf te'sîs etmiş ve mikdâr-ı senevîsi altı yüz bin frangı tecâvüz eden ve oradan [vâridât-ı] vakfiyyeyi ele almıştır. Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyyesi mârrü'l-beyân meclis-i ulemâ ve Komisyon-ı Âlî-i Evkâf ma'rîfetiyle Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâta vaz'-ı yed etmiş ve bunları keyfe-mâ-yeşâ tazyîk eylemekte bulunmuştur. Ulemâ ile mu'allimînin cümlesi me'mûrînin teveccüh veya adem-i teveccühleri te'sîrâtına tâbi'dirler. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi miyânında bir takım bir harekât-ı iğtişâş-kârânesi nümây-ı zuhûr olalıdan berü vukû'a gelen ahvâl hükm ve nüfûz-ı hükûmetin ne derece kavî olduğunu irâ'e ediyor. Harekât-ı iğtişâş-kârâne müsebbiblerine temâyül gösterdiklerinden şübhe edilen mu'allim ve mürebbîlerin kâffesi bilâ-rahm u şefkât hizmetlerinden ihrâc olundular. Avusturya Hükûmeti dîn ü mezhebe ve mekâtib-i İslâmiyyeye müte'allik husûsâtı bu sûretle taht-ı nüfûzuna alarak Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin mekteblerini tensîk ve ıslâh eylemelerine asla müsâ'ade etmediğini maksad-ı yegânesi bâlâda beyân olduğu vechile ahâlî-i merkûmenin Dersa'adet'le ya'ni metbû'-ı mufahham ve halîfe-i mu'azzamlarıyla olan râbıtalarını bi'l-küllîye kesr etmekden ibâret olduğunu açıktan açığa irâ'e ve isbât eylemiştir. Mekâtib-i umûmiyyenin tanzîm ve ıslâhı için hiç bir şey yapılmadığı gibi medâris bir hâl-i esef iştimâlde bulunuyor. Mekâtib-i ibtidâ'iyenin mikdârı gayr-ı kâfi ve sûret-i idâreleri gâyet fenâdır. Müessesât-ı ilmiyyeye gelince; bunlar mücerred Hırvatlık fikrini neşr ve ta'mîm etmekte ve etfâl-i İslâmiyye umûr-ı dîniyye tedrîs etmekden ve müsta'id akâ'id mu'allimleri yetiştirmekden ibâret olan vazîfelerini îfâ eylememektedirler. Macar gazetelerinin ekserîsi tarafından derc-i sahâ'if edildiği vechile Mösyö "de Kalay"ın taht-ı riyâsetinde bulunan hükûmet-i mahalliye Bosna ve Hersek'de hâl-i hâzır-ı mezhebiyyeyi alâ-hâlihi terk etmek istemeyüp bunu Avusturya Katolik fikrinin ta'ammüm ve intişârı maksadıyla müretteb olan plana tevfikân tebdîl ve tağyîr eylemek niyyetindedir. Hükûmet-i mezkûre Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâtı ber vech-i bâlâ ru'yet ve temşiyet etdiği gibi zirâ'at mes'eselesini de ol vechile tesviyyeye ibtidâr etmiş ya'ni ta'bîr-i sahîh ile bu mes'elede mukaddemâ hüküm-fermâ olan teşvîşâtı bir kat daha tezyîd eylemiştir. İşbu sûret-i tesviyyeye ahâlî-i İslâmiyyeden bulunan ashâb-ı arâzîye â'id ormanların hükûmet menfa'atine olarak zabt ve musâderesine ibtidâr olduğundan bunlar mu'âmelât-ı

vâkı‘aya karşı ve bess-i (?) şekvâ etmişler ve mezkûr ormanlar üzerindeki hukûk-ı tasarrufiyelerini müsbet bir takım evrâk ibrâzıyla bu bâbda bir çok şuhûd ikâme eylemişlerse de hükûmet-i mahalliyye inde'l-î‘câb kendü tasavvurâtını sektedâr edebilecek müstakil ve ma‘a hâzihi mütemevvil bir kısım Müslümân ashâb-ı emlâkin vücûdunu arzû etmediğinden bu misillü şikâyât ve müsted‘iyâtın hiç biri nazar-ı dikkat ve i‘tibâra alınmamıştır. Asıl maksad ashâb-ı arâzî ve erbâb-ı servet ve yesârdan olanları mahv ü perîşân veya makâsîd-ı hükûmete muhâlefet ve mukâvemet edemeyecek derecede duçâr-ı za‘f etmektedir. Bundan mâ‘adâ hükûmet emlâk kıymetleri hakkında ashâb-ı arâzî beyninde kable'l-işgâl mevcûd olan i‘tilâfı kıyem-i mezkûreyi muhâfaza maksadıyla değil fakat ashâb-ı arâzîden bulunan Müslümânları ızrâr için ihlâlâ teşebbüs etmiş ve fi'l-hakîka “emlâk kıymetleri” bin sekiz yüz doksan yedi senesinde bu bâbda tanzîm olunan muhtırada dahi musarrâh olduğu vechile işgâldan mukaddem ki mikdârdan daha dûn bulunmuşdur . Bosna ve Hersek'de sâkin ahâlî-i İslâmiyye ile Ortodoksları bir kat daha dûçâr-ı za‘f-ı perîşânî etmek için ashâb-ı arâzîden olan Müslümânlardan nez‘ olunan mahallere Alman ve Leh muhâcîrîni iskân olunmuş ve bunların istikmâl-ı esbâb-ı refâh ve sa‘âdet-i mâddiyye ve ma‘neviyyeleri emrinde kendilerine her dürlü teshîlât ve mu‘âvenât ibrâz kılınmıştır. Hükûmet her şeyin kendi emel ve arzûsuna muvâfık bir şekil ve sûret kesb etdiğine kana‘at hâsıl etdiğinden artık Katolik fikrinin ta‘mîm ve intişârına hasn-ı ihtimâm etmiş ve mekâtib-i ibtidâ‘iyyede etfâlin Hırvatlık efkârı dâ‘iresinde ta‘lîm ve terbiyesine etfâl-i Müslimeyi gerek cebr ü şiddet ve gerek hiyel ve desâyis isti‘mâliyle Katolik mezhebine idhâlâ tasaddî olunmuşdur. Ahvâl-i mesrûdenin Bosna ve Hersek'de kendi hissiyât ve milliyetlerini taht-ı tehdîde vaz‘ eylediğine kâni‘ olan Müslümânların şimdiki kıyâmdan maksadları bu kıt‘ada emniyyet-i müstakbeleleri ve terakkiyât-ı mâddiyyelerince bir esâs teşkîline hâdim olacak olan umûr-ı mezhebiyye ve ma‘ârifce bir muhtariyet istihsâlinden ibârettdir.

Peşte $\frac{15}{28}$ Teşrîn-i Sâni sene [1]900

*
* *

Dâ‘ire-i Hâriciyye-i Husûsiyye

626

Travnik eşrâfından Mîr-alem Paşazâde Dervîş Rüşdi Beğ'in Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesinin dûçâr oldukları mezâlim hakkında vukû' bulan ifâdâtı hakkında Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'âr-ı ma'rûzı üzerine şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî mantûk-ı münîfince ahâlî-i merkûmeden muhâceret arzûsunda bulunanların teshîl-i mesâlihi esbâbının istihsâli Viyana Sefâret-i Seniyyesi'ne derdest-i tavsiye ve izbâr bulunduğu 14 Receb [1]318 târîhlü tezkire-i çâkerînin bir fıkrasında arz u inbâ olunmuş idi. Bu bâbda sûret-i husûsiyyede görüşdüğü Avusturya Hâriciye nâzırının bâdî-i şikâyet olan ta'addiyâtın hâl-i hâzırdan hoşnûd olmayan ba'zı kesânın ihtirâ'at-ı menfa'at-perastânesinden ibâret bulunduğunu ve bu gibi kesânın her yerde bulunacağını kat'iyen ifâde ve ahâlînin kısm-ı a'zamı idâre-i hâzıradan memnun olup umûr-ı idâre ve adliyyeye müte'allik ba'zı ta'ahhüdâtdan dolayı mevcûdiyyetleri taht-ı mecbûriyyetde bulunan kesândan mâ'adâ muhâceret etmek isteyenlere hükûmet-i mahalliye tarafından aslâ îkâ'-ı müşkilât edilmediğini ilâve eylediğini ve Baron de Kalay'ın ahvâle alâ vechi's-sihha kesb-i ıttılâ' etmek ve kendüsüne vukû' bulacak şikâyet hakkında icrâ-yı tahkîkât etmek üzere eyâletde devre çıkmış olduğunu mutazammın atûfetlû Sefîr beyefendi hazretlerinden cevâben ve mûmâ-ileyh Dervîş Rüşdi Beğle Ali Firdevs Beğ'in ahîren şehbenderhâneye bi'l-mürâca'a bu husûsda gerek Avusturya Hükûmeti ve gerek haşmetlü Avusturya İmparatoru hazretleri nezdinde icrâ eyledikleri teşebbüsâtın semeresi görülemeyerek hâl ve mevki'in kesb-i salâh etmediğinden Müslümân komitesinin yalnız başına metâlibini is'âf ettirmeğe muvaffak olamayacağından bir hareket-i müştereke icrâsı hakkında Bosnalı Ortodokslardan müteşekkil komite tarafından ahîren vukû'bulan teklîfi kabûle mecbûr olduğunu ve iş bu iki komite min-haysü'l-mecmû' bir milyon iki yüz bin nüfûs ahâlînin vekîli olduğundan Avusturya Hükûmeti'nin ahâlînin adem-i hoşnûdîsi ba'zı muharriklerin eser-i tasn'î olduğunu artık iddi'â edemeyeceğini ve işbu komitelerin metâlib-i siyâsiyyesi Bosna ve Hersek kıt'asının kemâ-kân taht-ı tâb'îyyet-i hazret-i pâdişâhîde bulunmak ve bir Müslümân vâli ile Hıristiyan bir mu'âvin veyâhûd bir Hıristiyan vâli ile Müslümân bir mu'âvin tarafından idâre olunmak üzere bir eyâlet-i mümtâze hâline ifrâğını istihsâlden ibâret bulunduğunu ve bir de muhâcirîn-i İslâmiyyenin yevmen fe-yevmen tekessürü Müslümânların Bosna ahâlîsinin hey'et-i mecmû'asındaki mikdâr ve nisbetlerini tenkîs ve bu ise Avusturya Hükûmeti'nin meslek-i hafî-i siyâsîsine tevâfuk eylemekde ve hükûmet-i mezkûrenin Bosna ve Hersek'den ahâlî-i islâmiyyenin kısm-ı a'zamını teb'îd ile yerlerine Katolik Hırvat ve Lehlileri iskân etmek emel ve arzûsunda bulunmakta olduğundan şimdilik ahâlî-i İslâmiyyenin men'-i muhâceretleri zımnında mürûr tezâkiri i'tâ etmemeleri

husûsunun süferâ-yı saltanat-ı seniyye ile Devlet-i Aliyye şebenderlerine emr ve tenbîhini Müslümân komitesi nâmına hükûmet-i seniyyeden ricâ ile hükûmet-i seniyyenin bu sûretle Bosna ve Hersek'de hukûk-ı İslâmiyyete azîm hizmet etmiş olacağını beyân eylediklerini ve mezkûr komite tarafından Viyana'da intişâr eden ba'zı ecnebî gazeteleri muhâbiri ile Avrupa'da münteşir muhtelif gazetelere ahîren irsâl olunan muhtıranın bir nüshası gönderildiğini mübeyyin Peşte Başşebenderliği'nden re'sen vârid olan 8 ve 14 Kânûn-ı Evvel sene [1]900 târîhlü ve üç yüz otuz beş ve doksan altı numaralı iki kıt'a tahrîrât ile melfûfunun tercümelere leffen arz u takdîm edilmiş ve keyfiyyet taraf-ı sâmi-i Sadâret-penâhiye de izbâr kılınmış olmağla emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 28 Ramazan sene 1318 ve
Fî 6 Kânûn-ı Sâni sene [1] 316

Hâriciye Nâzırı
Bende
Tevfik

BOA. Y.Mtv, nr. 210/109

- 38 -

*AVUSTURYA'NIN BASKILARINDAN KURTULMAK İSTEYEN BOSNA-
HERSEKLİLERİN İDARÎ BİR YAPIYA KAVUŞTURULMALARI
HAKKINDAKİ FORMÜLLERİ*

[Avusturya'nın, Bosna ve Hersek'deki nüfûzunu arttırmak için Müslümanları baskı yoluyla göçe zorlayarak boşalan mahallere Katolik Hırvat ve Lehleri yerleştirmeyi düşündüğü, Ortodoks ve Müslümanların oluşturdukları komitelerin ise; Bosna ve Hersek'te, Osmanlı Devleti'ne bağlı olmak şartıyla, Müslüman bir vali, Hıristiyan bir muavin veya Hıristiyan bir vali, Müslüman bir muavinin idaresi altında "Eyâlet-i Mümtâze" formülünü benimsedikleri hususunda Avrupa'daki muhtelif gazetelerde neşredilen muhtırayla ilgili olarak Peşte Başşebenderliği'nden gönderilen tahrirat sûretinin takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

7 L.1318 (28 Ocak 1901)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded

8 Kânûn-ı Evvel sene [1]900 târîhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden mevrûd mahremâne tahrîrâtın tercümesi sûretidir.

Bosnalı Müslümânlardan mürekkeb olarak burada akd-i ictimâ' eden komitenin müteneffizân âzâsından Mîr-i Alem Paşazâde Derviş Rüşdü ve Ali Firdevs beyler ahîren nezd-i âcizâneme gelerek "Gerek Avusturya Hükûmeti ve gerek imparator hazretleri nezdinde icrâ ettiğimiz teşebbüsâta rağmen hâl ü mevki'imiz aslâ kesb-i salâh etmedi. Müslümân komitesi metâlibini yalnız başına is'âf etdirmeğe muvaffak olamadığı cihetle bir hareket-i müştereke icrâsı hakkında Bosnalı Ortodokslardan müteşekkil komite tarafından ahîren vukû' bulan teklîfi kabûle mecbûrdur ve çünkü bu iki komite min haysü'l-mecmû' bir milyon iki yüz bin nüfûs ahâlînin vekîli olduğundan Avusturya Hükûmeti ahâlî-i merkûme tarafından izhâr olunan adem-i hoşnûdînin ba'zı muharrıkların eser-i tasnî'ât olduğunu artık iddi'â edemez. Fi'l-vâki' Bosna-Hersek ahâlîsinin sülûsânı dîn ü mezheb ve mekâtib ve emlâk ve arâzîlerine â'id husûsât için daha vasi' serbestî ve te'mînât-ı ciddiyye talep ediyorlar. Ortodoks komitesiyle Müslümân komitesinin efkâr ve makâsıdı beyninde hiçbir fark mevcûd değildir. Bunlar ba'zı metâlib-i siyâsiyye dermiyân edebilseler Bosna ve Hersek kıt'asının taht-ı tâbi'iyet-i hazret-i pâdişâhîde bulunmak ve bir Müslümân vâlî ile Hıristiyan bir mu'âvin veyâhud Hıristiyan bir vâlî ya Müslümân bir mu'âvin tarafından idâre olunmak üzere bir eyâlet-i mümtâze hâline ifrâğını talep eyleyeceklerdir. Bir de muhâcirîn-i İslâmiyye mikdârının yevmen-fe-yevmen tekessürü komitece bâ'is-i te'essüf oluyor. Çünkü bu muhâceret Müslümânların ahâlînin hey'et-i mecmû'asındaki mikdâr u nisbetlerini tenkîs etmekte ve bu ise Avusturya Hükûmeti'nin meslek-i hafî-i siyâsiyyesine tevâfuk eylemekdedir ve hükûmet-i mezkûre Bosna ve Hersek'den ahâlî-i İslâmiyyenin kısm-ı a'zamını teb'îd ile bunların yerine Katolik Hırvât ve Lehlileri iskân etmek emel ve arzûsundadır. Esbâb-ı meşrûhaya mebnî şimdilik Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesine mürûr

tezâkiri i'tâ etmemeleri zımnında süferâ-yı saltanat-ı seniyye ile şebenderlere evâmîr-i lâzime ısdârını taleb ve istirhâm etmenizi Müslümân komitesi nâmına olarak ricâ eyleriz. Bu sûretle Hükûmet-i Seniyye Bosna ve Hersek'de hukûk-ı İslâmiyyete azîm hidmet etmiş olur" me'âlinde idâre-i lisân eylemişlerdir.

Müslümân komitesi tarafından Viyana'da intişâr eden ba'zı ecnebî gazeteleri muhâbirleriyle Avrupa'da münteşir muhtelif gazetelere ahîren irsâl olunan muhtıranın bir nüshası leffen takdîm-i huzûr-ı âlî-i nezâret-penâhîleri kılındı, emr ü fermân.

* * *

Melfûf muhtıranın tercümesidir.

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi tarafından vukû'a gelen iğtişâsât hem ahâlî-i İslâmiyyenin umûr-ı mezhebiyyeleriyle mekteblerinin hâl-i esef-iştîmâline ve hem de me'murîn-i mahalliyyenin zirâ'at ve hırâsete müte'allık husûsâtı taht-ı intizâma almamakla beraber kendü hâlinde bulunan ahâlî-i merkûmeye karşı îkâ' eyledikleri mezâlim ve i'tisâfâtın münba'isidir. Mösyö "de Kalay"ın taht-ı idâresinde bulunan hükûmet-i mahalliye Müslümân vatan-perverlerinin kendü hâl-i esef-iştîmâllerini tensîk ve ıslâh için icrâ etdikleri kâffe-i teşebbüsâtı semeresiz bırakmağa çalışmışdır. Avusturya Hükûmeti'nin Berlin Mu'âhedenâmesinden bi'l-istifâde Bosna ve Hersek eyâletlerini taht-ı işgâle aldığı zamandan berü havâlî-i mezkûrede ta'kîb eylediği meslek-i politika Bosna ve Hersek'i zamîme-i memâliki etmek hakkındaki arzûsunu açıktan açığa irâ'e etmekde ve idâre-i merkeziyye ile me'murîn-i mahalliyyenin kâffe-i tedâbîr ve harekâtı dahi bu bâbdaki maksadı tebyîn etmekde olup ahâlînin hukûk-ı müktesebesiyile sa'âdet-hâli kat'an nazar-ı i'tbâra alınmıyor. Bosna ve Hersek ahâlîsi ayn-ı nesilden olmakla beraber mezâhib i'tibârıyla Müslümân, Ortodoks ve Katolik olmak üzere üç sınıfa münkasımdır. Akvâm-ı Balkâniyye indinde dîn ü mezhebin ne derece hâ'iz-i ehemmiyyet olduğuna vâkıf olan Avusturya Hükûmeti Müslümânlar ile Ortodoksların umûr-ı mezhebiyyelerine müte'allık husûsâtında son derece icrâ-yı nüfûz için mesâ'î-i mümkin sarf etmiş ve Mösyö "de Kalay"ın mücerred Müslümânlara karşı ta'kîb eylediği oldukça mâhirâne meslek-i politika ba'zı mertebe müntic-i muvaffakiyyet olmuşdur. Dîn-i mübîn-i İslâmın hâmî-i mu'azzam ve mufahhamı olan pâdişâh-ı âlem-penâh ve halife-i ma'delet-iktinâh efendimiz hazretleri umûr ve mesâ'il-i şer'iyenin rü'yet ve temşiyetini dâ'ire-i celîle-i Meşîhât-penâhîde mün'akid

Meclis-i Âlî-i Ulemâya tevdi' buyurmuş olduklarından Avusturya Hükûmeti Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin makâm-ı kudsiyyet- iştimal-i hazret-i hilâfet-penâhîye olan merbûtiyyet-i ma'neviyelerini taklîle ve mümkün olur ise kesre çalışmak bin sekiz yüz seksen iki senesinde Bosnasaray'da ulemâdan mürekkebe bir meclis teşkil ederek bu emel ve arzûsunu tamâmıyla hayyiz-i husûle îsâl eylemiştir. Bu meclis umûr-ı mezhebiyye ile mekâtibe müte'allik bi'l-cümle husûsâtda bütün Bosna ve Hersek Müslümânlarının merci'i olduğundan Avusturya Hükûmeti te'sîs ve ihdâs eylediği meclis-i mezkûr ma'rifetiyle Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibi üzerinde nüfûz-ı azîm i'mâl etmek ve bâlâda beyân olunduğu vechile ahâlî-i merkûmenin Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye olan bakıyye-i revâbitını sûret-i kat'iyede kesre eylemek arzûsundadır. Bosnasaray re'îs-i ulemâsının taht-ı riyâsetinde mün'akid ve dört a'zâdan mürekkebe olan mârrü'z-zikr meclis-i ulemânın re'îsi ve a'zâsı Mösyö "de Kalay" tarafından ta'yîn ve intihâb edildiği cihetle Bosna ve Hersek Müslümânlarının dîn ü mezheb ve mekâtibi hakkında hükûmetin el-hâletü-hâzihî icrâ-yı nüfûz etmekte olduğu âşikâr ve meclis-i mezkûrun bi'l-cümle Müslümânların tâbi' oldukları merkez-i mu'allâ-yı hilâfetden tamâmıyla müstakil bir hey'et olmasına mebnî ahâlî-i merkûme ile Dârü'l-Hilâfe beyninde mevcûd münâsebâtın ehemmiyyetden ârî bir hâlde kaldığı bedîdârdır. Taraf-ı hükûmetden keyfe me't-tefak nasb olunan re'îs-i ulemâ hükûmetin arzû ve evâmirine tamâmıyla münkâddır. Avusturya Hükûmeti Bosna ve Hersek Müslümânlarının dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâtın idâresini kendülerine terk ve havâle etmiş gibi görünerek niyyât ve makâsıdına bu sûretle takarrüb eylemiş ve hakikat-i hâlde ise me'murîn-i hükûmetin kâffesi vazifelerini makâsıd-ı âtiyelerinin te'mîn-i husûlü esâsına ibtinâ'en îfâ etmekte bulunmuşdur. Şu ahvâl-i meşrûha husûl-i matlaba kâfi addolunmadığından ahâlî-i İslâmiyyeyi tamâmıyla taht-ı nüfûzunda bulundurmak üzere hükûmet evkâf idâresine "Mü'essesât-ı Dîniyye ve Hayriyye" dahi müdâhele ederek bu maksada mebnî a'zâsı idâre-i merkeziyye tarafından müntehâb olmak üzere Bosnasaray'da bir Komisyon-ı Âlî-i Evkâf te'sîs etmiş ve mikdâr-ı senevîsi altı yüz bin frangı tecâvüz eden vâridât-ı vakfiyyeyi ele almıştır. Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyyesi mârrü'l-beyân meclis-i ulemâ ve Komisyon-ı Âlî-i Evkâf ma'rifetiyle Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâta vaz'-ı yed etmiş ve bunları keyfe-mâ-yeşâ tazyîk eylemekte bulunmuşdur.

Ulemâ ile mu'allimîn cümlesi me'mûrînin tavsiye veyâ adem-i teveccühleri te'sirâtına tâbi'dirler. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi miyânında bir takım bir

harekât-ı iğtişâşkârâne ser-nümâ-yı zuhûr olalıdan berü vukû'a gelen ahvâl hükm ü nüfûz-ı hükûmetin ne derece kavî olduğunu irâ'e ediyor. Harekât-ı iğtişâşkârâne müsebbiblerine temâyül gösterdiklerinden şüphe edilen mu'allim ve mürebbîlerin bilâ-rahm ü şefkat hizmetlerinden ihrâc olundular. Avusturya Hükûmeti dîn ü mezheb ve mekâtib-i İslamiyyeye müte'allik husûsâtı bu sûretle taht-ı nüfûzuna alarak Bosna ve Hersek ahâlî-i İslamiyyesinin mekteblerini tensîk ve ıslâh eylemelerine aslâ müsâ'ade etmediğini maksad-ı yegânesi bâlâda beyân olunduğu vechile ahâlî-i merkûmenin Der-sa'âdetle ya'nî metbû'-ı mufahham ve halîfe-i mu'azzamlarıyla olan râbitalarını bi'l-külliyeye kesr etmekden ibâret olduğunu açıktan açığa irâ'e ve isbât eylemiştir. Mekâtib-i umûmiyyenin tanzîm ve ıslâhı için hiçbir şey yapılmadığı gibi medâris, bir hâl-i esef-iştimâlde bulunuyor. Mekâtib-i ibtidâ'iyenin mikdârı gayr-ı kâfî ve sûret-i idâreleri gâyet fenâdır. Mü'essesât-ı âliyyeye gelince bunlar mücerred Hırvatlık fikrini neşr ve ta'mîm etmekde ve etfâl-i İslâmiyye umûr-ı dîniyye tadrîs etmekden ve müsta'id akâ'id mu'allimleri yetiştirmekden ibâret olan vazifelerini îfâ eylememektedirler. Macar gazetelerinin ekserîsi tarafından derc-i sahâ'if edildiği vechile Mösyö "de Kalay"ın taht-ı riyâsetinde bulunan hükûmet-i mahalliyye Bosna ve Hersek'de hâl-i hâzır-ı mezhebiyyeyi alâ-hâlihî terk etmek istemeyüp bunu Avusturya Katolik fikrinin ta'ammüm ve intişârı maksadıyla müretteb olan plâna tevîkan tebdîl ve tağyîr etmek niyetindedir. Hükûmet-i mezkûre Müslümânların dîn ü mezheb ve mekâtibine müte'allik husûsâtı ber-vech-i bâlâ rü'yet ve temşiyet etdiği gibi zirâ'at mes'elesini de ol vechile tesviyeye ibtidâr etmiş ta'bîr-i sahîh ile bu mes'ele de mukaddemâ hüküm-fermâ olan teşvîşâtı bir kat daha tezyîd eylemiştir. İşbu sûret-i tesviye ahâlî-i İslâmiyyeden olan ashâb-ı arâzîye â'id ormanların hükûmet menfa'atına olarak zabt ve müsâderesine ibtidâr olduğundan bunlar mu'âmelât-ı vâkı'aya karşı bess-i şekvâ etmişler ve mezkûr ormanlar üzerindeki hukûk-ı tasarrufiyyelerini müsbit bir takım evrâk ibrâzıyla bu bâbda bir çok şuhûd ikâme eylemişlerse de hükûmet-i mahalliyye inde'l-îcâb kendü tasavvurâtını sektedâr edebilecek müstakil ve ma'ahâzihî mütemevvil bir kısım Müslümân ashâb-ı emlâkin vücûdunu arzû etmediğinden bu misillü şikâyat ve müsted'iyâtın hiçbiri nazar-i dikkât ve i'tibâra alınmamıştır. Asıl maksad ashâb-ı arâzî ve erbâb-ı servet ve yesârdan olanları mahv u perîşân veyâ makâsıd-ı hükûmete muhâlefet ve mukâvemet edemeyecek derecede dûçâr-ı za'f etmektir. Bundan mâ'adâ hükûmet emlâk kıymetleri hakkında ashâb-ı arâzî beyninde kable'l-işgâl mütevellid olan i'tilâfî kıyem-i mezkûreyi muhâfaza maksadıyla değil fakat ashâb-ı arâzîden bulunan Müslümânları ızrâr için ihlâle teşebbüs etmiş ve fi'l-hakîka "emlâk kıymetleri" bin sekiz yüz doksan

yedi senesinde bu bâbda tanzîm olunan muhtıradaki dahi musarraha olduğu vechile işgâlden mukaddemki mikdârdan daha dûn bulunmuşdur. Bosna ve Hersek'de sâkin ahâlî-i İslâmiyye ile Ortodokslar bir kat daha ducâr-ı za'f ü perîşânî etmek için ashâb-ı arâzîden olan Müslümânlardan nez' olunan mahallere Alman ve Leh muhâcirîni iskân olunmuş ve bunların istikmâl-i esbâb-ı refâh ve sa'âdet-i mâddiyye ve ma'neviyyeleri emrinde kendilerine her dürlü teshîlât ve mu'âvenât ibrâz kılınmıştır. Hükûmet herşeyin kendi emel ve arzûsuna muvâfık bir şekl ü sûret kesb etdiğine kanâ'at hâsıl eylediğinden artık Katolik fikrinin ta'ammüm ve intişârına hasr-ı ihtimâm etmiş ve mekâtib-i ibtidâ'iyede etfâlin Hırvâdlık efkârı dâ'iresinde ta'lim ve terbiyesine etfâl-ı Müslimeyi gerek cebr ü şiddet ve gerek hıyel ü desâyis isti'mâliyle Katolik mezhebine idhâle tasaddî olunmuşdur. Ahvâl-i mesrûdenin Bosna ve Hersek'de kendi hissiyât ve milliyetlerini taht-ı tehdîde vaz' eylediğine kâni' olan Müslümânları şimdiki kıyâmdan maksadları bu kıt'ada emniyet-i müstakbelelerini ve terakkiyât-ı mâddiyyelerince bir esâs teşkiline hâdim olacak olan umûr-ı mezhebiyye ve ma'ârifce bir muhtâriyet istihsâlinden ibâretidir.

Peşte $\frac{15}{28}$ Teşrîn-i Sâni sene [1]900

Aslına mutâbıkdır

Bende

Şevket

*
* *

Bâb-ı Âli
Dâ'ire-i Hariciyye
Mektûbî Kalemî
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 14 Kânûn-ı Evvel sene [1]900 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 335 numaralı tahrîrâtın tercümesi sûretidir.

Bosna ve Hersek'de ahâlî-i Müslimenin ahvâline dâir 22 Teşrîn-i Sâni sene [1]900 târihlü ve iki yüz on iki numaralı tahrîrât-ı aliyye-i nezâret-penâhileri vâsıl-ı

dest-i tevkîr oldu. Birkaç günden beri Peşte'de bulunan Hâriciye nâzırı bu kerre avdet etmekle bu bâbda kendüsiyle sûret-i husûsiyyede görüşdüm. Müşârün-ileyh bâdî-i şikâyet olan ta'addiyâtın hâl-i hâzırdan hoşnûd olmayan ba'zı kesânın ihtirâ'ât-ı menfa'at-perestânesinden ibâret olduğunu ve bu gibi kesânın her yerde bulunacağını kat'iyen ifâde ve ahâlînin kısm-ı a'zamı idâre-i hâzıradan memnûn olup umûr-ı idâre ve adliyyeye müte'allik ba'zı ta'ahhüdâtdan dolayı mevcûdiyetleri taht-ı mecbûriyyetde bulunmayan kesândan mâ'adâ muhâceret etmek isteyenlere hükûmet-i mahalliyye tarafından aslâ îkâ'-ı müşkilât edilmediğini ilâve eyledi. Baron Kalay ahvâle alâ-vechi's-sihha kesb-i ittıla' etmek ve kendisine vukû' bulacak şikâyet hakkında icrâ-yı tahkîkât eylemek üzere eyâletinde devre çıkmıştır. Emr u fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Aslına mutâbıkdır

Bende

Şevket

*
* *

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Mektûbî Kâlemi

Aded

2885

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Travnik eşrâfindan Mîr-i Alem Pâşâ-zâde Derviş Rüşdi Bey'in Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesinin dûçâr oldukları mezâlim hakkında vukû' bulan ifâdâtı hakkında Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'âr-ı ma'rûzu üzerine şeref-sâdır olan ve Mâbeyn-i Hümâyûn Başkitâbet-i Celilesi'nden bâ-tezkire-i husûsiyye nezâret-i çâkeriye teblîğ olunan irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhi mantûk-ı münîfince ahâlî-i merkûmeden muhâceret arzûsunda bulunanların teshîl-i mesâlihi esbâbının istihsâli

hakkında sebk eden vesâyâya cevâben bu bâbda sûret-i husûsiyyede görüşdüğü Avusturya Hâriciye nâzırının bâdi-i şikâyet olan ta'addiyâtın hâl-i hâzırdan hoşnûd olmayan ba'zı kesânın ihtirâ'ât-ı menfa'at-perestânesinden ibâret bulunduğunu bu gibi kesânın her yerde bulunacağını kat'iyyen ifâde ve ahâlînin kısm-ı a'zamı idâre-i hâzıradan memnûn olup umûr-ı idâre ve adliyyeye müte'allik ba'zı ta'ahüdâtdan dolayı mevcûdiyetleri taht-ı mecbûriyetde bulunan kesândan mâ'adâ muhâceret etmek isteyenlere hükûmet-i mahalliyye tarafından aslâ îkâ'-ı müşkilât edilmediği ilâve eylediğini ve Baron de Kalay'ın ahvâle alâ-vechi's-sihha kesb-i ittilâ' etmek ve kendüsine vukû' bulacak şikâyet hakkında icrâ-yı tahkîkât etmek üzere eyâletde devre çıkmış olduğunu mutazammın Viyana sefiri atûfetlü beyefendi hazretlerinden cevâben ve mûmâ-ileyh Derviş Rüşdî Bey'le Ali Firdevs Bey'in ahîren şebenderhâneye bi'l-mürâca'a bu husûsda gerek Avusturya Hükûmeti ve gerek haşmetlü Avusturya imparatoru hazretleri nezdinde icrâ eyledikleri teşebbüsâtın semeresi görülemeyerek hâl ve mevkî'in kesb-i salâh etmediğinden ve Müslümân komitesinin yalnız başına metâlibini is'âf etdirmeğe muvaffak olamayacağından bir hareket-i müştereke icrâsı hakkında Bosnalı Ortodokslardan müteşekkil komite tarafından ahîren vukû' bulan teklîfi kabûle mecbûr olduğunu ve iş bu iki komite min-haysü'l-mecmû' bir milyon iki yüz bin nufûs ahâlînin vekîli olduğundan Avusturya Hükûmeti'nin ahâlînin adem-i hoşnûdîsi ba'zı muharriklerin eser-i tasnî'i olduğunu artık iddi'a edemeyeceğini ve işbu komitelerin metâlib-i siyasiyyesi Bosna ve Hersek kıt'asının kemâ-kân taht-ı tâbî'iyet-i hazret-i pâdişâhîde bulunmak ve bir Müslümân vâli ile Hıristiyan bir mu'âvin veyâhud bir Hıristiyan vâli ile Müslümân bir mu'âvin tarafından idâre olunmak üzere bir eyâlet-i mümtâze hâline ifrâğını istihsâlden ibâret bulunduğunu ve bir de muhâcirîn-i İslâmiyyenin yevmen-fe-yevmen tekessürü Müslümânların Bosna ahâlîsinin hey'et-i mecmû'asındaki mikdâr ve nisbetlerini tenkîsi ve bu ise Avusturya Hükûmeti'nin meslek-i hafî-i siyâsîsine tevâfuk eylemekde ve hükûmet-i mezkûrenin Bosna ve Hersek'den ahâlî-i İslâmiyyenin kısm-ı a'zamını teb'îd ile yerlerine Katolik Hırvât ve Lehlileri iskân etmek emel ve arzûsunda bulunmakda olduğundan şimdilik ahâlî-i İslâmiyyenin men'-i muhâceretleri zımnında murûr tezâkiri i'tâ etmemeleri husûsunun süferâ-yı saltanat-ı seniyye ile Devlet-i Aliyye şebenderlerine emr ve tenbîhini Müslümân komitesi nâmına Hükûmet-i Seniyye'den ricâ ile Hükûmet-i Seniyye'nin bu sûretle Bosna ve Hersek'de hukûk-ı İslâmiyyete azîm hizmet etmiş olacağını beyân eylediklerini ve mezkûr komite tarafından Viyana'da intişâr eden ba'zı ecnebî gazeteleri muhâbirleri ile Avrupa'da münteşir muhtelif gazetelere ahîren irsâl olunan muhtıranın bir nüshası gönderildiğini mübeyyin Peşte

Başşehbenderliği'nden re'sen vârid olan 8 ve 14 Kânûn-ı Evvel sene [1]900 târîhlü ve üç yüz otuz beş ve doskan altı numaralı iki kıt'a tahrîrât ile melfûfunun tercümeleeri leffen arz u tesyîr edilmiş olmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Ramazan sene 1318

ve

Fî 6 Kânûn-ı Sâni sene [1]316

Hariciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*
* *
*

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Divân-ı Humâyûn

1169

Travnik eşrâfından Mir-i Alem Paşazâde Derviş Rüşdî Bey'in Bosna ve Hersek ahâlî-i müslimesinin dûçâr oldukları mezâlim hakkında vâki' olan ifâdâtına dâ'ir Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'ârı üzerine ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne ahâlî-i merkûmeden muhâceret arzûsunda bulunanların teshîl-i mesâlihi esbâbının istihsâlini mutazammın sebk eden teblîgâta cevâben muhâceret etmek isteyenlere hükûmet-i mahalliyyece mûmâna'at olunmadığına ve ol bâbda ba'zı ifâdâta dâ'ir sefâret-i müşârün-ileyhâdan ve Bosnalı Müslümânlardan mürekkebe Peşte'de ictimâ' eden komite â'zâsından ba'zılarının beyânâtını ve mezkûr komite tarafından Avrupa'da münteşir ecnebî gazetelerine gönderilen muhtıranın bir nüshâsının irsâl kılındığını hâvî Peşte Başşehbenderliği'nden gelen müharrerât sûret-i mütercemeleri Hâriciye Nezâret-i Celilesi'nin tezkiresiyle beraber arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 17 Şevval sene [1]318

Fî 25 Kânûn-ı Sâni sene [1]316

Sadr-ı a'zam

Rıf'at

BOA.Y.A.Hus, nr. 413/8

- 39 -

RAGÜZA BAŞŞEHBENDERİNİN BOSNA-HERSEKLİ MÜSLÜMANLAR
HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

[Bosna-Hersek'deki Müslüman ahalinin, durumları düzeltilip himâye edilerek göçden vazgeçirilmelerinin Osmanlı Devleti'nin siyasî menfaatlerine uygun düşeceği hususunda Ragüza Başşehbenderliği'nden gönderilen tahrirat tercümesinin takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

26 Za. 1318 (17 Mart 1901)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 20 Şubat sene [1]901 târihiyle Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 40 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Muhâcirîn-i İslâmiyye'nin Memâlik-i Şâhâne'ye kabûlü ve hicrete teşvîki evvelâ dûçâr oldukları i'tisâfât ve fakr u sefâlet ilcâsıyla hissiyât-ı fütüvvet-mendâne-i mihmân-nüvâzanemize mürâca'at eden Müslümânlara melce' irâ'esiyle ıslâhı ahvâlleri ve sâniyen Memâlik-i Şâhâne'nin tezyîd-i nüfûs ve Hükûmet-i Seniyye ve millet-i Osmâniyyece husûl-i menâfi' i intâc edecek sûretde tevfir-i kuvve-i inbâtiyesi maksadına mübtenîdir. Muhâcirîn hakîkaten işe yarar âdemler oldukları ya'ni aslâ Memâlik-i Şâhâne aksâmından bulunmamış veya Devlet-i Aliyye'den tamâmiyle fekk-i irtibât etmiş bir memleketden vürûd etdikleri takdîrde muhâceret pek müfîd ise de Bosna ve Hersek hakkında iş bu merkezde değildir. Çünkü eczâ-yı Memâlik-i Şâhâne'den ma'dûd olan bu iki eyâlet muvakkaten ecnebî bir devletin taht-ı işgâlinde

bulunup bu kıt'adaki Müslümânlar ise memleketi Devlet-i Aliyye'ye rabt eden bir rişte-i kaviyye hükmündedir ve Saltanat-ı Seniyye'nin şu iki eyâlet-i mühimmedeki bütün hüküm ve nüfûzu ve kıt'a-i mezkûrenin yeniden taht-ı temellük-i Devlet-i Aliyye'ye girmesi ümîdi şu râbıtada mündemicedir. Bosna ve Hersek'deki Müslümânlar ise gerek mikdâr-ı nüfûs ve ittihâdça ve gerek millet-i İslâmiyyenin hasâ'isinden olan sıdk ü diyânetçe kıt'a-i mezkûrede gâyet kavî ve mühim bir unsûr mesâbesinde olup Bosna ve Hersek'de mecmû' ahâlînin sülüsünü teşkîl etmekte ve cümlesi zât-ı akdes-i hazret-i hilâfet-penâhîye sadâkatda müttehid ve dîn ü millet uğrunda fedâ-yı câna müheyâyâ takrîben dört yüz bin nüfûsa bâliğ olmaktadır. Binâ'en-aleyh Bosna ve Hersek Müslümanları taklîlden ziyâde tezyîdi icâb eder. Mühim bir kuvvet ve havâlî-i mezkûrece Devlet-i Aliyye'nin idâme-i nüfûz ve mevcûdiyyetini kâfil bir unsur teşkîl ediyorlar. Halbuki işbu iki eyâletdeki muhâcirîn son seneler zarfında şâyeste-i endîşe bir derecede tekessür etmiş olup bin dokuz yüz senesi zarfında muhâcirînin mikdârı dört bin â'ilede yirmi bin nüfûsa ve andan evvelki seneler zarfında mecmû' Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyesinin sülüsü derecesine bâliğ olmuştur. Binâ'en-aleyh Bosna ve Hersek kıt'asında vatan-ı azîzin idâme-i hükm ve nüfûzuna hâdim olan ahâlî-i İslâmiyyenin hiss olunur mertebede tenâkus etmesini men'e sâlih tedâbire tevessül olunması derece-i vucûbda olduğu i'tikâdındayım. Fikr-i âcizânemce Bosna ve Herseklilere şu fikrin telkîni muvâfık-ı akl u hikmet olup her hâlde kendülerinin muhâceretden ferâgata sevk ve imâle eylemesi ve hakîkaten muhtâc-ı mu'âvenet olan Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesinin vesâit-i muslihâne ve müsâlemet-perverâne ile ıslâh-ı ahvâl-i müşkilât-iştîmâline kâbil olduğu takdîrde çalışılması mûcib-i menâfi'dir. Suver-i hasene ile ve Avusturya ile mevcûd münâsebât-ı dostânemiz asla ihlâl edilmeksizin Bosna ve Hersek Müslümanlarının bi'l-vâsıta himâyesi ve hukûklarından istifâde etmelerinin ve idâre-i ecnebiyye tahtında daha müsterihâne imrâr-ı hayât eylemelerinin te'mîni kâbidir. Mezkûr iki eyâlet ahâlî-i İslâmiyyesinin hal-i hâzırı ile bi'n-nisbe ıslâh-ı halleri için fikr-i kâsırânemce ittihâzı icâb eden tedâbir hakkında an-karîb huzûr-ı âlî-i âsafânelerine bir lâyhâ-ı mufassala takdîm edeceğim. Bu cür'etim memâlik-i ecnebiyyede bulunan her bir me'mûrun müşâhedât-ı vâkı'a ve mülâhazât-ı siyâsiyyesini hükûmet-i metbû'asına arz etmesi cümle-i vezâ'ifinden olduğunu bilmekliğimden neş'et ediyor. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
3

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna ve Hersek kıt'alarındaki ahâl-i Müslimenin Hükûmet-i Seniyye'nin menâfi'-i siyâsiyyesine hâdim bir unsur-ı kavî ve mühim olduğu cihetle bunların ıslâh-ı ahvâliyle muhâfaza-yı hukûkları ve himâyeleri esbâbının sûret-i hasenede istihsâliyle men'-i muhâceretleri mucib-i fâ'ide olacağı hakkında ba'zı ifâdât ve mütâla'âtı hâvî Ragüza Başşehbenderliği'nden bu kere ahz olunan 20 Şubat sene [1]901 târîhli ve kırk numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen arz ve tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 19 Zi'l-kâ'de sene [1]318

ve

Fî 25 Şubat sene [1]316

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedi-i Dîvân-ı Hümayûn
1358

Bosna ve Hersek kıt'alarındaki ahâl-i Müslimenin Hükûmet-i Seniyye'nin menâfi'-i siyâsiyyesine hâdim olacakları cihetle ıslâh-ı hâlleriyle himâyeleri esbâbının istihsâliyle men'-i muhâceretleri mucib-i fâ'ide olacağı hakkında ba'zı mütâla'âtı hâvî Ragüza Başşehbenderliği tahrîrâtı tercümesinin gönderildiğine dâ'ir Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 26 Zi'l-kâ'de sene [1]318

Fî 4 Mart sene [1]317

Sadr-ı a'zam

BOA. Y.A. Hus, nr. 413/134

- 40 -

*AVUSTURYA'NIN BOSNA-HERSEK'TEKİ MÜSLÜMANLARA KARŞI
YÜRÜTTÜĞÜ ASİMİLASYON FAALİYETLERİ VE BUNA KARŞI
ALINMASI GEREKEN TEDBİRLER*

*[Avusturya Hükûmeti'nin Bosna-Hersek'te Müslüman, Slav ve Katolik cemaatleri arasına nifak tohumları atarak ortalığı karıştırdığı; Müslümanlar üzerinde istediği sonucu elde edemeyince mal ve namuslarına tecavüzde bulunup, ibadetlerini engelleme gibi usullerle halkı göçe zorladığı; bu duruma karşı, müftü ve ulemâ reislerinin Müslüman halk tarafından seçilmesi, Osmanlı Devleti tarafından buralara memur gönderilmesi, mektepler açılarak Müslüman çocuklara dinî kaidelerin ve Osmanlı dilinin öğretilmesi ve Boşnak çocuklarının Osmanlı memleketlerindeki okullara kabul edilmesi gibi, Bosna-Hersek Müslümanlarını himaye edici tedbirler alınması gerektiğine dair Ragüza Başşehbenderliği'nden gönderilen **tahriratın tercümesi.**]*

18 Z. 1318 (8 Nisan 1901)

Bâb-ı Âfî**Tercüme Odası****Numara****89****Tarih**

Fî 26 Mart sene 1317

[Hulâsa:] *Bosna Hersek ahâlî-i*

İslâmiyyesi'nin ahvâline ve bunlar hakkında ittihâz buyurulması lâzım gelen tedâbîre dâir.

Makâm-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâya 21 Mart sene [1]901 târihiyle Ragüza Başşehbenderliği'nden 1 numaralı ve Hâriciye Nezâreti'ne 20 Mart sene 1901 târihiyle kezâlik Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 42 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi eyâlet-i mezkûrenin Devlet-i Aliyye ile bir râbitası olduğu gibi her ân şân-ı Hükûmet-i Seniyye'yi i'lân ve izhâra âmâde bulunmaktadırlar. Ahâlî-i merkûme Avusturya'ya karşı dehşetli bir kuvvet olup hükûmet-i müşârün-ileyhâ Bosna ve Hersek'i ile'l-ebed pençe-i tahakkümünde tutmak için bu ahâlîyi ya kendine celb etmek veyâhûd mahv eylemek şıklarından birini ithiyâra mecbûrdur ve dâ'imâ ta'kîb ettiği politika da budur.

Avusturya Hükûmeti evvel emirde şikkı-ı evveli ihtiyâr ile ahâlî-i İslâmiyyeyi kendine celbe ve beynerine fesâd-ı ahlâk ve şikâk u nifâk tohumları ekmeğe çalışmıştır. Bunun için bir çok misyonerleri eyâlât-ı mezkûreye sevk ve idhâl ile istikbâlen efrâd-ı milleti teşkîl edecek olan zükûr ve inâs etfâl-i Müslîmîni celb ederek ve bunlara fikr-i Nasrâniyyeti ve Avusturya milliyetini ve Devlet-i Aliyye hakkında hiss-i adâveti telkîn etmek ümîdiyle mektepler küşâd etmiş ve makâm-ı mu'allâ-yı Hilafet-i Uzmâ'ya sâdik ve nâmûskâr rü'esâ-yı ilmiyyeyi me'mûriyyetlerinden dūr ederek yerlerine Avusturya'nın hüküm ü nüfûzunu tervîc ve efkâr ve âmâline hizmet eylecek bir takım müfsid, menfa'at-perest harîs kimseler ta'yîn eylemiş ve ahâlî beynine ilkâ-yı tohm-ı fesâd etmek ve hükûmetin hafiyen tertîb eylediği hıyel ve desâyis enzâr-ı umûmiyyeden setr ve ihfâ ile bunları Avusturyaca mûcib-i şân ü şeref olacak bir renk ve şekilde göstermek için bir takım âdî gazetecilere bezl-i sahâbet eylemiştir. İşte Avusturya Hükûmeti'nin mesleği "Bir kavmi pençe-i tahakkümde tutmak için tefrikaya düşürmelidir." kâ'ide-i siyâsiyyesine istinâden bâlâda zikr ü beyân olunan vesâ'it ve efrâd-ı ahâlîden bir takımını diğerlerine karşı sûret-i gayr-ı muhikkada himâye ve iltizâm etmek gibi tedâbîr ile Bosna ahâlîsi beynine ilkâ-yı nifâk u şikâk etmekden ibâretdir. Avusturya'nın bu politikası Bosna ve Hersek'de mütemekkin Müslümân, Slav ve Katolik cemâ'atleri beynine tefrika düşürmüş ise de ahâlî-i İslâmiyyece aksi te'sîr husûle getirmiş ve yalnız hırs u tama' damarları Avusturya Hükûmeti tarafından tatmîn olunarak Devlet-i Aliyye'nin nüfûz u satvetine ve mezhebdaşlarıyla hemşehrîlerine karşı isti'mâl edilen ba'zı eşhâs-ı kalîle müstesnâ olmak üzere ahâlî-i merkûmenin ittihâd ü ittifâkına hizmet eylemiştir. Ahâlî-i İslâmiyye emniyet ve âsâyişlerini tehlikede,istirâhat ve namûs ve dînlerini taht-ı tehdîdde görerek ittihâd u ittifâk ile kendilerini takviyeye ve Devlet-i Aliyye'ye ve daha ziyâde kesb-i irtibâta çalışmağa ihtiyâc his etmişlerdir. Binâ'en-aleyh ahâlî-i İslâmiyye'nin kuvvetleri eskisinden ziyâde artmış ve fakat hâl-i sefâlet-iştimâlleri de o nisbet de iştidâd eylemiştir. Avusturya Hükûmeti ahâlî-i merkûmeyi celb etmek ve üzerlerinde icrâ-yı tahakküm eylemek kâbil olmadığını görünce tebdîl-i fikr ile bunları

mahv u nâbud etmeğe veya hicrete sevk ve icbâr eylemeğe karâr vermiş ve haklarında şiddetle icrâ-yı mezâlim ve i'tisâfâta başlamışdır ki ahâlî-i merkûmenin ne cân u mâlları ne de ırz u nâmûsları artık taht-ı te'minde değildir. Bunlar ale'd-devâm envâ'-ı tazyîkât ve ta'arruzâta dûçâr olmakda, mâlları gasb ve sirket edilmekte ve mütecâsirlere hakkında hiçbir cezâ tertîb olunmamaktadır. Ahâlî-i İslâmiyye'ye â'id evkâf zabt ve müsâdere edilmiş arzâileri cebren gasb olunmuş, ticâretleri gaddârâne bir sûrette ellerinden alınmış, san'atları mahv u ifnâ kılınmış, kızları kaldırılmış, â'ilelerinin ırz u nâmûsu leke-dâr edilmişdir. Hükûmete bess-i şekvâya cür'et edecek olurlarsa sû-i mu'âmelâta giriftâr ve mahkûmiyete dûçâr edilmektedirler. Dîn ü mezheplerine gelince ahâlî-i merkûme alenen ibâdet edememekde olup ulemânın icrâ-yı va'z u nasâyih ile ta'lîm ü telkîn-i akâ'id-i dîniyye etmelerine ve e'immenin cevâmî'-i şerîfede nâm-ı nâmî-i hazret-i Hilâfet-Penâhîye hutbe kırâ'at eylemelerine müsâ'ade olunmamaktadır. Etfâl-i Müslimîn cebren mekâtib-i Hıristiyanîyye'ye alınarak orada her ne kadar terk-i İslâmiyyete icbâr edilmiyorlar ise de kilise âyînine ve Katoliklerin akâ'id-i mezhebiyyeye dâ'ir olan derslerine iştirâke mecbûr tutulmaktadır. Ve'l-hâsıl Bosna ve Hersek İslâmları ya denâ'et-kârâne bir sûrette dîn ü mezheb ve milliyetlerini ve pâdişâh-ı akdes ve a'zamlarını terk ve ferâmûş veya bi'l-cümle hukûk-ı medeniyeden mahrûmiyyet ile Avusturya'nın mezâlim u i'tisâfâtına tahammül etmeğe yâhûd mesken ve me'vâlarını ebediyyen terk eylemeğe (ki bu sûret de Avusturya kendini anlardan kurtulmuş add ediyor) mahkûm bulunmaktadırlar.

İşte Bosna ve Hersek Müslümânlarının giriftâr oldukları hâl ü pür-melâl şu vechile olup zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhînin bu hâlin devâmına ve ahâlî-i İslâmiyye'nin bunca meşâkk u mezâhim ve sefâlet altında ezilmelerine bir vechile kâ'il ve râzı olmayacakları bî-gümândır. Şehriyârî âlî-tebâr efendimiz hazretleri beş yüz seneden beri Avrupa'ya karşı hudûd-ı hâkânî[yi] muhâfaza etmiş ve Devlet-i Aliyye'nin en benâm ahâlîsini teşkîl eylemekte bulunmuş olan yarım milyon tebe'a-i sâdıka-i şâhanelerinin kûşe-i nisyânda âh u enîn ile mahv-ı tebâh olmasına meydân vermeyecekleri derkârdır. Velînimet-i bî-minnetimiz şevket-me'âb efendimiz hazretleri tebe'a-ı şehriyârîlerinin eb-i müşfiki, bî-çâregânın hâmî-i yegânesi, zulm-dîdegânın melce' ve penâhı olduklarını enzâr-ı cihânda isbât buyurmuş olduklarından sebep-i felâketleri mâdâme'd-dünya kemâl-i sıdk u ubûdiyyetle tâbi'iyet-i müstevcibü'l-mefharet-i şehriyârîlerinde bulunmak husûsundaki emellerinden ibâret olan şu bî-çâregânı sâ'ika-i ye's u fütûrla bir takım harekât-ı şedîde ikâ'ına mecbûr

olmadan yed-i mü'eyyid-i veliyyü'n-ni'âmîleriyle tahlîs buyuracakları der-kârdır. Ne kadar mutî' ve halîm olsalar ye's u fütûrun derece-i müntehâsına gelince gördükleri zulm ü i'tisâfa karşı kıyâm edecekleri ve bunun üzerine ahvâlin bir kat daha kesb-i vehâmet eyleyeceği tabî'dir. Bu hâl Balkan şibh-i cezîresinin cevânib-i erba'asını ateş içinde bırakacaktır. O zamân bi't-tab' Hükûmet-i Seniyye işe müdâhele ve teskîn-i kıyâma teşebbüs edecek ise de vakit geçmiş bulunacaktır. Halbuki el-yevm hâlife-i akdes ve a'zam efendimiz hazretlerinin yalnız bir sözleri âhâlî-i merkûmenin girdâb-ı felâketden tahlîsine ve derece-i nihâyeye gelmiş olan ye's u fütûrları sâ'ikasıyla kıyâm etmelerini ve büyük büyük felâketlerin vukû'unu men'e kâfidir. Hâl-i hâzır Avusturya ile bu bâbda netîcesi bir i'tilâf-ı dostâneye müncer olacak müzâkerât-ı müsâlemet-perverâneye girişmeğe pek müsâ'iddir. Fikr-i kâsırâneme nazaran serd ü beyân olunacak metâlibin en mühimmi olarak ber vech-i âtî iki şey ya'nî **evvelâ**; umûr ve mesâlih-i dîniyenin ashâb-ı iktidâra tevdi'i müftî ve re'îsü'l-ulemâların dârü'l-hilâfet-i aliyyeden i'zâmı veya hiç olmazsa zât-ı akdes-i hazret-i hilâfet-penâhînin tasdik u muvâfakat-ı hümâyûnlarıyla bi'z-zât ahâlî-i İslâmiyye tarafından ve ulemâ-yı memleket miyânından intihâbı ve **sâniyen**; zulm-dîdegânın melce' ve mürâca'atgâhı olmak ve tebe'a-i şâhâneyi sahâbet ve himâye eylemek ve me'mûrîn-i mahalliyye ile bi'l-i'tilâf şân ü şeref-i Hükûmet-i Seniyye'yi teşyîd ve muhafazaya ve tebe'a-i şehriyârînin esbâb-ı refâh ve sa'âdetini ve nâ'il-i ni'met-i adâlet olmalarını te'mîne çalışmak vazîfesiyle mükellef olmak üzere Hükûmet-i Seniyye cânibinden Bosna ve Hersek eyâlâtına selâhiyet-i vâsi'ayı hâ'iz bir me'mûrun ta'yîni husûsları teklîf buyurulmalıdır. Şâyet ba'zı esbâb-ı mâni'aya mebnî bu cihet kâbil olmaz ise hiç olmazsa Bosna ve Hersek'e en yakın mahalde bulunan Devlet-i Aliyye me'mûruna eyâlât-ı mezkûre ahvâline nezâret ve inde'l-îcâb hukûk-ı mağdûrîni himâye ve vak' u haysiyet-i Saltanat-ı Seniyyeyi muhafaza vazîfesinin tevdi'i lâzimedendir. Avusturya Hükûmeti, Devlet-i Aliyye'nin kendi toprağındaki tebe'asını himâye ve ni'met-i adâletten müstefîd etmek ve hukûk u dîn ü mezheblerine ri'âyet edilmesini te'mîn eylemek ve'l-hâsıl bi'z-zât kendi şân u satvetini gözetmek maksadıyla vukû' bulacak böyle bir teşebbüsünü pek muhikk ve Hükûmet-i Seniyye'nin hakk-ı sarîhi nazarıyla telâkkî etmekden başka bir şey yapamaz Mektebler te'sîsi ile şubbân-ı Müslimîne akâ'id-i dîniyye ve lisân-ı Osmânî ta'lîm ve tadrîs etmek üzere eyâlât-ı mezkûreye oldukça çok ve fakat tadrîcî bir sûrette müderrisîn ve mu'allimîn-i Osmâniyye i'zâmı ve gerek hicret eden gerek Bosna ve Hersek'de ihtiyâr-ı ikâmet eyleyen Boşnak çocuklarının pâ-yi taht-ı Saltanat-ı Seniyye ile vilâyât-ı şâhânedeki leylî ve nehâfî mekâtib-i i'dâbiyyeye meccânen ve bi's-suhûle kabûlü dahi ittihâzı îcâb eden tedâbîr-i

hasene cümlesindedir. Bâlâda arz olunan tedâbîr ile itnâb-ı makâlden ihtirâzen burada zikr u ta'dâdından ictinâb eylediğim daha bir çok tedâbir ve vesâ'it-i sâ'ire Bosna ve Hersek Müslümânları'nın dîn u mezheplerini ve memleketlerindeki hâl u mevkî'lerini takviye ve muhâceret ve mihen u meşâkdan kurtulmalarını te'mîn ile makâm-ı celâl-i Hilâfet-i Uzmâ'ya olan merbûtiyet ve ubûdiyyetlerini teşyîde hizmet edecek ve metbû'-ı mufahham ve mu'azzamımız eb-i eşfak u erhâmımız efendimiz hazretlerinin nâm-ı nâmî-i hümâyûnlarının dâ'imâ lisân-ı tahmîd u sitâyîşle yâd edildiğini ve şân u satvet-i Devlet-i Aliyyeleri'nin tezâyüd ve te'âlî eylediğini ve sâye-i adâlet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîlerinde kemâl-i sıdk u ubûdiyyetle müstezill-i emn ü emân olan bi'l-cümle tebe'a-ı şâhânelerinin bahtiyârı ve sa'âdet-i hâlini müşâhede buyurmak husûsundaki arzû-yı şehenşâhîlerinin kısmen husûlüne bâ'is olmuş olacaktır. Emr ü fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 92-99

- 41 -

*BOSNA-HERSEKLİ MÜSLÜMANLARIN GÖÇ ETMEMELERİ İÇİN
ALINACAK TEDBİRLER*

[Bosna ve Hersek Müslümanlarını, mal ve yurtlarını terkedip göçe zorlayan nedenlerle, bunların vatanlarında ikametlerini sağlamak için ne gibi tedbirler alınması gerektiğine dair Ragüza Başşehbenderliği'nden alınan tahrirat tercümesinin takdim edildiği hususunda Sadâret tezkiresi.]

22 M.1319 (11 Mayıs 1901)

Numarası : 11

Târîhi : 22 Muharrem sene [1]319

29 Nisan sene [1]317

Hâriciye Nezâreti Celîlesi'ne

Bosnak ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesini terk-i dâr ü diyâr ile ihtiyâr-ı meşâkk u mihen-i hicrete mecbûr eden esbâbdan bahs ile bunların vatanlarında ikâmetlerini te'mîn için ne gibi vesâ'it ve tedâbîre mürâca'at lâzım geleceğine ve ol bâbda ba'zı ifâdât ve mütâla'âta dâir Ragüza Başşehbenderliği'nden alınan tahrîrâtın sûret-i mütercemesi leffen irsâl-ı sây-i devletleri kılınmağla, me'âline nazaran îcâbının ilâve-i mütâla'a-i devletleriyle iş'ârına himmet buyurmaları sıyâkında tezkire

Ber-mûceb-i işâret-i hazret-i müsteşârî

BOA. A. MTZ. BN nr. 1/12

- 42 -

*AVUSTURYA'NIN BOSNA-HERSEK'TEKİ MÜSLÜMAN VARLIĞINI
YOK ETME FAALİYETLERİNE KARŞI TEDBİR ALINMASI İSTEĞİ*

*[Avusturya'nın, işgal ettiği Bosna-Hersek'teki Müslümanları kendi tarafına çekmek amacıyla; önce, eğitim ve misyonerler vasıtasıyla Hıristiyanlaştırıp, aralarına tefrika sokarak, emellerine hizmet edecek menfaat-perest kimseleri ilmî görevlere getirme yolunu denediği, bundan bir sonuç alamayınca Müslüman varlığını ortadan kaldırmak için emlâk ve arazilerine el koyma, Katolik kilisesi âyinlerine katılmaya zorlama ve ibâdet yasağı koyma gibi bahanelerle göçe zorladığı, bu zorlamaların Müslümanların birlik ve beraberliklerini daha da arttırdığı, fakat bu kez aralarında sefaletin kol gezdiği, ırz ve namuslarının zedelendiği, büyük zulüm ve haksızlıklara maruz kalındığı; içinde bulunan durumdan kurtulmak için Osmanlı Hükûmeti'nin Avusturya'ya karşı Müslümanların hak ve hukukunu koruma yolunda girişimde bulunması, ayrıca çocukların eğitim ve öğretimi için öğretmenler ve din adamları gönderilmesine dair Ragüza Başşehbenderliği'nden gönderilen tahriratın takdimi hakkında Hariciye Nezâreti **tezkiresi.**]*

24 M. 1319 (13 Mayıs 1901)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye**Tercüme Odası****Aded**

Hâriciye Nezâreti'ne 20 Mart sene [1]901 târihiyle Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 42 numaralı tahrirâtın tercümesidir.

Bosna ve Hersek ahâli-i İslâmiyyesi eyâlet-i mezkûrenin Devlet-i Aliyye ile bir râbitası olduğu gibi her ân şân-ı Hükümet-i Seniyye'yi i'lân ve izhâra âmâde bulunmaktadırlar. Ahâlî-i merkûme Avusturya'ya karşı dehşetli bir kuvvet olup hükümet-i müşârü'n-ileyhâ Bosna ve Hersek'i ile'l-ebed pençe-i tahakkümünde tutmak için bu ahâliyi ya kendine celb etmek veyâhûd mahv eylemek şıklarından birini ihtiyâra mecbûrdur. Ve dâ'imâ ta'kib etdiği politika da budur. Avusturya Hükümeti evvel emirde şikk-ı evveli ihtiyâr ile ahâlî-i İslâmiyyeyi kendine celb ve beynlerine fesâd-ı ahlâk ve şikâk ve nifâk tohumları ekmeğe çalışmıştır. Bunun için bir çok misyonerleri eyâlât-ı mezkûreye sevk ve idhâl ile istikbâlen efrâd-ı milleti teşkil edecek olan zükûr ve inâs, etfâl-i Müslimîni celb ve bunlara fikr-i Nasrâniyyeti ve Avusturya milliyetini ve Devlet-i Aliyye hakkında hiss-i adâvâtı telkîn etmek ümidiyle mektebler küşâd etmiş ve makâm-ı mu'allâ-yı Hilâfet-i Uzmâ'ya sâdık ve nâmuskâr rüesâ-yı ilmiyyeyi me'mûriyetlerinden dûr ederek yerlerine Avusturya'nın hüküm ü nüfûzunu tervîc ve efkâr ve âmâline hidmet eyleyecek bir takım müfsîd menfâ'at-perest harîs kimseler ta'yin eylemiş ve ahâlî beynine ilkâ-yı tohm-ı fesâd etmek ve hükümetin hafiyen tertîb eylediği hıyel ve desâyisi enzâr-ı umûmiyyeden setr ü ihfâ ile bunları Avusturyaca mucîb-i şân u şeref olacak bir renk ve şekilde göstermek için bir takım âdî gazetecilere bezl-i sahâbet eylemiştir. İşte Avusturya Hükümeti'nin mesleği "Bir kavmi pençe-i tahakkümde tutmak için tefrikaya düşürmelidir" ka'ide-i siyâsiyyesine istinâden bâlâda zikr ü beyân olunan vesâ'it ve efrâd-ı ahâlden bir takımını diğerlerine karşı sûret-i gayr-ı muhikkada himâyeye ve iltizâm etmek gibi tedâbir ile Bosna ahâlisi beynine ilkâ-yı nifâk ve şikâk etmekden ibâretidir. Avusturya'nın bu politikası Bosna ve Hersek'de mütemekkin Müslümân , İslâv ve Katolikcemâ'atleri beynine tefrika düşürmüş ise de ahâli-i İslâmiyyece aks-i te'sîr husûle getirmiş ve yalnız hırs ve tama' damarları Avusturya Hükümeti tarafından tatmîn olunarak Devlet-i Aliyye'nin nüfûz ve satvetine ve mezheb işleriyle hemşehrîlerine karşı isti'mâl edilen ba'zı eşhâs-ı kalîle müstesnâ olmak üzere ahâlî-i merkûmenin ittihâd ve ittifâkına hıdmet eylemiştir. Ahâlî-i İslâmiyye emniyyet ve âsâyişlerini tehlikede istirâhat ve nâmûs ve dînlerini taht-ı tehdîdde görerek ittihâd ve

ittifâk ile kendilerini takviyeye ve Devlet-i Aliyye'ye daha ziyâde kesb-i irtibâta çalışmağa ihtiyâç his etmişlerdir. Binâ'en-aleyh ahâlî-i İslâmiyye'nin kuvvetleri eskisinden ziyâde artmış ve fakat hâl-i sefâlet-iştimâlleri de o nisbetde iştîdâd eylemiştir. Avusturya Hükûmeti ahâlî-i merkûmeyi celb etmek ve üzerlerinde icrâ-yı tahakküm eylemek kâbil olmadığını görünce tebdîl-i fikr ile bunları mahv u nâbûd etmeğe veya hicrete sevk ve icbâr eylemeğe karar vermiş ve haklarından şiddetle icrâ-yı mezâlim ve i'tisâfâta başlamışdır ki ahâlî-i merkûmenin ne cân u mâlları ne de ırz u nâmusları artık taht-ı te'minde değildir. Bunlar ale'd-devâm envâ'-i tazâyîkât ve ta'arruzâta dūçâr olmakda, malları gasb u sirkat edilmekte ve mütecâsirlere hakkında hiç bir cezâ tertib olunmamaktadır. Ahâlî-i İslâmiyye'ye â'id evkâf zabt ve müsâdere edilmiş, arâzîleri cebren gasb olunmuş, ticâretleri gaddârâne bir sûrette ellerinden alınmış, san'atları mahv u ifnâ kılınmış, kızları kaldırılmış, â'ilelerinin ırz u nâmusu leke-dâr edilmiştir. Hükûmete bess-i şekvâya cür'et edecek olurlar ise sū'-i mu'âmelâta giriftâr ve mahkûmiyete dūçâr edilmektedirler. Din ü mezheplerine gelince, ahâlî-i merkûme alenen ibâdet edememekde olup ulemânın icrâ-yı vâ'z u nesâyîh ile ta'lîm ve telkîn-i akâid-i dîniyye etmelerine ve e'immenin cevâmî'-i şerîfede nâm-ı nâmi-i hazret-i Hilâfet-penâhîye hutbe kırâ'at eylemelerine müsâ'ade olunmamaktadır. Etfâl-i Müslimîn cebren mekâtib-i Hıristiyâniyye'ye alınarak orada her ne kadar terk-i İslâmiyyet'e icbâr edilmiyorlar ise de kilise âyinine ve Katoliklerin akâ'id-i mezhebiyyeye dâ'ir olan derslerine iştirâke mecbûr tutulmaktadırlar. Ve'l-hâsıl Bosna ve Hersek İslâmları ya denâ'et-kârâne bir sûrette dîn ü mezheb ve milliyetlerini ve pâdişah-ı akdes ve a'zâmlarını terk ve ferâmûş veya bi'l-cümle hukûk-ı medeniyyeden mahrûmiyet ile Avusturya'nın mezâlim ve i'tisâfâtına tahammül etmeye yâhûd mesken ve me'vâlarını ebediyyen terk eylemeye (ki bu sûrette Avusturya kendini anlardan kurtulmuş addediyor) mahkûm bulunmaktadırlar.

İşte Bosna ve Hersek Müslümânlarının giriftâr oldukları hâl-i pür-melâl şu vechile olup zât-ı şevket simât-i hazret-i pâdişâhînin bu hâlin devâmına ve ahâlî-i İslâmiyye'nin bunca meşâkk u mezâhim ve sefâlet altında ezilmelerine bir vechile kâ'il ve râzı olmayacakları bî-gümândır. Şehrîyâr-i âlî-tebâr efendimiz hazretleri beş yüz seneden berü Avrupa'ya karşı hudûd-ı hâkânîyi muhâfaza etmiş ve Devlet-i Aliyye'nin en benâm ahâlîsini teşkîl eylemekte bulunmuş olan yarım milyon tebe'a-i sâdikâ-i şahânelerinin kûşe-i nisyândan âh ü enîn ile mahv u tebâh olmasına meydân vermeyecekleri der-kârdır. Velîni'met-i bî-minnetimiz şevket-me'âb efendimiz hazretleri tebe'a-i şehriyârîlerinin eb-i müşfik-i bî-çâregânın hâmî-i yegânesi, zulm-dîdegânın melce' ve penâhı olduklarını enzâr-ı cihânda isbât buyurmuş olduklarından

sebeb-i felâketleri mâdâme'd-dünya kemâl-i sıdk u ubûdiyyetle tâbi'iyet-i müstevcibü'l-mefharet-i şehriyârîlerinde bulunmak husûsundaki emellerinden ibâret olan şu bî-çâregânı sâ'ika-ı ye's ü fütûrla bir takım harekât-ı şedîde ikâ'ına mecbûr olmadan yed-i mü'eyyid-i veliyyi'n-ni'âmîleriyle tahlîs buyuracakları der-kârdır. Ahâlî-i merkûme ne kadar mutî' ü halîm olsalar ye's ü fütûrun derece-i müntehâsına gelince gördükleri zulm ü i'tisâfa karşı kıyâm edecekleri ve bunun üzerine ahvâlin bir kat daha kesb-i vehâmet eyleyeceği tabî'dir. Bu hâl Balkan şibh cezâresinin cevânib-i erba'âsını ateş içinde bırakacaktır. O zaman bi't-tab' Hükûmet-i Seniyye işe müdâhele ve teskîn-i kıyâma teşebbüs edecek ise de vakit geçmiş bulunacaktır.

Hâlbuki el-yevm Halîfe-i akdes ve a'zam efendimiz hazretlerinin yalnız bir sözlere ahâlî-i merkûmenin girdâb-ı felâketden tahlîsine ve derece-i nihâyeye gelmiş olan ye's ü fütûrları sâ'ikasıyla kıyâm etmelerini ve büyük büyük felâketlerin vukû'unu men'e kâfîdir. Hâl-i hâzır Avusturya ile bu bâbda neticesi bir i'tilâf-ı dostâneye müncer olacak müzâkerât-ı müsâlemet-perverâneye girişmeğe pek müsâ'iddir. Fikr-i kâsırâneme nazarân serd ü beyân olunacak metâlibin en mühimmi olarak ber-vech-i âtî iki şey ya'ni **evvelâ**; umûr ve mesâlîh-i diniyyenin ashâb-ı iktidâra tevdi'i müftî ve re'îsü'l-ulemâların Dârü'l-hilâfeti'l-aliyyeden i'zâmı veyâ hiç olmaz ise zât-ı akdes-i hazret-i hilâfet-penâhînin tasdîk ve muvâfakat-ı hümâyûnlarıyla bi'z-zât ahâlî-i İslâmiyye tarafından ve ulemâ-yı memleket miyânından intihâbı ve **sâniyen**; zulm-dîdegânın melce' ve mürâca'atgâhı olmak ve tebe'a-i şâhâneyi sahâbet ve himâye eylemek ve me'mûrîn-i mahâlliyye ile bi'l-i'tilâf şân ü şeref-i Hükûmet-i Seniyye'yi teşyîd ve muhâfazaya ve tebe'a-i şehriyârînin esbâb-ı refâh ve sa'âdetini ve nâ'il-i ni'met-i adâlet olmalarını te'mîne çalışmak vazîfesiyle mükellef olmak üzere Hükûmet-i Seniyye cânibinden Bosna ve Hersek eyâlâtına selâhiyyet-i vâsi'ayı hâ'iz bir me'mûrun ta'yîni husûsları teklîf buyurulmalıdır. Şâyed ba'zı esbâb-ı mâni'aya mebnî bu cihet kâbil olamaz ise hiç olmaz ise Bosna ve Hersek'e en yakın mahalde bulunan Devlet-i Aliyye me'mûruna eyâlât-ı mezkûre ahvâline nezâret ve inde'l-îcâb hukûk-ı mağdûrîni himâye ve vak' u haysiyyet-i saltanat-ı seniyyeyi muhâfaza vazîfesinin tevdi'i lâzimedendir. Avusturya Hükûmeti Devlet-i Aliyye'nin kendi toprağındaki tebe'asını himâye ve ni'met-i adâletden müstefîd etmek ve hukûk-ı dîn ü mezheblerine ri'âyet edilmesini te'mîn eylemek ve'l-hâsıl bi'z-zât kendi şân u satvetini gözetmek maksadıyla vukû' bulacak böyle bir teşebbüsünü pek muhik ve Hükûmet-i Seniyye'nin hakk-ı sarîhi nazarıyla telakkî etmekden başka bir şey yapamaz. Mektebler te'sîsiyle şübbân-ı Müslimîne akâ'id-i dîniyye ve lisân-ı Osmânî ta'lîm ve tadrîs etmek üzere eyâlât-ı mezkûreye

oldukça çok ve fakat tadrîcî bir sûrette müderrisîn ve mu'allimîn-i Osmâniyye i'zâmı ve gerek hicret eden gerek Bosna ve Hersek'de ihtiyâr-ı ikâmet eyleyen Boşnak çocuklarının pâ-yı taht-ı Saltanat-ı Seniyye ile vilâyât-ı şâhânedeki leylî ve nehârî mekâtib-i i'dâdiyyeye meccânen ve bi's-suhûle kabûlü dahi ittihâzı îcâb eden tedâbîr-i hasene cümlesindedir. Bâlâda arz olunan tedâbîr ile itnâb-ı makâldan ihrâzen burada zikr ü ta'dâdından ictinâb eylediğim daha bir çok tedâbir ve vesâit-i sâ'ire Bosna ve Hersek Müslümânlarının dîn ü mezheplerini ve memleketlerindeki hâl ve mevki'lerini takviye ve muhâceret ve mihen ü meşâkdan kurtulmalarını te'mîn ile makâm-ı mu'allâ-yı hilâfet-i uzmâya olan merbûtiyyet ve ubûdiyyetlerini teşyîde hizmet edecek ve metbû'-ı mufahham ve muazzamımız eb-i eşfak ü erhamımız efendimiz hazretlerinin nâm-ı nâmî-i hümâyûnlarının dâ'ima lisân-ı tahmîd ve sitâyîşle yâd edildiğini ve şân ü satvet-i Devlet-i Aliyye'lerinin tezâyüd ve teâlî eylediğini ve sâye-i adâlet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhilerinde kemâl-i sıdk u ubûdiyyetle müstazill-ı emn ü emân olan bi'l-cümle tebe'a-i şâhânelerinin bahtiyârî ve sa'âdet-hâlini müşâhede buyurmak husûsundaki arzû-yı şehen-şâhilerinin kısmen husûlüne bâ'is olmuş olacaktır. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

* * *

Husûs-ı mezkûr hakkında Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan fî 21 Mart sene [1]901 târîhli ve 11 numaralı tahrîrât, Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne tezkîre işâretiyle fî 26 Nisân sene [1]317 târîhinde Vilâyât-ı Mümtâze Kalemi'ne verilmiştir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
495

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna ve Hersek ahâli-i İslâmiyyesinin eyâlet-i mezkûrenin Devlet-i Aliyye ile bir râbitası ve Avusturya'ya karşı bir kuvvet olduğu cihetle hükûmet-i müşârü'n-ileyhâ

Bosna ve Hersek'i ile'l-ebed pençe-i tahakkümünde tutmak üzere ahâlîyi kendüsüne celb veyâhûd bunları mahv eylemek şıklarından birini ihtiyâra mecbûr olmasına mebnî şikkeyn-i mezkûreteynden ahîrini kabûl ile ahâlî-i mezkûreyi mahv u nâbûd etmek üzere hicrete icbâr için ne yolda hiyel u desâyis icrâ ve bunlara â'id evkâfın zabt u müsâderesi ve arâzîlerinin gasbı ve ticâretlerinin mahv u ifnâsı ve nâmûslarının hetki misillü mezâlim ve i'tisâfât îfâ olunmakta olduğundan ve bunun netâyic-i muzırrasından bahisle cânib-i Hükûmet-i Seniyyece ne gibi tedâbîre mürâca'at olunması muvâfık-ı maslahat olacağı hakkında ba'zı ifâdât ve mütâla'atı mutazammın Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 20 Mart sene [1]901 târîhlü ve kırk iki numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen arz u tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 21 Muharrem sene [1]319 ve

Fî [27] Nisân sene [1]317

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Evrak Numarası: 495

Târîhi: 24 Muharrem sene[1]319

1 Mayıs sene [1]317

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne

21 Muharrem sene [1]319 târîh ve 495 rakamlı tezkire-i devletleri ile Ragüza Başşehbenderliği'nin melfûf tahrîrâtı tercümesi mütâla'a-güzâr-ı senâverî oldu. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi'ni terk-i dâr u diyâra mecbûr eden esbâbdan bahisle ba'zı mutâla'âtı hâvî ve aynı münderecâtı muhtevî mezkûr başşehbenderlikden taraf-ı senâverîye vürûd eden tahrîrât tercümesinin fî 22 Muharrem sene [1]319 târîhli tezkire-i senâverî ile savb-ı devletlerine tesyâr ve mütâla'a-i aliyyeleri istifsâr olunduğu kayden haber verilmekle îcâbının uhde-i re'y ve mütâla'a-i devletleriyle iş'âr-ı siyâkında terkîm-i cevâb-ı senâveriye ibtidâr kılındı, efendim.

Ber-mûceb-ı iş'ârât-ı hazret-i müsteşârî.

BOA. A.MTZ. BN, nr. 1/13

- 43 -

*BOSNA GÖÇMENLERİNİN ANKARA'DA
İSKÂN EDİLDİKLERİ BÖLGELER*

[Bosna'dan gelen ve Ankara'da iskân edilen Müslüman göçmenlerin, geldikleri ve iskân edildikleri bölgeleri, sayılarını, iskân edildikleri bölgelerin eski ve yeni adları ile kendileri için inşâ olunan yerlerin planlarını gösteren cetvel, liste, kroki ve haritanın takdim edildiğine dair Muhâcirîn İskân Heyeti Reisi Ali Sâib Paşa'nın arızası.]
3 R. 1319 (19 Temmuz 1901)

Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'ne

Atûfetlü efendim hazretleri,

Sâye-i âtîfet-vâye-i cenâb-ı veliyy-i ni'met-i bî-minnet-i hazret-i a'zamîde nefsi-i Ankara ile Haymana ve Zir ve Sivrihisâr kazâları dâhilinde der-dest-i inşâ bulunan Bosna muhâcirleri hânelerinin mevâki'-ı mezbûreye azîmetle teftîşâtı hakkındaki ma'rûzât-ı ubeydânemin mütemmimi olarak bu kerre müfredâtıyla tafsîlât-ı lâzimeyi mübeyyin tanzîm olunan cedvel ve eşkâl ve harîtanın hâk-i pâ-yı mekârim-ihtivâ-yı hazret-i Hilâfet-penâhîye takdîmi ve melfûf mütekaddem pusula-i âcizîde muharrer esâmî-i cedîde, manzûr-ı âlî-i cenâb-ı Hilâfet-penâhî ve makrûn-ı müsâ'ade-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî buyurulduğu takdîrde Ankara merkezi, Haymana ve Zir kazâları dâhilindeki mevâki'-i iskâniyyenin ol vechile tevsîminin istîzânı ma'razında takdîm-i arızaya ictisâr kılındı. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 3 Rebî'ü'l-âhir sene [1]319

ve

Fî 6 Temmuz sene [1]317Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârî'den ve

Teftîş-i Askerî Komisyon-ı Âlîsi

A'zâsından İskân-ı Muhâcirîn Hey'eti Re'îsi

Ferîk

Bende

Hasan Sa‘di ibn Ali Sâ‘ib*

* *

Sâye-i ihsân-vâye-i hazret-i Hilâfet-penâhîde Ankara vilâyet-i şâhânesi dâhilinde Bosna muhâcirîn-i İslâmiyyesine mahsûs inşâ olunan hânelerin bulunduğu mevaki‘[in] esâmîsî.

Esâmî-i Cedîde:

- 1- Feyz-i Hamîdî
- 2- Selîmiye
- 3- Burhâniye
- 4- Kâdiriye
- 5- Süleymâniye
- 6- Hamîdâbâd
- 7- Ahmediye
- 8- Bâyezid
- 9- Tevfîkiye
- 10- Fâtih
- 11- Lütî-i Hamîdî
- 12- Zıll-ı Hamîdî
- 13- Halîmiye
- 14- İhsâniye
- 15- Ertuğrul
- 16- Mes‘ûdiye

Esâmî-i Atîka:

- Ankara şehrinin şarkında inşâ olunan
- Haymana merkezinde
- Ördek Gölü
- Kesik Kavak
- Yayla Koyak
- Çingirli Barutlu
- Hoşılar Öreni
- Karapınar
- Üçpınarlar
- Tatarhamzalı
- İnceğiz ma‘a Çemen
- Afşar
- Hacıuzun
- Dutluca
- Kapaklı
- Surtak

Mevkî	Muhâcirîn-i İslâmiyye			Esâmî-i Mevâkî‘	İki cihazca hâneler	Cezirleri örtülüp bitmek üzere bulunan hâneler	Duvallan bütüp tizeleri hâneler	İrtidâ eden hâneler	İ emti z inîk emti bulunan hâneler	MÜLÂHAZÂT
	Geldikleri Sancaklar	Hâne	Nüfus							
Ankara	Muhtelif Sancaklardan	833	Kebîr 3120 Sagîr 1126	1 Esnafa mahsûs olmak üzere şehrin şarkında	60	17	26	-		
Yekûn		833	4246	Yekûn	60	17	26			

Haymana Kazâsı				1	Haymana Merkezi "Hamam"	-	-	-	-	Mevkî-i mezkûr arâzisi münâzaun-fih olmağla der- dest-i tahkîkdir.
	Tuzla	74	287	2	Ördek Gölü	50	-	12	-	
	Hersek	11	56	3	Kesik Kavak	87	-	18	-	
	Mihiyâc	6	22	4	Yayla Koyak	35	-	4	-	
	Travnik	26	116	5	Çingirli Barutlu	87	-	8	-	
	Panaluka	57	220	6	Hoşılar Öreni	35	-	-	35	
	Mostar	4	14	7	Karapınar	70	4	16	-	
	Bihke	1	9	8	Üçpınarlar	70	-	-	-	
	Bosna- saray	15	36	9	Tatar Hamzalı	-	-	-	-	
				10	Humalan	70	-	-	70	
Yekûn	194	760	Yekûn	504	4	58	175			

Mevkiz	Muhâcirîn-i İslâmiyye			Esâmî-i Mevâki'	İçki çıkarmak hâzîret	Cemileri tertîp hâzîret İzzet-kulânı hâzîret	Duvâlen bütüp tüzatleri hâzîret İzzet-kulânı hâzîret	İzzet-kulânı hâzîret İzzet-kulânı hâzîret	MÜLÂHAZÂT
	Geldikleri Sancaklar	Hâne	Nüfus						
Zîr Kazâsı				1 Zîr Merkezi "İstanos"	-	-	-	-	Evvelce yapıdırılıp derûnuna Travnik[li]lerden yirmi sekiz hâne iskân olunmuşdur.
	Travnik	31	133	2 İnceğiz Çemen	70	4	50	-	
	Tuzla	12	58	3 Afşar	84	25	-	59	
	Bihke	16	80	4 Hacı Uzun	100	-	20	-	
	Panaluka	23	111	5 Dutluca	50	-	54	-	
	Saray	4	19	6 Kapaklı	15	15	-	-	
				7 Surtak	80	-	50	-	
Yekûn	86	401	Yekûn	399	44	174	59		
Sivrihisar Kazâsı				1 Hamidü'l-âsâr (Sivrihisar)	150	-	-	150	Köylerdeki inşâat ilerledikten sonra birden inşâsına başlanacağı. "İşbu kazâ dâhilindeki mevaki'in vech-i muharrer üzere tesmiyesine bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı tâc-dârî şeref-sudûr ve sünûh buyurulmuşdur."
	Tuzla	49	219	2 Mahmûdiye (Gügüm)	55	-	55	-	
	Travnik	25	119	3 Orhâniye (Pelek)	100	18	28	-	
	Panaluka	28	112	4 Osmâniye (Başpınar)	70	15	15	-	
	Mostar	3	12	5 Mecidiye (Yayla)	150	-	30	-	
	Bosna-Saray	237	926	6 Hüdâvendigâr (Kuşçağız)	70	28	15	-	
	Bihke	2	7	7 Nâhiye	105	-	-	105	
Yekûn	344	1395	Yekûn	700	61	143	255	Vakt-i hasaddan sonra inşâsı ta'ahhüd olunduğu	
Yekûn-ı Umûmî	1457	6802	Yekûn-ı Umûmî	1663	232	401	489		

Sâye-i ihsân-vâye-i cenâb-ı Hilâfet-penâhîlerinde Ankara vilâyet-i şâhâneleri dâhilinde ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne matlûb-ı me'âlf-mashûb-ı cenâb-ı tâc-dârîleri vechile Bosna muhâcirîn-i İslâmiyyesi kulları için müceddiden inşâ olunmakta olan hânelerin eşkâl ve eb'âd ve harita üzerindeki mevzi'leriyle bu def'a ki devr u tefîş-i çâkerîde re'yü'l-ayn meşhûd-ı ubeydânem olan

hâl-i hâzır inşa'âtının derecesini mübeyyin tertîb kılınan cedvel manzûr-ı veliyy-i ni'met bî-minnet-i â'zamîleri buyurulmak üzere takdîmine ictisâr kılındığı ma'rûzdur, fermân.

Fî 6 Rebi'ü'l-ahîr sene [1]319

ve

Fî 3 Temmuz sene [1]317Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârî'den ve

Teftîş-i Askerî Komisyonu

A'zâsından İskân-ı Muhâcirîn Hey'eti Re'îsi

Ferîk

Kulları

Hasan Sa'di ibn Ali Sâ'ib

BOA. Y. Mtv, nr.218/79

- 44 -

**BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ ŞİKÂyetLERİNE KARŞI
AVUSTURYA YÖNETİCİLERİNİN YAPTIKLARI SAVUNMA**

[Bosna-Hersekli Müslümanların, din görevlilerinin mahallî hükûmetce seçilip tayin edilmesinden dolayı yaptıkları şikâyet ve Müslümanları göçe zorlayan sebeplerle ilgili olarak Ragüza Başşehbenderliği'nden alınan tahrirat üzerine Viyana sefirinin Kont Golokofsky, Maliye Nâzırı Baron dö Kalay ve Bosna-Hersek Valisi Baron dö Kuçraile görüştüğü; bu görüşmelerde Avusturyalı yöneticilerin sefire, Müslüman ahaliden memnun olduklarını, şikâyetlerin sebebinin bazı menfaat çevreleri olduğunu, Müslümanlara ait vakıfların gelirlerini arttırdıkları ve bunlara el koymak bir tarafa Müslüman görevlilerin maaşlarının ödenmesine devletçe destek verdiklerini, işgalden sonra bir çok cami ve mescid inşa ettiklerini, bir çoğunun da tamirini gerçekleştirdiklerini, Müslümanların Şeyhülislâmlık ile münasebet kurmalarının engellenmediğini, Müslümanlarla Bosna-Hersekli yöneticiler arasında yapılan, ancak kesintiye uğrayan görüşmelerin tekrar başlaması için Müslümanların müracaatını beklediklerini, göç

konusunun bazı menfaat çevrelerinin teşviki ile gerçekleştiğini, buna karşı Osmanlı Devleti'nin manevî desteğini beklediklerini beyan ettikleri hususunda Viyana Sefareti'nden gönderilen tahrirat tercümesinin takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

5 Z. 1319 (15 Mart 1903)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 3 Şubat sene [1]902 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 31 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Geçen Teşrîn-i Sâni'nin yirmi üçü târîhlü ve iki yüz yirmi sekiz numaralı tahrîrât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerinde mûnderic evâmire imtisâlen Kont Golohofski ile iki def'a görüşerek müşârün-ileyhi Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin dûçâr oldukları hâl ve mevki'den münba'is şikâyâtına bir nihâyet verilmesi zımında tedâbîr-i lâzime ittihâzına sevk u imâleye çalışdım. Müşârün-ileyh teşebbüsât-ı vâkı'amı pîş-i nazar-ı dikkat-ı hayr-hâhâneye almakla berâber bu bâbda evvelce vukû' bulan ve nezd-i âlî-i âsafânelerinde ma'lûm olmak hasebiyle şimdi tekrârına lüzûm olmayan te'mînât ve beyânât-ı sâbıkasını te'kîd etmiş ise de taraf-ı âcizânemden ekîden vukû' bulan ilhâh ve ibrâm üzerine Bosna ve Hersek kıt'asını idâreye me'mûr Mâliye Nâzır-ı "Baron dö Kalay"ı görmekliğimi yeniden tavsiye etmiş olduğundan nâzır-ı müşârün-ileyh ile buna dâ'ir uzun uzadıya görüşdüm. Musâhabet-i vâkı'amızda tesâdüfen burada bulunan Bosna ve Hersek Vâli-i Mülkîsi "Baron dö Kuçera" dahi hâzır bulunmuşdur. Müşârün-ileyhimâ Devlet-i Aliyye'ye karşı olan meyl ü muhabbet-i kâmilelerine ve mutî' ve halîm oldukları cihetle her gûne teveccüh ve himâyeye şâyeste bulunan Bosna ve Hersek'deki dîndâşlarımız hakkındaki hissiyât-ı samimiyyelerine dâir te'mînât-ı kat'iyye i'tâsıyla söze girişerek şikâyât-ı vâkı'anın menfa'at-ı şahsiyyelerini mazarrat-ı umûmiyyede arayan ve ahâlînin bir kısm-ı cüz'îsinden ibâret olan fırka-i muhâlifenin eser-i tahrîkâtı olduğunu beyân eylemişlerdir. Bunu müte'âkib Baron dö Kalay, "Esnâ-yı işgalde bize tevdî' olunan bir cedvele nazaran evkâfın mecmû'-ı mikdârı üç yüzden ibâret iken el-yevm dokuz yüz

elli râddesindedir. İmdi zâhire çıkarılan iş bu evkâf vâridâtı ol vakitden bu güne kadar âdetâ telef u isrâf edilmiştir. Hükûmet-i mahalliyye tamâmiyle mâ-vudi'a lehine sarf olunan vâridât-ı mezkûreye vaz'-ı yed etmek şöyle dursun cevâmi' ve mekâtibin idâresi ve mu'allimîn ve nüvvâb ve mehâkim-i şer'iyye me'mûrîniyle sâ'irenin tesviye-i ma'âşâtı için buna küllî bir meblağ daha zam ve ilâve etmekde (Geçen on sene zarfında vâridâta bir milyon sekiz yüz on dokuz bin yedi yüz elli bir Kron ilâve edilmiştir.) ve bundan başka hükûmet-i umûmî mekâtib-i ibtidâ'iyye-i muhtelita da ulûm-ı dîniyye-i İslâmiyye tadrîs etmekle mükellef bulunan hocalara dahi senevî yetmiş iki bin Kron te'diye eylemekdedir." demiş ve bu münâsebetle hürmet ve ta'zîmle dinlemekten kendimi alamadığım husûs-ı âtîyi dahi zikr ü beyân eylemiştir. "İşgalden berü mârû'z-zikr iki vilâyetde kısmen masârîf-ı umûmiyyeden ve kısmen evkâf vâridâtından ifrâz olunan akçe ile müceddeden yüz elli câmi' inşâ ve yüz on yedi câmi' dahi esâsından ta'mîr ve termîm edilmiştir. İşte yalnız bu keyfiyyet ahâlî-i islâmiyyenin hissiyât-ı dîniyyesine ne dereceye kadar hürmet ve ri'âyetde bulunduğumuzu mertbe-i bedâhete îsâl eder. Bosna ve Hersek ahâlî-i islâmiyyesinin mesâil-i dîniyye ve rûhâniyye hakkında Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî'ye serbestce mürâca'at edebilmeleri keyfiyyetine gelince, bu bâbda evvel ve âhir bir güne mâni' îkâ' edilmeyüp ahâlî-i merkûme taraf-ı kânûniyye dâ'iresinde Makâm-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî'ye mürâca'atda tamâmiyle serbestdirler. Zâten bu nokta hey'et-i meb'ûse-i İslâmiyye ile Saraybosna me'mûrîninden mürekkeb olarak in'ikâd eden muhtalit konferansda kabûl olunan mevâd da dâhildir. Bu konferans akd olunub hey'et-i mezkûre tarafından tanzîm olunan lâyhada münderic yüz seksen dört mâddeden uzun uzadı müzâkerâtdan sonra yüz sekseni için i'tilâf-ı efkâr hâsıl etmiş ise de mütebâkî dört mâdde hakkında hey'et-i meb'ûsece gayr-ı kâbil-i kabûl bir takım metâlibde bulunmasından dolayı ta'tîl-i müzâkerât etmek mecbûriyetinde bulunmuşdur. Mârru'z-zikr hey'et-i meb'ûse gelüp de dest-i muhâlasatını bize uzadacak olur ise müzâkerâta be-tekrâr mübâşeret olunacaktır. Zîrâ aralarında erbâb-ı ilm u ma'rifetden ba'zı zevâtın dahi mevcûd bulunduğu kâbil-i i'tirâz olmayan ekseriyetin re'yine mürâca'at etmeksizin fırka-i muhâlifenin ekalliyyeti tarafından dermiyân edilen metâlibi hey'et-i mecmû'asıyla kabûl edecek bir hükûmet yoktur. Herkes gibi siz de bi-temâmihâ böyle hareket etmiş olurdunuz.

Muhâceret bahsine gelince, "Baron dö Kalay" bunu bir takım menfa'at-perestânın eser-i teşvîkinden gayri bir şeye haml etmemekde ve muhâceret-i vâkı'anın bi'z-zât ahâlî-i memleket için mûcib-i felâket ve her iki devletin menâfî-i

müşterekesince bâdî-i mazarrat olduğunu bi'l-beyân bu münâsebetle dahi Bosna ve Hersek'deki dindaşlarımız hakkında kemâl-i hüsn-i niyyet ve hissiyyât-ı hâlisâne beslemekte olduğunu bir def'a daha te'mîn ederek tahrîkât-ı vâkı'ayı izâle için mu'âvenet-i ma'neviyemize mürâca'at eylemekdedir. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Mektûbî Kalemî

Aded

3213

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir.

Bosna ve Hersek me'mûrîn-i şer'iyyesinin hûd-be-hûd hükûmet-i mahalliyece intihâb ve ta'yin edilmesinden nâşî ahâlî-i İslâmiyyenin vukû' bulan şikâyetleri üzerine mahallinde ictimâ' eden komisyonda bunların makâm-ı celfî-i Meşîhat-ı İslâmiyye ile olan münâsebât-ı dînîyyelerinin te'mîn-i hüsn-i cereyânına â'id mevâd hakkında îkâ'-ı müşkilât edildiğine dâir makâm-ı celfî-i müşârün-ileyhden ve ahâlî-i mezkûreyi muhâcerete sevk eden esbâb hakkında Ragüza Başşehbenderliği'nden mesbûk olan iş'ârât ve ol bâbdaki tezâkir-i sâmiyye üzerine Viyana Sefâret-i Seniyyesi'ne icrâ kılınan vesâyâ ve alınan cevâbın tafsîliyle bu bâbda sefâret-i müşârün-ileyhaya ne yolda vesâyâ-yı ekîde îfâ edildiği 9 Şa'bân sene [1]319 târihli tezkire-i âcizî ile arz ve izbâr kılınmış idi. Bu bâbda icrâ olunan teşebbüsât Kont "Golohofski"nin nazar-ı dikkate almakla berâber ahâlî-i merkûmenin nâ'il-i refâhiyyet olmakda oldukları hakkında evvelce vukû' bulan te'mînât ve beyânâtını tekrâr eylediği ve müşârün-ileyhin tavsiyesine mebnî yeniden görüşülmüş olan ve Bosna ve Hersek Kıt'ası idâresine me'mûr bulunan Mâliye Nâzırı "Baron dö Kalay"ın ve esnâ-yı mülâkâtda hâzır bulunan Bosna ve Hersek Vâli-i Mülkîsi Baron dö Kuçera, Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi hakkındaki hissiyyât-ı samîmiyyelerine dâir te'mînât-ı

kat'iyeye i'tâ ve şikâyat-ı vâkı'anın menfa'at-ı şahsiyelerini mazarrat-ı umûmiyyede arayan ve ahâlînin bir kısm-ı cüz'îsinden ibâret bulunan fırka-i muhâlifenin eser-i tahrîkâtı olduğunu beyân eylediklerini ve mûmâ-ileyh Baron dö Kalay'ın Bosna ve Hersek'de işgalden beri bir çok evkâf zâhire çıkarılarak vâridât-ı vakfiyyeye hükûmetce küllî meblağ ilâve edilerek tedrisât-ı İslâmiyyenin hüsn-i cereyânı te'mîn ve istikmâl ve müceddeden yüz câmi'-i şerîf inşâ ve yüz on yedi câmi'in dahi ta'mîr edilmiş olması ahâlî-i İslâmiyyenin hissiyat-ı dîndârânesine ne dereceye kadar ri'âyet edildiğini mertebe-i bedâhete îsâl edeceğini ve ahâlî-i mezkûrenin turuk-ı kânûniyye dâ'iresinde Bâb-ı Vâlâ-yı Meşihat-penâhiye mürâca'atda temâmen serbest olarak bu bâbda evvel ve âhir bir gûne mâni' îkâ' edilmediğini ve zâten bu noktanın hey'et-i meb'ûse-i İslâmiyye ile Saraybosna me'mûrîninden mürekkeb in'ikâd eden muhtalif konferansda kabûl olunan mevâdda dâhil bulunduğunu ve iş bu konferansda hey'et-i meb'ûse-i mezkûrenin verdiği lâyhada münderic yüz seksen dört mâddeden yüz sekseni için i'tilâf-ı efkâr hâsıl olmuş ise de mütebâkî dört mâdde hakkında ta'tîl-i müzâkerât mecbûriyetinde bulunmuş olup hey'et-i meb'ûse gelüp de dest-i muhâlasatı uzatur ise müzâkerâta be-tekrâr mübâşeret olunacağını bi'l-beyân vukû' bulan ifâdâtını ve nâzır-ı mûmâ-ileyhin muhâcereti bir takım menfâ'at-perestânın eser-i teşvîkinden gayri bir şeye haml etmemekte ve muhâceret-i vâkı'anın bi'z-zât ahâlî-i memleket için mûcib-i felâket ve her iki devletin menâfi'-i müşterekesince bâdî-i mazarrat olduğunu söyleyerek tahrîkât-ı vâkı'ayı izâle için mu'âvenet-i ma'neviyyemize mürâca'at eylemekte bulunduğunu mutazammın atûfetlü sefir beyefendi hazretlerinden bu kerre ahz olunan 3 Şubat sene [1]902 târîhli ve otuz bir numaralı tahrîrât-ı cevâbiyyenin tercümesi dahi leffen arz ve tesyîr ve emr-i muhâceret hakkında Avusturya maslahatgüzârının vukû' bulan ifâdâtı dahi 1 Zilka'de sene [1]319 tarihli tezkire-i çâkerî ile tezbîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 23 Zilka'de sene 1319

ve

Fî 18 Şubat sene 1317

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ're-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1534

Bosna ve Hersek me'murîn-i şer'iyyesinin hod-be-hod hükûmet-i mahalliyyece intihâb ve ta'yîn edilmesinden nâşî ahâlî-i islâmiyyenin vukû' bulan şikâyetleri üzerine mahallinde ictimâ' eden komisyonda bunların makâm-ı Meşihat-ı Celîle-i İslâmiyye ile olan münâsebât-ı diniyelerinin te'mîn-i hüsn-i cereyânına âid mevâd hakkında îkâ'-ı müşkilât edildiğine dâir taraf-ı Vâlâ-yı Meşihat-penâhî'den ve ahâlî-i mezkûreyi muhâcerete sevk eden esbâb hakkında Ragüza Başşehbenderliği'nden vâkı' olan iş'ârât üzerine icrâ kılınan vesâyâyâ cevâben bu bâbdaki teblîgât ve teşebbüsâtı Kont Golohofski'nin nazar-ı dikkate alarak ahâlî-i merkûmenin nâ'il-i refâh olmakda oldukları hakkında evvelce vukû' bulan te'mînât ve beyânâtını tekrâr eylediğini ve Bosna ve Hersek kıt'ası idâresine me'mûr bulunan Mâliye Nâzırı Baron dö Kalay'ın ve kıt'a-i mezkûre Vâlî-i Mülkîsi Baron dö Kuçera'nın şikâyât-ı vâkı'a menfa'ât-ı şahsiyyelerini arayan fırka-i cüz'iyyenin tahrîkâtı eseri olup hîn-i işgâlden berü vâridât-ı vakfiyyeye hükûmetce küllî meblağ ilâve edildiğini ve bir çok câmi'-i şerîfin yeniden inşâ ve bir kısmının ta'mîr edildiğini ve Bosna me'murîninden mürekkeb teşekkül eden komisyonda der-miyân olunan yüz seksen dört mâddeden yüz sekseni hakkında i'tilâf hâsıl olup dört mâddeden dolayı ta'tîl-i müzâkerât olunarak ahâlî-i İslâmiyye taleb ve arzû eyledikleri takdîrde müzâkerâta yine mübâşeret edileceğini ve muhâceret-i vâkı'anın tarafeynin menâfi'-i müşterekesince bâdî-i mazarrat olduğunu beyân eylediklerini mutazammın Viyana seffîri beyefendî hazretlerinden alınan tarîrât tercümesinin gönderildiğini hâvî Hâriciye Nezâreti-i Celîlesi'nin tezkiresi melfûflarıyla berâber arz u takdîm kılınmış ve bu bâbda mürâca'atda bulunanlara tefhîmât-ı mukteziyye îfâ olunmuş olmağla südde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhîye arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 5 Zilhicce sene [1]319

Fî 2 Mart sene [1]318

Sadr-ı a'zam

Sa'îd

BOA. Y.A. Hus, nr. 426/15

- 45 -

**BOSNA-HERSEK'LE İLGİLİ ŞİKÂyetLER HAKKINDA YENİDEN
TEŞEBBÜSDE BULUNMAK İÇİN UYGUN ZAMANIN BEKLENMESİ**

[Bosna ve Hersek'in içinde bulunduğu durumla ilgili olarak gönderilen lâyihanın, daha önceki şikâyetlerin bir özeti olduğu, bu konuda Avusturya-Macaristan Hükûmeti nezdinde tahmin edilenden daha çok teşebbüste bulunulduğu, bu sebeple şimdilik Avusturya ve Macaristan Hükûmeti tarafından verilen teminatla yetinilip, yeniden teşebbüsde bulunmak için daha uygun bir zamanın beklenmesi hususunda Viyana Sefareti'nden Hariciye Nezâreti'ne gönderilen tahriratın tercümesi.]

12 M. 1320 (21 Nisan 1903)

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara: 89

[Tarihi 0] Fî 8 Nisan sene 1318

Hülâsa : Bosna ve Hersek'in

hâl ve mevki'i hakkında bir

kıt'a lâyihayı hâvî bulunan 30

Mart sene [1]902 târîhli ve 63

numaralı tahrîrâta cevâb

Bosna ve Hersek'in hâl ve mevki'i hakkında bir kıt'a lâyihayı hâvî bulunan 30 Mart sene [1]902 târîhli ve 63 numaralı tahrîrâta cevâb.

Hâriciye Nezâreti'ne 14 Nisan sene [1]902 târîhiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 139 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Geçen Mart'ın otuzu i'tibâriyle ve altmış üç numaralı tahrîrât-ı 'aliyye-i âsafâneleri Bosna ve Hersek'in hâl ve mevki'i hakkındaki melfûf lâyiha sûretiyle berâber resîde-i dest-i ta'zîm oldu.

Lâyiha-i mezkûre esâsen her zaman bize vukû' bulan şikâyetin bir hülâsâsından ibâret olup şikâyet-ı mezkûre hakkında îfâsı mümkün ve hâl ve mevki'-i siyâsiye muvâfık olan bi'l-cümle teşebbüsâtı icrâ husûsunda aslâ tecvîz-i kusûr edilmemiştir. Halbuki lâyiha-i mezkûre muharriri işbu teşebbüsâtımızdan büsbütün bâ-haber görünmekte ve binâ'en-aleyh hiç bir esâsa müstenid olmaksızın bu husûsda bize kayıdsızlık atf ve isnâdına cür'et eylemektedir.

Bu işe dâ'ir mükerreren irsâl eylemiş olduğum muharrerâtdan ol bâbdaki teşebbüsât-ı mükerrere-i âcizânemin netâyici tamâmîyle ma'lûm-ı âlî-i âsafâneleridir. Geçen Şubat'ın üçü târîhlü tahrîrâtım teşebbüsât-ı ahîre-i çâkerânemin hulâsa-i netâyicini muhtevî olup, târîhi de mârru'z-zikr lâyihadan mu'ahhar bulunduğundan burada işbu tahrîrât-ı âcizânem mündericâtımı te'yîd ile iktifâ ederim. Fikr-i kâsîrâneme nazaran ahvâl-i hâzırada Avusturya ve Macaristan Hükûmeti tarafından verilen te'mînât ile iktifâ ve yeniden icrâ-yı teşebbüsât için daha müsâ'id bir zamâna intizâr eylemeliyiz Mütâla'a-i devletleri bu merkezde olmadığı hâlde i'tâ buyrulacak ta'lîmâta tevfiik-i hareket eyleyeceğim der-kârdır. Ma'a-mâ-fih şurasının evvelce arz u iş'ârını vazîfeden addederim ki; vukû' bulacak teşebbüsât-ı âcizânemin hüsn-i netîceye iktirânını pek meşkûk görmekteyim, emr u fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 63, 64

- 46 -

*BOSNA-HERSEK'TEKİ MÜSLÜMANLAR ÜZERİNDE GİTTİKÇE
ARTAN BASKI VE ZULMÜN ÖNLENMESİ*

[Avusturya-Macaristan Devleti'nin, Bosna-Hersek'i işgal ettikten sonra buradaki Müslümanların Osmanlı Devleti ile olan bağlarını koparmak için dînî değerlere, vakıflara ve eğitim kuruluşlarına saldırdığı; haksızlığın önlenmesi için adıgeçen devletler nezdinde yapılan girişimlerin etkili olamaması üzerine zulmünü gittikçe arttırarak gaddarca muamelelere başvurduğu; padişaha durumu arz etmek maksadıyla Osmanlı Devleti'ne gelmek isteyen vekillerinin hapis, para ve Bosna'dan sürgün cezasına çarptırıldığı, bazılarının da âsâyîşi bozuyor bahanesiyle cezalandırıldıkları; mukaddes hakların bu şekilde çiğnenmemesi ve artan zulmün önüne geçilmesi için gereğinin yapılması

isteği ile Bosna-Hersek ileri gelenleri tarafından Sadâret'e gönderilen arzuhal.]

13 M. 1320 (22 Nisan 1902)

Makâm-ı celîl-i Sadâret-i Uzmâya

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Muhât-ı ilm-i sâmi-i vekâlet-penâhîleri buyurulduğu üzere Avusturya ve Macaristan Devleti'nin Bosna ve Hersek kıt'alarını işgâl eylesinden berü mezkûr kıt'alardaki tebe'a-ı sâdika-i İslâmiyyenin makâm-ı uzmâ-yı Hilâfetle olan revâbit ve munâsebât-ı dîniyye ve hissiyât-ı sâdikânelerini mahv ve bu sûretle zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhînin kıt'ateyn-i mezkûreteyn üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i mukaddeselerini ifnâ etmek için umûr-ı dîniyye ile ma'ârif ve evkâf-ı İslâmiyyeye envâ'-ı ta'arruzâtta bulunarak hasbe'd-diyâne ve's-sadâka bu hukûk-ı mezhebiyye ve tabî'iyemizin müdâfa'a ve vikâyesi zımında Bosna ve Hersek hükûmeti'yle Budapeşte ve Viyana'da nezd-i imparatorîde defâ'atla vukû' bulan teşebbüsât ve metâlib-i meşrû'amızın, müsmir olamamasından dolayı bütün âlem-i İslâmiyyetin melce' ve penâh-ı yegânesi olan ve metbû'-ı akdes ve müfahhamımız bulunan zât-ı hazret-i pâdişâhînin zîr-i re'fet ü merhamet-i seniyyelerine ilticâ ve bu bâbda Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mulûkâne Başkitâbet-i Celîlesi vâsıtasıyla atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı cihân-bânîye arz-ı ma'rûzât ve istirhâmât eylemekliğimiz üzerine Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyyesi bütün bütün zulüm ve i'tisâfını teşdîd ederek bu kerre eşrâf-ı mahalliyyeden bir çokları hakkında şân-ı hükûmet ve kavâ'id-i ma'delet ve insâniyetle kat'iiyen mütenâsib olamayacak derecede mu'âmelât-ı gaddârâne icrâsına kıyâm eylemiş ve ezcümle mahzâ sâ'ikâ-ı sadâkat ve ubûdiyyetle Bosna ve Hersek'deki hukûk-ı dîniyye ve mezhebiyyelerini mutâlebe için yarım milyondan ziyâde nüfûs-ı Müslime tarafından tevkîl olunarak Bosna ve Hersek idâresinin resmî pasaportu hâmil olduğumuz hâlde der-bâr-ı şevket-karâra azîmet-i bendge-gânemizden hükûmet-i mahalliyyenin hâsıl olan iğbirârını nazar-ı ahâlîde irâ'e etmek üzere bu istirhâmâtımızı başka yolda te'vîl ve ba'zılarımızı müşevvik-i hicret ve ba'zılarımızı dahi âsâyîş-i mahalliyyeyi ihlâl cürm ü cinâyetleriyle ithâm ederek bu sûret-i ithâmımızı da melfûfen mütekaddem mahallî matbu' varakalar ile resmen i'lân etmiş ve ez-ân cümle müşevvik-i hicret cürmüyle ithâm edilenlerimiz altı mâh habs veyâhud ikibin kron cezâ-yı nakdîyle berâber mü'ebbeden Bosna'dan tard u teb'îd

cezâsıyla mahkûm olmuş ve âsâyîş-i mahalliyyeyi ihlâl töhmeti isnâd edilenlerimizin de daha ağır cezâlarıyla taht-ı mahkûmiyyete aldırılmak üzere muhâkeme-i gıyâbiyyelerimiz der-dest-i icrâ bulunmuşdur. Hâlbûki ma'lûm-ı sâmi-i fehâmet-penâhîleri buyurulmuş olacağı vechile kulları ancak Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyesinin orada bekâ ve makâm-ı mu'allâ-yı Hilâfete olan râbîta-ı sıdk u ubûdiyetle Bosna ve Hersek kıt'aları üzerindeki hukûk-ı mukaddese-i Devlet-i Aliyye'yi takviye ve idâmesine çalışmakdayız. Binâ'en-aleyh bu teşebbüs-i meşrû'muza bi'l-iltizâm aksi sûrette ma'nâ verilerek bi-gayri hakkın mahkûmiyetimiz cihetine gidilmesi teşebbüsümüzün akîm kalmasına ve bu hukûkun sektedâr edilmesine ma'tûf olduğu âşikârdır. Beş yüz seneden beri metbû'-ı mufahhamları olan saltanat-ı seniyyeye sadâkat ve her nev' fedâkarlıkla tebe'a-ı sâ'ire-i şâhâne miyânında bir mevki'-i mümtâz ihrâzına muvaffak olmuş olan Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi mahzâ tazallum-ı hâl ve hukûk-ı mezhebiyye-i meşru'alarının vikâyesi için Âsitâne-i şevket-âşiyâneye i'zâm etdikleri vekîlleri hakkında Bosna ve Hersek idâresinin revâ gördüğü bu mu'âmele-i gaddârâne ve zulûmkârânesinden fevka'l-âde dûçâr-ı heyecân olarak enzâr-ı ümîdlerini istinâdgâh-ı yegâneleri olan zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhîye atf etmişler ve kemâl-i heyecân ile re'fet-i seniyyeye muntazır bulunmuşlardır. Âcizlerinin bi-gayr-ı hakkın bu sûretle Bosna'ya avdetimize sedd-i mumâna'at çekilmesi ve sırf Bosna ve Hersek'deki ahâlî-i İslâmiyyenin muhafaza-ı dîn ve hukûk-ı müktesebelerine müte'allik metâlib-i muhıkka ve meşrû'alarının adem-i kabûl ve is'âfî oradaki ahâlî-i İslâmiyyenin akın akın ve umûmen hicretine veyâhûd Avusturya'ya rağmen sâ'ika-ı ye's ü fütûr ile ötedenberi dest-i ittifâkını uzatmakta ve Panislavizm efkârını beslemekde bulunan Sırp ahâlî-i Hıristiyâniyyesiyle ittihâdlarına sebebiyyet verebileceklerdir. Hüdâ-nekerde böyle bir hâlin vukû'u ise Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin hasâr-ı mâddî ve ma'nevî ile perîşâniyyet-i azîmesini intâc edeceği gibi Bosna ve Hersek kıt'alarına mucâvir milel ve akvâm-ı Müslime ve gayr-ı Müslime nazarında siyâseten mehâzîr-i adîdeyi istilzâm edeceği nezd-i sâmi-i vekâlet-penâhîlerince de ma'lûm olup şu hâle nazaran âlem-i İslâmiyyetle yâr u ağıyâra karşı hukûk-ı mukaddesemizin pâyimâl edilmemesi ve bu misillü ithâmât-ı nâ-meşrû'a ile mugâyir-i rızâ-yı âlî ahvâl vukû'una meydân verilmemesi esbâbının istikmâli husûsunun istirhâmına hasbe's-sadâka mucâseret kılındı. Ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyu'l-emrindir.

Hersek Müftî-i Sâbıkı Dâ'îleri Ali Fehmi	Bende Hasan Sâ'ib zâde Seyyid Ahmed	Bende Serheng zâde Hacı Osman Râ'if
Bende Bıçakçık zâde Bıçakçık Salih bin Mehmed	BendeBende Harim zâde Süleymân Fevzi	Koca zâde İskender Hilmi

BOA. HR. SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 66

- 47 -

*BOSNA-HERSEK'TE GÜN GEÇTİKÇE ARTAN AVUSTURYA
BASKILARINA KARŞI GEREKLİ GİRİŞİMDE BULUNULMASI*

*[Avusturya Hükûmeti'nin Bosna ve Hersek'teki Müslüman halkı baskı yoluyla göçe zorlaması, Osmanlı teb'asından olup Bosna-Hersek'e gidip gelenlerden pasaport sorması, tüm antlaşmaları çiğneyerek uzlaşmaya yanaşmaması ve baskılarını gün geçtikçe arttırmasına karşı Avusturya'nın İstanbul'daki sefareti nezdinde ciddî girişimlerde bulunularak haksızlığa meydân verilmemesi konularında, Bosna-Hersek'teki Müslüman ahalinin, haklarını savunmak üzere görevlendirdikleri vekillerin Hariciye Nezâreti'ne sundukları **takrir.**]*

18 M. 1320 (27 Nisan 1903)

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi cânib-i âlîsine

Devletlü efendim hazretleri,

Ma'lûm-ı sâmi-i âsafâneleri buyurulduğu ve fî 24 Kânûn-ı Sâni sene [1]317 târihiyle Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'ne lede't-takdîm makâm-ı celîl-i Sadâret-penâhi'ye tevdi' buyurulan arıza-i çâkerânemizde arz u ifâde kılındığı ve geçenleri yine makâm-ı âli-i müşârün-ileyhe mütekaddem ma'rûzâtımızda beyân olduğu üzere Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesi idâre-i hâzıranın her nokta-i nazardan hukûk-şekenâna olan mu'âmelât ve icrâ'âtından bîzâr kalarak âtilerini vahîm görmekten nâşî husûsât-ı mezhebiyye hakkında teşebbüsât-ı lâzimedede bulunmak üzere kullarını sûret-i resmiyyede tevki'l etmişlerdir. Viyana ve Peşte'nin kâffe-i devâ'ir-i â'idesi ve hattâ defe'âtla kemterlerini huzûrlarına kabûl buyurmuş olan imparator hazretleri nezdinde dahi ahâlînin "vekîl-i müntehab u resmî"leri sıfatıyla kabûl olunmuş ve bâ-emr-i mahsûs Bosna-saray'ında ahâlî vekilleriyle erkân-ı vilâyetden mürekkeb olarak teşkîl edilen komisyon-ı mahsûsda kemterleri yine o sıfatla mevcûd bulunmuş olduğumuz komisyon-ı ma'rûz hey'etinin müzâkerât ve münâkaşâtını harfiyyen hâvî ve hükûmetin mühr-i resmîsiyle hey'etin imzâlarını muhtevî olup nezdimizde mahfûz bulunan protokoller mündericâtından dahi müstebân olmakda bulunmuşdur. Sâlifü'l-arz komisyonda muktezâyât-ı asriyye ve ahkâm-ı şer'iyye ile kâbil-i te'lîf olamayan evkâf ve ma'ârif-i İslâmiyye idâre-i hâzıralarının ıslâh ve tensîki hakkında tarafımızdan tertîb edilen lâyiha-i nizâmiyye müsveddesi mevzû'-ı bahs edilerek müzâkerâtın meclis-i ulemâ re'isinin cânib-i vâlâyı fetvâ-penâhîden ta'yîn veya hiç değilse bidâyet-i işgâlde sebk eylediği üzere makâm-ı âli-i ma'rûzun menşûrunu hâ'iz olması mâddesine intikâlinde-fermân buyrulduğu takdîrde arz u irâ'esi tabî'î bulunan fî 21 Mart sene [1]901 târihli ve yirmi iki numaralı protokolde aynen münderic bulunduğ üzere- Vâlî Mu'âvini "Baron de Kuçera," «Bu husûs Devlet-i Aliyye ile hükûmetimiz beyninde mün'akid mu'âhedenâmeye â'id bir keyfiyyetdir. Bu mu'âhedenâmeyi yalnız tarafeyn-i âkideyn ikmâl veya şerh ve ta'dîl edebilür. Bu bâbda hükûmetim nâmına icrâ-yı müzâkereye bir gûne salâhiyyetim olmadığı gibi sizin dahi mübâhasede bulunmağa cânib-i Bâb-ı Âli'den bir me'zûniyyetiniz yokdur zannederim. Bu husûsu müzâkereye salâhiyyetimiz olmayınca anın tedkîk ve tezekkürünü hükûmeteyn-i âkideyne terk ve tevdi' etmeliğimiz îcâb eder" yolunda bir ifâdede bulunmuş idi ki hasbe'l-hilâfe hukûk-ı mukaddeseden ve ahden te'mîn edilmiş mevâddan olmasıyla şu hakk-ı sarîhin muhafazasına cânib-i Bâb-ı Âli'den bi't-tab' dirîğ-i himmet buyrulmayacağı ümniyyesine muvâfık ve îcâb-ı hâl u maslahata mutâbık gibi görünen ifâde-i ma'rûza makarr-ı hilâfet-i seniyyeye azîmetimizi îcâb etdirmiş ve berâ-yı azîmet taleb olunan pasaportlarımızın bilâ-su'âl i'tâsı hükûmet-i mahalliyyenin bu bâbda inzimâm-ı

muvafakatını mutazammın bulunmuş olduğuna binâ'en usûlen pasaportlarımızı ahz ile makarr-ı saltanat-ı seniyyeye geldik. Halbuki Dersa'âdet'e vürûdümüzü müte'âkib ba'zılarımız ahâlî-i mahalliyyeyi hicrete teşvîk ve bilâ-ruhsat bir memleket-i ecnebiyyeye firâren hicret etmiş olmağla itihâm olunarak altı ay habs ve iki bin kron cezâ-yı nakdî i'tâsıyla mahkûm ve memleketimize avdet hakkından mahrûm edildiğimiz gibi ba'zılarımız dahi gûyâ ihlâl-i âsâyiş-i mahallîyye tasaddî ettiğimiz iddi'âsıyla cihet-i adliyece itihâm olup hakkımızda ısdâr olunan ahz u girift müzekkireleri resmen neşr u i'lân edilmiştir. Hükûmet-i mahalliyyenin şu itihâmât ve mu'âmelâtdan maksadı ahâlî-i İslâmiyye-i mahalliyyenin makâm-ı celîl-i hilâfetle revâbit-ı ma'neviyyesini kat' için avdet-i kemterânemizi men' ile teşebbüsât ve istirhâmâtımızı şimdiden akîm bırakarak bu gibi mürâca'ât-ı muhikkanın ba'de-mâ men'-i tekerrürü için efkâr ve ezhân-ı umûmiyyeye bir havf u dehşet ilkâsından ibâret ve fakat şu mu'âmele ahâlî-i Müslimenin şikâyatını ve Bâb-ı Âlî ile makâmât-ı sâ'ireye dehâlet ve mürâcâ'âtını tezyîd ve teşdîdden gayri bir semere vermeyeceği derece-i heyecân-ı mahallîye vâkıf olanlarca müsellemler bir keyfiyyetdir. İ'lânât-ı mesrûdenin ahâlî-i memleketce icrâ eylediği sû-i te'sîrin derecesi ise ahîren Dârü'l-Fünûn talebesinin Viyana'da devâ'ir-i resmiyye ve ez-cümle Bosna ve Hersek nezâreti pîş-gâhında mârrü'l-arz mu'âmelât aleyhinde icrâ ettikleri nümâyîşât ve matbû'ât-ı mahalliyye ve ecnebiyyenin neşriyatıyla dahi sâbitdir. Bundan başka memleketimizin Ortodoks cemâ'ati Rum patrikhânesi nezdinde teşebbüsâtda bulunmak üzere akdemce Dersa'âdet'e i'zâm eylediği hey'et a'zâsı müddet-i medîde Dersa'âdet'de ikâmet ve defe'âtla memleketlerine azîmet ve avdet ettikleri hâlde hakkımızda icrâ edileceği i'lân olunan mu'âmelât-ı terhîbiyyeden sarf-ı nazar bir gûne mûmâna'at bile görmemiş iken hakkımızdaki şu mu'âmele-i istisnâ'iyenin ihtivâ eylediği makâsıd-ı siyâsiyye bi'l-hâssa enzâr-ı dakîka şînâsî-i cenâb-ı nezâret-penâhîlerini celb edecek mevâddandır.

Ma'lûm-ı âlî-i âsafâneleri buyurulduğu üzere hicret bir memleket ile kat'-i münâsebât-ı tâmmeye ederek ma'aâile terk-i dâr u diyâr etmektir. Ale'l-usûl hükûmet-i â'idesinden evrâk-ı mürûriyye ahziyle li-maslahatin çâr-aktâr-ı âlemde seyâhat ise hükûmât-ı medeniyyeye mensûb her ferde te'mîn edilmiş hukûk-ı tabî'iyededir. Kemterleri dahi hâ'iz olduğumuz vekâlet-i umûmiyye îcâbâtıyla ahâlî-i Müslime-i müvekkilemizin ma'rûzâtını evvel emirde ahden metbû'-ı mufahhamı ve dînen melce-i yegânesi bulunan hilâfet-i seniyye-i Osmâniyye'ye berây-ı arz pasaportlarımızı usûlen istihsâl ederek Dersa'âdet'e gelmiş olduğumuz ma'lûm ve üç seneden berü cihât-ı sâ'irece ettiğimiz teşebbüsâtın cümlesi menâfi'-i hükûmet-i seniyyeden dahi

olduğu üzre vatandaşlarımızın memleketlerinde kalması imkânının istihsâl-i esbâb ve vesâ'iline masrûfdur. Şu hâle nazaran Bosna Hükûmeti'nin bizi hicret etmiş add ve ahâlîyi hicrete teşvîk ile ithâma kalkışması idâre-i hâzıra icrâ'âtının ta'yîn-i mâhiyeti için bir delîl-i kâfîdir.

Bosna ve Hersek kıt'ası eczâ-yı memâlik-i Devlet-i Aliyye'den iken hükûmet-i mezkûrenin mahall-i azîmetimizi memâlik-i ecnebiyyeden addederek sârahat-i ahdiyyeyi ihlâl edişi hükûmet-i seniyyece câlib-i enzâr-ı dikkat olmamak mümkün değildir. Çünkü hukûk-ı hükûmrânî-i hazret-i hilâfet-penâhî memleketimiz hakkında cârî olduğu ve hatta Bosna hâricinde seyâhat veya ikâmet edenler hakkında ol bâbda bir mu'âhede-i mahsûsa tanzîmine değin tebe'a-i Devlet-i Aliyye mu'âmelesi edilmek mecbûriyyet-i ahdiyye tahtında bulunduğu ma'lûm-ı sâmi-i âsafâneleridir.

Binâ-berîn **evvelen** mağdûriyyet-i tâmme-i memlûkânemizi,; **sâniyen** hükûmet-i mahalliyyenin hukûk-ı hükûmet-i seniyyeye sûret-i resmiyye ve aleniyyede tecâvüzünü ve bundan nâşî beş yüz bin nüfûs-ı İslâmın me'yûsiyyetini müntic ve; **sâlisen** Hükûmet-i Seniyye'nin hukûk-ı ahdiyye ve ma'neviyyesini muhill bulunan i'lânât-ı ma'rûza hakkında Dersa'âdet Avusturya Sefâreti nezdinde ehemmiyyet-i mâdde ile mütenâsib teşebbüsât-ı ciddiye icrâsıyla ma'lûmât-i ma'rûza ile ta'kîb olunan makâsıd-ı siyasiyyenin husûlüne mürâca'âtımızın daha ilk kademesinde meydân bırakılmaması esbâbının istikmâli buyurulması muhavvel-i re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i cenâb-ı nezâret-penâhîleridir. Ol bâbda ve her hâlde emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 14 Nisan sene [1]318

Novin Eşrâfindan

Çabariçzâde

Bende

Fevzi Süleyman

Tuzla Eşrâfindan

Perçiçzâde

Bende

Osman Râ'ik

Travnik Eşrâfindan

Hasan Paşazâde

Bende

es-Seyyid Ahmed

Hamdi

BOA. HR. SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 65

- 48 -

*BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ İÇİNDE BULUNDUKLARI
DURUMUN İNCELENMESİ*

[Bosna ve Hersek'teki Müslümanların içinde buldukları durumun düzeltilmesi için alınması gerekli olan tedbirler hakkındaki teklif ve görüşlerini Bâbîâli'ye arzemesi emredilen Viyana Sefiri'nin; buralarda yaşayan Müslümanların şikâyetlerinin tamamen asılsız olmadığı, ancak mübâlağalı olduğu, Avusturya yetkilileri tarafından şikâyete konu olan maddelerin inkâr edildiği, daha önce imparatora dilekçe vermek için Viyana'ya gelen Mostarlı Müslümanlardan oluşan heyetin bir süre bekletildikten sonra huzura kabul edildikleri ve imparatorun kendilerine şikâyetleri ile ilgileceği vaadinde bulunduğu, konuyla ilgili tahkikatın devam ettiği ve neticesinin beklenmesinin uygun olacağı hususunda Hariciye Nezâreti'ne gönderdiği gizli tahriratın tercümesi.]

20 Ra. 1320 (7 Temmuz 1903)

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara

58

Nev'-i Tercüme: Bosna ve Hersek

Müslümânlarının ahvâline dâ'ir

fi 8 Haziran sene [1]901 târîhli ve 98

numaralı tahrîrâta cevâb.

[Târîh] 24 Haziran sene 1317

Hâriciye Nezâreti'ne 25 Haziran sene [1]901 târîhiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 142 numaralı mahremâne tahrîrâtın tercümesidir.

Bosna ve Hersek Müslümânlarının ahvâline dâ'ir Ragüza Başşehbenderliği tahrîrâtının bir kıt'a sûretini mübellîğ ve bu bâbda ma'lûmât-ı sahîha ve mufassala i'tâ ve eyâleteyn-i mezkûreteynde bulunan Müslümânların ıslâh-ı ahvâli için ittihâzı îcâb eden tedâbîr hakkında efkâr ve mütâla'ât-ı âcizânemi arz ve inbâ etmekliğimi âmir 8

Haziran sene [1]901 târîhli ve doksan sekiz numaralı tahrîrât-ı mahremâne-i nezâret-penâhîleri resîde-i dest-i ta'zîm oldu.

Ahâlî-i merkûme tarafından ba'zen Hükûmet-i Seniyye'ye vukû' bulan ve kâmilten esâssız değilse de mübâlağadan da ârî olmayan şikâyâtın derece-i sıhhatini tedkîk etmek üzere bir gûne vesâ'ite mâlik olmadığımından ma'lûmât-ı matlûbeyi i'tâ edemem. Şikâyât-ı vâkı'ayı tedkîk ve hakîkat-i hâli tebyîn için mahallinde tahkîkât-ı bî-arafâne icrâsı lâzım gelür ise de bu da bendenizce muhâldir. Bosna ve Hersek Müslümânlarının ahvâlini matlûba muvâfık göstermek veya gösterebilmek hatır u hayâle bile gelmediği gibi pek vahîm olduğunu dahi iddi'â edemem. Fikr-i acizâneme göre mezkûr iki eyâletde mukîm Müslümânların ahvâli el-yevm doğrudan doğruya taht-ı idâre-i Devlet-i Aliyye'de bulunmayan memâlikdeki Müslümânların hemân aynı ve belki de beyânât-ı resmiyyeye nazaran biraz daha eyüdüdür. Bu münâsebetle Viyana Kabinetosu tarafından bendenize vukû' bulup zât-ı âlî-i âsafânelerine alâ-vechi's-sihha arz u iş'âr eylemiş olduğum beyânâtı tekrâr ederim. Hattâ geçen Mayısın yirmi dokuzu târîhli ve seksen yedi numaralı tahrîrât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerinde münderic evâmîr mücebince, ahîren müftûler mes'elesinden bahsettiğim sırada tanassura da'vet ve e'imme tarafından minberlerde nâm-ı nâmî-i hazret-i hilâfet-penâhîye hutbe kırâ'atinin men'î misillü Ragûza Başşehbenderliği'nin tahrîrâtında beyân olunan ba'zı vukû'ât hakkında bir def'a daha Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'nin nazar-ı dikkatini celbetdiğimde, gerek Kont "Golohofsky" gerek Baron "Dö Kalay"[De Kalay] tarafından husûsât-ı meşrûha sûret-i kat'iyede redd ü inkâr olunmuşdur. Lâzıme-i adâletin iki mi'yâr-ı mütefâvit üzere icrâsı bahsine gelince; zann-ı acizâneme göre bu bir zu'm-ı bâtil değilse bile mübâlağa eseri olsa gerekdir. Bosna ve Hersek'in idâresi uhdesinde bulunan Mâliye Nâzırı Baron "Dö Kalay"[De Kalay] bundan bir hafta mukaddem âsûde-nişîn ve muhâfazakâr bir unsur teşkîl eden ahâlî-i Müslime hakkında me'mûrîn-i mahalliyyenin hüsn-i teveccühü ber-kemâl olduğunu ve ne Macar sıfatıyla memleketimizin muhibbi olan kendisinin, ne de İslâmlara karşı hissiyyât-ı dostânesi umûmen ma'lûm olan eyâleteyn-i mezbûreteyn Mülkiyye Guvernörü Mösyö "Kuçera"nın hulûs-ı niyyeti cây-i iştibâh olamayacağını bendenize söyledi. Bir de zât-ı âlî-i âsafânelerine ma'lûmât olmak üzere şurasını dahi ilâve etmeği vazîfeden addederim ki, geçen Mayısın yirmi dokuzu târîhli ve seksen yedi numaralı tahrîrât-ı aliyye-i nezâret-penâhîlerine istid'ânâmesi melfûf olan "Mostar" Müftû-i sâbıkı Ali Fehmi Efendi'nin taht-ı ri'yâsetinde olarak Bosna Müslümânlarının ba'zı mu'teberânından mürekkeb bir hey'et-i meb'ûse ahîren

Viyana'ya gelerek istid'anâme-i mezbûr me'âlinde bir kıt'a muhtırayı takdîm için huzûr-ı imparatorîye kabûllerini ricâ etmişdir. Mukaddemâ yine hey'et-i mezbûre huzûr-ı imparatorîye kabûl olunmamış iken bu kerre imparator hazretlerinin işbu hey'et-i meb'ûseyi bir sûret-i hayır-hâhânedede kabûl ettiğini ve muhtıranın kemâl-i dikkatle tedkîk ve cevâbının Saraybosna me'mûrîni ma'rifetiyle i'tâ olunacağını kendülerine va'd ettiği Baron Dö Kalay [De Kalay] tarafından bendenize beyân olunmuştur.

El-hâsıl re'y-i acizâneme göre, şimdilik gerek bu tedkîkâtın ve gerek Kont "Golohofsky"nin inzimâm-ı muvâfakatıyla "Baron dö Kalay" [De Kalay] ile vukû' bulan müzâkerâtımız üzerine mûmâ-ileyh işi lâyıkıyla tedkîk ve Mösyö "Kuçera" ile bi'l-istişâre ma'lûmât-ı kâfiye istihsâl etdikden sonra cevâb i'tâsını va'd eylemiş olmağla, teşebbüsât-ı vâkı'a-i âcizânemin netîcesine intizâr etmek muvâfık-ı maslahatdır. Emr ü fermân.

BOA. HR. SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 78-80

- 49 -

**AVUSTURYALI YÖNETİCİLERİN MÜSLÜMAN HALKA
YAPTIĞI ZULÜMLER**

[Avusturyalı mülkî ve askerî görevlilerin Bosna ve Hersek'deki Müslüman halk ile diğer teb'aya insanlık dışı muameleler yaptıkları, baskı yoluyla ağır vergiler ve cezalar alarak arazilerini gasbettikleri beyânıyla bu vahşetin önüne geçilmesi için Avusturyalı Ortadoks öğrencilerin Avusturya Delegasyon Meclisi'ne gönderilen dilekçe hakkında Peşte Başşehbenderliği'nden gönderdikleri tahriratın tercümesi.]

20 R. 1320 (27 Temmuz 1906)

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara

Târîh Fî 14 Temmuz sene 1318

156

Hâriciye Nezâreti'ne 15 Temmuz sene [1]902 târhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 64 numaralu tahrîrâtın tercümesidir.

Şehr-i hâlin on üçü târîhlü ve altmış iki numaralu tahrîrât-ı âcizâneme zeyldir. Bosna ve Hersek Ortodoks talebesi cânibinden ahîren Avusturya Delegasyon Meclisi'ne irsâl olunan muhtıranın bir nüshası leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân.

* * *

Avusturya Delegasyon Meclisi'ne Bosna ve Hersek'de tıb, hukûk ve felsefe tahsîliyle meşgûl bulunan Sırp talebesi tarafından irsâl olunan fî 25 Mayıs sene 1902 târîhlü bir kıt'a muhtırada Avusturya me'mûrîn-i mülkiyye ve askeriyyesi cânibinden Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesiyle tebe'a-i sâ'ire hakkında tahammül-fersâ bir sûretde vukû'a getirülen mezâlim ve ta'addiyâtdan bahsedilmiş ve bir çok vekâyi'-i mü'essife-i gaddârâne zıkr ve ta'dâd olunmuşdur. Kırkı mütecâviz imzâ ile müzmâ bulunan mezkûr muhtırada münderic vekâyi'-i mü'essifeden ba'zıları ber-vech-i âtî nakl ü hikâye edilerek bu bâbda Avusturya Hükûmeti'nin nazar-ı dikkati celbolunmuşdur. Şöyleki:

Bosna'da mevcûd asâkirin lede'l-îcâb ta'lîm etmeleri için "Gako" civârında "Adnovaç" nâm mahalde bir ta'lîm meydânı ifrâz olunmuş idi. Mevki'-i kumandânî ta'lîm meydânını tevsî' etmek niyyetiyle mahall-i mezkûra karîb tarlaları ashâbının muvâfakatlari istihsâl edilmeksizin hod-be-hod ta'lîm meydânına ilâve etdiğinden on bir kadar âile tarlasız kalır. Şu hâl-i esef-iştîmâl Vâli "Baron Fon Appel"e ihbâr edilir ise de mûmâ-ileyh mu'tâdı vechile şikâyat-ı vâkı'aya aslâ havâle-i sem'-i i'tibâr etmez. Şu son senelerde bî-çâre köylüler vergülerini te'diyeye muktedir olamadıkları gibi kadınlarla çocuklar âdetâ çırpıplak bir hâlde ve gâyet sefâlet içinde yaşıyorlar. Buna da sebeb me'mûrînün ahâlî-i İslâmiyyeden yüzde altmış altı ve ba'zan daha fazla vergü ahz ü istîfâ etmeleridir. Halbuki Avusturyalılar ahâlî-i İslamiyyeden alınan vergünün ancak sülüs mikdârını te'diye ediyorlar. Mezâlim ve i'tisâfâtın eşna'ı olmak üzere fıkra-i âtiyeyi nakl ü hikâye edelim:

Me'mûrîn-i hükûmet ma'ârîf vergisini tesviyeden cidden âciz bulunan Ahmed Efendi nâmında fakîr bir köylünün yüz otuz kron kıymetindeki matbah takımını otuz krona satarak bu sûretle cebren vergüyü istîfâ etmişlerdir. Köylerde taraf taraf geşt ü

güzâr eden Avusturya jandarma neferâtı ahâlî-i İslâmiyye hakkında mugâyir-i insâniyyet bir takım mu'âmelât-ı vahşiyâne revâ görerek ahâlî-i merkûmenin ilerü gelenlerinden para koparmak için bunları yirmi gün ve daha ziyâde müddetle habse ilkâ ediyorlar. Şevketlü kudretlü Sultan Abdülhamîd Hân-ı Sâni hazretlerinin cülûs-ı meyâmîn-me'nûs-ı hümâyûnlarının yirmi beşinci sene-i devriyye-i mes'ûdesi münâsebetiyle icrâ-yı meserret ve izhâr-ı şâd-mânî eyleyen ahâlî aleyhinde Avusturya jandarma neferâtı sûret-i vahşiyânede mu'âmelede bulunarak ellerindeki süngülü tüfenklerle ahâlî-i merkûmeyi tahkîr etmişler ve donanmış mağazaları kapatarak fenerleri söndürmüşler ve kırk altı Müslümân ile üç Ortadoksdan beş yüz krona kadar cezâ-yı nakdî ahzeylemişlerdir. "Maryan Milkanoviç" nâmında bir tâcirin icrâ-yı şehriyye-i eylediğine mücâzetten mağazası önünde üç metre tûlünde ve bir metre umkunda bir çukur hafredilmek sûretiyle kendüsü iki ay kadar ahz ü i'tâdan men' edilmiştir. Hulâsa-i kelâm, Avusturya me'mûrîninin Bosna ve Hersek Müslümânlarıyla tebe'a hakkında revâ gördükleri mezâlim ve ta'addiyât tahammül-güdâz bir dereceye vardığından ıslâhât-ı cedîde icrâsı ve bu gibi mu'âmelât-ı vahşiyâneye nihâyet verilmesi Avusturya Delegasyon Meclisi'nden insâniyyet nâmına olarak istihâm edilmiştir.

BOA. HR SYS, nr. 259/1, belge sıra nr. 26-31

- 50 -

*AVUSTURYA'NIN MÜSLÜMAN HALKI GÖÇE ZORLAMA
GİRİŞİMLERİNİN ÖNLENMESİ*

[Bosna Müslümanlarına çeşitli bahanelerle zulüm ve işkence yapıldığı, kabristanların imha edildiği, arazi tahririnde verâset hukukuna uyulmadığı, nâiblerin hükûmet tarafından seçilerek tayin edildiği ve Berlin Antlaşması'na aykırı usullere başvurulmuş Müslüman ahalinin göçe zorlandığı hususunda Hersek nâibi ve arkadaşlarının padişaha takdim ettiği varaka üzerine; bu gibi durumların önlenmesi ve Müslüman ahalinin hukukunun korunması için Avusturya Devleti nezdinde gerekli girişimlerde bulunulması yolunda Meclis-i Mahsûs tarafından alınan kararlar ilgili mazbatanın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

9 Ca. 1320 (14 Ağustos 1902)

Bâb-ı Âlî

Meclis-i Mahsûs

1086

Hersek müftîsi ile rüfekâsı tarafından bu kerre tevdî' olunan varakada kendülerinin Dersa'âdet'e geldiklerini müte'âkib Avusturya Hükûmetince içlerinden ba'zısı ahâlî-i mahalliyyeyi hicrete teşvîk ve ba'zıları da âsâyişi ihlâl töhmetiyle mahkûm edilerek avdetlerinde o sûretle cezâlandırıldıktan sonra Bosna'dan ihrâclarına karâr verildiği ve kabristan-ı Müslimînin imhâ edildiği ve tahrîr-i emlâkda, arâzî-i sarfa emlâk-i emîriyye gibi i'tibâr edilerek hukûk-ı verâsetin ihlâl olunduğu ve nüvvâb-ı şer'in taraf-ı hükûmetden ta'yîn kılındığı muharrer olup hükûmet-i müşârün-ileyhânın hikâye olunan ahvâl ve mu'âmelâtı ve bâ-husûs nüvvâbın taraf-ı hükûmetden nasb u ta'yîni, ne Berlin Mu'âhedeşi ahkâmına ne de hukûk-ı mukaddese-i hazret-i hilâfet-penâhînin îcâbâtına muvâfık olmadığından ve ahâlî-i İslâmiyye Bosna'da kaldıkça böyle bir takım mu'âmelât ve ta'addiyâta dûçâr olacakları gibi kendülerinin teksîr-i nüfûs-ı İslâmiyye için Memâlik-i Şâhâne'nin cihât-ı sâ'iresinde iskânları mûcib-i fevâ'id ve muhassenât olacağından gerek işbu muhâceret mâddesinin ve gerek arz u beyân olunan ahvâle karşı ittihâzı iktizâ eden tedâbîrin hey'et-i bendegânemizde müzâkeresiyle karârının arz-ı hâk-i pâ-y-ı âlî kılınması hakkında şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîyi mübellîğ tezkire-i husûsiyye mütâla'a ve îcâb-ı hâl müzâkere olundu. Müstağnî-i arz ve îzâh olduğu üzere, Bosna ve Hersek'de unsur-ı İslâm kaldıkça hilâfet-i mu'azzama ve saltanat-ı seniyyenin unsur-ı mezkûr üzerinde tabî'iyü'l-cereyân olan nüfûz-ı âlîsini Avusturya Devleti kendü menâfi'ine muhâlif bir mecrâyâ sevkedirmemek için mehmâ-emken Devlet-i Aliyye'ye karşı bir meslek-i i'tidâl-kârîde bulunmağı fevâ'id-i siyâsiyyesine daha muvâfık göreceği ve bu kıt'alardan ehl-i İslâm kat'-ı alâka eyleyecek olurlar ise devlet-i müşârün-ileyhânın dahi bizimle alâ'ik-i menfa'atı başka bir sûrete girebileceği ve kıt'ateyn-i mezkûreteynde bulunan beş yüz bin nüfûsu mütecâviz ehl-i İslâmın def'aten hicretlerindeki adem-i imkân anların iskân ve îvâlarında dahi vârid olduğu mülâhazalarına im'ân-ı nazar olunduğu hâlde şimdilik ahâlî-i mezkûrenin hukûk-ı meşrû'aları muhâfaza olunmak şartıyla anâsır-ı İslâmiyyenin orada iltizâm-ı bekâsı ve ma'ahâzâ Bağdat hatt-ı kebîri inşâsına muvaffakiyyet husûlüyle karârı vechile hat boyunda muhâcîrin-i İslâmiyye iskânına sıra geldikde bu mâddenin bi'l-etrâf tedkîki muktezâ-yı maslahata muvâfık görünmüş ve Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesinin hukûk-ı dîniyye ve medeniyyeleri hasbe'l-

mukâvele ve'l-mu'âhede mahfûz olduğuna ve taklîd-i kazâ hukûk-ı mukaddese-i hazret-i hilâfet-penâhîden bulunduğu cihetle, nüvvâbın taraf-ı saltanat-ı seniyyeden ta'yîni lüzûmu bedîhî idüğüne binâ'en ahâlî-i mezkûrenin bâlâda arz u beyân olunan şikâyatından ve ahkâm-ı mukâvelâtdan ve nüvvâbın ta'yîni hukûk-ı mukaddese-i hilâfet-i mu'azzamadan bulunduğundan bahisle Avusturya Devleti nezdinde icrâ-yı teşebbüsât olunmasının Hâriciye Nezâreti'ne havâlesi tezekkür ve tensîb olunmuş olmağla sûret-i ma'rûza muvâfık-ı re'y-i rezîn-i isâbet-karîn-i hazret-i şehen-şâhî olduğu takdîrde icrâ-yı icâbına ibtidâr olunacağı muhât-ı ilm-i âlî buyuruldukda, ol bâbda ve kâtibe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr efendimizindir.

Fî 9 Cemâziye'l-evvel sene [1]320

Fî 31 Temmuz sene [1]318

Sadr-ı a'zam
Mehmed Sa'id

Şeyhü'l-İslâm Adliye
Mehmed Cemâleddin

Nâzırı
Abdurrahman

Ser'asker
Rızâ

Bahriye Nâzırı
Hasan Hüsnî

Şûrâ-yı Devlet Re'îsi
Mehmed Sa'id

Hâriciye Nâzırı
Mehmed Tevfik

Dâhiliye Nâzırı
Mehmed Memdûhı

Ma'ârif Nâzırı
Celâl

Sadâret Müsteşârı
Tevfik Paşa
Nâ-mizâc

Ticâret ve Nâfi'a
Nâzırı
Mustafa Zihni

Evkâf-ı Hümâyûn
Nâzırı
Abdullah Galib

Mâliye Nâzırı
Ahmed Reşad

Tophâne-i Âmire
Müşîri
Mustafa Zeki

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1086

Atûfetlü efendim hazretleri,

Avusturya Hükûmetince Bosna ahâlîsini hicrete icbâr edecek sûretde îkâ' olunan ahvâl ve mu'âmelâtdan bahisle Dersa'âdet'de bulunan Hersek müftîsi ile rüfekâsının atebe-i ulyâ-yı cenâb-ı mülûkâneye vâki' olan arz u istid'âsı üzerine şeref-sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mantûk-ı münîfine tevîkan Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ'da cereyân eden müzâkerâtı şâmil kaleme alınan mazbata leffen arz u takdîm kılınmış olmağla, ol bâbda her ne vechile irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhi müte'allik ve şeref-sudûr buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infâz olunacağı beyânıyla tezkire-i senâverî terkîm kılındı efendim.

Fî 9 Cemâziye'l-evvel sene [1]320

Fî 31 Temmuz sene [1]318

Sadr-ı a'zam

Sa'id

BOA. Y.A.Res, nr. 117/77

- 51 -

*BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ İÇİNDE BULUNDUKLARI
DURUMU BEYAN VE PROTESTO İÇİN AVUSTURYA DELEGASYON
MECLİSİ'NE VERDİKLERİ MUHTIRA*

[Bosna-Hersek'in idaresinin Avusturya Hükûmeti'ne veril-mesiyle, bu vilâyetlerin geleceği hakkında Avusturya-Macaristan Delegasyon Meclis'inde yapılan müzâkerelerde, Müslüman ahalinin, fikirlerinin dikkate alınmadığı, yüz otuz altı bin civarındaki Müslüman ahâlînin mezheplerinin muhafazası için yaptıkları teşebbüslerin sonuçsuz kaldığı, kendilerine bozguncu gözüyle bakıldığı, evlerinin devamlı arandığı, câmi ve medrese açılması hususunda padişah ile görüşmek maksadıyla

Dersaadet'e giden Ali Fehmi Efendi ve arkadaşı aleyhinde, ahaliyi göçe teşvik ettikleri bahanesiyle gıyâbî tutuklama ve sürgün cezaları verildiği, ayrıca ahali ileri gelenlerine çeşitli bahanelerle kötü muameleler yapıldığına dair, Bosna-Hersek Müslümanlarının içinde buldukları vahim durumu beyan ve protesto mahiyetinde Avusturya-Macaristan Delegasyon Meclisi'ne verdikleri muhtıranın tercümesi.]

21 Ca 1320 (26 Ağustos 1902)

Bâb-ı Âlî

Tercüme Odası

Numara

194

[Târîh] : Fi 13 Ağustos sene 1318

Hâriciye Nezâreti'ne fi 8 Temmuz sene [1]902 târihiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 55 numaralı tahrîratın tercümesidir.

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi tarafından Avusturya ve Macaristan Delegasyon Meclisi a'zâsına i'tâ olunan Almanca muhtıranın iki nüshası leffen takdîm kılındı. Emr ü ferman.

Melfûf muhtıranın hulâsa-i tercümesidir.

Berlin Mu'âhedenâmesi'nin yirmi beşinci mâddesi mücebince Bosna ve Hersek vilâyetlerinin emr-i idâresi Avusturya Hükûmeti'ne tevdi' olunduğu zamandan berü işbu vilâyetlerin istikbâli hakkında Avusturya ve Macaristan Delegasyon Meclisleri'nde dâr u dırâz müzâkerât cereyân etmiş ise de Bosna ve Hersek'de mukîm ahâlînin bu husûsdaki âmâl u efkârı aslâ nazar-ı i'tibâra alınmamıştır. Delegasyon Meclisleri a'zâsı efkâr u mutâla'âtımızı nazar-ı i'tibâra almak şöyle dursun şikâyatımıza bile havâle-i sem'-i i'tibâr etmiyorlar. Ahâlî-i İslâmiyyenin sevgili re'îsi

ve vekîlleri olan “Mostar” müftî-i sâbıkı Ali Fehmî Efendi ile Bosnasaraylı Sâlih Ağa haklarında fî 30 Teşrin-i Evvel sene 1901 târîhlerinde kaleme alınan Muhâceret Nizâm-nâmesi’ne tevîkan mu’âmele-i i’tisâf-kârâne revâ görüldüğü ve ahâlî-i mezkûre meb’ûsânından Şerîf Efendi Arnavudoviç hiç bir sebebe müstenid olmayarak ve bilâ-muhâkeme maskat-ı re’si olan “Mostar” kasabasından Raskagora ovasına nefy u teb’îd edildiği zamândan berü şikâyet-ı vâkı’a derece-i nihâyeye vâsıl olmuştur. Nizâm-nâme-i mezkûr ahkâmı ahâlî-i İslâmiyye’nin umûm meb’ûsânıyla bunların tarafdârânına karşı icrâ edilmiştir. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinden yüzlerce kesân â’ilelerinin yanından ayrılarak evvelâ Delegasyon ve ba’dahû Rayihşrat meclisleri a’zâsına tazallum-ı ahvâl için Peşte şehrine şitâbân olmuşlardır. Zükûr ve inâs 136.000 nüfûs ahâlî-i İslâmiyye mezheplerinin muhâfazası için sâbık “Mostar” müftîsi Ali Fehmi Efendi ile sâ’ireyi vekîl intihâb eylemişler ise de bunlar vazifelerini icrâyâ ibtidâr etmezden evvel kendülerine müfsid nazarıyla bakılarak aleyhlerinde tedâbîr-i şedîde ittihâzı hükûmete tavsiye olunmuştur. Halbuki bunlar ne yaptılar? Müslümânlar â’id câmi’ ve mekteplerin tevessü’üne dâ’ir fî 30 Kânûn-ı Evvel sene 1900 târîhinde Mâliye Nâzırı Mösyö “Kalay”a bir muhtıra i’tâ eylediler. Nâzır-ı müşârün-ileyh bunları kabûl ederek vazîfelerini bi-hakkın takdîr etmiş ve elinden gelen mu’âveneti dirîğ etmeyeceğini va’d eylemiştir. İşte bir ay evvel müfsid add olunan aynı zevât mâliye nâzırıyla vukû’ bulan işbu mülâkâtdan sonra bi-hakkın ahâlî-i İslâmiyye’nin vekîlleri sıfatıyla tanınmış ve mesâ’î-i vâkı’aları rehîn-i takdîr olmuştur. Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyesiyle cereyân eden müzâkerât ma’atte’essüf netîce-i matlûbeye iktirân edemediğinden ahâlî-i İslâmiyye vekîlleri fî 10 Haziran sene 1901 târîhinde imparator hazretlerine dahi başkaca bir muhtıra takdîm ederek müzâkerâtın karîn-i muvaffakiyyet olmamasının esbâbını îzâh eylemişlerdir. Mâliye Nâzırı Mösyö “Kalay”a i’tâ olunan muhtırada ahâlî-i İslâmiyye’nin şâyân-ı esef olan ahvâl-i hâzıra-i mezhebiyyelerinin esbâbı ve bunun çâre-i ıslâhı tebyîn edilmiştir. İmparator hazretlerine takdîm kılınan muhtırada ahâlî-i İslâmiyyenin vekîlleri ile Bosnasaray hükûmet-i mahalliyesi beyninde cereyân eden müzâkerât tamâmıyla hikâye edilmiş ve işbu müzâkerâtın adem-i muvaffakiyyetle netice-pezîr olmasının sebebini beyân ve Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi için cevâmî’ ve mekâtib inşâsına müsâ’ade i’tâsı yeniden talep olunmuştur. İşbu muhtıranın târîh-i takdîmi üzerinden bir sene mürûr etmiş olduğu hâlde Müslümânların ahvâl-i mezhebiyyeleri kesb-i salâh etmek şöyle dursun, bil’akis o derece vahîm bir şekl ü sûrete girmiştir ki ebnâ-yı beşerin hâ’iz olduğu hukûk-ı ibtidâiyye-i insâniyyenin bile talebine ihtiyâç hissetmekte el-yevm işbu hukûk-ı ibtidâiyye-i insâniyye ahâlî-i

İslâmiyyece mefkûd hükmünde bulunmaktadır. Ahâlî-i İslâmiyenin ilerü gelenlerine müfsid nazarıyla bakılarak icrâ-yı devr ü seyâhat etmelerine îkâ'-ı müşkilât olunduğu gibi meskenleri dahi dâ'imâ taharrî ve tarafdârânı mücâzât-ı nakdiyye ile tecrim edilmekte ve fukarâ olanları dahi akvât-ı yevmiyelerini tedârikden mahrûm bırakılmaktadır. Ve'l- hâsıl herkes bin dürlü mezâhime dûçâr oluyor. Ahâlî-i İslâmiyye ile vekîllerine karşı bu yolda bir mu'âmele revâ görüldüğü hâlde İslâmların mu'azzez olan herşeylerine gazeteleri vâsıtasıyla ta'arruz eden Hırvat Propaganda Cemi'iyeti'ne birçok müsâ'adât bahş ve i'tâ olunuyor. Müslümânlar ta'arruzât-ı vâkı'aya mukâbeleden âciz bulunuyor ve mukâbeleye kalkışacak olsalar erbâb-ı şûrişden add ediliyorlar. Daha dünkü gün Nâzır Mösyö "Kalay" tarafından sa'y ü gayretleri takdîr olunan ve haşmetlü İmparator Fransuva Jozef [François Joseph] hazretlerinin huzûruna da'vet olunan ahâlî-i İslâmiyye vekîlleri nasıl oluyorlar da böyle birdenbire muzır âdemler add olunuyor? Daha geçen gün hükûmet-i mahalliye bunlarla müzâkerâta ibtidâr ettiği hâlde nasıl oluyor da aleyhlerinde ezmine-i kadîmeyi vukû'âtına ihtâr edecek tedâbîr-i vahşiyeye mürâca'at ediliyor. Sene-i mezkûre Kânûn-ı Sânîsi evâhirinde ahâlî-i İslâmiyye re'îsi ve vekîli Ali Fehmi Efendi başlarında olduğu hâlde cevâmi' ve mekâtibin muhtâriyeti hakkında makâm-ı akdes-i Hilâfet-i kübrâdan evâmîr-i lâzimeyi telakkî eylemek üzere Der-sa'âdet'e azîmet eyledikleri zamândan berü Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyesinin ahâlî-i İslâmiyye'ye karşı olan sûret-i hareketi büsbütün tebeddül etmiştir. Ahâlî-i İslâmiyye zâten Nâzır Mösyö "Kalay"a i'tâ eyledikleri muhturada cevâmi' ve mekâtibin muhtâriyetine ba'zı mertebe îkâ'-ı müşkilât edilmesinden dolayı makâm-ı celîli Meşihat-ı ulyânın re'yi istifsâr edilmesini ricâ etmişler ise de sene-i mezkûre Kânûn-ı Evveli evâhirine kadar hiçbir karâr ittihâz olunmadığından ve makâm-ı Meşihat-ı ulyânın re'yi dahi istifsâr edilmediğinden ahâlî-i merkûme vekîlleri müvekkillerinin mutâlebâtını bir an evvel bir netîce-i haseneye iktirân ettirmek üzere Der-sa'âdet'e gitmişlerdir. Bunun netîcesi olarak mûmâ-ileyhim Der-sa'âdet'e muvâsalat eder etmez kendilerine bilâ-ruhsât hicret etmiş nazarıyla bakılarak her dürlü hukûkdan mahrûm ve yabancı gibi tanılarak avdetlerinde üç aydan altı aya kadar hapis cezâsına mahkûm olmalarına ve müddet-i mahbûsiyyetlerini ikmâlden sonra hudûd hâricine tard edilmelerine karâr verilmiş ve bu keyfiyyet ahâlî miyânında son derece mûcib-i infî'âl olmuşdur. Bütün ahâlî-i İslâmiyye'nin sevgili re'îsi bulunan Hersek ashâb-ı emlâkinden Mostar müftî-i sâbıkı Ali Fehmî Efendi ile refîki "Sâlih Ağa Bıçakçıç" Der-sa'âdet'e vâsıl olur olmaz karâr-ı mezkûr ilk def'a olarak anlar aleyhinde icrâ olunmuşdur. İşbu nizâmname ahkâmınca bir me'mûriyyet-i rûhâniyye ile Bosna ve

Hersek hâricinde bulunanlar veyâhud mütemâdiyen beş sene hâricde ikâmet edenler artık memleketlerine avdet edemezler. Bundan müstebân oluyor ki maksâd yalnız hicretin men'î değil, hükûmet-i mahalliyenin me'zûniyeti inzîmâm etmeksizin Bosna ve Hersek hâricinde her dürlü me'mûriyyet istihsâlinin mertebe-i istihâleye vaz'ıdır. Ahvâl-i mezkûre cem'ıyyât-ı beşerriyyenin mâlik oldukları hukûk-ı tabi'ıyye ve ibtidâ'ıyyeyi bile pây-mâl ediyor. Bugün bütün cihânın ma'lûmu olduğu üzere en âdi ve şerîr bir mücrim bile müddet-i cezâsını ikmâl etdikden sonra vatanına avdet edebiliyor ve hiçbir kânûn onu bundan men' edemez. İşte düvel-i mu'azzamanın en büyük cânîler haklarında yapamadıkları icrâat Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyesince yapılmaktadır. Zîrâ hükûmet-i mezkûre işbu nizâmnâme-i cedîd ile sâ'ir memâlikde cerâ'imden ma'dûd olmayan ef'âl ve harekâtdan dolayı hem-mezheb olmayan ba'zı adamları ile'l-ebed vatan ve hukûklarından mahrûm edebiliyor. Nizâmnâme-i mezkûr fi 21 Nisan sene 1879 târihinde Devlet-i Aliyye ile Avusturya ve Macaristan Hükûmeti beyninde mün'akid mukâvelenâme ahkâmını büsbütün nâkızı bulunduğundan nizâmnâmenin mevki'-i icrâyâ vaz'ı bütün ahâlî-i İslâmiyye'ye karşı büyük bir hakâretidir. İşbu mukâvelenâmenin *birinci mâddesi* mücebince Bosna ve Hersek işgâlından dolayı hukûk-ı hükûmrânî-i hazret-i pâdişâhî tatarruk-ı halelden masûn kalacak ve *ikinci mâddesi* mücebince ahâlî-i İslâmiyye rü'esâ-yı mezhebiyyeleri ile olan münâsebetlerinde serbestî-i tâmma mazhar olacak ve *dördüncü maddesi* mücebince Bosna ve Hersek hâricinde ve devr-i seyâhatda bulunan ahâlî-i İslâmiyyeye müte'allik ba'zı mesâ'ilin hîn-i tezekküründe her iki tarafın re'yi dahi nâfîz bulunacaktır. İşbu mukâvelenâme ahkâmınca Bosna ve Hersek hâricinde bulunan ahâlî-i İslâmiyyeye müte'allik mesâ'ili ne Bosna ve Hersek hükûmet-i mahalliyesi ne de Avusturya Hükûmeti hod-be-hod tezekkür etmeğe salâhiyetdâr olmayup bu bâbda Hükûmet-i Seniyye'nin inzîmâm-ı re'yi iktizâ ettiğiinden fi 30 Kânûn-ı Evvel sene 1901 târihli nizâmnâmenin külliyyen gayr-ı muhikk olduğu âşikârdır. Ahâlî-i İslâmiyye vekîllerinin Der-sa'âdet'e hîn-i azîmetlerinde haklarında ittihâz olunan tedâbîr mukâvelenâme-i mezkûr ikinci mâddesi ahkâmının nakz u ihlâl olduğuna delîl-i kâfîdir.

İşbu nizâmnâme ile zât-ı hazret-i pâdişâhînin Bosna ve Hersek üzerinde hâ'iz oldukları hukûk-ı mukaddese-i hükûmrânîlerine dahi îrâs-ı nakîsa edilmiştir. Zîrâ Bosna Hükûmet-i Mahalliyesi'nin müsâ'adesi olmaksızın ahâlînin Memâlik-i Şâhâne'ye azîmet ve orada imrâr-ı evkât etmesi taht-ı memnû'ıyyete alınmıştır. İşbu karârdan dolayı ahâlî-i İslâmiyye sevgili re'îslerinden ebediyyen mahrûm olmuşsa da bunların maksadlarına vusûl için sa'y ü gayretleri münker olmayup bi'l-akis

mu'âmelât-ı vâkı'a üzerine bir kat daha ıstidâd etmiş ve ahâlî-i mezkûrenin Bosna ve Hersek'den Anadolu'ya hicretleri Osmanlıların efkârını tehyîc edüp bunun netîcesi olarak umûr-ı mezhebiyye ve tedrîsiyyelerinde istihsâl-i serbestî emrindeki hâhişleri tezâyüd edeceği der-kâr bulunmuşdur. Ahâlî-i İslâmiyyeye vekîlleri Der-sa'âdet'de buldukları esnâda bilâ-me'zûniyyet muhâceret edenler idâdına idhâl edilmişlerdir. Müslümânların rü'esâsı ahâlîyi hicret etmeğe ne vakit teşvîk etdiler? Bi't-tab' 19 Kânûn-ı Sanî sene [1]901 târîhinden evvel değildir. Zirâ böyle olmuş olsa idi Mâliye Nâzırı Mösyö Kalay şüphesiz onları kabûl etdikleri sırada sa'y ü gayretleri yine takdîr-hân olmuşdur. Bu târîhden sonra da olamaz. Zirâ o hâlde Bosna Hükûmet-i Mahalliyesi fî Şubat sene [1]901 târîhinden i'tibâren üç ay rü'esâ-yı mumâ-ileyhim ile muhtâriyyetin tanzîm ve ıslâhı hakkında müzâkerâtda bulunamaz idi. Bunların hareket-i vâkı'âyı fî 10 Haziran sene [1]901 târîhine kadar dahi icrâ etmiş olmaları melhûz değildir. Zirâ bu hâlde imparator hazretleri anları huzûrlarına da'vet [ve] kabûl etmezdi. İşbu târîhden sonra muhâceret büsbütün münkatı' olmuşdur. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin en ziyâde emniyyet ü muhabbetin mazhar olmuş Ali Fehmi Efendi ser-âmedânındandır. Eğer Ali Fehmi Efendi 1901 senesi Haziranının onundan sonra ahâlîyi hicrete teşvîk etmiş olsa idi o hâlde muhâceret münkatı' olmak şöyle dursun bi'l-aks tevessü' etmiş olurdu. Ali Fehmi Efendi muhâceretin külliyyen aleyhindedir. Mûmâ-ileyhin teşvikiyle Mostar'da beş bâb mekteb küşâd edilmiş ve Hersek Müftülüği'ne ta'yîn olunduğu zamân ahâlî miyânında ma'ârifin intişârı zımında mâlen ve bedenen hiç bir fedakârlıktan geri durmamışdır. Müslümânlara mekteb yapıran ve anların tahsîl etmeleri için bu derece sarf-ı mesâ'î eyleyen âdem bunları hicrete teşvîk edebilir mi? Bosna hükûmet-i mahalliyesinin işbu nizâm-nâmesi ilgâ edilmedikçe ve Ali Fehmi Efendi ile Salih Ağa vatanlarına avdet edebilmek için mazhar-ı teshîlât olmadıkça Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi hoşnûd olamaz. Bugünkü günde hiç bir hükûmet memleketinde mukîm ahâlîsinin kendi re'îs-i mezhebîsi ile te'âtî-i efkârda bulunmasını men' etmez. Katoliklerin papa ile Ortodoksların patrikleri ile münâsebetleri memnû' değil iken Bosna ve Hersek ahâlîsinin Hilâfet-i kübrâ ve makâm-ı Meşîhât-ı ulyâ ile münâsebetleri men' edilmişdir. İşbu münâsebâtdan dolayı meb'usân-ı İslâmiyyenin bir haylisi zâbitaca dûçâr-ı mücâzât olmuşlardır. Şöyle ki: Travnik'de mukîm Ahmed Bey, Hâfız Sâdık, usûlü vechile kendü pasaportu ile Der-sa'âdet'e azimet etdiği hâlde şehri mezkûrda hîn-i ikâmetinde pasaportunun müddeti mürûr etdiğinden mûmâ-ileyh memleketine avdeti zımında Travnik hükûmet-i mahalliyesinden pasaportunun temdîd-i ma'mûliyyetini taleb etmiş ve talebi is'âf olunmaması üzerine birâderi Hâzım Bey tarafına vukû' bulan mürâca'âtda Ahmed Bey'in vatanına avdetine müsâ'ade edilemeyeceği cevâben beyân olunmuşdur. Mahdûmunu mektebe kayd ettirmek üzere

Der-sa'âdet'e a'zîmet eden Travnikli Salih Efendi emîr-i ahûr memleketine avdet edeceği sırada pasaportunu li-ecli't-tecdîd Avusturya Konsoloshânesi'ne mürâca'at etdikde memleketine avdetine müsâ'ade edilemeyeceği bildirilmiştir. Mostar'da tevellüd edüb vâlidesinin yegâne istinâdgâhı olmağla dâ'imâ ânın yanında ikâmet eden ve İslâm meb'ûsânının en zeki ve fa'allerinden bulunan Şerif Efendi Arnavudoviç 1902 senesinin Kânûn-ı Sânîsi'nde Ali Fehmi Efendi ve'sâir rüfekâsıyla Der-sa'âdet'e a'zîmetlerini müte'âkib bilâ-muhâkeme maskat-ı re'sinden üç sâ'at bu'd mesâfede vâki' Raskagora karyesinde tevkîf olunmuştur. İşbu köyde râbitalı bir âdemin üç sâ'at ikâmet edebileceği bir oda bulunamaz. Ahâlî-i İslâmiyye vekîli sıfatıyla huzûr-ı imparatoriye kabûl olunan âdem beş ay mütemâdiyen yataksız ve gâyet soğuk bir odada habs edilmiş ve sene-i mezkûre mayısının ibtidâsında askerî ta'lîmi icrâ eylemek üzere yirmi sekiz gün için "Mostar'a" avdet ile hizmet-i askeriyyesini îfâ eyledikten sonra yeniden habs olunmuştur. Bu gibi müteneffiz bir âdem hakkında niçün böyle bir mu'âmele revâ görülüyor? Me'murîn-i mahalliye Şerif Efendi'nin hânesini taharrî etdiklerinde memnû' olmayan bir kaç Macar gazetesinden başka hiç bir şey bulamadıkları hâlde mûmâ-ileyh yine tevkîf olunmuştur. Böyle bir mu'âmele neden tecvîz ediliyor? Bilâ-hükm böyle ağır bir cezânın tertîb ve tenfizi memnu' olmayan ba'zı Macar gazetelerinin bulunmasından münba'is olamaz. Şerif Efendi'nin habsi sırf İslâm meb'ûsu sıfatıyla mü'essesât-ı dîniyye uğurunda sarf-i mesâ'i eylemesinden ileri gelmiştir. Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi bunu pek iyi bildiklerinden mu'âmele-i vâkı'adan dolayı şedîden protesto edüp mûmâ-ileyh Şerîf Efendi'nin istediği yerde ikâmetine müsâ'ade olunmasını arzu eder. Der-sa'âdet'de bulunan Novili Süleyman Bey Serîsî ve Travnikli Hamdi Bey, Hasan Pasbak ve Ali Fehmi Efendi Çabuk asâyiş-i umûmîyi muhîll harekete tasaddî etmiş olmak töhmetiyle ithâm olarak aleyhlerinde gıyâben hüküm sâdir olmuş ve bunları nerede bulurlarsa tevkîf etmelerini me'murîn-i adliyyeye emr olunmuştur. İşte Bosna ve Hersek idâresini bundan daha güzel tasvîr eder bir levha lâzım değildir. Bu sûretle "Novi" şehrinde müddet-i medîde belediye riyâsetinde bulunan ve Fransuva Josef [François Joseph] nişânını ihrâz eden bir âdeme karşı mahzâ, kendi hukûkunu müdâfâ'aya çalıştığı için bu sûretle mu'âmele olunuyor.

Bosna ve Hersek'den başka bir memleketde böyle bir hareket vukû'u kâbil olmadığı câ'iz-i su'âldir. hükûmet-i mahalliye'nin ahâlî-i İslâmiyye re'îs ve vekîllerini asâyiş-i umûmî ihlâl etmekle ithâm etmek ve anları bundan dolayı tevkîf ettirmek üzere daha ne gibi tedâbîre mürâca'at eylediğini irâ'e edebilecek olan âtideki misâli dahi derc eyleriz. Bin dokuz yüz senesi Teşrîn-i Sânîsi'nde meb'ûsân-ı İslâmiyye umûr-ı tadrîsiyye ve mezhebiyyelerinin suver-i ıslâhiyyesini müzâkere etmek üzere

Peşte'de buldukları sırada yanlarında kitâbet vazifesini der-uhde eden bir şahıs sû'-i ahvâlinden dolayı meb'ûsânın adem-i emniyyetini celb etmiş ve nihâyet tard olunmuştur. İşte bu şahıs bin dokuz yüz bir senesinde bütün masârif ve mes'ûliyyeti der-uhde ederek "Bosna ve Hersek Hükûmeti'nin Mezâlimi" ser-levhası tahtında bir risâle neşr etdirmiş ve bundan dolayı zabtiyyece nezâret altına alınarak mu'ahharan cihet-i adliyyeye teslîm olunmuştur. Adliyyece vukû' bulan tahkîkât-ı istintakiyyede meb'ûsânın bu işde asla medhalleri olmadığı anlaşılmağla bundan dolayı aleyhlerinde hiç bir mu'âmele edilmemiş ise de sene-i mezkûre Kânûn-ı Sânîsi evâhirinde Ali Fehmi Efendi ile rüfekâsının Der-sa'âdet'e azîmetleri vâki' olması üzerine hâl büsbütün tebeddül etmiş yalnız hey'et-i İslâmiyye'nin re'îsi ve vekîlleri değil ahâlî-i İslâmiyye'nin ser-âmedânından bir çokları hakkında dahi aynı mu'âmele revâ görülmüştür. Tevârîh-i muhtelifede pek çok Müslümânların hânelerinde taharriyât icrâ olunmuş ise de taharriyât-ı vâkî'adan hiç bir netîce hâsıl olmamıştır. İşbu mu'âmelât-ı gayr-ı muhakkadan dolayı şedîden protesto eder ve tahammül-fersâ olan ahvâl-ı meşrûhanın ıslâhını merci-i â'idinden intizâr eyeriz.

İşbu muhtıranın muhtevî olduğu risâlede münderic bulunan ve imparator hazretlerine takdim kılınan diğer muhtıra dahi aynı me'âlde muharrer ve mezkûr muhtıranın münderecâtı ile bunun Delegasyon ve Rayihşrat a'zâsına tevzi' ve i'tâ olduğundan bâhisdir.

BOA. HR.SYS., nr. 258/1, belge sıra nr. 37-58

- 52 -

**BOSNA-HERSEK'TEKİ MÜSLÜMAN AHALİ İÇİN TAYİN EDİLECEK
DİN GÖREVLİLERİNİN SEÇİMİ**

[Bosna-Hersek'de mevcut altı yüz bini aşkın Müslüman ahalinin dininin korunması için livalara ve kazalara gönderilen din görevlileri Merkez Eyâlet Cemâat-i İslâmiyyesi nezdindeki ulemâ tarafından imtihanla seçilmekte iken, şimdi mahallî hükûmetlerce seçilmeye başlandığı, bunun da çeşitli yönlerden sakıncalara yol açacağı, Müslüman ahaliye mezhep ve dini işlerinde verilen güvencenin korunması için Avusturya Hükûmeti'ne tebligat yapılması hususunun Şeyhülislâm

tarafından bildirildiğine dair Hariciye Nezâreti'ne gönderilen Sadâret tezkiresi.]

22 R. 1321 (18 Temmuz 1903)

Sadâret Mektûbî Kalemi

[Târîh]

17 Muharrem sene 1319

24 Nisan sene 1317

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bosna ve Hersek kıt'alarında altı yüz bin nüfûsu mütecâviz bulunan âhâlî-i İslâmiyyenin umûr-ı şer'iyeye ve husûsât-ı dîniyyelerinin makâm-ı âlî-i Şeyhül-İslâmîden mensûb ve musaddak müftî ve nâibler tarafından rü'yet ve tesviyesiyle cânib-i eşref-i hazret-i Hilâfet-penâhiye ahden dahi mahfûz bulunan râbitalarının muhafazası zımnında mukaddemâ Bosna müftîsi merkez eyâlet niyâbet-i şer'iyyesine bi't-ta'yîn mülhak livâ ve kazâlara da Bosna Cemâ'at Meclisi nezdinde ulemâ-yı mahalliyeden dört zâtdan mürekkeb bir cem'iyet-i ilmiyye tarafından bi'l-imtihân müteşerri' ve muktedir nâiblerin ta'yîni ve me'mûriyyetlerinin makâm-ı Meşîhat-i İslâmiyyeden tasdîke arzı merkez eyâlet müftîsine ihâle-i redd-i tefvîz kılınmış ve bir müddet bu mu'âmeleye ri'âyet edilmiş olduğu halde ahîren hukûmet-i mahalliye me'mûrîn-i şer'iyeyi hod-be-hod intihâb ve ta'yîne kıyâm etmesinden dolayı şu hâlin intâc edeceği mahzûrâtın def'îyle âhâlî-i İslâmiyyenin hukûk-ı mezhebiyyelerini meh-mâ-emken halelden vikâye etdirecek sûrette tanzîm kılınan lâyiha ile Viyana'ya gönderdikleri hey'et-i meb'ûsenin iki üç seneden beri sarf-ı mesâ'î ederek lâyhalarının tezekkürü zımnında kendileriyle hükûmet-i mahalliye cânibinden muntehâb me'mûrînden mürekkeb teşkîline istihsâl-i müsâ'ade etdikleri komisyon bir kaç mâhdan beri lâyiha-i mezkûreyi taht-ı tezekkûre alup ba'zı mevâdı da kabûl ve tasdîk etdirilmiş ise de ahâlî-i İslâmiyyenin makâm-ı Meşîhat-ı Ulyâ ile münâsebât-ı dîniyyelerinin te'mîn-i hüsn-i cereyânı hakkındaki mevâdda irâ'e-i müşkilât etmekde oldukları hey'et-i meb'ûse re'îsi tarafından iş'âr olunacağından ve mezkûr kıt'alarda sâkin âhâlî-i Müslimenin umûr-ı şer'iyeye ve mu'âmelât-ı mezhebiyyece olan hukûk-ı ahdiyyelerinin muhafazası ehemmi-i ve vâcibât bulunduğundan bahisle Avusturya Hükûmeti'ne teblîgât icrâsı lüzûmu taraf-ı âlî-i Meşîhat-penâhîden tezkire-i melfûfe ile izbâr kılınmasına ve bu mâddenin der-kâr olan kemâl-i ehemmiyyetine nazaran îcâb eden teşebbüsât-ı ciddiyyenin sûret-i serî'a ve mü'essirede icrâsıyla netîce-i matlûbenin bir an evvel istihsâli ve izbârına ve melfûfların i'âdesine himmet. İşâret-i aliyye-i cenâb-ı müsteşârî mücebince.

*

* *

[Târîh:] 24 R. sene [1]321

7 Temmuz sene [1]319

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne

Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesiyle idâre-i vilâyet beyninde muhtelifün-fîh olan mesâ'ilin sûret-i tesviyesi hakkında ba'zı mülâhaza ve ifâdeye dâ'ir 11 Ramazan sene [1]320 târîhli ve 3026 numaralı tezkire-i devletleri üzerine taraf-ı âlî-i Meşihat-penâhî ile Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne icrâ olunan teblîgâta cevâben Meşihat-i müşârün-ileyhâdan kıra'at olunan tezkirede vârid olan mesâ'il-i mezkûreden en ziyâde şâyân-ı i'tinâ olan hizmet-i zât-ı şevket-simât-ı hazret-i Hilâfet-penâhînin işgâl-i muvakkat tahtında bulunan Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesi üzerindeki hakk-ı kazâ-i şer'îlerinin te'mîn-i mahfûziyyeti olmasıyla mukaddemâ Saraybosna müftîsine merkez-i eyâlet niyâbet-i şer'îyesinin bâ-mürâsele tefvîziyle berâber Bosna ve Hersek kıt'alarındaki livâ ve kazâlar niyâbet-i şer'îyelerine merkez-i eyâlet cemâ'at-i İslâmiyyesi nezdinde ulemâdan dört kişiden mürekkeb bir cem'iyet-i ilmiyye ma'rifetiyle imtihanları bi'l-icrâ ehliyetleri tebeyyün eden müteşerri' ve muktedir zevâtın ta'yîni için müftî-i mûmâ-ileyh me'zûniyyet i'tâ ve nüvvâb-ı mûmâ-ileyhime vereceği mürâselelerin taraf-ı Meşihat-penâhîden tasdîki zımında tatbik-i mühürleriyle berâber irsâli lüzûmu inbâ kılınmış ise de idâre-i hâzırının bu sûrete muvafakat etmemesinden ve ol bâbda sebk eden iş'ârât ve ta'kîbâtın dahi bir sûret-i i'tilâfiyyeye iktirân edememesinden nâşi mezkûr kıt'alarca şimdiye değin sûret-i meşrû'ada taklîd-i kazâ kâbil olamayup Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin sâ'ir bilâd-ı şâhânedede vukû' bulan işleri için idâre-i muvakkata cânibinden me'mûr edilen nüvvâbın tanzîm ve i'tâ etdikleri hücece ve i'lâmât fetvâhânece tedkîk ve tasdîk olunamamakda bulunmuş olmasına ve bu hâl ahâlî-i İslâmiyyece iş'ârı gösterilmiş ve buna dâ'ir olan evrâk takımıyla irsâl kılınmış olmağla ahâlî-i İslâmiyye vekilleri tarafından beyân olunan dört mâddeden üçünün istişâre odasından ifâde kılındığı vechle sûret-i husûsiyyede tesviyesi münâsib olacağı mahremâne sûretde mûmâ-ileyhime teblîğ ve tefhîmiyle Bosna re'îsü'l-ulemâsının ber-mûceb-i iş'âr-ı Meşihat-penâhî buraca tasdîk-i me'mûriyyetle nüvvâb ta'yîni için bâ-mürâsele tarafına me'zûniyyet i'tâsı ve müteferri'âtı hakkında Avusturya Sefâreti'ne teklifât ve Viyana Sefâret-i Seniyyesi'ne de tebligât icrâsıyla bu bâbda devlet ahden dahi mahfûz olan

hukûk-ı meşrû'asına muvâfık bir karâr ittihâzına bi'l-hassa himmet buyurulması siyâkında tezkire ziyâ'-ı hukûkî istilzâm etmesine binâ'en iş'âr-ı devletleri muvafık-ı maslahat göründiğinden Bosna'daki re'îsü'l-ulemâ'nın me'mûriyeti makâm-ı Meşîhat'den bi't-tasdîk Bosna ve Hersek'de sâkin ahâlî-i Müslime'nin mu'âmelât-ı şer'îyye ve umûr-ı mezhebiyyelerini fasl u rü'yet etmek üzere lâzım gelen livâ ve kazâ merkezlerine nâib ta'yîni için bâ-mürâsele kendisine me'zûniyyet i'tâ olunması ve nüvvâb-ı mûmâ-ileyhimin keyfiyyet-i intihâb ve ta'yîninin makâm-ı Meşîhat'a izbârıyla tatbîk-i mühürlerinin irsâli emrinde bir karâr ittihâzı husûsunun savb-ı devletlerine.

BOA. A.MTZ.BN., nr.1/20

- 53 -

BOSNA VALİSİ'NİN TAŞLICA MUTASARRIFLIĞI'NI ZİYARETİ

[Bosna Vali ve Kumandanı General Baro[n] Reilbori'nin Avusturya askerini teftiş ettikten sonra Taşlıca'ya gelerek hürmette bulunduğu ve Taşlıca mutasarrıfı tarafından Avusturya askerî memurlarına bir ziyafet verildiğine dair Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan gelen telgrafti takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

12 B. 1323 (12 Eylül 1905)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektûbî Kalemî

Aded

Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan vârid olan şifre telgrafnâme

Bosna Vâli ve Kumandanı Ceneral Baron Reilbori Taşlıca'daki Avusturya askerini berây-ı tefîş buraya gelerek çâkerlerini da'vet ve ihtirâmât-ı askeriyye göstermiş ve çâkerleri tarafından dahi müşârün-ileyhin şerefine buradaki Avusturya ümerâ ve zâbitânına bir ziyâfet keşîde kılınub bi'l-mukâbele ihtirâmât-ı askeriyye gösterilmiş ve burada bir gice kalarak Saraybosna'ya avdet eylemiş idüğü berây-ı ma'lûmât ma'rûzdur. Fermân Fî 29 Ağustos sene [1]321

Taşlıca Mutasarrıfı Birinci Ferik

Süleyman

*

* *

**Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1438**

Bosna Vâli ve Kumandanı Ceneral Baron Reilbori'nin Avusturya askerini berây-ı tefîş Taşlıca'ya gelerek kendüsünü da'vet ve ihtirâmât-ı askeriyye ibrâz etmiş olmasına mukâbil müşârün-ileyhin şerefine Taşlıca'daki Avusturya ümerâ ve zâbitânına bir ziyâfet keşîdesiyle berâber ihtirâmât-ı askeriyye gösterildiğini ve mûmâ-ileyh ceneralin bir gice kalarak Saraybosna'ya avdet eylediğini şâmil Taşlıca Mutasarrıfı Süleyman Paşa'dan alınan telgrafnâme leffen arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 12 Receb sene [1]323

Fî 30 Ağustos sene [1]321

Sadr-ı a'zam

Ferîd**BOA. Y.A.Hus., nr. 492/115****- 54 -****AVUSTURYA'NIN BOSNA VE TAŞLICA'DAKİ ASKER SAYISINI
ARTTIRDIĞI YOLUNDAKİ HABERLER**

[Avusturyalıların Bosna ve Taşlıca taraflarındaki asker sayısını arttırdığı yolundaki haberlerin doğru olmadığı anlaşıldığı fakat Bohemya'daki karışıklıklardan dolayı çıkabilecek olayları bastırmak üzere oradaki askerlerin sayısının arttırıldığına dair Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan gelen şifre telgrafın takdimi ile Viyana Sefareti'nin bu konuda gerekli araştırmayı yapmasının Hariciye Nezâreti'ne bildirildiği hakkında Sadâret tezkiresi.]

20 L. 1323 (17 Aralık 1905)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret-i Uzmâ
Şifre Kalemi
Aded

Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan gelen şifre telgrafnâme

Gâyet müsta'celdir.

C. 4 Kânûn-ı Evvel sene [1]321 Avusturyalıların gerek Bosna'da gerek buralarda tezyîd-i asker eylediklerine dâ'ir hiç bir ma'lûmât olmayup bu bâbda hissiyât da vukû' bulmamış ve fakat Bohemya'daki karışıklıktan dolayı mahall-i mezkûrdaki askerinin tezyîd edildiği işidilmiştir. Buraca şimdilik arz edilecek başka ma'lûmât olmadığı ma'rûzdur, fermân.

Fî 4 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Taşlıca Mutasarrıf ve
Kumandanı Birinci Ferîk
Süleyman

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
2158

Avusturya Hükûmeti'nin Bosna'daki asâkirini tezyîd etdiği yâhûd tezyîd teşebbüsünde bulunduğu rivâyet olunmasına mebnî Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan bi'l-isti'lâm cevâben şimdi alınan telgrafnâmede hükûmet-i mezkûrenin gerek Bosna'da gerek Taşlıca'daki asâkirini tezyîd eylediğine dâ'ir bir gûne ma'lûmât ve hissiyât olmayup fakat Bohemya'daki karışıklıktan dolayı mahall-i mezkûrdaki asâkirin tezyîd edildiği işidildiği izbâr ve ma'a-mâ-fih bu bâbda Viyana Sefâret-i Seniyyesi ma'rifetiyle de tahkîkât-ı lâzime icrâsı Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne iş'âr kılınmış ve

mezkûr telgrafnâme leffen takdîm olunmuş olmağla atebe-i ulyâya arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 20 Şevvâl sene [1]323

Fî 4 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A.Hus., nr. 497/21

- 55 -

**AVUSTURYA'NIN BOSNA'DAKİ ASKER SAYISINI ARTTIRDIĞI
YOLUNDAKİ HABERLERİN ASILSIZ OLDUĞU**

*[Avusturya Hükûmeti'nin Bosna'daki askerlerinin sayısını arttırdığı yolundaki haberlerin doğru olmadığı, Bohemya ve Macaristan'daki siyasî kargaşadan dolayı, Avusturya'da ortaya çıkabilecek olaylara müdahale edecek bir askeri kuvvete şiddetle ihtiyaç duyulacağından, kuvvetlerin yerlerinin değiştirilmesinin bile mümkün olmadığından ilgililerce bildirildiği hususunda Viyana Sefareti'nden gönderilen telgrafın takdim edildiğine dair Sadâret **tezkiresi**.]*

26 L. 1323 (24 Aralık 1905)

Bâb-ı Âlî

Dâire-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hariciye Nezâreti'ne 22 Kânûn-ı Evvel sene [1]905 târîhiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi maslahat-güzârından vârid olan 314 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Yüz altmış yedi numaralı telgrafnâme-i âsafâneleri ahz olundu.

Istıtlâ'ât-ı âcizâneme nazaran Bosna'daki asâkirin mikdârı aslâ tezyîd edilmemiştir. Bohemya ile Macaristan'da hüküm-fermâ olan ahvâl-i siyâsiyyeye mebnî Avusturya Hükûmeti'nin dâhilen iğtişâşât-ı vahîme zuhûru ihtimâline karşı şiddetle muhtâc olduğu kuvâ-yı askeriyyeye hiç bir vechile tebdîl-i mevki' etdirmesi mâddeten mümkün değildir.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
3097

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Avusturya Hükûmeti'nin Bosna'da ki asâkirini tezyîd etdiği yâhud tezyîd teşebbüsünde bulunduğu hakkında edilen ve bi'l-isti'lâm Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan te'yîd olunmayan rivâyet üzerine Viyana Sefâret-i Seniyyesi ma'rifetiyle de tahkîkât icrâsı muktezî bulunduğunu mutazammın resîde-i dest-i tekrîm olan 20 Şevvâl sene [1]323 târihlü tezkire-i sâmiye-i Sadâret-penâhileri mütâla'a-güzâr-ı çâkeri olarak icrâ edilen vesâyâyâ cevâben Bosna'daki asâkirin tezyîd edilmemiş olduğunu ve Bohemya ile Macaristan'da hüküm-fermâ olan ahvâl-i siyâsiyyeye mebnî Avusturya Hükûmeti'nin dâhilen iğtişâşât-ı vahîme zuhûru ihtimâline karşı şiddetle muhtâc olduğu kuvâ-yı askeriyyeye hiç bir vechile tebdîl-i mevki' etdirmesi mâddeten mümkün olmadığını şâmil sefâret-i müşârün-ileyhâ maslahat-güzârlığından ahzolunan 22 Kânûn-ı Evvel sene [1]905 târihlü ve üç yüz on dört numaralı telgrafnâmenin tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 26 Şevvâl sene 1323

ve

Fî 10 Kânûn-ı Evvel sene 1321

Hâriciye Nâzırı
Bende
Tevfik

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
2217

Avusturya Hükümeti'nin Bosna'daki askerini tezyîd etdiğine veyâ tezyîd teşebbüsünde bulunduğuna dâ'ir bir gûne ma'lûmât ve istitlâ'ât olmadığı hakkında Taşlıca Mutasarrıflığı'ndan cevâben alınan telgrafnâme evvelce arz-ı huzûr-ı âlî kılındığı gibi Bosna'daki askerinin tezyîd edilmemiş olduğu ve Bohemya ile Macaristan'da hüküm-fermâ olan ahvâl-i siyasiyeye mebnî Avusturya Hükümeti'nin dâhilen iğtişâşat-ı vahîme zuhûru ihtimâline karşı şiddetle muhtâc olduğu kuvve-i askeriyyeye hiç bir vechile tebdîl-i mevki' etdirmesi mâddeten mümkün olmadığını şâmil Viyana Sefâret-i Seniyyesi Mazlahat-güzârlığı'ndan bu kerre cevâben vârid olan telgrafnâmenin tercümesi dahi Hâriciye Nezâreti Celîlesi'nin ol bâbdaki tezkiresiyle ma'an arz u takdîm kılınmış ve işbu telgrafnâme muhteviyâtı mutasarrıf-ı müşârün-ileyhin sûret-i iş'ârını mü'eyyid bulunmuşdur, efendim.

Fî 26 Şevvâl sene [1]323

Fî 10 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Sadr-ı a'zâm
Ferîd

BOA. Y.A.Hus., nr. 497/66

- 56 -

**AVUSTURYA'NIN BOHEMYA'DA ÇIKABİLECEK KARIŞIKLIĞA KARŞI
YAPTIĞI ASKER SEVKİYATI**

[Avusturya ve Macaristan'ın ihtiyat ve redif askerlerini silah altına alması ihtimaline karşı Romanya'nın da seferberlik hazırlığı için Ulah ordusuna emir verdiği yolundaki haberlerin Bükreş Sefareti'nden bildirilmesi üzerine yapılan tahkikat sonucu; Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı değil, Bohemya taraflarına asker sevkiyatında bulunduğu ve Macaristan'da meydana gelebilecek herhangi bir karışıklık ihtimalinden dolayı hazırlık yaptığının anlaşıldığı hakkında Sadâret tezkiresi.]

27 L. 1323 (25 Aralık 1905)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

2228

Avusturya ve Macaristan Ordusu efrâd-ı ihtiyâtiyye ve redîfesinin silâh altına alınması ihtimâline mebnî Avusturya Hükûmeti'nin ef'âline tevfiğ-i hareket olunmak üzere Romanya Harbiye nâzırı tarafından Ulah ordusunun hâl-i seferberîye vaz'ını muktezî tedâbîrin ittihâzı ve levâzım-ı harbiyye noksânının ikmâli için hafiyyen emr verildiği ve serî' ateşli toplar mübâya'ası zımnında tahsîsât i'tâ olunacağı sûret-i mevsûkada istihbâr olduğu Bükreş Sefâret-i Seniyyesi Ateşemiliterliği'nden iş'âr kılınmış idüğü taraf-ı vâlâ-yı Ser'askerî'den arz-ı atebe-i ulyâ-yı mülûkâne olunmuş ve Avusturyalılara â'id olarak evvelce zuhûr eden rivâyâtın mukârin-i hakikat olmadığı arz olunmuş ise de ahîren vâki' olan şu ma'rûzâta nazaran bi'l-etrâf tahkîkât icrâsı muktezâ-yı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı şâhânededen bulunmuş olduğunu mübelliğ 26 Şevvâl sene [1]323 târîhli tezkire-i husûsiyye-i devletleri mütâla'a kılındı. Avusturya'nın bize karşı bir gûne sevkiyyât-ı askeriyyesi bulunmadığı ve Bosna'da tezyîd-i kuvvet etmeyüp bi'l-akis kuvâ-yı mevcûdeden bir kısmını Bohemya'ya doğru sevk eylediği Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin ve Taşlıca Mutasarrıflığı'nın bâ-tezkire-i

husûsiyye arz-ı hâk-i pâ-yı âlî kılınan iki kıt'a telgrafnâmesi cümle-i mündericâtından bulunmuş ve Bükreş Sefâreti ateşemiliterinin bâ-tezkire-i husûsiyye başkaca geçen gün arz olunan ihbârâtı ise henüz hiç bir taraftan te'yîd edilmemiş olduğuna bakılır ise tedârikât-ı harbiyye-i merviyenin derecât ve mâhiyyeti hakkında bir şey denilmesi gayr-ı kâbilidir. Ancak Macaristan'da günden güne tezâyüd etmekte olan galeyân-ı efkâr dâhilen ba'zı tedâbîr-i askeriyye ittihâzına Avusturya Hükûmeti'ni icbâr eylediği gibi Macaristan'da bir gâ'ile hudûsu ihtimâl-i kavîsine karşı Romanya Hükûmeti'nin müstakbelen kuvvâ-yı askeriyyesini bir kat daha tensîk ve tanzîm etmesi tabî'îdir. Ma'a-mâfih Avusturya'nın Macaristan'da ve Galiçya'da ve Transilvanya'da ve daha nerelerde ne mikdâr kuvvet sevk eylediği ve Avusturya ile Macaristan'da daha ne gibi tedâbîr-i askeriyye ittihâz olunduğu ve Romanya tarafından evvelce sipâriş olunan mükerrer ateşli toplardan başka bu günlerde daha ne mikdâr top ısmarlandığı ve ale'l-ıtlâk sipârişât-ı harbiyye neden ibâret idüğünün bi'l-etrâf tahkîki için Bükreş ve Viyana sefâretlerine teblîgât îfâsı Hâriciye Nezâreti'ne bildirilmiş ve taraf-ı Ser'askerî'den dahi ateşemiliterlere yazılması zımında evâmir i'tâsı menût-ı re'y-i âlî bulunmuş olmağla, südde-i mu'allâ-yı mülûkâneye arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 27 Şevvâl sene [1]323

Fî 11 Kânûn-ı Evvel sene [1]321

Sadr-ı a'zam

Ferid

BOA. Y.A. Hus, nr. 497/76

- 57 -

*SLAV BİRLİĞİNİ SAĞLAMAK MAKSADIYLA BELGRAD'DA
OLUŞTURULAN STURNESKİYOG CEMİYETİNE AİT
KIRAATHANENİN AÇILIŞI*

[Sırp, Bulgar, Hırvat ve Sloven kavimleri arasındaki birliği sağlamak maksadıyla oluşturulan Sturneskiyog Cemiyeti'ne mahsus kiraathanenin açılış töreninde Bulgar, Sırp vesair milletler ileri gelenlerinin de bulunduğu ve törene Bulgaristan, Bosna, Dalmaçya, Agram ve Loban'dan birçok telgraf geldiğine dair Belgrad Sefareti

Maslahatgüzarlığı'ndan gönderilen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

21 S. 1324 (16 Nisan 1906)

Bâb-ı Âfî
Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 26 Mart sene [1]906 târîhiyle Belgrad Sefâret-i Seniyyesi maslahat-güzârından vârid olan 38 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Şubat-ı Rûmî'nin onu târîhlü ve yirmi bir numaralı Türkçe tahrîrât-ı âcizâneme zeyldir. "Sturanskiyog" Cem'iyeti'ne mahsûs kırâ'athânenin resm-i küşâdı dün icrâ olunmuşdur. Cem'iyet-i mezkûrenin maksadı ve programı cenûb Slavlarını teşkîl eden dört kavim arasındaki revâbıtı takviye ile bunların ittihâdları esbâbını istihsâlden ibâret olduğunu nazarlarda ta'yîn ettirmek için Sırp, Bulgar, Hırvat ve Sloven bayrakları binânın cebhesinde ve cümlesi bir yerde oldukları hâlde temevvüc ediyorlar idi. Ma'ârif Nâzırı "Lejoba Stavyanoviç" ile Bulgar Tüccâr Vekîli "Rizof" Sırbîye'nin Sofya Politika Me'mûru "Svenislaviç" ve dârü'l-fünûn mu'allimleri vesâ'ir Sırp mu'teberânı bu resm-i küşâdda hâzır bulunmuşlardır. İrâd olunan müte'addid nutuklarda "Slovenskiyog" Cem'iyeti'nin vezâ'ifinden bahsedilmiştir. Cem'iyet-i mezkûrenin ikdâmât-ı mütevâliyesi hemcins olan akvâm-ı mezkûre miyânındaki revâbıtı tahkîm için çalışmakta bulunan cenûb Slavlarının hareket-i ahîresine mu'âvenet etmek cihetine ma'tûfdur. Mârrü'z-zikr resm-i küşâd münâsebetiyle "Bulgaristan", "Bosna", "Dalmaçya", "Agram" ve "Luban" dan cem'iyete müte'addid tebrîk telgrafları irsâl olunmuşdur. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âfî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
277

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhiye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

9 Muharrem sene [1]324 târîhli tezkire-i çâkerîye zeyldir. Belgrad'da "Sturenskiyog" Cemiyeti'ne mahsûs kırâ'athânenin resm-i küşâdının sûret-i icrâsını ve bunda hâzır bulunan zevâtın esâmîsi ile cem'iyet-i mezkûrenin ikdâmât-ı mütevâliyesi aralarındaki revâbıtı tahkîme çalışan cenûb İslavlarına mu'âvenet cihetine ma'tûf olduğundan ve resm-i mezkûr münâsebetiyle Bulgaristan, Bosna, Dalmaçya, Agram ve Luban'dan cem'iyete müte'addid tebrîknâmeler vürûd etdiğinden bahisle ba'zı ifâdâtı mutazammın Belgrad Sefâret-i Seniyyesi Maslahat-güzârlığı'ndan bu kerre vârid olan 26 Mart sene [1]906 târîhli ve 38 numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Safer sene 1324

ve

Fî 30 Mart sene 1322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfîk

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

427

Belgrad'da Sturenskiyog Cem'iyetine mahsûs kırâ'athânenin resm-i küşâdının sûret-i icrâsını ve hâzır bulunan zevâtın esâmîsi ile cem'iyet-i mezkûrenin ikdâmât-ı mütevâliyesi aralarındaki revâbıtı tahkîme çalışan cenûb İslâvlarına mu'âvenet cihetine ma'tûf olduğundan ve resm-i mezkûr münâsebetiyle Bulgaristan, Bosna, Dalmaçya, Agram ve Loban'dan cem'iyete müte'addid tebrîknâmeler vürûd etdiğinden bahisle ba'zı ifâdâtı mutazammın Belgrad Sefâret-i Seniyyesi Maslahat-güzârlığı'ndan vârid olan tahrîrâtın tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesinin tezkiresiyle arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 21 Safer sene [1]324

Fî 2 Nisan sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 501/162

- 58 -

*AVUSTURYALILARIN RAGÜZA SAHİLLERİNDE YAPACAĞI ASKERİ
TATBİKAT*

[Avusturya'nın Ragüza sahillerinde, Hersek fırkası ve donanmasının da katılacağı kuvvetlerle bir askerî tatbikat yapacağı ve tatbikatta Avusturya imparatorunun da bulunacağına dair Rumeli Vilâyetleri Müfettişliği'nden gönderilen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

14 C. 1324 (5 Ağustos 1906)

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Sadâret-i Uzmâ

Mektûbî Kalemi

Aded

Rumeli Vilâyâtı Müfettişliği'nden vârid olan şifre telgrafnâme

Avusturyalıların icrâ edecekleri askerî mânevralarına dâ'ir Taşlıca Mutasarrıf ve Kumandânı Birinci Ferîk Süleymân Paşa hazretlerinden alınan telgrafın sûreti zeylen ve aynen arz u takdîm olunur fermân.

Fî 22 Temmuz sene [1]322

Müfettiş
Hüseyin Hilmi

* * *

Sûret

Avusturyalılar bu sene Eylül'e doğru Bosna'dan Hersek fırkasının bir kısmıyla diğerk bir kuvve-i askeriyyeyi Ragüza sâhiline sevkeyleyerek ve donanmaları dahi

hâmilen hâl-i seferberîye konularak kısm-ı cüz'îsi askerlerle birlikde sevâhili muhâfaza etmek ve kısm-ı küllîsi sevâhile ta'arruz eylemek sûretiyle manevra icrâ edecekleri ve işbu manevra esnâsında İmparator hazretleri mevcûd bulunacakları gibi Karadağ prensinin dahi taraf-ı imparatorîden da'vet edildiği ve Ragüza'da bulunacak olan imparator hazretlerinin manevra esnâsında Bosna-Hersek vilâyeti hudûdunu mürûr edüp etmeyeceği mechûl bulunduğu ve işbu ictimâ' edecek olan kuvâ-yı askeriyye içinde yakında efrâd-ı cedîde almış olduklarından ve efrâd-ı merkûme ise henüz ta'lîmde meleke kesb edememiş bulduklarından dolayı Macaristan tabûrları bulunmayacakları berây-ı ma'lûmât ma'rûzdur.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1255

Avusturyalılar'ın icrâ edecekleri askerî manevralarına dâ'ir Taşlıca Mutasarrıf ve Kumandanı Birinci Ferîk Süleyman Paşa hazretlerinden meb'ûs telgrafnâme-yi naklen Rumeli Vilâyât-ı Şâhânesi Müfettişliği'nden vârid olan telgrafnâme leffen arz u takdîm ve taraf-ı vâlâ-yı Ser'askerî'ye ma'lûmât i'tâ kılınmıştır, efendim.

Fî 14 Cemâziye'l-âhir sene [1]324
Fî 23 Temmuz sene [1]322

Sadr-ı a'zam
Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 505/52

- 59 -

*RAGÜZA'YA GELECEK OLAN AVUSTURYA İMPARATORU'NA KARŞI
HAREKET TARZI*

[Avusturya İmparatorunun, Ragüza ile Katora arasında yapılacak tatbikata katılmak için Ragüza'ya geleceği ve Bosna-Hersek'ten Müslüman ve Hıristiyan heyetlerinin de buraya gelerek imparatora bir lâyiha takdim edeceklerinin rivayet edildiği, bu durum karşısında nasıl hareket edilmesi gerektiğinin bildirilmesi hususunda Ragüza başşehbenderinden gelen tahrirat üzerine, diğer devlet konsolosları gibi hareket etmesinin başşehbendere bildirilmesine dair Sadâret tezkiresi.]

24 C. 1324 (15 Ağustos 1906)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 10 Temmuz sene [1]906 târîhiyle Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 140 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Avusturya imparatoru hazretlerinin karîben Ragüza'ya geleceğine dâ'ir deverân etmekde olan şâyî'ât bura mehâfil-i siyâsiyyesinde bugün te'yîd edilmekdedir. İmparator hazretleri gelecek Eylül'ün on ikisinde Ragüza'ya gelerek on yedisine kadar ya'ni beş gün burada kalacaktır. Maksad-ı ziyâret Ragüza ile Kataro munsabları arasında icrâ edilecek olan büyük manevralarda hâzır bulunmaktır. Rivâyete nazaran işbu manevralar şimdiye kadar Avusturya'da icrâ edilmiş olan manevraların en mühimmi olacak ve bunlara 40.000 asker ile bütün Avusturya donanması iştirâk edecektir ve hareket-i askeriyenin üssü'l-esâsı ordunun cihetinden incek büyük bir kısmı tarafından Ragüza'ya hücum edilmesi ve şehrin ordunun diğer kısmı ile donanma tarafından müdâfa'ası olacaktır. Müşârün-ileyh hazretlerinin refâkatinde bütün ma'iyyeti ile vükelâdan ba'zıları ve erkân-ı harbiye re'îsi ile ümerâ-yı

askeriyeden dört yüz kişi ve belki de düvel-i ecnebiyyeden ba'zılarının Viyana'daki ateşemiliterleri bulunacaktır. İmparator hazretleriyle ma'iyyeti erkânının ikâmetleri için "Otel İmperial" tahsîs edilmiştir. Me'mûrîn-i zâbitanın mikdârı fevka'l-âde tezyîd edilecek ve anarşistlere karşı teşekkül eden zâbita-i muhtelite sivil me'mûrlarından iki yüz kişi imparator hazretlerini muhâfaza için icrâ-yı takayyudât eyleyecektir. Bu ziyâret-i medîdiyye münâsebetiyle Bosna-Hersek'den birçok mühim Müslümân ve Hıristiyan hey'et-i meb'ûsesinin Ragüza'ya gelüp imparator hazretlerine lâyhalar takdîm edecekleri rivâyet olunuyor. Bu vakâyi' esnâsında ne yolda hareket etmeliğim lâzım geldiğine dâ'ir taraf-ı âcizâneme evâmîr-i lâzime i'tâ buyurulmasını zât-ı âlî-i âsafânelerinden ricâ eylerim. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
1576

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Ragüza ile Kataro munsabları arasında icrâ edilecek büyük manevralarda hâzır bulunmak üzere haşmetlü Avusturya imparatoru hazretlerinin gelecek Eylül'ün on ikisinde Ragüza'ya gelerek beş gün kalacağını ve kırk bin asker ile bütün Avusturya donanmasının iştirâk edeceği mezkûr manevralar hakkında ba'zı ma'lûmâtı ve Bosna ve Hersek'den birçok mühim Müslümân ve Hıristiyan hey'et-i meb'ûsesinin Ragüza'ya gelerek imparator hazretlerine lâyhalar takdîm edecekleri rivâyet olunmakta idüğünü ve bu vakâyi' esnâsında ne yolda hareket etmesi lâzım geleceğine dâ'ir taleb-i ta'lîmât ve ba'zı ifâdâtı hâvî Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan 10 Temmuz sene [1]906 târîhli ve 140 numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmış ve şehbender-i mûmâ-ileyhe düvel-i sâ'ire konsolosları misillü hareket etmesi hakkında cevâb yazılması münâsib görünüyor ise de iktizâsının îfâsı menû-ı irâde-i aliyye-i Sadâret-penâhîleri bulunmuş olmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 22 Cemâziye'l-âhir sene [1]324

ve

Fî 31 Temmuz sene [1]322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

1315

Ragüza ile Kataro munsabları arasında icrâ edilecek büyük manevralarda hâzır bulunmak üzere Avusturya imparatoru hazretlerinin gelecek Eylül'ün on ikisinde Ragüza'ya gelerek beş gün kalacağını ve kırk bin asker ile bütün Avusturya donanmasının iştirâk edeceği mezkûr manevralar hakkında ba'zı ma'lûmâtı ve Bosna ve Hersek'den birçok mühim Müslümân ve Hıristiyan hey'et-i meb'ûsenin Ragüza'ya gelerek imparator hazretlerine lâyhalar takdîm edecekleri rivâyet olunmakta idüğünü ve bu vekâyi' esnâsında ne yolda hareket etmesi lâzım geleceğine dâ'ir taleb-i ta'lîmâtı ve ba'zı ifâdâtı hâvî Ragüza Başşehbenderliği'nden vârid olan tahrîrât tercümesinin gönderildiğini ve şehbender-i mûmâ-ileyhe düvel-i sâ'ire konsolosları misillü hareket etmesi hakkında cevâb yazılması münâsib görüldüğü beyânıyla istîzânı mutazammın Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi melfûfuyla berâber arz u takdîm kılınmış olmağla ol bâbda her ne vechile emr ü fermân buyurulur ise mantûk-ı âlîsi infâz olunur, efendim.

Fî 24 Cemâziye'l-âhir sene [1]324

Fî 2 Ağustos sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 505/87

- 60 -

*AVUSTURYA İMPARATORUNUN BOSNA-HERSEK'TE SEYEHAT
ETME FİKRİ*

[Avusturya imparatorunun, Adriyatik denizinde yapılacak manevralardan sonra Bosna-Hersek'te seyahat etmeyi düşündüğü hususunda gazetelerde neşredilen çeşitli haberlerle Neue Freie Presse Gazetesi'nde yayınlanan ve Viyana Sefaretince Hariciye Nezâreti'ne gönderilen seyahat programının tercümesinin takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

11 B. 1324 (31 Ağustos 1906)

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 10 Ağustos sene [1]906 târîhiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 139 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Evrâk-ı havâdis haşmetlü imparator hazretlerinin gelecek ay Adriyatik denizinde icrâ olunacak manevraları müte'âkib Bosna ve Hersek'de icrâ etmek niyyetinde bulunduğu bir devr ü seyâhatden bir kaç günden berü bahsetmekde ve hattâ bazı gazeteler bu seyâhata bir ehemmiyyet-i siyâsiyye atfına kadar varmakda idi. "Naye Fraye Prese" bu akşamki nüshasına, işbu seyâhate müte'allik olup nîm-resmî bir mâhiyeti hâ'iz görünen programı dercetmiş olmağla bunun zât-ı âlî-i âsafânelerine takdîmini vazîfeden addeyledim. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

* * *

Melfûf programın hulâsaten tercümesidir.

Manevraları müte'âkib haşmetlü imparator hazretleri tarafından icrâsı musammem olan seyâhat için âtîdeki program tanzîm kılınmıştır. İmparator hazretleri Eylül'ün on birinci salı günü vakt-i zuhrda "Pola"daki rıhtıma vâsıl ve

oradan "Miramar" seffinesine râkib olacaklardır. İşbu seffinenin süvârîliğine Kapudân "Moller Fon Alblayn" ta'yîn olunmuştur. Vapur hemen "Losin"e müteveccihen hareketle geceleyin oraya vâsıl olacak ve imparator hazretleri karaya çıkmaksızın "Miramar" seffinesi Eylül'ün on ikinci çihârşenbih günü erkence gâyet müdebdeb bir alay ile "Lisa"ya müteveccihen hareket edecek ve kable'z-zuhr sâ'at onda "Lisa" Limanı'nda lenger-endâz olacaktır. İmparator hazretleri karaya çıkararak 1866 senesindeki muhârebede maktûlen vefât edenlerin istirâhat-i rûhu için icrâ olunacak âyîn-i rûhânîde hâzır bulunacaklar ve oradaki âbideyi ziyâret ve mu'teberân-ı ahâlîyi huzûrlarına kabûl edecekler ve ba'de't-ta'âm vapura râkib olarak sâ'at sekizde "Gravoze"ye muvâsalat edecektir. Mahall-i mezkûrda bir ziyâfet keşîde olunacak ve gece orada imrâr edilecektir. Eylül'ün on üçüncü pencşenbih günü "Miramar" seffinesi sabahleyin sâ'at beşde limandan hareket edecektir. Loid [Lloyd] Kumpanyası'na mensûb altı seffineye irkâb edilmiş olan takrîben on altı bin kişinin icrâ edecekleri manevraları seyr ü temâşâ etmek üzere imparator hazretleri "Breno"da esb-süvâr olarak "Driyeno"ya doğru ilerüleyecektir. Sâ'at on birde şimendüfer ile "Trebine"ye müteveccihen hareket ve "İskopluya" ve "Hum" istasyonlarında tevakkuf ve sâ'at birde şimendüferde ta'âm edilecek ve bir hayli mu'teberânın kabûlünden sonra yine şimendüferle "Gravoze"ye avdet edilecek ve imparator hazretleri geceyi ya "Miramar" seffinesinde veyâhûd "Gravoze"deki "Otel İmperyal"da geçirecektir. Müşârün-ileyh hazretleri Eylül'ün on dördüncü günü tekrâr şimendüfer tarîkıyla ve esb-süvâr olarak manevraları ta'kîb etmek üzere "Deryano" ve "İskopluya"ya azîmet ve akşam üstü yine ya vapura veya "Otel İmperyal"e avdet edecek ve Eylül'ün on beşinci cum'a ertesi günü araba ile manevra meydânına giderek sâ'at on birde Miramar seffinesine avdet ve ba'de'z-zuhr sâ'at dörtde donanmanın resm-i geçidini seyr ü temâşâ eyleyecektir. İşbu resm-i geçide yirmi yedi kıt'a seffine iştirâk edecek ve sefâ'in-i mezkûre mürettebâtı imparator hazretlerini top endâhtıyla ve "hurrâ" sadâlarıyla selâmlayacaktır. Bu donanma imparator hazretlerinin râkib olacakları seffineyi bi'l-akîb on altıncı pazar günü "Sebeniko" ya vâsıl olacak evvelâ seffine derûnunda bir âyîn-i rûhânî icrâ edilecektir. İmparator hazretleri "Sebeniko"yu ziyâret etdikden sonra "Miramar" seffinesi Pola'ya müteveccihen hareket ederek akşama doğru mahall-i mezkûra vâsıl olacak ve imparator hazretleri oradan doğruca Viyana'ya gidecektir.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1727

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

22 C. sene [1]324 târîhli tezkire-i çâkerîye zeyldir. Haşmetlü Avusturya imparatoru hazretlerinin Bosna ve Hersek'de icrâ etmek niyyetinde bulunduğu seyâhate dâ'ir Naye Fraye Prese [Neue Freie Presse] Gazetesi'nin neşreyleyüp nîm-resmî bir mâhiyeti hâ'iz görünen programın gönderildiğini ve ba'zı ifâdâtı hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 10 Ağustos sene[1]906 târîhlü ve yüz otuz dokuz numaralı tahrîrâtın aynen ve melfûfunun hulâsaten tercümeleri leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Receb sene [1]324

ve

Fî 16 Ağustos sene [1]322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1391

Avusturya imparatoru hazretlerinin Bosna ve Hersek'de icrâ etmek niyyetinde bulunduğu seyâhate dâ'ir Naye Fraye Prese [Neue Freie Presse] Gazetesi'nin neşreyleyüp nîm-resmî bir mâhiyeti hâ'iz görünen programın gönderildiğini ve ba'zı

ifâdâtı hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan tahrîrâtın aynen ve melfûfunun hulâsaten tercümeleri gönderildiğine dâ'ir Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi, melfûfuyla berâber arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 11 Receb sene [1]324

Fî 17 Ağustos sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 506/28

- 61 -

**AVUSTURYA-MACARİSTAN'IN BOSNA-HERSEK'İ İŞGALİ HALİNDE DİĞER
DEVLETLERİN TEPKİ GÖSTERECEĞİ**

[Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmek için, gazeteler vasıtasıyla uygun zemin yaratmaya çalıştığı, ancak, acz içerisinde bulunan Rusya dışında, diğer devletlerin buna izin vermeyecekleri hususunda Roma Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

1 N. 1324 (19 Ekim 1906)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâret-i'ne 21 Eylül sene [1]906 târihiyle Roma Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 208 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

"Patriya" [Patrie] Gazetesi eylülün on altısı târîhli nüshasında Avusturya ve Macaristan'ın Bosna ve Hersek kıt'asını zamîme-i memâlik etmesi ihtimâline dâ'ir "Peşter Loyid" [Pester Lloyd] Gazetesi tarafından ahîren neşr edilen bir bendi nakl ü derc ettiği sırada beyân eylediği mütâla'a da böyle nîm resmî bir gazetenin bu sûretle idâre-i lisân eylemesi pek ma'nîdâr olup bunun hükûmet-i müşârün-ileyhâca kıt'a-i mezkûre hakkında ta'kîb edilen meslekin tebeddül ettiğine delâlet eylemekte bulunduğunu ityân eylemiştir. "Patriya" [Patrie] Gazetesi şu son zamanlarda hükûmet-i müşârün-ileyhânın kıt'a-i mezkûreyi memâlikine ilhâk esbâbını teshîl için bir zemîn-i münâsib tehiyyesine gayret etmekde olduğu vâreste-i iştibâh bulunduğunu iddi'â etmekle berâber bunun "Peşter Loyid" (Pester Lloyd) Gazetesince zan ve tahmîn edildiği gibi bir emr-i âsân olmadığını beyân ediyor. Çünkü her ne kadar Rusya Hükûmeti'nin el-yevm âdetâ hareketden tamamen âciz bir hâlde bulunmakta olduğu şübheden âzâde ise de düvel-i sâ'irenin Berlin Mu'âhedenâmesi'ne bu derece açık bir muhâlefete ve Balkan şibh-i cezîresinde beyne'd-düvel pek vahîm müşkilâta sebebiyet verebilecek olan istatükonun tebeddülüne aslâ müsâ'ade etmeyecekleri de muhakkaktır. Emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
2190

Huzûr-ı sâmî-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

"Patriya" [Patrie] Gazetesi'nin Avusturya ve Macaristan tarafından Bosna ve Hersek kıt'asının zamîme-i memâlik edilmesi ihtimâline dâ'ir Peşter Loyid (Pester Lloyd) Gazetesi tarafından ahîren neşr edilen bir bendi nakl ve derc ettiği sırada böyle bir nîm resmî gazetenin bu sûretle idâre-i lisân eylemesi pek ma'nîdâr olup bunun hükûmet-i müşârün-ileyhâca kıt'a-i mezkûre hakkında ta'kîb edilen mesleğin tebeddül ettiğine delâlet eylemekte bulunduğunu ve Avusturya'nın şu son zamanlarda kıt'a-i mezkûreyi memâlikine ilhâk esbâbını teshîl için bir zemîn-i münâsib tehiyyesine gayret-keş ve Rusya'nın da el-yevm bu bâbda âdetâ hareketden âciz bir hâlde ise de düvel-i sâ'irenin Berlin Mu'âhedenâmesi'ne bu derece açık bir muhâlefete ve Balkan şibh-i cezîresinde beyne'd-düvel pek vahim müşkilâta sebebiyet verecek olan

istatükonun tebeddülüne aslâ müsâ'ade etmeyeceği cihetle bunun zan olunduğu vechile bir emr-i âsân olmadığını der-miyân etdiğini şâmil Roma Sefâret-i Seniyyesi'nden ahzolunan 21 Eylül sene [1]906 târîhli ve iki yüz sekiz numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 29 Şa'ban sene 1324

ve

Fî 3 Teşrîn-i Evvel sene 1322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik*

* *

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

1664

Patriya [Patrie] Gazetesi'nin Avusturya ve Macaristan tarafından Bosna ve Hersek kıt'asının zamîme-i memâlik edilmesi ihtimâline dâ'ir Peşter loyid (Pester Lloyd) Gazetesi tarafından neşr edilen bir bendi nakl ve derc eylediği sırada böyle nîm resmî bir gazetenin bu sûretle idâre-i lisân eylemesi ma'nîdâr ve hükûmet-i müşârün-ileyhâca kıt'a-i mezkûre hakkında ta'kîb edilen meslekin tebeddülüne dâll olduğunu ve Avusturya'nın bu ilhâka bir zemîn-i münâsib tehiyyesinde bulunduğunu ve ma'a-hâzâ Rusya'nın bugünkü aczi meydânda ise de düvel-i sâ'irenin buna müsâ'id olmayacağı cihetle bunun bir emr-i âsân olmadığını ilâve eylediğine dâ'ir Roma Sefâret-i Seniyyesinden gelen tahrîrât tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle berâber arz ve takdîm kılındı efendim.

Fî Gurre-i Ramazân sene [1]324

Fî 5 Teşrîn-i Evvel sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 507/5

- 62 -

*BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ İSTEK VE ŞİKÂyetLERİYLE
İLGİLİ LÂYİHA*

[Peşte'ye giden Mebuslar Heyeti tarafından Avusturya Delegasyon Meclisi'ne sunulan ve Bosna-Hersek Müslümanlarının istek ve şikâyetlerini konu alan lâyihadan iki nüsha gönderildiğine dair Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

1 M. 1325 (14 Şubat 1907)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne fî 22 Kânûn-ı Sâni sene [1]907 târihiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 10 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Geçen Kânûn-ı Evvel'in sekizi târihlü ve yetmiş iki numaralı tahrîrât-ı âcizâneme zeyldir.

Bosna ve Hersek ahâl-i İslâmiyyesi meb'ûsları tarafından "Delegasyon" Meclisi'ne i'tâ olunan lâyihanın iki nüshası ayrı kuşak tahtında olarak takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
3108

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi'nin ne gibi metâlib ve şikâyeti hâvî bir kıt'a lâyihayı Delegasyon Meclisi'ne i'tâyâ me'mûren Peşte'ye bir hey'et-i meb'ûse gönderdiklerini hâvî Peşte Başşehbenderliği'nden alınan tahrîrâtın tercümesi 9 Zilka'de sene [1]324 târîhli tezkire-i çâkerîyle takdîm kılınmışıdı. Meclis-i mezbûra i'tâ olunan sâlifü'z-zikr lâyihadan iki nüshanın irsâl kılındığını şâmil zikr olunan başşehbenderlikden bu kerre ahz olunan 12 Kânûn-ı Sâni sene [1]907 târîhli ve 10 numaralı tahrîrâtın tercümesi dahi nüshateyn-i mezkûreteyn ile berâber arz ve tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Zilhicce sene 1324

ve

Fî 29 Kânûn-ı Sâni sene 1322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî**Dâ'ire-i Sadâret****Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn**

3

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi taraflarından Peşte'ye i'zâm olunan hey'et-i meb'ûsa tarafından ne gibi metâlib ve şikâyeti hâvî Delegasyon Meclisi'ne i'tâ kılınan lâyihadan iki nüshanın gönderildiğini şâmil Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan tahrîrâtın tercümesi melfûflarıyla berâber arz ü takdîm kılındı efendim.

Fî Gurre-i Muharrem sene [1]325

Fî 1 Şubat sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 509/3

- 63 -

*BOSNA-HERSEK HAKKINDA MACARİSTAN MEBUSLAR
MECLİSİ'NDE YAPILAN GÖRÜŞMELER*

[Macaristan Mebuslar Meclisi'nde Bosna-Hersek meselesi görüşülürken mebuslardan Mösyö Hofman'ın bu eyâletlerde yürürlüğe konan yönetim biçiminin, tamamen Avusturya'ya has olduğunu söyleyerek tenkid etmesi ve daha uygun tedbirler alınması gerektiğini belirtmesi üzerine, Meclis başkanının; idarî işlerde bir çok eksiklik bulunmasına rağmen hükûmetin insanî görevlerini yerine getirdiği, siyasî ve iktisadî düzenlemelerin bir an önce uygulanması gerektiğini vurgulayarak, arazi meselesinin Müslümanlar lehine düzeltilindiğini; dinî işlerde Ortodokslar'da olduğu gibi Müslümanlara da dînî özerklik verildiğini; eğitimde düzenlemelere gidilip, basında da bazı serbestlikler getirileceğini ifade ettiğine dair Peşte Başşehbenderliği'nden gelen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi]

12 M. 1325 (25 Şubat 1907)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 30 Kânûn-i Sâni sene [1]907 târihiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 15 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nın dünkü ictimâ'ında Bosna-Hersek hakkında cereyân eden kısa bir mübâhese esnâsında meb'ûsândan olan Mösyö "Hofman" eyâleteyn-i mezkûreteynde tatbîk ve icrâ olunan usûl-i idârenin sırf Avusturya memâlikine mahsûs bir şekil ve mâhiyet-i mutlakayı hâ'iz bulunmasını tenkîd ile kavâ'id-i serbestîye daha muvafık bir takım tedâbîrin ittihâzını tavsiye ve ihtâr ve ba'dehu hükûmetin bu iki eyaletde Macar menâfi'ine bi'l-küllîye muhâlif bir meslek-i

iktisâd-kâriye sâlik olduğunu ityân etmesi üzerine Re'îs-i Vükelâ Mösyö "Vekerle" Avusturya ve Macaristan'ın Bosna Hersek'de bir takım âmâl ve makâsıd-ı menfa'at-perestâneyi hayyiz-i fi'le îsâle çalışmadığını ve umûr-ı idâresince bir çok nevâkıs mevcûd ise de hükûmetin uhdesine terettüb eden vezâ'if-i medeniyyet ve umrân-perverâneyi îfâ etmediği iddi'asına kalkışılmak abes olacağını ve gerçi ba'zı ıslahât-ı siyâsiyye ve iktisâdiyyenin tesrî'-i tatbîki lâzimedenden ise de eyâleteyn-i mezkûreteyn ahâlîsini tekâlif-i şâkka altında ezdiğine dâ'ir Avusturya ve Macaristan'a karşı ba'zı taraflardan vukû' bulan isnâdâtın aslâ mukârin-i hak ve savab olmadığını söyledikten sonra "Siyâsiyyât nokta-i nazarından Avusturya ve Macaristan, Bosna ve Hersek'de bir ecnebî nüfûzunun cârî olmasını tecvîz edemez. Bir de hükûmet ba'zı mertebe dûçâr-ı te'ahhür olmuş olan arâzî mes'elesini ahâlî-i İslâmiyyenin muhâfaza-i hukûk ve te'mîn-i huzûr ve râhatı maksadıyla zaten kısmen fasl u tesviye etmiş ve eyâleteyn-i mezkûreteynde mutavattın milel ve akvâm-ı muhtelifi beyninde emr-i tevâzünün idâmesi hükûmetçe mer'î kavâ'id-i esâsiyyeden birini teşkîl etmekte bulunmuşdur. Ortodokslar hakkında muhtâriyet-i rûhâniyye usûlünün tatbîk ve icrâsına ibtidâr olunmuş ve ahâlî-i Müslîme hakkında bu usûl der-dest-i tezekkür bulunmuşdur. Eğer ahâlî-i merkûme tarafından ba'zı müdde'ıyyât-ı müfrite der-miyân olunmaz ise usûl-i muhtâriyyet bi'l-cümle mezâhib erbâbına karşı hükûmetçe izhâr olunan mu'âmele-i müsâvât-kârî esâsına tevîkan pek karîb bir zamanda tatbîk olunabilür. Bundan mâ'ada hükûmet alâkadarânı ba'de'l-istihrâc usûl-i tadrîsâtca ıslahât icrâ ve matbû'âta ba'zı mertebe serbestî i'tâ edecekdir. Macaristan'ın menâfi-i mahsûsasına gelince memleketin lisânı olan Sırpça'ya adem-i vukûflarından ve ale'l-husûs ahâlî-i mahalliyeden me'mûr istihdâmına çalışılmasından dolayı Bosna ve Hersek'de pek çok Macar me'mûru yoktur. Fakat gerek mevki'-i coğrafîsi ve gerek hutût-ı hadîdiyyesinin emr-i idâresi hasebiyle Bosna, Hersek-Macaristan'dan istiğnâ hâsıl edemeyeceği gibi Macaristan Hükûmeti de tabî'atın bu eyâletlerde kendisine bahş eylediği hukûku tanıtdırmakda tecvîz-i terâhi etmeyecekdir." sözlerini ilâve etmiş ve müşârün-ileyhin beyânât-ı meşrûhası üzerine meclis o günkü müzâkerât programına dâhil olan husûsât-ı sâ'ire ile iştigâl eylemişdir. Emr ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemî
Aded
3199

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nda Bosna ve Hersek hakkında cereyân eden mübâhese esnâsında meb'ûsândan Mösyö Hofman'ın eyâleteyn-i mezkûreteyn'de tatbîk ve icrâ olunan usûl-i idâreden bahs ile ba'zı i'tirâzât der-miyân eylemesine mebnî re'îs-i vükelâ tarafından ne yolda cevâb i'tâ edilmiş olduğunu şâmil, Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 30 Kânûn-ı Sâni sene [1]907 târihli ve onbeş numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Muharrem sene [1]325

ve

Fî 10 Şubat sene [1]322

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
54

Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nda Bosna ve Hersek hakkında cereyân eden mübâhase esnâsında meb'ûsândan Mösyö Hofman'ın eyâleteyn-i mezkûreteyn'de tatbîk ve icrâ olunmakta olan usûl-i idâreden bahisle ba'zı i'tirâzât der-miyân eylemesine mebnî, re'îs-i vükelâ tarafından ne yolda cevâb verildiğini müş'ir Peşte

Başşehbenderliği'nin tahrîrâtı tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 12 Muharrem sene [1]325

Fî 12 Şubat sene [1]322

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 509/36

- 64 -

*BOSNA-HERSEK MÜSLÜMANLARININ, DURUMLARININ
DÜZELTİLMESİ İÇİN YAPTIKLARI GİRİŞİMLER*

[Bosna-Hersek Müslümanlarından birçoğunun Macar kanun-larına dayanarak, Avusturya Hükûmeti'nin yaptığı haksızlıklara karşı teşebbüslerde bulunmak maksadıyla Peşte'ye geldikleri ve Peşte Loid Gazetesi'nde Müslüman halkın din işlerinde Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmak istedikleri halde Avusturya Hükûmeti'nin bunu engelleyerek yapılan anlaşmaları hiçe saydığı hususunda Müslümanların şikâyetlerini ihtiva eden bir mektubun yayınlandığına dair Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahriratın Sadâret'e takdimi hakkında Hariciye Nezâreti tezkiresi.]

16 S. 1325 (31 Mart 1907)

Bâb-ı Âfî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 17 Mart sene [1]907 târihiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 24 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Sene-i sâbıka Kânûn-i Evveli'nin sekizi ve geçen Kânûn-ı Sânî'nin yirmi ikisi târîhli ve yetmiş altı ve on numaralı iki kıt'a tahrîrât-ı âcizâneme zeyldir.

Bosna ve Hersek Müslümânlarından bir hayli kesân Bosna ve Hersek idâresine karşı Macar kavânînin bahş ettiği himâyeye istinâden bir takım tahrîkâta kıyâm etmek maksadıyla Peşte'ye gelmişlerdir. Cerâ'id-i mahalliyye bu Müslümânların vürûdlarını suver-i muhtelifede tefsîr etmekde oldukları cihetle "Peşter Loid [Pester Lloyd] Gazetesi" şikâyetlerinin nev' ü mâhiyetini tavzîhan bunlardan biri tarafından gönderilen bir mektûbu dün akşamki nüshasına derc eylemiştir. Muharrer mektûb ber-vech-i âtî idâre-i lisân ediyor. Şöyle ki, "Mezhebdaşlarımın fikrini işgâl eden cihetlerin yalnız muhtâriyet-i dîniyye ile arâzî mes'elesinden ibâret olduğu zann u zehâbı doğru değildir. Müslümânlardan teşebbüs-i hâzırı daha vâsi' esâslara müstenid ve Bosna ve Hersek'de el-yevm cârî olan usûl-i idârenin (600.000) râddesindeki nüfûs-ı İslâmiyye üzerinde icrâ etmekde olduğu ta'kîbâtın ref'ini istihsâl ve ahâlî için hukûk-ı mülkiyye ve hürriyet talep etmek maksadına ma'tûfdur. Bunların başlıca metâlibinden biri de Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinin umûr-ı dîniyyelerince dârü'l-hilâfet olan Der-sa'âdet'in ya'ni makâm-ı Meşîhat-ı İslâmiyye'nin merci'iyeti mâddesidir. Bu bâbdaki revâbıtın emr-i işgâl ile münkâtı' olmuş olduğu iddi'âsı hatâyı azîmdir. Devlet-i Aliyye ile Avusturya ve Macaristan beyninde 1879 târîhinde mün'akid mukâvelenâmenin Müslümânlara Dersa'âdet'de makâm-ı Meşîhat-ı İslâmiyye ile olan münâsebâtlarınca serbestî-i tâm te'mîn olduğunu tasrîh eden ikinci mâddesini zikr etmek aksi kâziyyeyi isbât için kâfîdir. Bosna ve Hersek eyâletlerinin re'îsü'l-ulemâsı vazîfe-i ilmiyyesini îfâ edebilmek için Bâb-ı Meşîhat'dan menşûr istihsâl etmek mecbûriyetinde bulunmuş ve ibtidâ riyâset-i ulemâyı ihrâz eden Mustafa Hilmi Efendi 16 Mayıs sene 1882 târîhinde Der-sa'âdet'den menşûrunu ahz eylemiştir. Bosna ve Hersek idâresi bir mukâvelenâme-i düvelî ile taht-ı te'mîne alınan işbu revâbıtı kat' etmek istiyor ki hiçbir Müslümân bunu kabûl ve tecvîz edemez. Re'îsü'l-ulemâlık mesned-i mühimmi münhasıran makâm-ı Hilâfet-i Uzmâyâ tâbî' olduğu cihetle Bosna ve Hersek re'îs-i ulemâsı da hiçbir zamân kendi başına müstakil bir re'îs-i ulemâ olmamıştır ve olamaz. Bosna Katolikleri papa hazretlerini ve Ortodokslar Der-sa'âdet patriğini re'îs-i rûhânî olmak üzere tanıdıkları gibi Bosna ve Hersek Müslümânları da zât-ı hilâfet-simât-ı hazret-i pâdişâhîden gayri re'îs-i

rûhânî tanıyamazlar. Bizim hâricden vukû' bulan ilkâ'at ve tahrîkâta havâle-i sem'-i i'tibâr ettiğimiz hakkındaki zann ü zehâb bir efzâ-yı mahz ve teşebbüsümüzü te'sirsiz bırakmak maksadıyla zâten evvelce de tevessül olunmuş bir tedbîrdir. Biz bu isnâd ve iftirâyâ karşı zâten pek çok def'alar protesto eylemişizdir. Eğer memleketimizde kâbil-i tahammül bir idâre mevcûd olmuş olsa idi biz mesâkin ve iyâlimizi terk ile ecnebî bir memleketde serseriyâne dolaşmazdık. Eğer bizim memleketimizde tahrîkât ve tesvîlât ile iş görülmek kâbil olsa idi yirmi dokuz seneden beri bilâ-fâsıla envâ'-ı tahrîkâta tasaddî eyleyen Bosna ve Hersek idâre-i mahalliyyesi bir iş görmeğe muvaffak olurdu. İdâre-i mezkûre hükm ü iktidâr yedinde bulunduğu ve istediğine mükâfât veyâ mücâzât etmeğe muktedir olduğu hâlde yine maksadını istihsâle muvaffak olamıyor". Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âfî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

28 Zi'l-hicce sene [1]324 târîhli tezkire-i çâkerîye zeyldir.

Bosna ve Hersek Müslümânlarından bir hayli kesânın idâre-i mahalliyyeye karşı Macar kavânîninin bahş ettiği himâyeye istinâden bir takım tahrîkâta kıyâm etmek maksadıyla Peşte'ye geldiklerini ve bunların vürûdları cerâ'id-i mahalliyye tarafından suver-i muhtelifede tefsîr edilmekde olduğu cihetle şikâyetlerinin nev' ve mâhiyetini tavzîhan eşhâs-ı merkûmeden biri tarafından gönderilüp Peşter Loid [Pester Lloyd] Gazetesi'nin akşam nüshasına derc edilmiş olan bir mektûbda Müslümânların umûr-ı dîniyyelerince Hilâfet-i Uzmâ'ya olan merbûtiyetin saltanat-ı seniyye ile Avusturya beyninde mün'akid mukâvelede musarrâh olduğu hâlde bunun emr-i işgâl ile münkat' olduğu iddi'âsının hatâ-yı azîm olduğundan ve Bosna ve Hersek Müslümânlarının ilkâ'at ve tahrîkât-ı hâriciyyeye havâle-i sem'-i i'tibâr ettikleri zann ü zehâbının ne gibi müfteriyâne bir tedbîr bulunduğu bahisle ne yolda idâre-i lisân edilmiş olduğunu şâmil Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 13 Mart sene [1]907 târîhli ve

24 numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 16 Safer sene 1325

ve

Fî 17 Mart sene 1323

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

BOA. Y.A. Hus, nr. 510/76

- 65 -

*MACARİSTAN MEBUSLAR MECLİSİ BAŞKANI'NIN BOSNA-HERSEK
MÜSLÜMANLARI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ*

[Macaristan Mebuslar Meclisi başkanının, meclisin bir toplantısında Kont Teodor Batyani'nin Bosna-Hersek Müslümanları hakkında sorduğu bir soruya verdiği cevapta; Müslümanlara muhtariyet hakkının tanınmasının, bir an önce çözülmesi gereken bir mesele olduğu, Avusturya-Macaristan Maliye nazırının evkaf işleri, ulema komisyonu ve şeyhü'l-ulemâ seçimlerinde gereken kolaylığı göstermeye hazır olduğu ve Müslümanların Bosna-Hersek'deki nüfuzlarını kuvvetlendireceklerini söylediğine dair Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

12 Ra. 1325 (25 Nisan 1907)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 7 Nisan sene [1]907 târîhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 33 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Re'îs-i vükelâ, Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nın dünkü ictimâ'ında Bosna ve Hersek eyâletleri Müslümânları hakkında Kont "Teodor Batyani" tarafından îrâd olunan su'âle cevâben ber-vech-i âtî beyânâtda bulunmuşdur. "Bosna ve Hersek işlerinde kânûnun bana bahş eylediği mertebe icrâ-yı nüfûz eylemeği kendimce bir vazîfe addederim. Müslümânlara muhtâriyet-i idâre i'tâsı mes'elesi yalnız Bosna ve Hersek'in menâfi'ine ta'alluk etmekde olmasından dolayı değil belki politika nokta-i nazarından dahi sür'at-i tesviyesi elzem olan mesâ'ilden birini teşkil eyler. Avusturya ve Macaristan Mâliye Nâzırı evkâf işlerinde Müslümânlara muhtâriyet i'tâsına ve evkâf işlerini idâreye me'mûr komisyonların a'zâ-yı müntehabeden mürekkeb olması husûsuna müsâ'ade i'tâsına âmâdedir. Bu komisyonlar mutavassıt vazîfesini îfâyâ da'vet edilmelidir. Mâliye nâzırı hükûmât-ı şarkiyyede olduğu gibi bir intizâmsızlık vukû'una meydân vermemek üzere ciddî bir murâkabe tahtında olarak emvâl-ı evkâf idâresinin mezkûr komisyonlara tevdi'ine muvâfakat etmektedir. A'zâ-yı müntehabe cihet-i idârece derhal ve bilâ-vâsıta icrâ-yı nüfûz edebileceklerdir. Mezâhib komisyonlarına gelince Mâliye nâzırı ulemâ komisyonu ve şeyhu'l-ulemâ hakkında cârî olan usûl-i intihâbiyenin tatbîkine de muvâfakata âmâdedir. Ma'a-mâfih nâzır-ı müşârün-ileyh bu husûsdaki müsâ'adeyi şeyhü'l-ulemânın ecnebî nüfûzunun taht-ı te'sîrinde kalacak dereceye kadar tevsî' etmemektedir ki benim fikrim de bu merkezdedir. Mutâlebât-ı muhıkkanın kâffesine muvâfakat etmekle berâber her gûne ecnebî nüfûzunu def'e çalışmalıyız. Bosna ve Hersek eyâletlerini ol sûretle idâre etmeliyiz ki oralarda bizim nüfûzumuzdan başka bir kuvvet icrâ-yı te'sîr edememelidir". Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî**Dâ'ire-i Hâriciyye****Mektûbî Kalemî****Aded****370**

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna ve Hersek Müslümânları hakkında Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nda Kont Teodor Batyanitarafından îrâd olunan su'âle cevâben re'îs-i vükelâ tarafından vukû' bulan beyânâtı hâvî Peşte Başşehbenderliği'nden ahz olunan 7 Nisan sene [1]907 târihlü ve 33 numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 10 Rebî'ü'l-evvel sene 1325

ve

Fî 10 Nisan sene 1323

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

483

Bosna ve Hersek Müslümânları hakkında Macaristan Meclis-i Meb'ûsânı'nda Kont Teodor Batyanitarafından îrâd olunan su'âle cevâben re'îs-i vükelâ tarafından vukû' bulan beyânâtı hâvî Peşte Başşehbenderliği'nden mevrûd tahrîrât tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celilesi'nin ol bâbdaki tezkiresiyle berâber arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 12 Rebî'ü'l-evvel sene [1]325

Fî 12 Nisan sene [1]323

Sadr-ı a'zam

Ferid**BOA. Y.A. Hus, nr. 511/22****- 66 -**

**AVUSTURYA HÜKÛMETİ HAKKINDA ÇIKAN BAZI İDDİALAR İLE
İLGİLİ OLARAK AVUSTURYA HARİCİYE NAZIRINCA YAPILAN
TEKZİB**

[General Tomiç'in diyet meclisinde Bosna'nın ilhâkıyla ilgili beyan ettiği fikirleri hakkında Neue Freie Presse Gazetesi'nde çıkan haberin asılsız olduğu ve bu konuda kendisiyle görüşülen Avusturya Hariciye nâzırının, yetkisi olmayan bazı politikacıların sözlerine hiç bir şekilde önem verilmemesi, parlamento ve diyet meclislerinde sarfedilen söz ve fikirleri Avusturya Hükûmeti'nin fikri gibi telâkki etmemek gerektiğini belirttiği hususunda Viyana Sefareti maslahatgüzarından alınan tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

21 Ra. 1325 (4 Mayıs 1907)

Bâb-ı Âlî**Dâ'ire-i Hâriciyye****Tercüme Odası****Aded**

Hâriciye Nezâreti'ne 4 Nisan sene [1]907 târîhiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi maslahatgüzârından vârid olan 71 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Geçen Martın dokuzu târîhlü ve 27 numaralı telgrafnâme-i âsafânelerine cevâbdır.

Ol bâbda istihsâl olunan ma'lûmâta nazaran "Naye Fraye Prese" [Neue Freie Presse] Gazetesi'nin neşr etmiş olduğu havâdis, muvâfık-ı hakikat ise de buna burada

ne süferâ-yı ecnebiyyece ve ne de mehâfil-i siyâsiyye ve matbû'âtca bir gûne ehemmiyet atf olunmamaktadır.

Ma'a-mâfih Hükûmet-i Seniyye'nin Ceneral "Tomiç" in beyânâtı hakkındaki sûret-i fikr ve mütâla'asını ta'lîmât-ı aliyye-i nezâret-penâhîleri me'âlinde ve gâyet dostâne bir sûretde Hâriciye nâzırına tefhîm etmeği münâsib gördüm. Müşârü'n-ileyh gayr-i mes'ûl bir takım politikacıların ifâdâtına hiç bir vechile ehemmiyet vermemekte haklı olduğumuzu gerek parlamentolarda ve gerek Diyet meclislerinde der-miyân olunan bu gibi efkâr ve mütâla'âtın Avusturya Hükûmeti'nin sûret-i fikr ve mütâla'ası gibi aslâ add ve telâkkî edilmemesi lâzım geldiğini bendenize ifâde etdi. Emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Mektûbî Kalemi

Aded

432

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Agram'dan "Naye Fraye Prese" [Neue Freie Presse] Gazetesi'ne keşide olunan bir telgrafnâme nazaran gûyâ Ceneral "Tomiç" in Diyet Meclisi'nde Bosna'nın ilhâkı hakkında beyân-ı fikr etmiş olduğuna dâ'ir Viyana Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan alınan telgrafnâmenin tercümesi 25 Muharrem sene [1]325 târîhli tezkire-i âciziyle takdîm ve mezkûr maslahatgüzârlığa ne yolda cevâben icrâ-yı vesâyâ kılındığı arz u terkîm kılınmışıdi. Mûmâ-ileyh cenerâlin o yolda beyân-ı fikr etmiş olduğu sahîh ise de buna Viyana'da ne süferâ-yı ecnebiyye ve ne de mehâfil-i siyâsiyye ve matbû'âtca bir gûne ehemmiyet atf olunmadığını ve vesâyâ-yı vâkı'a vechile nezdinde icrâ-yı teşebbüsât olunan Avusturya Hâriciye nâzırının gayr-i mes'ûl bir takım politikacıların ifâdâtına hiç bir vechile ehemmiyet vermemek ve gerek

parlamentolarda ve gerek Diyet meclislerinde der-miyân olunan bu gibi efkâr ve mütâla'âtın Avusturya Hükûmeti'nin sûret-i fikr ü mütâla'ası gibi aslâ add ve telakkî edilmemek lâzım geldiğini ifâde eylediğini şâmil mezkûr maslahatgüzârlıktan bu kerre tevârüd eden 4 Nisan sene [1]907 târîhli ve yetmiş bir numaralı tahrîrât-ı cevâbiyyenin tercümesi dahi leffen arz u tesyîr olunmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 18 Rebî'ü'l-evvel sene [1]325

ve

Fî 18 Nisan sene [1]323

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tefvîk

*

**

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

546

Ceneral Tomiç güyâ Diyet Meclisi'nde Bosna'nın ilhâkı hakkında beyân-ı fikr etmiş olduğuna dâ'ir Viyana Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan alınan telgrafnâme tercümesi evvelce arz-ı hâk-i pâ-yı âlî kılınmışıdi. Mûmâ-ileyh ceneralin o yolda beyân-ı fikr etmiş olduğu sahîh ise de buna Viyana'da ne süferâ-yı ecnebiyye ve ne de mehâfil-i siyâsiyye ve matbû'âtca bir gûnâ ehemmiyet atf olunmadığını ve Avusturya Hâriciye nâzırının gayr-i mes'ûl bir takım politikacıların ifâdâtına hiç bir vechile ehemmiyet verilmemek ve Diyet meclislerinde der-miyân olunan bu gibi efkâr ve mütâla'âtın Avusturya Hükûmeti'nin fikr ü mütâla'ası gibi add ve telâkkî olunmamak lâzım geldiğini ifâde eylediğini hâvî mezkûr maslahatgüzârlıktan alınan tahrîrât-ı cevâbiyye tercümesinin gönderildiğine dâ'ir Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresi arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 21 Rebî'ü'l-evvel sene [1]325

Fî 21 Nisan sene [1]323

Sadr-ı a'zam

Ferîd**BOA. Y.A. Hus, nr. 511/48****- 67 -****MACARİSTAN VE AVUSTURYA PARLAMENTOLARINDA
BOSNA-HERSEK KONUSUNDA YAPILAN GÖRÜŞMELER**

[Macaristan Parlamentosu'nda, Bosna-Hersek'le ilgili bir soruya parlamento başkanının, bu eyâletlerin Macaristan'ın payına düşen bir hisse olarak görüldüğü yolunda verdiği cevabın Avusturya Meclisi'nde üzüntü ile karşılandığı ve Bosna-Hersek'in Avusturya ve Macaristan devletleri tarafından müştereken himaye edilmesi gerektiğinin dile getirildiği hususunda Viyana Sefareti'nden Hariciye Nezâreti'ne gelen tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

25 C. 1325 (5 Ağustos 1907)

Bâb-ı Âlî**Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye****Tercüme Odası****Aded**

Hâriciye Nezâreti'ne 8 Temmuz sene 1907 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi maslahatgüzârından vârid olan 159 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Macaristan Parlamentosu'nda Bosna ve Hersek'e dâ'ir îrâd olunan su'âl ile re'îs-i vükelâ tarafından buna verilen cevâb hakkında şübhesiz Peşte Başşehbenderliği tarafından zât-ı âlî-i âsafânelerine arz-ı ma'lûmât edilmiştir. Bu cevâb Macaristan Hükûmeti'nin Bosna ile Hersek'in ilhâkı ihtimâli hakkındaki nokta-i nazarını pek sarîh bir sûrette ta'yîn etmektedir. Mösyö "Vekerle"nin kavlince bu iki vilâyet Macaristan kralının beyân-ı iftitâhîsine binâ'en Macaristan'ın hissesine isâbet etmek lâzım gelecektir. Bir mes'ele-i düveliyyenin bu vechile hodkâmâne bir sûrette fasl ü hasm edilmek istenilmesi Macaristan Parlamentosu'nun Hırvat mehâfilinde ve ale'l-husûs Avusturya'nın "Raiştrat Meclisi"nde bi't-tab' hissiyât-ı milliyeye dokunmaktan hâlî olmamıştır. Hırvatlarca bundan mütehassıl te'sîrât ile şimdi husûle gelen ve ilerüde

hâsıl olacak olan netâyic hakkında elbette Peşte Başşehbenderliği tarafından arz-ı ma'lûmât edilecektir. Avusturyalılara gelince Macarlıların nokta-i nazarına karşı en evvel müdâfa'ada bulunan gerek nîm-resmî gerek serbest gazeteler olmuşdur. Fî'l-hakîka bu gazetelerin hemân kâffesi ta'ahhüdât-ı mütakâbileye binâ'en bu mes'elenin sûret-i kat'iycede fasl u hasmı ve gerek Macaristan Parlamentosu'nun ve gerek Raiştrat'ın muvâfakatlarına menût bulunduğunu beyân etmekte ve bi'l-'akis "Doktor Vekerle"nin emr-i işgâlin Berlin Mu'âhedenâmesi'nin yirmi beşinci mâddesinden istinbât olunan mâhiyet-i dâ'imesini ta'yîn ve tavzîh yolundaki ifâdâtını pek haklı bulmakta ve geçen sene İttihâd Fırkası'na mensûb ba'zı genç politikacıların bu iki vilâyetin Sırbistan'a terki arzûsunu izhâr etmiş olmaları hasebiyle Peşte'den bu yolda beyânât vukû' bulmasının tam zamânı olduğunu tebyîn eylemekdedirler. "Vayner Algemanya Çaytong" [Wiener Allgemene Zeitung] Gazetesi'nin bu günkü nüshâsında mûnderic bir bend-i mahsûsda Bosna ile Hersek'in ilerüde yapılacak nizâmname-i esâsî hakkında münâza'at ve münâkaşata girişilerek husemâ-yı devlet sevindirilmekten ise Bosna ve Hersek üzerinde Avusturya ile Macaristan himâye-i müşterekesinin i'lânı sûretiyle Berlin Mu'âhedenâmesi'nin yirmi beşinci mâddesi ahkâmı ihlâl edilmeksizin Avusturya ve Macaristan işgâlinin mâhiyet-i dâ'imesi daha ziyâde izhâr edilmek için el birliğiyle çalışmak lâzım geleceği ve bu husûsda emsâl bulunmakta aslâ müşkilâta tesâdüf olunmayacağı ve ez-cümle Tunus ile Mısır ve Kıbrıs'ın ve nihâyet Fas'ın bu bâbda derece-i kâfiyede kanâ'at-bahş birer misâl makâmına kâ'im olduğu beyân olunur. Raiştrat Meclis a'zâsından ba'zıları dahi bu husûsa dâ'ir re'îs-i vükelâdan tahrîren istîzâhâtda bulunmuşlardır. Bu istîzâhâtın meclisin ictimâ'âtında şifâhen vukû' bulması melhûzdur. Hâriciye ve Mâliye nâzırlarıyla zâten bu bâbda müşâvere etmiş olan "Baron de Yak"ın bu hafta zarfında bu istîzâha cevâb vermesi muhtemel bulunduğundan ol bâbdaki es'ile ile ecvibeyi zât-ı âlî-i âsafânelerine arz u iş'ârda tecvîz-i terâhi etmeyeceğim. Emr ü fermân hazret-i men-lehül-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1263

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir.

Macaristan Parlamentosu'nda Bosna ve Hersek'e dâ'ir îrâd olunan su'âle Macaristan re'îs-i vükelâsı tarafından verilen cevâbın Macaristan Hükûmeti'nin mezkûr iki vilâyetin ilhâkı hakkındaki nokta-i nazarını pek sarîh bir sûrette ta'yîn etmekte olduğundan bahisle ba'zı ifâdâtı ve Vayner Çaytong [Wiener Allgemeine Zeitung] Gazetesi'nin bu bâbda yazmış olduğu bendin hulâsa-i me'âlini ve Raiştrat Meclis a'zâsından ba'zılarının dahi bu husûsa dâ'ir vukû' bulan su'âlleriyile buna verilecek ecvibenin bildirileceğini hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi Maslahatgüzârlığı'ndan alınan 8 Temmuz sene [1]907 târîhlü ve yüz elli dokuz numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 23 Cemâziye'l-âhir sene 1325

ve

Fî 21 Temmuz sene 1323

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1228

Macaristan Parlamentosu'nda Bosna ve Hersek'e dâ'ir îrâd olunan su'âle Macaristan re'îs-i vükelâsı tarafından verilen cevâbın Macaristan Hükûmeti'nin Bosna

ile Hersek'in ilhâkı hakkındaki nokta-i nazarını pek sarîh bir sûrette ta'yîn etmekte olduğundan bahisle ba'zı ifâdâtı ve bu bâbda Vayner Çaytong Gazetesi'nin [Wiener Allgemenie Zeitung] yazmış olduğu bendin hulâsa-i me'âlini hâvî Viyana Sefâret-i Seniyyesi Mazlahatgüzârı'ğının tahrîrâtı tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 25 Cemâziye'l-âhir sene [1]325

Fî 23 Temmuz sene [1]323

Sadr-ı a'zâm

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 513/99

- 68 -

*VAKIFLAR VE DÎNÎ EĞİTİM KONULARINDA BOSNA-HERSEK
MÜSLÜMANLARININ TEMSİLCİLERİYLE AVUSTURYA HÜKÛMETİ
ARASINDA YAPILAN GÖRÜŞMELER*

[Bosna-Hersek Müslümanlarının 1891 senesinden beri çözüme kavuşturulamayan vakıfların idarî muhtariyeti, ulemâ re'isinin seçimi, din görevlilerinin tayini ve eğitimle ilgili meseleleri hakkında Avusturya Hükûmeti'nin ilgili memurlarıyla Müslümanları temsilen Avusturya'ya giden heyet arasında yapılan görüşmeler hakkında Neue Freie Presse Gazetesi'nde neşredilen bendin tercümesi ile Peşte Başşehbenderliği'nden gönderilen tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

16 B. 1325 (25 Ağustos 1907)

Bâb-ı Âfî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 27 Temmuz sene [1]907 târihiyle Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 178 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Re'îs-i ulemânın intihâbıyla evkâfın muhtâriyyet-i idâresine ve taraf-ı hükûmetden me'mûrîn-i dîniyyeye i'tâ olunacak tahsîsâtına müte'allik olup 1891 senesinden berü mu'allakda kalan ba'zı mesâ'ilin fasl u tesviyesi zımnında me'mûrîn-i â'idesiyle Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi tarafından gönderilen bir hey'et-i meb'ûse arasında biraz zamândan berü cereyân etmekte olan müzâkerâtın kesbeddiği şekl ü sûrete dâ'ir bir teblîğnâme-i resmîyi hâvî bulunan "Naye Fraye Prese" [Nue Fraie Presse] Gazetesi'nin dün akşamki nüshasında münderic bend leffen takdîm kılındı. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

* * *

Melfûf bendin tercümesidir.

Ma'lûm olduğu üzere Bosna ahâlî-i İslâmiyyesi 1900 senesinde Avusturya Hükûmeti'ne mürâca'atla merâsim-i dîniyyeye müteferri' mu'âmelâtın kendilerine tevdi'ini ricâ etmişlerdi. Mâliye Nâzırı ve Bosna Umûr-ı İdâresi Re'îsi Mösyö "Kalay"ın 1901 senesine müsâdif bulunan zamân-ı me'mûriyyetinde mûmâ-ileyh ile ahâlî-i İslâmiyye vekîlleri Saraybosna'da akd-i ictimâ' ederek evkâf ve ma'ârif-i â'id mesâ'il, mevki'-i müzâkereye vaz' edilmiş ve bu müzâkerâtın netîcesinde Avusturya Hükûmeti, Bosna ahâlî-i İslâmiyyesinin bütün mutâlebâtını tervîc ile kendilerine me'mûrîn-i dîniyyenin intihâbı ve mekâtib te'sîsi ve idâresi hukûkunu bahş ü i'tâ eylemiştir. Yalnız dört mâdde hakkında i'tilâf hâsıl olmadığından bunlar ileride tecdîd-i müzâkerât edilmek üzere bir müddet-i muvakkate için alâ-hâlihî terk olunmuşdur. Mevâdd-ı mezkûre mu'âmelât-ı şer'iyyenin icrâsı zımnında Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî'den Bosna re'îsü'l-ulemâsına me'zûniyyet i'tâsına ve re'îsü'l-ulemâ ve Cemâ'at-i İslâmiyye a'zâsının sûret-i intihâbına ve sancak müftülerinin ta'yînine ve hükûmetin ma'ârif-i İslâmiyyeye edeceği mu'âvenet-i nakdiyyeye

müte'allik idi. 1901 ve 1902 senelerinde bu mesâ'ile dâ'ir İslâmların vukû' bulan teşebüsâtı hiçbir netîceye iktirân etmemiş ve 1904 senesinde Mâliye Nâzır-ı Cedîdi ve Bosna Umûr-ı İdâresi Re'îsi Baron "Boryan" bu mes'eleyi tedkîk edeceğini söylemiş ise de ancak 1906 senesinde Avusturya Hükûmeti umûr-ı mebhûse ile iştigâle başlamıştır. Harîs-i câh ve idâre-i hükûmetden müştekî ba'zı İslâmlar bu sene ba'zı mahallerde hem-dînleri üzerine bi'l-fi'l icrâ-yı hükm ve nüfûza başlamakla berâber Avusturya Hükûmeti'ne Bosna me'mûrîn-i idâresi aleyhinde şikâyetde bulunmuş ve eşhâs-ı merkûmenin eser-i telkînâtı olarak İslâmlar arasında azîm bir heyecân zuhûr etmiş ve devlete dost olan ahâlînin kısm-ı mütebâkîsi de biraz tereddütten sonra anlara iltihâk ederek menfa'atlerini müdâfa'a için vekîller ta'yîn eylemiştir.

Bunun üzerine hükûmet ma'ârif-i İslâmiyye mes'elesini 1907 senesi evâ'ilinde in'ikâd eden Evkâf-ı Umûmiyye Komisyonu'na havâle etmiş ve mezkûr komisyona bu mes'elenin fasl u hasmı zımnında Bosna'nın her tarafından efkâr-ı mu'tedile ashâbının cem'î için me'zûniyyet vermiş ve fakat komisyonun umûr-ı ma'ârif ile iştigâlden istinkâf etmesi üzerine ahâlînin ileri gelenlerini celbederek anlarla icrâ-yı müzâkerâta mecbûr olmuştur. 1907 Haziran'ında hükûmetin da'vet ettiği kesân Mâliye nâzırına mürâca'at ederek umûr-ı ma'ârifin ve diğer ba'zı mesâ'il-i iktisâdiyyenin fasl u tesviyesini teklîf etmişlerdir. Nâzır-ı müşârûn-ileyh bunları kemâl-i nezâketle kabûl ederek hükûmetin kendilerine her dürlü teshîlât îfâsına âmâde olduğunu ve bir def'a ma'ârif mesâ'il[i] tesviye edildikten sonra mesâ'il-i sâ'irenin tesviyesince hiç bir müşkilât zuhûr etmeyerek ihtilâfâtın tamâmıyla ber-teraf olacağını beyân etmiş ve bu sözler hey'et-i İslâmiyyece memnûniyyetle telâkkî edilmiştir. Haziran'ın yirmi dördünde başlayup ahâlî-i İslâmiyye'nin 19 vekîli evkâf komisyonunun ba'zı a'zâsı ve me'mûrîn-i sâ'ire muvâcehesinde icrâ olunan müzâkerâtda hükûmet Mâliye nâzırının va'dine tevfi'kan ahâlî-i İslâmiyye'nin üç talebini tamâmıyla kabûl etmiştir. Dördüncü noktada i'tilâf hâsıl olamaması Bosnalıların istid'ânâmelerinde mûnderic dereceden ziyâde metâlibde bulunmalarından münba'isdir. Evvelce re'îsü'l-ulemânın taraf-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî'den icrâ-yı me'mûriyyet için me'zûniyyet istihsâl etmesi mâddesi bir mes'ele-i dîniyye sûretinde gösterilerek mûmâ-ileyhin yine Avusturya imparatoru hazretleri tarafından intihâb edilmesi takarrur etmiş iken bu def'a ahâlî-i İslâmiyye mes'eleye diğer bir renk vererek Avusturya Hükûmeti'nin re'îsü'l-ulemâ ta'yîninden evvel Bâb-ı Âlî'nin rızâsını tahsîl etmesine lüzûm göstermekdedir. Avusturya'nın müzâkerâta me'mûr ettiği Baron "Kuçera" her ne kadar bu keyfiyyetin mesâ'il-i siyâsiyye ile cihet-i ta'alluk ve münâsebeti olduğunu ve Avusturya ile Hükûmet-i Seniyye arasında akdolunan 1879 mu'âhedenâmesi mûcebince ahâlînin doğrudan doğruya Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî ile muhâbere ederek istihsâl-i matlab

edebileceğini beyân etmişse de İslâmlar taleplerinde sebât ve ısrâr etmişlerdir. Me'mûr Baron "Kuçera"nın yerine ta'yîn edilen Dâhiliye Nezâreti me'mûrînden Baron "Niko"nun vesâyâsı da netîcesiz kaldığından müzâkerât Ağustos-ı Efrencînin on beşine ta'lîk edilmiştir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1475

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Re'îs-i ulemânın intihâbıyla evkâfın muhtâriyyet-i idâresine ve taraf-ı hükûmetden me'mûrîni dîniyyeye i'tâ olunacak tahsîsâta müte'allik olup bin sekiz yüz doksan bir senesinden berü mu'allakda kalan ba'zı mesâ'ilin fasl u tesviyesi zımında me'mûrîni â'idesiyle Bosna ve Hersek ahâl-i İslâmiyyesi tarafından gönderilen bir hey'et-i meb'ûse arasında cereyân etmekte olan müzâkerâtın kesbetdiği şekl ü sûrete dâ'ir bir teblîğnâme-i resmîyi hâvî Naye Fraye Prese [Nue Fraie Presse] Gazetesi'nde münderic bendin irsâl kılındığını şâmil Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden ahzolunan 27 Temmuz sene [1]907 târîhli ve 273 numaralı tahrîrât ile melfûflarının tercümeleri leffen takdîm kılınmağla, emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 13 Receb sene 1325

ve

Fî 9 Ağustos sene 1323

Hâriciye Nâzırı
 Bende
Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümayûn
1387

Re'îs-i ulemânın intihâbıyla evkâfın muhtâriyyet-i idâresine ve taraf-ı hükûmetden me'mûrîn-i dîniyyeye i'tâ olunacak tahsîsâta müte'allik olup bin sekiz yüz doksan bir senesinden beri mu'allakda kalan ba'zı mesâ'ilin fasl u tesviyesi zımında me'mûrîn-i â'idesiyle Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesi tarafından gönderilen bir hey'et-i meb'ûse arasında cereyân etmekte olan müzâkerâtın kesb ettiği şekl ü sûrete dâ'ir bir teblîğnâme-i resmîyi havî Naye Fraye Prese [Nue Fraie Presse] Gazetesi'nde münderic bendin gönderildiğini mutazammın Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden Hâriciye Nezâreti-i Celîlesi'ne meb'ûs tahrîrât ile melfûflarının tercümelere nezâret-i müşârün-ileyhânın ol bâbdaki tezkiresiyle ma'an arz u takdîm kılınmıştır, efendim.

Fî 16 Receb sene [1]325

Fî 12 Ağustos sene [1]323

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A. Hus, nr. 514/66

- 69 -

*SİRBİSTAN'DAKİ BOSNA-HERSEK GÖÇMENLERİNİN
RUSYA İMPARATORU VE İNGİLTERE KRALINA
GÖNDERDİKLERİ TELGRAF*

[Sırbistan'daki Bosna-Hersek göçmenlerinin Rusya imparatoru ve İngiltere kralına Reval görüşmelerinden dolayı tebrik telgrafi gönderdikleri ve otuz sene önce İstanbul'da yapılan konferansta kendilerine vaad edilen hususların yerine getirilmesi isteğinde buldukları hususunda Belgrad Sefareti'nden alınan tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

5 C. 1326 (5 Temmuz 1908)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 12 Haziran sene [1]908 târîhiyle Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 41 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Sırbistan'da ihtiyâr-ı tavattun etmiş olan Bosna ve Hersek eyâlâtı muhâcirîni bu kerre "Reval" de bulunan Rusya imparatoru ve İngiltere kralı hazerâtına bir telgraf keşîde ederek, hükümdârân-ı müşârün-ileyhimâ beyninde vukû' bulan mülâkâtdan dolayı arz-ı tebrîkât ve bundan otuz sene mukaddem Dersa'âdet'de in'ikâd eden konferansda mevcûd şeyleri henüz istihsâl etmemiş olan eyâlât-ı mezkûre ahvâlinin pîş-i nazar-ı dikkat ve te'emmüle alınmasını istirhâm etmişlerdir. Bu keyfiyyetin Bosna iğtişâsâtı müsebbibleri ile münâsebâtda bulunmasından dolayı zâten Sırbîye'yi ithâm eden Viyana Kabinesi'ni bir kat daha hükûmet-i mezkûreye karşı izhâr-ı infî'âle sevk eyleyeceği der-kârdır. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1164

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Sırbistan'da ihtiyâr-ı tavattun etmiş olan Bosna ve Hersek muhâcirîninin haşmetlü Rusya imparatoru ve İngiltere kralı hazerâtına bir telgraf keşîdesiyle Reval mülâkâtından dolayı arz-ı tebrîkât ve bundan otuz sene mukaddem Dersa'âdet'de in'ikâd eden konferansda mev'ûd şeyleri henüz istihsâl etmemiş olan eyâlât-ı mezkûre ahvâlinin pîş-i nazar-ı dikkat ve te'emmüle alınmasını istirhâm etdiklerini ve bu keyfiyyetin Bosna iğtişâsâtı müsebbibleri ile münâsebâtda bulunmasından dolayı zâten Sırbîye'yi ithâm eden Viyana Kabinesi'ni hükûmet-i mezkûreye karşı bir kat daha izhâr-ı infî'âle sevk eyleyeceği der-kâr bulunduğunu hâvî Belgrad Sefâret-i

Seniyyesi'nden vârid olan 12 Haziran sene [1]908 târîhli ve 41 numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 2 Cemâziye'l-âhire sene 1326

ve

Fî 18 Haziran sene 1324

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*
* *
*

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

1162

Sırbistan'da ihtiyâr-ı ikâmet etmiş olan Bosna ve Hersek muhâcirîni Rusya imparatoru ve İngiltere kralı hazerâtına birer telgrafnâme keşîdesiyle Reval mülâkâtından dolayı icrâ-yı tebrîkâtla ba'zı istirhâmâtda bulduklarını ve bu keyfiyyetin Bosna iğtişâşâtı müsebbileri ile münâsebâtda bulunmasından dolayı zâten Sırbîye'yi ithâm eden Viyana Kabinetosu'nu hükûmet-i mezkûreye karşı bir kat daha izhâr-ı infi'âle sevk eyleyeceğini mutazammın Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden alınan tahrîrâtın tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılınmıştır efendim.

Fî 5 Cemâziye'l-âhire sene [1]326

Fî 21 Haziran sene [1]324

Sadr-ı a'zam

Ferîd

BOA. Y.A.Hus, nr. 523/24

- 70 -

BOSNA'NIN AVUSTURYA'YA İLHÂKI HAKKINDA

RUS BASININDA ÇIKAN HABERLER

[Rus basınında Avusturya'nın Bosna'yı kendi topraklarına katma niyetinde olduğu yolunda çıkan haberler üzerine, kendisi ile görüşülen

Rusya Hariciye nâzırı vekilinin, bunun Avusturya Delegasyon Meclisi'nde yapılan müzâkerelerle ilgili olarak ortaya atılan rivâyetlerden kaynaklandığını beyan ettiği; bu haberlerden de Rusya'nın Slavlara karşı hoş görünme niyetini taşıdığı hususunda Petersburg Sefareti'nden gönderilen tahriratın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

8 N. 1326 (4 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 30 Eylül sene [1]908 târihiyle Petersburg Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 436 numaralı mahremâne telgrafnâmenin tercümesidir.

Dört yüz otuz bir numaralı telgrafnâme ve yarın vâsıl-ı dest-i nezâret-penâhîleri olacak dört yüz otuz iki numaralı tahrîrât-ı âcizâneme zeyldir.

Avusturya'nın Bosna'yı zamîme-i memâlik etmek niyetinde bulunduğu hakkında Rus matbû'âtında neşr olunan havâdisin aslı esâsı olup olmadığını bugün Hâriciye nâzırı vekîlinden su'al etdim. Mûmâ-ileyh cevâbında muhtelif mahallerden aldığı ma'lûmâtın Bosna eyâleti mes'elesinin delegasyon meclislerinde mevki'-i bahs u tezekküre vaz' olunarak eyâlet-i mezkûrenin Avusturya memâlikine ilhâkı ciheti tedkîk edileceğine dâ'ir şâyi' olan rivâyâtı müeyyid olduğunu beyân ile beraber "Bu mesele hakkında bir muâhede-i resmiyye vardır. Mu'âhede-i mezkûreye vaz'-ı imzâ edenlerin muvâfakatı istihsâl edilmedikçe ahkâmından birinin ta'dîli nasıl mümkün olur. Ma'a-hâzâ iş ciddîdir ve bizi pek ziyâde endîş-nâk etmektedir. Vaktiyle Rusya Devleti yalnız idi. Şimdi ise Fransa, İngiltere ve İtalya'nın müttefiki bulunuyor ve Almanya ile olan münâsebâtımız yevmen-fe-yevmen kesb-i salâh ediyor. Bakalım Devlet-i Aliyye ile arası pek iyi olan Almanya ne gibi bir meslek ittihaz edecektir." sözlerini ilâve eyledi.

Rivâyete nazaran Avusturya ve Rusya Hariciye nâzırları beyninde vuku' bulan mülâkâtda bu mes'eleden pek az bahs olunmuş ve fakat... kalmış imiş. Rusya'nın

Islavlara hoş görünmek maksadına mebnî Avusturya'nın iş bu teşebbüsü akîm bırakmak için elden geleni icrâ etmesi muhtemel ise de ol bâbdaki mesâ'î ve ikdâmâtı netîce-pezîr-i muvaffakiyet olmadığı takdîrde âdi bir protesto ile iktifâ edüp etmeyeceği ma'lûm değildir. Bu bâbda henüz hiçbir ma'lûmât tereşşuh etmemiş olduğundan sâlifü'z-zikr telgrafnâme-i acizânemin son iki fıkrasında arz olunan gazete havâdisi hakkında nazar-ı dikkat-i nezâret-penâhîlerini celb ile iktifâ eylerim.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
1927

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhî'ye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

2 Receb sene [1]326 târîhli tezkire-i âcizîye zeyldir.

Avusturya'nın Bosna'yı zamîme-i memâlik etmek niyetinde bulunduğu hakkında Rus matbû'âtında neşr olunan havâdisin asl u esâsı olup olmadığı kendünden su'âl olunan Hâriciye nâzır vekîlinin muhtelif mahallerden aldığı ma'lûmâtın Bosna eyâleti mes'elesinin delegasyon meclislerinde mevki'-i bahs ü tezekküre vaz' olunarak eyâlet-i mezkûrenin Avusturya memâlikine ilhâkî ciheti tedkîk edileceğine dâ'ir şâyi' olan rivâyâtı mü'eyyed olduğunu bi'l-beyân ne yolda idâre-i lisân eylediğini ve sâ'ir ba'zı ifâdâtı ve istitlâ'âtı hâvî Petersburg Sefîri devletlü Turhan Paşa hazretlerinden vârid olan 30 Eylül sene [1]908 târîhli ve 436 numaralı mahremâne telgrafnâmenin tercümesi leffen takdîm kılınmış ve bu bunda zikrolunan tahrîrâtın dahi vürûdunda bi't-tercüme arz u tesyîri tabi'î bulunmuş olmağla emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 Ramazân sene 1326

ve

Fî 18 Eylül sene 1324

Hâriciye Nâzırı
Bende
Tevfik

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1666

Avusturya'nın Bosna'yı zamîme-i memâlik etmek niyetinde bulunduğu hakkında Rus matbû'âtının neşrelediği havâdisden dolayı kendisinden istîzâh-ı keyfiyyet olunan Rusya Hâriciye nâzırı vekîlinin bu bâbda muhtelif mahallerden aldığı ma'lûmâtın rivâyât-ı vâkıa'yı müeyyid olduğunu bi'l-beyân ne yolda idâre-i lisân eylediğini ve sâ'ir ba'zı ifâdât ve istilâ'âtı hâvi Petersburg seffri paşa hazretlerinden vârid olan mahremâne telgrafnâmenin tercümesi Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 8 Ramazan sene 1326

Fî 21 Eylül sene 1324

Sadr-ı a'zam
Kâmil

BOA. Y.A. Hus, nr. 525/56

- 71 -

*İNGİLTERE VE FRANSA HÜKÛMETLERİNİN BOSNA-HERSEK'İN
İLHAKI VE BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI HAKKINDAKİ
GÖRÜŞLERİ*

[İngiltere Hükûmeti'nin, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nce ilhakı ve Bulgaristan'ın bağımsızlık ilanını tasdîkden kaçındığı; Osmanlı Devleti'nin bu iki meseleyi muharebeye meydan vermeden protesto etmesi gerektiği hususunda İngiltere Hariciye

nâzırının beyanatta bulunduğuna dair Londra Sefareti'nden gönderilen tahriratın takdimi ve bu konuda Fransa Hükûmeti'nin de aynı görüşte olduğunun Fransa Sefareti Baştercümanı tarafından tebliğ edildiği hakkında Sadâret tezkiresi.]

11 N. 1326 (7 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 5 Teşrîn-i Evvel sene[1]908 târihiyle Londra Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 525 numaralı mahremâne telgrafnâmenin tercümesidir.

Bu gün avdet etmiş olan Hâriciye nâzırının da'veti üzerine gidüp kendisiyle görüşüm. Müşârün-ileyh bendenize âtiyü'z-zikr ifâdâtında bulundu.

"Her ne kadar Bulgaristan'ın istiklâli ve Bosna'nın ilhâkı Devlet-i Aliyye için zâyî'ât-ı mâddiyeden değil ise de bunu te'sirât-ı ma'neviyyesi hükûmet-i meşrûtanın vâk' u haysiyetince muzırr olacağı gibi bundan dolayı diğer bir takım teşevvûşâtın tahaddüs etmesi de melhûzdur. Bu iki mes'elenin Devlet-i Aliyye'yi icrâ-yı ıslâhâtından men' etmek niyetiyle ihdâs edildiği ve Devlet-i Aliyye'ye karşı pek ziyâde hürmet-şikenâne hareket edildiği i'tikâdındayız. Bi'l-cümle düvel-i mumziyenin ve ale'l-husûs Devlet-i Aliyye'nin efkârı ma'lûm olmadıkça ve muvafakları istihsâl edilmedikçe mu'âhedât-ı düveliyeden birinin ahkâmını ihlâl etmek hakkını hiç bir devlete tasdik edemeyiz. Binâ'en-aleyh İngiltere Hükûmeti Bosna ve Hersek'in ilhâkını ve Bulgaristan'ın istiklâlini tasdikden imtinâ' etmededir. Bâb-ı Âlî'nin mümkün olduğu kadar muhârebeye meydân vermemesi muvâfık olup ancak bu iki mu'amele-i ahd-şikenâneye karşı şimdiden portesto etmesi ve onlara bedel-i muhik karşuluklar talep eylemesi lâzimedendir."

Şimdiden karşuluk talebi dâ'î-i muhâtarât bir yola sülûk etmek demek olacağını ve çünkü böyle bir talep olan şeyin tarafımızdan zımnen tasdîki makâmında tefsîr edilebileceğini der-pîş etdiğimde müşârün-ileyhe sûret-i fikr ü mütâla'ama iştirâk ile berâber her şeyden evvel protesto etmeliğimiz ve düvel-i mu'azzamaya mürâca'ât eylemekliliğimiz lâzım geldiğini ifâde ve talep edebileceğimiz karşulukların ne olabileceğine gelince Avusturya askerinin Yenipazar'dan gerü aldırılması ve tazminât-

ı nakdiyye i'tâsı bizce hoşnûdîyi istilzâm edecek husûsâtdan idüğünü ilâve eyledi. Nâzır-ı müşârü'n-ileyh Hükûmet-i Seniyye'nin gerek bu nokta ve gerek ale'l-ıtlâk bu buhrânda ta'kîb etmek niyetinde bulunduğu meslek hakkındaki fikrini anlamak arzûsunda bulunmuş ise de bu husûsda bendenize hiç bir iş'âr-ı nezâret-penâhileri vukû' bulmadığından su'âllerine cevâb veremedim. Müşârün-ileyh, buhrânın bir konferâns akdini istilzâm edebileceğini beyân ve Rusya, İtalya ve Almanya'nın Bosnâ'nın ilhâkını ve Bulgaristan'ın istiklâlini tasvîb ettikleri hakkında şâyi' olan rivâyetin te'eyyüd etmediğini ilâveten der-miyân etdi. Sör "Edvâr Gray" hâtîme-i kelâm olarak İngiltere Hükûmeti'yle efkâr-ı umûmiyyesinin kemâl-i vedd ü muhâlesetine mazhar olduğumuzu ve bütün müzâheretine nâ'il olacağımızı ilâve eyledi. Müşârü'n-ileyhe beyân-ı kemâl-i teşekkür etdim.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvan-ı Hümâyun
1677

Ahîren Londra'ya avdet eden İngiltere Hâriciye nâzırının Bulgaristan istiklâli ve Bosna ve Hersek eyâletlerinin Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'ne ilhâkî mâddelerinden dolayı ne yolda beyânât ve telkînât-ı hayr-hâhânedede bulunduğu da'ir tafsîlâtı hâvi Londra Sefâret-i Seniyyesi'nden Hâriciye Nezâret-i Celilesi'ne vârid olan telgrafnâmenin tercümesi leffen takdîm kılınmış ve bu iki mes'ele hakkında Fransa Hükûmeti'nin dahi İngiltere'nin re'y ü fikrine tamâmiyle müşterek bulunduğu Fransa Sefâreti baştercümânı cânibinden Hâriciye nâzırını paşa hazretlerine teblîğ edildiği ifâde olunup binâen-aleyh bu iki devletin temâyulât-ı hayr-hâhânesi delâletiyle düvel-i sâ'ireyi de Hükûmet-i Seniyye'nin marzîyesine muvâfık bir noktaya sevk ve imâleye çalışılarak sâlifü'l-arz iki mes'elenin menâfi'-i Devlet-i Aliyye'ye muvâfık bir netîceye îsâli me'mûl bulunmuş olmağla südde-i seniyye-i mülükâneye arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 11 Ramazân sene [1]326

Fî 24 Eylül sene [1]324

Sadr-ı a'zâm

Kâmil**BOA. Y.A. Hus, nr. 525/66****- 72 -****AVUSTURYA'NIN YENİPAZAR'DAKİ ASKERİNİ ÇEKME KARARI**

[Avusturya Hükûmeti ile Osmanlı Hükûmeti arasında yapılan anlaşmada, Bosna-Hersek'in âsayişini te'mîn için Avusturya-Macaristan askeriyile Osmanlı askerinin Yenipazar'da birlikte bulunmaları kararlaştırıldığı halde, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrûtiyetin ilânı ile artık yeni bir siyasî dönem açılmış olduğundan ve Viyana Kabinesi de Osmanlı Devleti'nin Yenipazar'da âsayişi tek başına sağlayabileceğine itimad ettiğiinden, daha önce verilen âsayiş te'mîni hakkında feragat ederek, askerlerini Yenipazar'dan çektiklerine dair Avusturya Sefareti tarafından Hariciye Nezâreti'ne gönderilen takririn takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

11 N. 1326 (7 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî**Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye****Tercüme Odası****Aded**

Hâriciye Nezâreti'ne 6 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târihiyle Avusturya sefiri tarafından i'tâ olunan takririn tercümesidir

Avusturya Hükûmeti Berlin Mu'âhedenâmesi'nin Yenipazar sancağı hakkındaki yirmi beşinci mâddesinin sûret-i icrâsını tanzîm etmek üzere bundan takrîben otuz sene mukaddem Hükûmet-i Seniyye ile 21 Nisân sene 1879 târihlü mukavelenâmeyi akd ettiği zamân Avusturya-Macaristan ile Devlet-i Aliyye beyninde havâlî-i mezkûrede mevcûd iştirâk-i kadîm-i menâfi'i tamâmiyle takdîr etmiş ve bu iştirâk-i menâfi' Der-sa'âdet'de mün'akid mukâvelenâmenin ez-cümle sancak-ı mezkûrun ba'zı

mahallerinde Avusturya ve Macar asâkiriyle asâkir-i Osmâniyye'nin birlikde bulunması lüzûmunu tasrîh eden mâddesi ahkâmıyla da tezâhür etmiş idi. Avusturya ve Macar asâkiriyle asâkir-i Osmâniyye'nin bu müşâreket-i dostânesinin ma'tûf olduğu maksad ise tamâmîyle hâsıl olmuşdur. Biz Devlet-i Aliyye'nin bir muhâbebe-i hûn-rîzâne netîcesinde dûçâr-ı za'f olmuş olduğu bir sırada havâlî-i mezkûrede zuhûr edecek bir iğtişâşın bi's-suhûle tehlikeye ilkâ edebilmiş olacağı Avrupa sulh ve müsâlemetini te'mîne ve huzûr u âsâyîşi idâmeye muvâffak olduk. O vakitden berû hâl ve mevki' esâslı sûretde dûçâr-ı tahavvül oldu. Der-sa'âdet Mukâvelenâmesi'nin imzâsından berû güzerân eden otuz sene Devlet-i Aliyye'ye kendisini toplayacak kadar bir zamân verdi. Zât-ı hazret-i pâdişâhînin sâye-i hümâyûnlarında el-yevm Memâlik-i Şâhâne'de husûle gelen inkılâb-ı siyâsî Devlet-i Aliyye'nin fikr u niyyetini te'yîd ve bu sûretle devlet-i müşârün-ileyhânın istinâdı olan esâsları tahkîm eylemektedir. Avusturya ve Macaristan Hükûmeti Yenipazar sancağının el-yevm Avusturya asâkirinin bulunmakda olduğu mahallerden gayri mahallere asker ikâmesi husûsunda hâ'iz olduğu hak ve salâhiyeti evvelce Hükûmet-i Seniyye ile akd-i i'tilâf etmedikçe artık isti'mâl etmeyeceğini mutazammın bir şartı Ovaç-Metroviçe hattının iltisâkına müte'allik olarak müstakbelen akd olunacak mukâvelenâmeye derce lede'l-hâce müheyyâ bulunduğunu Bâb-ı Âlî'ye iş'âr etmek sûretiyle tamâmîyle hayr-hâhâne ve müsâlemet-perverâne olan efkâr u niyyâtının bir delîlini bundan az bir zaman evvel Hükûmet-i Seniyye'ye ibrâz eylemiş idi. Der-sa'âdet'de bir devr-i cedîd-i siyâsiyenin başlaması Devlet-i Aliyye'nin istikbâlince fâl-i hayr gibi görünmekte olduğu şu sırada Viyana Kabinetosu, Hükûmet-i Seniyye'nin yalnız başına sancak dâhilinde huzûr ve âsâyîşi idâmeye ve bu ana değin bu havâlîde iki hükûmetin sûret-i müşterekede uhdelerine terettüb eden vazîfeyi bu sûretle ifâya muktedir olacağından ümîd-vâr bulunduğundan Der-sa'âdet Mukâvelenâmesi'nin Yenipazar sancağı hakkında kendüsine bahş etmiş olduğu hukûkdan âtiyen istifâdeden ferâgât ettiğini ve Avusturya ve Macaristan asâkirine dahi buldukları mahalleri tahliye etmeleri zımında emr verildiğini beyânda tereddüd etmez. Viyana Kabinetosu be-gâyet hâ'iz-i ehemmiyyet olan bu sûret-i hareketiyle Hükûmet-i Seniyye'ye emniyyet u i'timâdının ve hissiyât-ı samîme-i dostânesinin bir delîl-i bâhir ve celîsini ibrâz etmek istediği gibi kendüsine âmâl-ı hod-kâmâne ve ihtirâsât-ı fütûhât-perverâne atf eden şâyî'âtı da bu sûretle kat'iyen tekzîb eyler. Avusturya Hükûmeti'nin Der-sa'âdet Mukâvelenâmesi'nin Yenipazar sancağına müte'allik ahkâmına mürâca'ât etmek fikr ü niyyetinde bulunmadığı mukarrer olmakla berâber diğer taraftan mukâvelenâme-i mezkûrda musarrah mesâ'il-i sâ'ire hakkındaki sûret-i fikr u mütâla'asını tavzîh etmek dahi vazîfesi iktizâsındandır. Avusturya ve Macaristan Hükûmeti Berlin Mu'âhedenâmesi'nin Bosna ve Hersek'de kendisine tevdi' etmiş olduğu vazîfeyi

Bosna ve Hersek ahâlîsi'nin sa'âdet-i hâlî ve hatta Devlet-i Aliyye'nin menâfi'i nokta-i nazarından îfâ etmiştir. Fi'l-hakîka Berlin Mu'âhedenâmesi'yle Bosna ve Hersek'de te'sîs olunan ve Avusturya ve Macaristan Hükûmeti tarafından idâme ve takrîr kılınan hâl ve mevki' sâyesinde Devlet-i Aliyye kendi temâmiyyet-i mülkiyyesinin muhâfazası için kuvâsını cem' ve tahşîde muktedir olmuştur. Avusturya idâresinin mesâ'î-i müstemirresi sayesinde el-yevm Bosna ve Hersek mâddeten ve ma'nen büyük bir mertebe-i tekâmüle vâsıl olmuş ve binâ'en-aleyh Bosna ve Hersek'e bütün ahâlîsınca şiddetle arzû olunan bir idâre-i mümtâze ve meşrûtadan mütehassıl ni'am ve fevâ'idin bahş ü i'tâsı sûretiyle icrâsına teşebbüs olunan eserin itmâm-ı mükemmeliyyetine müsâ'id zamân hulûl etmiştir. Ma'a-mâfîh Avusturya Hükûmeti efkâr ve niyyât-ı fütuvvet-mendânesini hayyiz-i fi'le îsâl için Bosna ve Hersek eyâletlerinin hâl ve mevki'ini sûret-i vâzıhada tanzîm etmek ve 1878 senesinde te'essüs eden usûl-i idârenin devâm ve bekâsını tehdîd edebilecek mehâlik ve muhâtarâta karşı bir zamân-ı mü'essîr istihsâli esbâbını istikmâl eylemek mecbûriyetindedir.

İşte buna binâ'en Viyana Kabinetosu Der-sa'âdet Mukâvelenâmesi'nde mûnderic kuyûd-ı ihtirâziyyeden vâreste kalmak ve Bosna-Hersek hakkında serbestî-i hareketini temâmiyle iktisâb eylemek mecbûriyyet-i mübreme ve kat'iyyesinde bulunmakta olduğundan devleteyn arasındaki münâsebâtın Bosna ve Hersek ile Yenipazar sancağı ahvâlindeki karârsızlık şâ'ibesinden berî olarak te'essüsünü arzû ettiğimiz hâl ve mevki'-i mu'ayyen ve muntazamdan müstefîd olacağı i'tikâdındadır.

Muharrir-i imzâ Avusturya sefîri husûsât-ı meşrûhayı Hükûmet-i Seniyye'nin pîş-i nazar-ı ittîlâ'ına vaz'a me'mûrdur.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

1678

Avusturya Hükûmetince Berlin Mu'âhedenâmesi'nin Yenipazar sancağına müte'allik yirmi beşinci mâddesinin sûret-i icrâsını li-ecli't-tanzîm takrîben otuz sene mukaddem Hükûmet-i Seniyye ile Der-sa'âdet'de akd edilmiş olan mukâvelenâmenin Yenipazar sancağı hakkında kendüsine bahş eylemiş olduğu hukûkdan âtiyen istifâdeden ferâgat ederek Avusturya ve Macaristan asâkirine dahi buldukları mahalleri tahliye etmeleri zımnında emr verildiğinden ve ma'a-hâzâ diğerk taraftan

Berlin Mu'âhedenâmesi mücebince Bosna ve Hersek'de mü'esses hâl ve mevki'in sûret-i vâzihada tanzîmi lüzûmuna binâ'en Viyana Kabinetosu Der-sa'âdet Mukâvelenâmesi'nde münderic kuyûd-ı ihtirâziyyeden vâreste kalmak ve Bosna ve Hersek hakkında serbestî-i hareketini temâmiyle iktisâb eylemek mecbûriyyet-i mübreme ve kat'iyesinde bulunmakta olduğundan bahisle ba'zı ifâdâtı hâvî Avusturya sefîri tarafından Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne verilen takrîrin tercümesi leffen takdîm kılınmış ve husûs-ı mezkûr hakkında bugün Meclis-i Vükelâca bi'l-müzâkere ittihâz olunacak karârın atebe-i ulyâ-yı mülûkâneye arz olunacağı der-kâr bulunmuşdur efendim.

Fî 11 Ramazân sene [1]326

ve

Fî 24 Eylül sene [1]324

Sadr-ı a'zam

Kâmil

BOA. Y.A.Hus, nr. 525/67

- 73 -

*SIRBİSTAN HÜKÛMETİ'NİN BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞI VE
BOSNA-HERSEK MESELESİNDE TAKINACAĞI TAVIR*

[Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından işgali durumunda, Sırp Hükûmeti'nin Osmanlı Hükûmeti tarafında bulunacağı ve Osmanlı Devleti lehinde gereken askerî tedbirleri alacağına dair Belgrad Sefareti'nden Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

11 N. 1326 (7 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 5 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târihiyle Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 96 numaralı müsta'cel işâretli telgrafnâmenin tercümesidir.

Sırp Hâriciye nâzırı, Bulgaristan'ın i'lân-ı istiklâli muhakkak olduğuna ve Prens Ferdinand ile hey'et-i nuzzârın bu maksada mebnî Rusçuk'da ictimâ' eylediklerine dâ'ir ma'lûmât almışdır. Diğer taraftan Bosna Hersek'in işgâl-i muvakkatine kat'iyet verilmesi Avusturya Hükûmetince karâr-gîr olduğuna dâ'ir Avusturya imparatoru tarafından, Berlin Mu'âhedenâmesi'ne vaz'-ı imzâ bulunan devletler hükümdârânına hitâben tastîr olunmuş nâmelerin Avusturya sefirlerine bürûd etmek üzere bulunduğu rivâyet olunmaktadır. Hâriciye nâzırı şu iki vak'a beynindeki münâsebet nazaran Avusturya ile Bulgaristan beyninde bir ittifâkın vücûdundan havf etmekte ve bu ittifâkın derece-i vüs'at ve şümûlünü ta'yîn edememektedir. Sırp Hükûmeti her hâlde Devlet-i Aliyye lehinde hareket için her bir ihtimâle karşı derhâl tedâbir-i askeriyye ittihâz eylemek mecbûriyyetinde bulunduğundan bahisle Bosna ve Hersek'in işgâl-i kat'îsi ile Bulgaristan'ın i'lân-ı istiklâline karşı Hükûmet-i Seniyyece ne gibi bir meslek-i hareket ittihâz buyurulacağını sûret-i mahremâne ve müsta'celede istimzâc eylemekliğini bendenizden ricâ etmiş ve Avusturya'nın muhârebe vukû'ı hâlinde Sırbıye ve Romanya'nın hareketlerini sekte-dâr etmek için memleketeyn-i mezkûreteyn hudûduna asker sevk eylemesinden endîşe eylemekte bulunmuşdur. Mûmâ-ileyh teşevvüşât vukû'unda Sırbıye'nin Devlet-i Aliyye tarafında bulunacağını da te'mînen bendenize beyân eyledi.

*

* *

Bâb-ı Âlî**Dâ'ire-i Sadâret****Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn****1979**

Sırp Hâriciye nâzırının Bulgaristan istiklâli ve Bosna ve Hersek'in Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'ne ilhâkı vak'alarına dâ'ir ne yolda idâre-i lisân ve teşevvüşât vukû'unda Sırbıye'nin Devlet-i Aliyye tarafında bulunacağını te'mînen beyân eylediğini mutazammın Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne çekilen telgrafnâmenin tercümesi leffen arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 11 Ramazân sene [1]326

Fî 24 Eylül sene [1]324

Sadr-ı a'zâm

Kâmil

BOA. Y.A.Hus, nr. 525/68

- 74 -

*AVUSTURYA'NIN BOSNA-HERSEK İÇİN BİR KANUN-I ESASÎ
ÇIKARTACAĞI HABERLERİ VE İTALYA'NIN TRABLUSGARB
HAKKINDAKİ TUTUMU*

[Avusturya İmparatoru'nun, Bosna ve Hersek vilâyetlerine uygun bir kanun-ı esasî çıkararak, bu vilâyetlerin Avusturya Devleti'ne bağlanacağını ve Yenipazar'daki askerlerin geri çekileceği hakkındaki beyannamesinin, İtalya kralı ve diğer bazı hükûmetlere gönderildiği; İtalya'nın bu meselede hareket serbestisi hakkını muhafaza edeceğini söylediği; bundan da, İtalya'nın geçmişi telâfi amacıyla, Trablusgarb'a serbestçe el koymayı planladığının tahmin edildiği hususunda Roma Sefareti'nden Hariciye Nezâreti'ne gelen telgrafın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

11 N. 1326 (7 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 6 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târihiyle Roma Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 261 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

İki yüz altmış numaralı telgrafnâme-i âcizâneme zeyldir.

El-yevm Milan'da bulunan Hâriciye nâzırı mahall-i mezkûra azîmetinden evvel Avusturya imparatorunun Bosna ve Hersek vilâyetlerine bir kânûn-ı esâsî bahş edeceğini ve mezkûr eyâletler bu sûretle Avusturya Hükûmeti'nin eczâ-yı mütemmimesinden olacağını ve Yenipazar'daki asâkirin dahi gerü çekileceğini hatt-ı destiyle muharrer bir beyânnâme ile gerek İtalya kralına ve gerek hükûmât-ı sâ'ire rü'esâsına bildirdiğini İngiltere sefirine söylemiştir. Mezkûr nâme-i imparatorî, "Ragoniçi" de bulunan İtalya kralına bu gün tevdî' olunacaktır. Mösyö "Titoni" sefir-i mûmâ-ileyhe İtalya'nın bu mes'elede serbestî-i hareket hakkını muhâfaza edeceğini de bildirmiştir. Gazeteler İtalya için bunda bir telâfi-i mâ-fât ciheti olduğunu karâ'inden bi'l-istidlâl ya'nî Trablusgarb'a serbestce vaz'-ı yed-i tasarruf edeceğini farz ve tahmîn ediyorlar. Hâriciye nâzırıyla re'îs-i vükelâ ve Tahrîrât-ı Hâriciyye başkâtibi ve İngiltere sefirinden mâ'adâ diğer süferânın hiç biri Roma'da değildir.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1681

Avusturya imparatorunun, hattı-ı destiyle muharrer bir beyânnâme ile gerek İtalya kralına ve gerek hükûmât-ı sâ'ire rü'esâsına Bosna ve Hersek'e bir kânûn-ı esâsî bahş edileceğini ve mezkûr eyâletlerin bu sûretle Avusturya Hükûmeti'nin eczâ-yı mütemmimesinden olacağını ve Yenipazar'daki asâkirin gerü çekileceğini bildirmiş

olduğunu ve İtalya'nın bu mes'eledede serbestî-i hareket hakkını muhâfaza edeceğini İtalya Hâriciye nâzırının Milan'a azîmetinden evvel İngiltere sefirine söylemiş olduğunu ve gazetelerin İtalya için bunda telâfi-i mâ-fât ciheti olduğunu karâ'inden bi'l-istidlâl Trablusgarb'a serbestce vaz'-ı yed olunacağını tahmîn eylemekte bulduklarını mutazammın Roma Sefâret-i Seniyyesi'nden Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne gelen telgrafnâmenin tercümesi leffen arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 11 Ramazan sene [1]326

Fî 24 Eylül sene [1]324

Sadr-ı a'zam

Kâmil

BOA. Y.A.Hus, nr. 525/70

- 75 -

*ALMANYA HÜKÛMETİ'NİN, RUMELİ DEMİRYOLU VE BOSNA-
HERSEK MESELELERİ HAKKINDAKİ BEYANATI*

[Almanya Hâriciye Müsteşarı'nın Rumeli demiryolları meselesi hakkında, Almanya Hükûmeti'nin işletici kumpanya ile Bulgaristan Emareti arasında anlaşma imzalanması için arabulucuk yapmayacağı ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ülkesine kattığı hakkındaki haberlerin doğru olup olmadığının henüz bilinemediğine dair Hariciye Nezâreti'ne gönderdiği telgraflın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

12 N. 1326 (8 Ekim 1908)

Bâb-ı Âli

Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 1 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târihiyle Berlin Sefâret-i Seniyyesi maslahat-güzârından vârid olan 166 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Harîciye müsteşârıyla bugün vukû' bulan musâhabetimiz esnâsında müşârün-ileyh Bulgaristan Emâreti'nin takrîr-i cevâbîsi bu âna değin yedine vâsıl olmadığını ve Almanya Hükûmeti'nin yine emâret nezdinde protesto icrâsına devâm edeceğini ve her ne sûretle olursa olsun bir i'tilâf akdi için işledici kumpanya ile emâret beyninde tavassut icrâsına muvâfakat etmeyeceğini söyledi. Bendeniz Bosna ve Hersek'in karîben Avusturya tarafından zamîme-i memâlik edileceği hakkında İngiliz evrâk-ı havâdisiyle intişâr eden şâyı'anın ne dereceye kadar mukârin-i sıhhat olduğunu istifsâr etmeliğime mukâbil Hâriciye müsteşârı bundan aslâ haber ve ma'lûmâtı olmadığını ifâde eyledi. Roma'daki Almanya sefîri İtalya Hükûmeti'nin cânib-i Bâb-ı Âlî'den îrsâl olunan takrîr-i şifâhîyi hüsn-i telâkkî etdiğini ve sefâret-i seniyyeye bu yolda olarak şifâhen cevâb i'tâ etmek üzere bulunduğunu bu kerre Hükûmet-i metbû'asına bildirmişdir. Hissiyât-ı zâtiyeme göre Almanya Hükûmeti emâreti, işgâl etdiği hattı i'âdeye icbâr için fi'len bir taziyik icrâ etmeksizin yalnız Sofya'da protesto ile iktifâ edecek ve bu işde Avusturya Hükûmeti'yle müttefik hareket eyleyecektir.

*
* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'îre-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

1683

Almanya Hâriciye müsteşârının Rumeli şimendüferi mes'elesi ile Bosna-Hersek hakkındaki beyânâtına dâ'ir Berlin Sefâret-i Seniyyesi Maslahat-güzarlığı'ndan Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne meb'ûs telgrafnâmenin tercümesi leffen arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 12 Ramazan sene [1]326

Fî 25 Eylül sene [1]324

Sadr-ı a'zam

Kâmil

BOA. Y.A.Hus, nr. 525/72

- 76 -

*BULGARİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞINI İLAN ETMESİ VE
AVUSTURYA'NIN BOSNA'YI İLHAKINI PROTESTO İÇİN YAPILAN
MİTİNG*

[Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Bosna'nın Avusturya tarafından ilhâk edilmesi haberlerinin duyulması üzerine Tiyatro Meydanı'nda toplanan birçok gencin Avusturya ve Bulgaristan'ı protesto etmek için miting yaptıkları hususunda Belgrad Sefareti'nden gönderilen telgrafın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

19 N. 1326 (15 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 5 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târîhiyle Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 98 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Bulgaristan'ın i'lân-ı istiklâliyle Bosna'nın iltihâkı havâdisi şehirde şâyi' olması üzerine bu akşam Tiyatro Meydânı'nda gençlerden mürekkebi bir "miting" akd olunmuş ve Sefâret-i Seniyye pîş-gâhına gelen halk tarafından, "yaşasın Devlet-i Aliyye, yaşasın İngiltere ve Sırbîye; yok olsun Avusturya ve Bulgaristan" sadâlarıyla nümâyiş edilmiştir. Erbâb-ı nümâyişi selâmlamak için bi'd-defe'ât balkona çıkmak mecbûriyyetinde bulundum. Nümâyişçiler doğru İngiltere Sefâreti'ne gittiler.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Sadâret

Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1690

Bulgaristan'ın i'lân-ı istiklâliyle Bosna'nın ilhâkı havâdisinin Belgrad'da şâyi' olması üzerine Tiyatro Meydânı'nda gençlerden mürekkebe bir "miting" akd olunarak ne sûretle nümâyîş icrâ edildiğine dâ'ir Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne gelüp tevdî' olunan telgrafnâmenin tercümesi arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 19 Ramazân sene [1]326

Fî 2 Teşrîn-i Evvel sene [1]324

Sadr-ı a'zam

Kâmil

BOA. Y.A. Hus, nr. 525/78

- 77 -

BOSNA-HERSEK VE YENİPAZAR'IN TAHLİYESİ HAKKINDA
AVUSTURYA DELEGASYON MECLİSİ'NDE YAPILAN GÖRÜŞMELER

[Baron Drental'in Avusturya Delegasyon Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Bosna-Hersek ve Yenipazar sancağının tahliyesi konusunda Avusturya ile Osmanlı devletleri arasındaki görüşmelerin sürdüğü ve bu konu hakkında yapılacak devletler arası bir konferansa Avusturya'nın da katılacağını söylediği hususunda Peşte Başşehbenderliği'nden gelen telgrafın takdim edildiğine dair Sadâret tezkiresi.]

29 N. 1326 (25 Ekim 1908)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 23 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târîhiyle Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 74 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Avusturya Delegasyon Meclisi'nde Baron "Drental" Bosna ve Hersek'e ve Yenipazar sancağının tahliyesine dâ'ir doğrudan doğruya Devlet-i Aliyye ile icrâsına ibtidâr olunan ve Avusturya için pek ziyâde hâ'iz-i ehemmiyyet bulunan müzâkerâta devâm edilmekte olduğunu beyân etmiş ve konferansdan bahs ile programı evvelce kat'iyen karârlaştırıldığı ve Avusturya efkâr ve nazariyyâtına muvâfık bulunduğu takdîrde bir konferansın akdi fikrine Avusturya'nın esâsen hiç bir i'tirâzı olmadığını ve bu husûsda devletler beyninde ahîren icrâsına ibtidâr olunan müzâkerât cidden mahrem tutulacağından kendüsünün de ol bâbda muhterizâne davranmak mecbûriyyetinde bulunduğunu ilâve ve ityân eylemiştir.

*
* *

Bâb-ı Âlî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
2143

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Avusturya Hâriciye nâzırının Delegasyon Meclisi'nde Bosna ve Hersek'e ve Yenipazar sancağının tahliyesine dâ'ir Devlet-i Aliyye ile Avusturya beyninde cereyân eden müzâkerâtdan ve konferansdan ne yolda bahs etmiş olduğunu mutazammın Peşte Başşehbenderliği'nden vârid olan 23 Teşrîn-i Evvel sene [1]908 târîhli ve 74 numaralı telgrafnâmenin tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hezret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 28 Ramazân sene 1326

ve

Fî 11 Teşrîn-i Evvel sene 1324

Hâriciye Nâzırı
Bende
Tevfik

*
* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret
Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn
1707

Avusturya Hâriciye nâzırının Delegasyon Meclisi'nde Bosna ve Hersek'e ve Yenipazar sancağının tahliyesine dâ'ir Devlet-i Aliyye ile Avusturya beyninde cereyân eden müzâkerâtdan ve konferansdan ne yolda bahs etmiş olduğunu mutazammın Peşte Başşehbenderliği'nden meb'ûs telgrafnâmenin tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle berâber arz u takdîm kılındı efendim.

Fî 29 Ramazân sene 1326
Fî 12 Teşrîn-i Evvel sene 1324

Sadr-ı a'zam
Kâmil

BOA. Y.A. Hus, nr. 525/94

- 78 -

*SADRAZAM KÂMİL PAŞA'NIN, BOSNA-HERSEK'İN İLHÂKI
MESELESİ İLE İLGİLİ SAVUNMASI*

[Bosna-Hersek meselesinin uzamasının nedeni olarak, kendisinin yaşlılığından kaynaklanan bir gevşeklikten bahsedilemeyeceği; devir Kânûnî Sultan Süleyman devri olmadığı için, bir yerin kuvvetle geri alınmasının kolay olmadığı; işin uzamasının, Avrupa kamuoyunun vereceği karârı beklemelerinden kaynaklandığı, meselenin yakın zamanda hallolacağından ümitli olduğu hususlarında Sadrâzam Kâmil Paşa'nın mütâlaanâmesi.]

1326 (1908)

Bosna Hersek'in İlhâkı ve Bulgaristan'ın İstiklâl İ'lânı Mes'eleleri

İhtiyârlıktan münba'is tekâsülüne (gevşeklik-moltesse) atf ile i'tirâz edenler olduğunu bilürüm. Bu zehâb doğru değildir. Eğer öyle olmuş olsa genç sadr-ı a'zamlar bulmak pek kolaydır. Ancak ihtiyâr olan ben değil Devlet-i Aliyye'dir. Asrımız Sultân Süleymân-ı Kanûnî zamânı değildir. Sâniyen, Bosna ve Hersek vâkı'â

mülkümüzdür, fakat zi'l-yed olduğumuz bir mülkümüzdür. Taht-ı tasarrufda bulunan bir mülke ta'arruz vukû'unda bunu bi'l-müdâfa'a muhâfaza etmek mümkündür. Lâkin tasarrufumuzda olmayan bir mülkü cebren istirdâd etmek o derece âsân değildir. Mesâ'il-i siyâsiyyeyi fasl ve hükm etmek için bir mahkeme-i düveliyye teşkîli kâbil ise de bu mahkemenin icrâ'âtı tevâfuk-ı menâfi'a tâbi'dir. Ve illâ *el-hükmi li-men-galebe* kâ'idisi her hâlde düstûrdur. Bizim işi uzatmamız tekâsülden nâşî değil. Hasbe'l-hâl izhâr eylediğimiz tavr-ı müsâlemetkârî ile istihsâl olunan Avrupa efkâr-ı umûmiyye-i âdilesine istinâdımız netîce-i mu'teberesine intizârımızdın münba'isidir. İşte bu tarîk müntic-i muvaffakiyyet olarak Avusturya Devleti mukaddemki karâr-ı kat'îsine rağmen efkâr-ı umûmiyyenin tazyîkiyle düvel-i mütehâbbenin vesâyâsına bi'l-ittibâ' Hükûmet-i Seniyye'nin tesviye-i mes'ele için vaz' olunan esâsı nîm-ta'dîl ile kabûle muvâfakat eylemiş olduğundan gerek hukûk-ı devletin tazmîni ve gerek Bosna ve Hersek ahâlîsinin âtiyen dahi hukûk-ı mezhebiyye ve siyâsiyyelerinin te'mîni dâ'iresinde an-karîb mes'eleye hitâm verileceğinde ümîdvârım. Bunun gibi der-dest-i muhâbere olan Bulgaristan mes'elesinin dahi bir hüsn-i netîceye îsâli me'mûl-i kavîdir.

[1326]

BOA. Yıldız, Kâmil Paşa Evrâkı, nr. 3319

- 79 -

*SIRP GAZETELERİNDE BOSNA-HERSEK HAKKINDA
ÇIKAN HABERLER*

["Politika" adlı Sırp gazetesinde; Bosna-Hersek'e muhtariyet verilmesi isteğiyle ilgili muhtıranın Sırp sefirleri tarafından düvel-i muazzamaya bildirileceği ve Maliye Komisyonu'nun Harbiye nazırının istediği fevkalâde tahsisatı vermeyi kabul edeceğine dair haberler yayınlandığı, ayrıca bu haberlerin "Stampa" Gazetesi tarafından da doğrulandığı hususunda Belgrad Sefareti'nden gönderilen tahriratın takdimi hakkında Sadâret tezkiresi.]

18 M. 1327 (9 Şubat 1909)

Bâb-ı Âfî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Hâriciye Nezâreti'ne 2 Şubat sene [1]909 târihiyle Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 31 numaralı tahrîrâtın tercümesidir.

Ekseriyâ Hâriciye Nezâreti'nin mürevvic-i efkârı olmak üzere tanınmış olan "Politika" nâm Sırp gazetesinde ber-vech-i âtî idâre-i lisân olunuyor. "Sırbie Hükûmeti'nin metâlibini hâvî tanzîm edilen muhtıra bu hafta zarfında memâlik-i ecnebiyyede mukîm Sırbie süferâsı tarafından düvel-i mu'azzamaya teblîğ olunacaktır. Mezkûr muhtıranın tanzîminde "Skopçina" nın re'yi esâs ittihâz edilmiş ve binâ-berîn Bosna ve Hersek vilâyetlerine muhtâriyyet-i idâre i'tâsı talebini hâvî bulunmuşdur." Mezkûr gazete diğer bir bendinde Harbiye nâzırı yeniden otuz üç milyon tahsîsât-ı fevka'l-âde talep edeceğini ve bu akşam ictimâ edecek olan Mâliye Komisyonu'nun tahsîsât-ı mezkûreyi kabûl eyleyeceğini ilâve ediyor. "Stampa" Gazetesi bu havâdisin sıhhatini tasdîk ile berâber bu paranın teslîhât-ı askeriyeyi ikmâl için sarf edilmesi lüzûmunu beyân ve bir taraftan memleketi muhârebeye teşvîk diğer taraftan ânı vesâ'it-i harbiyyeden tecrîd etmek dâ'î-i tenâkuz olduğundan kimsenin bu tahsîsât aleyhinde söz söylemeğe cesâret edemeyeceğini ilâveten dermiyân eyliyor. Emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

*

* *

Bâb-ı Âfî
Dâ'ire-i Hâriciyye
Mektûbî Kalemi
Aded
3080

Huzûr-ı sâmi-i hazret-i Sadâret-penâhîye

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Sırbie Hâriciye Nezâreti'nin mürevvic-i efkârı olmak üzere tanınmış olan "Politika" nâm Sırp gazetesinde Bosna ve Hersek'e muhtâriyyet-i idâre i'tâsı talebini muhtevî olan muhtıranın Sırp süferâsı tarafından düvel-i mu'azzamaya teblîğ

olunacağını derc ü neşreylediği gibi Harbiye nâzırının taleb edeceği tahsîsâta dâ'ir mezkûr gazete ile Stampa Cerîdesi'nin ne yolda idâre-i lisân etdiğini şâmil Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nden vârid olan 2 Şubat sene [1]909 târîhli ve otuz bir numaralı tahrîrâtın tercümesi leffen takdîm kılınmağla emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 17 Muharrem sene 1327

ve

Fî 27 Kânûn-ı Sâni sene 1324

Hâriciye Nâzırı

Bende

Tevfik

*

* *

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

30

Sırbıye Hâriciye Nezâreti'nin mürevvic-i efkârı olmak üzere tanınmış olan Politika nâm Sırp gazetesinde Bosna ve Hersek'e muhtâriyyet i'tâsı talebini hâvî bir muhtıranın Sırp süferâsı tarafından düvel-i mu'azzamaya teblîğ olunacağı muharrer olduğu gibi Harbiye nâzırının taleb edeceği tahsîsâta dâ'ir mezkûr gazete ile Stampa Cerîdesi'nin ne yolda idâre-i lisân eylediğini mutazammın Belgrad Sefâret-i Seniyyesi'nin tahrîrâtı tercümesi Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle berâber arz u takdîm kılındı, efendim.

Fî 18 Muharrem sene [1]327

Fî 28 Kânûn-ı Sâni sene [1]324

Sadr-ı a'zâm

Kâmil

BOA. Y.A.Hus., nr. 526/77

*OSMANLI DEVLETİ İLE AVUSTURYA-MACARİSTAN DEVLETİ
ARASINDA BOSNA-HERSEK HAKKINDA İMZALANAN PROTOKOL*

*[Osmanlı Devleti ile Avusturya Devleti arasında Bosna Hersek hakkında imzalanmış olan 21 Şubat 1879 tarihli antlaşmanın fesh ve ilgâ edilerek onun yerine bu protokolün kâim olduğu; aslen Bosna-Hersekli olup Osmanlı ülkelerinde bulunan veya aslen Osmanlı ahalisinden olup Bosna-Hersek'te seyahatte bulunan veya oralarda ikâmet etmekte olan Osmanlı teb'asının Osmanlı teb'alığını muhâfaza edecekleri; Bosna-Hersek ahalisinden olup Osmanlı ülkesine göç etmek isteyenlerin serbestçe göç edebilecekleri, bunların Osmanlı teb'ası kabul edileceği, daha sonra göç etmek isteyenlere ise Avusturya Devleti teb'ası muamelesi yapılacağı, Bosna-Hersek'in İslâm ahalisine önceden olduğu gibi din, mezhep ve ibadet hürriyetinin tanındığı, diğer din ve mezhep mensuplarının sahip olmuş oldukları sosyal, siyasî ve iktisadî hakların aynısının Bosna-Hersek Müslümanlarına da tanınacağı; vakıfların idaresinin Bosna-Hersekli'lere ait olduğu, din adamlarının ve dinî re'îslerin Meşihat Dairesine bağlı olduğu ve camilerde hutbelerin padişah adına okunacağına dair 26 Şubat 1909 tarihli **beyanname tercümesinin sûreti.**]*

5 S. 1327 (26 Şubat 1909)

Hükûmet-i Osmaniyye cânibinden tanzîm olunan beyânnâmenin tercümesi sûretidir.

Muharrir-i imzâ Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Hâriciye nâzırı 26 Şubat sene 1909 târîhinde Der-sa'âdet'de imzâ olunup metni zîrde muharrer bulunan protokolün mündericâtını Hükûmet-i Osmâniyye nâmına olarak tasdîk eyler.

Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan Hükûmet-i müşterekesi beynlerinde mu'allakda bulunan ba'zı mesâ'ili bi'l-ittifâk fasl u tesviye etmek arzûsunda buldukları cihetle muharrirîn-i imzâ Sadr-ı a'zam fehâmetlü devletlü Hüseyin Hilmi Paşa hazretleriyle Hâriciye Nezâreti vekîli atûfetlü Gabriyel Noradonkyan Efendi hazretleri ve Avusturya ve Macaristan Fevka'l-âde ve Murahhas Büyükelçisi asâletlü Marki Jan dö Pallaviçini hükûmet-i metbû'aları tarafından usûlü ve nizâmı vechile me'zûniyyet-i lâzıme-yi hâ'iz oldukları hâlde mevâdd-ı âtiyeyi kararlaştırmışlardır.

Birinci Mâdde

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti kadîm Yenipazar sancağı hakkında Berlin Mu'âhedenâmesi ve Der-sa'âdet'de mün'akid 21 Nisan sene 1879 târîhlü mukâvelenâme ile kendüsüne tevdi' olunan bi'l-cümle hukûkdan sûret-i sarîhada ferâgat etdiğini beyân eder.

İkinci Mâdde

21 Nisan sene 1879 târîhlü mu'âhedenâme ile Avusturya ve Macaristan Hükûmet-i müşterekesinin Bosna ve Hersek hakkındaki karârı için cânib-i Bâb-ı Âlî'den icrâ olunan protesto ve işbu karâra mugâyir olarak Hükûmât-i müte'âkide beyinde mevcûd sâ'ir bi'l-cümle ahkâm veyâ mukarrerât fesh ve ilgâ edilerek yerlerine eyâleteyn-i mezkûreteyn hakkında mevcûd her gûne ihtilâfın beynlerinde faysal-pezîr olduğunu ve karâr-ı mezkûrle Bosna ve Hersek'de tahaddüs eden hâl-i cedîdin Hükûmet-i Seniyyece sûret-i kat'iyede tanınmış bulunduğunu mübeyyin ve mü'eyyid bulunan işbu protokol kâ'im edilmiştir.

Üçüncü Mâdde

An-asl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup el-yevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunan işbu protokolün hîn-i tasdîkında tarafeyn-i âkıdeyn beyinde te'âtî olunacak notalarda zikrolunan eşhâs müstesnâdır ve bir de an-asl memâlik-i Osmâniyyenin aksâm-ı muhtelifesi ahâlîsinden olup Bosna ve Hersek'de seyâhat tarîkiyle veyâ mu'ayyen sûretde ikâmet eden tebe'a-i Osmâniyye kemâ-kân tâbi'iyet-i Osmâniyyelerini muhâfazaya devâm eyleyeceklerdir. Bosna ve Hersek'in ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan kesân kemâ-fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfi' hareket ederek memâlik-i Osmâniyyeye hicretde serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyyeye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir. Gerek bunlar ve gerek Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup el-yevm memâlik-i Osmâniyyede bulunanlar Bosna ve Hersek'de kâ'in emlaklarını keyfe-mâ-yeşâ' tasarruf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veyâ doğrudan doğruya bi'z-zât veya şahs-ı sâlisler ma'rifetiyle idâre eylemek hakkını hâ'iz olacaklardır. Şurası mukarrerdir ki an-asl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup hicret etmek fikriyle ba'demâ memâlik-i Osmâniyyeye azîmet edecek olan kesân hakkında memâlik-i Osmâniyyede Avusturya veya Macaristan tebe'ası misillü mu'âmele olunacaktır.

Dördüncü Mâdde

Bosna ve Hersek'de sâkin olan veya muvakkaten ikâmet eden ahâlî-i İslâmiyyeye kemâ-kân serbestî-i mezheb ve serbestî-i âyîn ü ibâdet te'mîn edilecektir. Bi'l-cümle nüfûs-ı İslâmiyye mezâhib-i sâ'ireye mensûb bi'l-cümle Bosna ve Hersek ahâlîsinin hâ'iz oldukları aynı hukûk-ı mülkiyye ve siyâsiyyeden istifâdede devâm edeceklerdir. Cevâmi'-i şerîfede halîfe-i Müslimîn sıfatıyla nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhîye hutbe kırâ'atına devâm edilecektir. Hukûk-ı evkâfa kemâ-kân ri'âyet olunacak ve ahâlî-i İslâmiyyenin rü'esâ-yı dîniyyeleriyle olan münâsebâtına aslâ ikâ'-ı mevâni' edilmeyecektir. Rü'esâ-yı mûmâ-ileyhim kemâ-fi's-sâbık makâm-ı Meşîhat-ı İslâmiyye'ye tâbi' olacaklar ve re'îs-i ulemânın menşûru cânib-i Meşîhat'dan i'tâ kılınacaktır.

Beşinci Mâdde

Devlet-i Aliyye Arâzî Kanûnnâmesi ahkâmı mücebince Hükûmet-i Seniyye'nin Bosna ve Hersek'de emlâk-i muhtelifeye mutasarrıf bulunduğu bir hüküm karârıyla dahi mertebe-i sübûta vâsıl olmuş olmakla Avusturya ve Macaristan Hükûmet-i müştarekesi işbu protokolün tasdîki târîhinden i'tibâren on beş gün zarfında emlâk-i mezkûrenin bedeli olmak üzere Der-Sa'âdet'de Hükûmet-i Seniyye'ye altun olarak iki buçuk milyon lira-yı Osmânî te'diye etmeyi ta'ahhüd eyler.

Altıncı Mâdde

Avusturya ve Macaristan Hükûmeti işbu protokolün tasdîki târîhinden i'tibâren iki sene zarfında Devlet-i Aliyye ile Avrupa hukûk-ı düveli esâsı üzerine bir ticâret mu'âhedenâmesi akdetmeği ta'ahhüd eyler. İşbu mu'âhedenâme Bâb-ı Alî'nin sâ'ir ticâret mu'âhedâtı aynı esâs üzerine akd ve mevki'-i tatbîke vaz' olundukda mer'ıyyü'l-icrâ olacaktır. Buna intizâren Avusturya ve Macaristan Hükûmeti işbu protokolün tasdîkinden i'tibâren onbeş gün zarfında Memâlik-i Şâhâne'de râyic üzere alınan resm-i gümrüğün yüzde onbirden onbeşe iblâğına ve âtiyü'z-zikr beş mâddeye yeniden inhisârlar vaz'ına (petrol, sigara ve kağıdı, kibrit, kü'ül ve oyun kâğıdı) veyâhûd bunlardan istihlâk rüsûm-ı munzamması istîfâsına muvâfakat eder. Şu kadar ki aynı mu'âmelenin aynı zamânda ve bilâ-fark u istisnâ memâlik-i sâ'ire idhâlâtı hakkında tatbîk olunması meşrûtdur. İnhisâra tâbi' mevâddın idhâli husûsunda işbu inhisârlar idâresi aynı mevâddın idhâlât-ı seneviyyesi esâsı üzerine mü'esses yüzdesi nisbetinde Avusturya ve Macaristan mevâridâtından olan eşya tedârîke mecbûrdur. Şu

kadar ki inhisâra tâbi' mevâddın teslîmi için teklîf olunacak fiyâtların hîn-i iştirâda piyasanın hâl ve mevki'ine tevâfuk etmesi ve i'tâ olunacak eşyânın cins ve nev'leri ve işbu cins ve nev'lerden eşyâ için son üç sene zarfında kayd ve işâret edilmiş olan fiyâtların hadd-i vasatîsi dahi nazar-ı i'tibâra alınmak lâzım gelir. Şurası mukarrerdir ki şâyed Devlet-i Aliyye sâlifü'z-zikr beş mâtde üzerine yeni inhisârlar vaz' edecek yerde bunlara istihlâk rüsûm-ı munzamması tarhına karâr verecek olur ise işbu rüsûm-ı munzamma memâlik-i Osmâniyye ile diğêr bi'l-cümle memâlikin mahsûlât-ı mümâsilesine dahi aynı derecede tarh kılınacaktır.

Yedinci Mâtde

Devlet-i Aliyye'nin posta hizmetinde hâ'iz olduğu hakk-ı hükümrânîyi tasdîkan Avusturya ve Macaristan Hükümet-i müşterekesi el-yevm ecnebî postahâneleri mevcûd olmayan mahallerdeki Avusturya ve Macaristan postahânelerini işbu protokolün tasdîkini müte'âkib lağvetmeği ta'ahhüd etdiği gibi Memâlik-i Şâhâne'de postahâneleri mevcûd olan düvel-i sâ'ire bunları lağvettikçe kendisi dahi memâlik-i Osmâniyyedeki sâ'ir postahânelerini lağvetmeği ta'ahhüd eyler.

Sekizinci Mâtde

Bâb-ı Âlî, memâlik-i Osmâniyyede uhûd-ı atîka usûlüne hitâm verilmek ve yerine hukûk-ı düvel usûlünü vaz' eylemek maksadıyla alâkadâr olan düvel-i mu'azzama ile bir Avrupa konferansında veya sûret-i âharla müzâkerât icrâsı fikr ü niyyetinde bulunduğu cihetle Avusturya ve Macaristan Hükümeti Bâb-ı Alî'nin işbu beyânâtının hakk u savâba mukârenetini bi't-tasdîk bu husûsda kendisine mu'âvenet-i kâmile ve samîm[iyye]de bulunacağını şimdiden beyân eyler.

Dokuzuncu Mâtde

İşbu protokol tasdîk olunacak ve tasdîknâmelerin te'âtîsini müte'âkib meri'yyü'l-icrâ olacaktır. Tasdîknâmeler sür'at-i mümkinine ile ve nihâyet işbu protokolün târîhinden i'tibâren iki ay zarfında Der-sa'âdet'de te'âtî olunacaktır.

İşbu protokol 13/16 Şubat sene [1]909 târîhinde Der-sa'âdet'de iki nüsha olarak tanzîm olunmuştur.

İmzâ

İmzâ

İmzâ

Hüseyin Hilmi**Gabriel Noradonikyan****Palloaviçni**

Muharrir-i imzâ işbu protokol ahkâmına tamâmiyle ri'âyet edileceğini ve muhteviyâtının harfiyyen icrâ olunacağını beyân eder. İşbu beyânnâme Avusturya ve Macaristan Hükûmeti'nin tasdîkini hâvî olacak olan bu yolda bir beyânnâme ile mübâdele edilmek üzere tanzîm edilmiştir.

BOA. HR. HMS. İŞO, nr. 36/4, belge sıra nr. 9

- 81 -

*BOSNA-HERSEK KONUSUNDA OSMANLI DEVLETİ İLE
AVUSTURYA-MACARİSTAN DEVLETİ ARASINDA İMZALANAN
PROTOKOLÜN UYGULANMASI HAKKINDA BAZI AÇIKLAMALAR*

*[Bosna-Hersek konusunda Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan devleti arasında imzalanan protokolün, Bosna-Hersekli olup Osmanlı Devleti'nde tahsil gören, seyahat eden ve Avusturya-Macaristan konsolosluklarında çalışanlarla ilgili üçüncü maddesinin; Bosna-Hersek'deki Müslüman ulemâ re'isinin seçimi ile ilgili dördüncü maddesinin; bazı mallara konan tüketim vergisi ile ilgili altıncı maddesinin ve postahanelerle ilgili yedinci maddesinin nasıl uygulanacağına dair açıklamaları ihtiva eden **muhtıra tercümesinin sûreti.**]*

5 Ra. 1327 (26 Nisan 1909)

Devlet-i Aliyye ile Avusturya Hükûmeti beyninde 26 Şubat sene [1]909 târihiyle imzâ edilen protokolün tasdîknâmelerinin hîn-i te'âtisinde îzâhâtı hâvî mübâdele olunan muhtıranın tercümesi sûretidir.

26 Şubat sene 1909 târihli protokol tasdîknâmelerinin te'âtisine ibtidâr olunacağı sırada zîrde vâzı'ul-imzâ Avusturya ve Macaristan sefîri husûsât-ı âtiyenin mukarrer olduğunu beyân ile kesb-i fahreyler.

Evvêlâ, mezkûr protokolün üçüncü mâddesinin tatbîkine an-asıl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup memâlik-i Osmâniyyenin mekâtib-i mülkiyyesinde tahsilde bulunan ve ebeveynleri eyâleteyn-i mezkûreteynde ikâmet eden talebe maskat-ı re'slerine avdetlerinde Bosna veya Hersekli gibi tanınacaklardır. Meğer ki sinn-i rüşde vusûllerinde tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi ihtiyâr etmiş olalar. An-asıl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup Saraybosna Hükûmeti tarafından verilmiş muntazam bir pasaportu hâmil oldukları hâlde nihâyet bir seneden berü zîr-i memâlik-i Osmaniyyede geşt ü güzâr eden kesân ile eyâleteyn-i mezkûreteyn ahâlîsinden olarak el-yevm memâlik-i Osmâniyyede Avusturya Sefâreti'yle konsoloshâneleri hizmetinde bulunan me'mûrîn ve kavvâslar hakkında Avusturya ve Macaristan tebe'ası misillü mu'âmele olunacaktır. Bu me'mûr ve kavvâsların esâmîsini mübeyyin bir cedvel bugünden i'tibâren iki ay zarfında me'mûrîn-i mahalliyye-i Osmâniyyeye teblîğ olunacaktır.

Sâniyen, dördüncü mâddeye gelince, şurası mukarrerdir ki Bosna ve Hersek re'îs-i ulemâsının menşûru mukaddemâ Der-sa'âdet Avusturya Sefâreti'yle Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhat beyninde bu bâbda husûle gelen i'tilâf mücebince makâm-ı Meşîhat'dan i'tâ olunacaktır.

İşbu i'tilâf ahkâm-ı âtiyeyi hâvîdir.

A- Riyâset-i ulemâ için bir hey'et-i ilmiyye tarafından üç nâmzedin intihâbı.

B- Bu üç nâmzedden birinin haşmetlü imparator ve kral hazretleri tarafından riyâset-i mezkûreye ta'yîni.

T- Riyâset-i ulemâya ta'yîn olunan zât için menşûr i'tâsı talebini havî hey'et-i ilmiyye-i mezkûrenin bir istid'ânâmesi, Der-sa'âdet Avusturya Sefâreti tarafından Bâb-ı Âlî ma'rifetiyle makâm-ı vâlâ-yı Meşîhat'a irsâli,

Bu istid'ânâmeye hey'et-i ilmiyye-i mezkûrenin re'îsü'l-ulemânın emr-i intihâbına ibtidâr etdiği sırada usûl ve nizâm dâ'iresinde müteşekkil ve buna me'zûn olduğunu ve hakkında menşûr talep edilen zâtın haşmetlü imparator ve kral hazretleri cânibinden ta'yîn edildiğini mübeyyin olarak Avusturya Sefâreti'nin bir takrîri merbût olacaktır.

Sâlisen, Bâb-ı Âlî protokolün altıncı mâddesinde musarraha beş mâdde üzerine istihlâk resm-i munzammı tarh etdiği takdîrde yaprak hâlinde sigara kâğıdına â'id resm ile defter şeklinde ve zıvanalı olarak suver-i sâ'irede i'mâl olunmuş sigara

kâğıdına â'id resm, bu eşyânın kıymetleriyle mütenâsib ve mütesâvî bir esâs üzerine hesâb olunacaktır.

Râbi'an, yedinci mâddeye gelince; sâ'ir ecnebî postahâneleri mevcûd olmayan mahaller şunlardır: Edirne, Çeşme, Gelibolu, Karaağaç ve Tekfurdağı. Orada bulunan Avusturya postahâneleri mâdde-i mezkûre ahkâmı mücebince ilgâ olunacaktır. Her ne kadar Şenkin'de başka ecnebî postahâneleri yok ise de mahall-i mezkûrdaki Avusturya postahânesi İşkodra'da bulunan Avusturya postahânesini mutavassıt bir merkez olmak üzere muvakkaten ibkâ edilecektir. Beyân-ı hâl te'kîd-i te'mînât-ı ihtirâmkârîye zerf'a ittihâz kılındı.

BOA. HR.HMŞ.İŞO, nr. 36/4, belge sıra nr. 8

- 82 -

*BOSNA-HERSEK MESELESİNDEKİ ANLAŞMAZLIĞIN GİDERİLMESİ
İÇİN AVUSTURYA İLE İMZALANAN PROTOKOL*

[Bosna-Hersek meselesinden dolayı Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında ortaya çıkan anlaşmazlığın giderilmesi için imzalanan protokol, Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ tarafından tekrar görüşülüp Meclis-i Mebusan ve Âyanca da onaylandığından ve bu durum Avusturya ile diğer devletler tarafından da uygun bulunduğu ve yeniden müzakere edilmesine gerek olmadığından, protokolün tasdiki için gereken irâde-i seniyyenin çıkarılması hususunda Sadâret tezkiresi.]

26 Ra. 1327 (17 Nisan 1909)

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Sadâret

Amedî-i Dîvân-ı Hümâyûn

138

Bosna ve Hersek mes'elesinden dolayı Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan devleti beyninde zuhûr eden ihtilâfin sûret-i halline dâ'ir tanzîm ve imzâ ve Meclis-i Meb'ûsân ve A'yânca dahi tasdîk edilmiş olan protokol ile

müteferri'âtının takdîmini mutazammın makâm-ı senâverînin 20 Rebî'ü'l-evvel sene [1]327 târîhli ve 591 numaralı tezkiresi ber-mantûk-ı emr ü fermân-ı hümâyûn-ı hazret-i hilâfet-penâhî Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâca tekrar müzâkere-i keyfiyyet olunmak üzere elden tevdi' buyurulmuş ise de ma'lûm-ı âlî buyrulduğu vechile mezkûr protokol beyne'd-devleteyn müddet-i medîde cereyân eden müzâkerât netîcesinde taht-ı karâra alınarak Meclis-i Mahsûs-ı Vükelâ kararıyla bi'l-istîzân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî mücebince tarafeynden imzâ ve ale'l-usûl Meclis-i Meb'ûsân ve Â'yânca da tasdîk ile arz-ı atabe-i ulyâ kılınmış olmasına ve bu netîce gerek alâkadar olan Avusturya ve Macaristan Hükûmetince gerek sâ'ir devletlerce ma'lûm bulunmasına binâ'en maslahatın şimdi yeniden mevki'-i müzâkereye vaz'ı cihetine gidilmesi kâ'ide-i meşrûtiyyete muvâfık olmamakla berâber böyle bir teşebbüsün şuyû'u bile hâricen envâ'-ı sû'-i te'sîrâtı dâ'î ve diğerk tarafdank müşkilât-ı dâhiliyyenin tezâyüdünü dahî mü'eddî olacağı umûr-ı bedîhiyyeden ve ber-vech-i arz-ı sâbık mu'âmelât-ı müterettibenin bir an evvel îfâsı lâzimedek görüldüğünden irâde-i seniyye-i hazret-i Hilâfet-penâhînin şâyân buyurulması istid'âsıyla sâlifü'l-beyân tezkirenin i'âdesine ibtidâr kılınmış olmağla südde-i seniyye-i mülûkâneye arzı mütemennâdır, efendim.

Fî 26 Rebî'ü'l-evvel sene [1]327

Fî 4 Nisan sene [1]325

Sadr-ı a'zam

Tevfik

BOA. Y.A.Hus, nr. 526/142

- 83 -

**BOSNA-HERSEK VE YENİPAZAR'A AVUSTURYA ASKERİ
YERLEŞTİRİLMESİ KONUSUNDA YAPILAN MÜZÂKERELER**

[Bosna ve Hersek ile Yenipazar Sancağı'na Avusturya askeri yerleştirilmesi konusunda Avusturya Devleti tarafından yapılan teklif üzerine, Osmanlı Devleti ile Avusturye delegeleri arasında, eyâletler üzerindeki Osmanlı hükûmranlığı, buralara yerleştirilecek asker meselesinin açıklığa kavuşturulması, Bosna ve Hersek ahalisinden olup

*bu eyâletlerin haricinde veya seyahatte bulunanların durumu, normal zamanlarda Yenipazar Sancağı'nda bulunacak Avusturya askerlerinin miktarı ile ikâmet mahallerinin tayini hususlarında yapılan müzakereler ve alınan kararları ihtivâ eden **protokollerin sûretleri.**]*

5 R. 1327 (26 Nisan 1909)

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

Birinci Protokolün Sûretidir.

Bosna ve Hersek'e asker ikâmesine ve Yenipazar Sancağı'nda dahi Avusturya askeri bulundurulmasına dâ'ir Kont Ziçi tarafından mü'ahharan Bâb-ı Alî'ye teklîf olunan mukâvelenâme hakkında Devlet-i Aliyye tarafından Hâriciye Nâzırı devletlü Aleksandr Kara Teodori Paşa ve Ma'arif-i Umûmiyye Nâzırı atûfetlü Münif Efendi hazerâtiyla Avusturya Devleti cânibinden Kont Ziçi ve ikinci murahhas Mösyö Koşek beyninde cereyân eden müzâkerât-ı ibtidâ'iyye esnâsında Osmanlu murahhasları devlet-i metbû'alarının efkârınca işbu müzâkerâtda mevâdd-ı âtiyenin esâs ittihâz olunması iktizâ etdiğini beyân etmişlerdir. Bu mâddelerin birincisi, mukaddemâ verilen karâr mücebince Bosna ve Hersek eyâletleri üzerinde hukûk-ı hükümrânî-i pâdişâhî tasdîk olunmak, ikincisi, Berlin'de Avusturya murahhasları tarafından imzâ olunan sened-i resmî mücebince ikâme-i askeriyyenin mâhiyyet-i muvakkatası tasrîh edilmek, üçüncüsü Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup işbu eyâletler hâricinde ikâmet veyâ seyâhat edenler hakkında tebe'a-i sâ'ire-i Osmâniyye misillü mu'âmele olunmak, dördüncüsü, âdî vakitte Yenipazar sancağında bulunacak Avusturya askerinin mikdârı ve mahall-i ikâmetleri ta'yîn kılınmaktır.

Kont Ziçi hazretleri evvel emirde ikinci mâddenin mubâhasesine girişmeğe ta'lîmâtı müsâ'id olmadığını bildirmesi üzerine Osmanlu murahhasları devlet-i metbû'alarından ta'lîmât-ı kat'iyye aldıkları vakit bu mâddeyi be-tekrâr mevki'-i bahse koyacaklarını ve binâ'en-aleyh kendülerince müzâkere kapısını açık tutduklarını cevâben beyân eylediler. Birinci mâddeye nakl-i kelâm ederek çünkü lâyiha-i cedîdenin mukaddimesinde "İkâme-i askeriyye keyfiyeti hukûk-ı hükümrânî-i hazret-i padişâhî hakkında usûlen bir güne hüküm verilmesine medâr-ı ittihâz olunamayacaktır."İbâresi muharrer ve Kont Andraşi tarafından Viyana'da teklîf olunan tashîhli lâyhada ise "İkâme-i askeriyye mâddesi hukûk-ı hükümrânî-i

pâdişâhîye aslâ hâlel getürmeyecektir." fıkrası münderic idüğünden şu iki ibâre beyninde mevcûd olan mübâyeneti irâ'e ile berâber devleteynin efkârına muvafık olup şimdiye kadar cây-ı i'tirâz olmamış olan fıkra-i sâniyenin ibkâsı arzûsunda olduklarını beyân etdiler.

Kont Ziçi, ta'limâtı mücebince yeni terkîbin hâricine çıkamayacağını ifâde ile berâber mukaddimenin sûret-i terkîb ve tahrîrini ilerüde kat'iyen müzâkere etmek üzere şimdilik metn-i mukâvelenin tedkîkine ibtidâr olunmasını teklîf etmiş ve bundan başka mukâvelenâmeyi imzâ edeceği sırada Yenipazar sancağına asker idhâl ve ikâmesi hakkında âtiyü'l-me'âl beyannâmeyi dahi cânib-i Bâb-ı Âlî'ye i'tâyâ me'zûn olduğunu söylemiştir. "Ne mikdâr asker sevk edeceğimize ve bunları nerelerde tutacağımıza dâ'ir ilerüde inde'l-îcâb teklîfât-ı mahsûsa icrâsına hâzırız. Berlin Mu'ahedesinin yirmi beşinci mâddesi ahkâmından münba'is kâffe-i hukûkumuzu muhâfaza ile berâber şimdilik Mitroviçe veyâhûd Yenipazar'a kadar ilerülemek niyetinde değiliz."

Sefîr-i müşârün-ileyh böyle bir beyannâme verildikten sonra artık Yenipazar sancağına Avusturya askerinin idhâli hakkındaki mukâvele-i cedîdenin kabûlüne Osmanlı murahhasları tarafından bir gûne müşkîlât îkâ' olunmayacağı efkârında bulunduğunu beyân etdi. Hariciye Nezâret-i Celîlesi dâ'iresinde Şubatın işbu yirmi yedinci günü akd olunan ictimâ'da Osmanlı murahhasları Devlet-i Aliyye'nin müzâkerât-ı vâkı'ada ibrâz eylediği efkâr-ı i'tilâf-cüyânenin delîl-i cedîdi olmak üzere mukaddimenin müzâkeresini ilerüye ta'lîk ve Avusturya askerinin Yenipazar'a duhûlüne dâ'ir Kont Ziçi tarafından der-miyân olunan teklîfi dahi mukâvelenâmenin mevâdd-ı mündericesi tertîbince sırası geldiğinde tedkîk etmeğe muvafakat etmişlerdir. Bâ'dehû metn-i mukâvelenâmenin müzâkeresine girilerek bi'l-ittifâk mevâdd-ı âtiyeye karar verilmiştir.

Birinci mâdde: Bosna ve Hersek eyâletlerinin emr-i idâresi Berlin mu'ahedenâmesinin yirmi beşinci mâddesi mücebince Avusturya Devleti tarafından icrâ olunacaktır. Ma'a-mâfih Avusturya Devleti şimdiki me'mûrlardan hüsn-i îfâ-yı me'mûriyetçe ehliyet-i lâzimeyi hâ'iz olanları ibkâ etmeğe i'tirâz etmez. Me'mûrların tebdîli hâlinde Avusturya Devleti haleflerini alâ-tarîki't-tercîh an-asl Bosna ve Herseklilerden intihâb eyleyecektir.

İkinci mâdde: El-yevm Bosna ve Hersek'de mevcûd olan her dîn ve âyînün hürriyeti ve icrâ-yı alenîsi bu eyâletlerde temekkün veyâ ikâmet eden bi'l-cümle eşhâs için te'mîn olunacak ve ale'l-husûs İslâmlar, ulemâ-yı dînleriyle olan münâsebâtlarında tamâmıyla serbest olacaklardır. Avusturya kumandanlarıyla me'mûrîn-i mülkiyesi ahlâk ve âdâta ve serbestî-i âyîne ve İslâmların şahsen ve mâlen emniyetine bir gûne hâlel îrâs edilmemesine fevka'l-gâye dikkat ve i'tinâ

edecekler ve İslâmların şahsına ve mâl ve dînine ta'arruz edenler şedîden te'dîb edilecektir. Nâm-ı nâmî-i hazret-i pâdişâhî kemâ fi's-sâbık hutbelerde yâd olunacaktır ve sancağ-ı Osmanî'nin minârelere çekilmesi âdet olduğu takdîrde bu âdete ri'âyet edilecektir.

Üçüncü mâdde: Bosna ve Hersek'in vâridâtı münhasıran anların ihtiyâc ve idârelerine ve lüzûm görünecek ıslâhatlarına sarf olunacaktır.

Dördüncü mâdde: Meskûkât-ı Osmâniyye Bosna ve Hersek'de kemâ-kân tedâvül edecektir.

Beşinci mâdde: Bâb-ı Âlî, devlete â'id olup istihkâmlarda ve kışlalarda kalan esliha ve mühimmât-ı harbiyye ve eşyâ-yı sâ'ireyi istediği gibi isti'mâl edecek ve bunların defteri devleteyn komiserleri ma'rifetiyle tanzîm olunacaktır.

Mevâdd-ı mezkûrenin kabûl olunması üzerine Devlet-i Aliyye murahhasları atiyü'z-zikr iki mâddeyi teklîf eylediler.

Birinci mâdde: Bosna ve Herseklilerden olup da bu eyâletler hâricinde seyâhat veya ikâmet edecek kesân kemâ fi's-sâbık mehâkim ve kavânin-i Saltanat-ı Seniyye'ye tâbi' olacaklardır. Memalik-i saltanat-ı seniyyede mukîm Avusturya konsoloshâneleriyle cereyân edecek münâsebâtlarına gelince, bu münâsebât ilerüde Bâb-ı Âlî ile Avusturya Sefârethânesi beyninde bir sûret-i tesviyeye rabt edilecektir.

İkinci mâdde: Bu iki eyâletin eyâlât-ı sâ'ire-i şâhâne ile gümrükçe cereyân edecek münâsebâtı hakkında dahi devleteyn kendi beynlerinde uyuşacaklardır. Kont Ziçi mevâdd-ı mezkûre ahkâm-ı umûmiyyesine muvafakat etmiş ve bunları ba'zı ta'dîlâta muhtâc olduklarını ihtâr ile berâber devletine mürâca'at etmek şartıyla kabûl eylemiştir.

Bunun üzerine ictimâ' Şubâtın on yedinci cum'a ertesi gününe ta'lik olunmuştur.

*

* *

Bâb-ı Âlî

Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye

Tercüme Odası

Aded

İkinci Protokolün Sûretidir

Avusturya ve Osmanlı komisyonunun ibtidâ Martın birinci cum'aertesini ve mü'ahharan on yedinci salı gününe ta'yîn olunan ictimâ'ı o gün Hâriciye Dâ'iresinde vukû' bulmuşdur. Bidâyet-i ictimâ'da Kont Zıçî hazretleri kelâm-ı âgaz ile Şubatın yirmi yedinci günkü ictimâ'a kadar cereyân eden müzâkerâtın icmâlini hâvî mazbatada "Kont Zıçî hazretleri evvel emirde ikinci mâddenin mübâhesesine girişmeğe ta'lîmâtı müsâ'id olmadığını bildirmesi üzerine Osmanlı murahhasları devlet-i metbu'âlarından ta'lîmât-ı kat'iyeye aldıkları vakit bu mâddeyi be-tekrâr mevki'-i bahse koyacakları ve binâ'en-aleyh kendülerince müzâkere kapusını açık tutduklarını cevâben beyân eylediler." fıkrası yazılı olduğunu beyân etdikden bir gûne yanlışığa imkân bile kalmamak için devletinden aldığı evâmîr mücebinde tâ birinci ictimâ'da söylediği ve esnâ-yı müzâkerâtda dahi bir kaç def'a tekrâr eylediği vechile Devlet-i Aliyye, Bosna ve Hersek'in istîlâsı muvakkat sûretde olduğunun mukâvelenâmede zikr ve tasrîh olunmasına dâ'ir Devlet-i Aliyye'nin dermiyân eylediği iddi'âya Avusturya Devleti mümteni'ül-kabûl nazarıyla bakdığını ve bu mâddenin ne şekil ve sûretde ve nasıl şerâ'it tahtında olur ise olsun müzâkeresi kabûle ta'lîmâtı müsâ'id bulunmadığını kat'iyen ifâde eyledi. Devlet-i Aliyye murahhasları dahi kendülerinin bu bâbdaki sözleri evvelki mazbatada yazılıdır dediler.

Bâ'dehu Bosna ve Hersek ile vilâyât-ı şâhânenin gümrüklerce olan münâsebâtı mes'elesine nakl-i kelâm ile Kont Zıçî âtîde muharrer teblîgâtı icrâyaya devleti tarafından me'zûn olduğunu söyledi.

"Avusturya Devleti, Bosna ve Hersek'in istîlâsı üzerine hal ve tesviyesi muktezî veyâhûd münâsib addedilecek olan gümrükler mesâ'ilini kararlaştırılmak üzere Devlet-i Aliyye ile müzâkerâta girişmeği ta'ahhüd eyler."

Devlet-i Aliyye murahhasları bu teblîgâtı sened ittihâz etdiler.

Bosna ve Hersek ahâlîsinden bu vilâyetler hâricinde ikâmet veyâ seyâhat edenler hakkında vukû' bulacak mu'ameleye dâ'ir Devlet-i Aliyye murahhaslarının teklîf etdikleri bende gelince Avusturya elçisi bu mes'ele ilerüde bi'l-ittifak hâl ve tesviye olunacaktır deyü bir bend-i mahsûs ilâvesini teklîf ve ahâlî-i merkûme hakkında el-yevm mer'î olan istatüko ittifâk-ı mezkûrun husûlüne değin muhafaza olunacağını mazbatada beyân eylemeğe me'zûn bulunduğunu ifâde eyledi. Devlet-i Aliyye murahhasları cevâb olarak Kont Zıçî hazretleri tarafından vukû' bulan şu teklîfin kıymetini takdîr ile berâber ellerindeki ta'lîmâtından dahi inhirâf edemeyeceklerinden mes'ele-i mezkûrenin beyân etdikleri sûretde mukâvelenâme ile kat'iyen hâl ve tesviye olunması devlet-i metbu'âlarınca gâyet mühim ve mültezim olduğunun pîş-i nazar-ı i'tinâyâ alınmasını ricâ eylediler.

Avusturya Devleti tarafından Yenipazar sancağında asker ikâmesi bahsine geçildiğinde Kont Ziçi kendüsünün mukavelenâmenin imzâ olunmasıyla berâber Bâb-ı Âlî'ye vereceği birinci mazbatada münderic olan beyânnâme Devlet-i Aliyye murahhasları tarafından ba'zı mülâhazât îrâdına mahal verdiğiinden bu beyânnâmenin ber-vech-i âtî kaleme alınmasını teklîf eyledi.

“Ahvâl-i hâzırada Berlin Mu'âhedesinin yirmi beşinci mâddesinden münba'is hukûkumuzu muhafaza ile berâber âtîde muharrer mevâki'de asker ikâme etmek niyetindeyiz...

Ba'zı ahvâlden nâşî diğere mevâki'de dahi asker ikâmesi icâb eder ise bu mevâki' ile bulundurulacak askerin mikdârı Bâb- Âlî bi'l-ittifak kararlaşdırmak üzere teklîfât-ı mahsûsa icrâsında tecvîz-i kusûr eylemeyeceğiz.”

Kont Ziçi devlet-i metbû'asının murâd ettiği mevâki' Taşlıca, "Palolice", Prepolice ve Periyodor olduğunu ve bu hizmete tahsîs olunacak askerin mikdârı birkaç bin kişiden ibâret olacağını ilâve-i makâl eyledi.

Devlet-i Aliyye murahhasları Bâb-ı Âlî'nin efkârınca Yenipazar sancağında Avusturya tarafından şimdi ve sonra asker ikâme olunacak bi'l-cümle mevâki' şimdiden ta'yîn edilmek ve bu askerin mikdârı dahi evvelce bi'l-ittifak kararlaşdırmak elzem olduğunu ve işin bir karâr-ı kat'îye îsâli Yenipazar sancağında devleteyn askerinin mevki'lerini kat'îyyen ta'yîn ile berâber istikbâlen dahi her dürlü müşkîlâtı dâfi' olacağını ve bunun tamâm vakti idüğünü beyân eylediler.Devlet-i Âlîyye murahhasları şu sûret-i hareketi kabûl ettirmekte ısrâr etmişler ise de Kont Ziçi mesâ'il-i mevcûdenin bir an evvel bitürülmesi lüzûm-ı âcil hükmünde iken bu tarîka gidilmek mükâlemâtın sürüncemede kalmasını mûcib olacağını beyan eylemekle Devlet-i Âlîyye murahhasları Periyodor şehrine dâ'ir bir gûne ma'lûmatları olmadığından gerek buna ve gerek sâlifü'z-zikr üç mevki'de ikâme olunacak askerin mikdârına dâ'ir ma'lûmât talep ve beyânnâme mündericâtının bend-i mahsûs sûretinde veyâhûd lâyihada altı rakamıyla münderic bendin bir fıkrası şeklinde metn-i mukâveleye derc edilmesini teklîf eylemişlerdir. Kont Ziçi, talep olunan ma'lûmâtı karîben vereceğini va'd edilmek ve fakat beyânnâme-i mezkûr mukâveleye derc olunmuş gibi bir hüküm ve kuvveti hâ'iz olmak hasebiyle der-dest-i müzâkere olan lâyihada bu mâddece ta'dîlât icrâsı lâzım gelmeyeceği efkârında ısrâr eylemiştir. Ol bâbda vukû' bulan te'âtî-i efkâr Kont Ziçi'nin sûret-i mütâla'asını tebdîl edemediğine mebnî Devlet-i Aliyye murahhasları beyânnâmeyi mukavelenin melfûfu misillü yazılarak devleteyn murahhasları tarafından imzâ olunmasını teklîf eylediler.

Kont Ziçi bütün bu mâddeler hakkında devletinden ta'limât talep edeceğini ifâde eyledi. Ba'dehu mukâvelenâme metninin tedkîkine ibtidâr olunarak âtiyü'z-zikr bendlere bi'l-ittifâk karar verildi.

Altıncı bend: Berlin Mu'âhedesinin Yenipazar sancağına muta'allik yirmi beşinci mâddesinden cihet-i politikiyye ve askeriyyece matlûb olan maksadı menfa'ât-ı müşterekeye mebnî istihsâl için tarafeyn-i mu'âhideyn bu maksadın fi'le getirilmesi zımında ittihâz olunacak sûretlerin şimdiden tesviyesine karar vermişlerdir. Binâ'enaleyh Avusturya Devleti sancak-ı mezkûre Avusturya askerinin ne vakitte duhûl edeceğini evvelce Bâb-ı Âlî'ye haber vermekliğı ta'ahhüd eder. Devleteyn beyhûde izâ'a-i vakitden ihtirâzen Avusturya askerinin levâzimatına ve iskânlarına müte'allik mesâ'ili ve teferru'ât-ı sâ'ireyi beynlerinde doğrudan doğruya kararlaştırmak üzere inde'l-icâb kendi kumandanlarına veyâ me'mûrlarına bilâ-te'hîr lâzım gelen me'zûniyeti i'tâ eylemekliğı şimdiden ta'ahhüd ederler. Şurası mukarrerdir ki bundan dolayı vukû'bulacak bi'l-cümle masârif Avusturya Devleti tarafından tesviye olunacaktır.

Yedinci bend: Avusturya askerinin Yenipazar'da bulunması keyfiyeti her sınıf Osmanlı me'mûrîn-i mülkiyye ve adliyye ve mâliyyesinin icrâ-yı me'mûriyyetlerine asla mâni' olamayarak bunlar yine evvelki gibi münhâsıran ve bizzât Bâb-ı Âlî'nin evâmiri tahtında işlerine devâm edeceklerdir.

Sekizinci mâdde: Bâb-ı Âlî, Yenipazar'da Avusturya askerinin ikâmet edeceği noktalarda bile asker bulunduracak ise mikdârı, Avusturya askeri için ta'yîn olunacak mikdârı tecâvüz etmemek ve müsâ'adât-ı askeriyyece müsâvât-ı kâmile tahtında bulunmak üzere buna ikâ'-ı mevâni' olunmayacaktır.

Dokuzuncu mâdde: Şurası mukarrerdir ki hâricten bir ta'arruz ve hücûm vukû'undan korkulur ise Avusturya Devleti Bâb-ı Âlî'nin muvâfakatını bi'l-istihsâl tutacağı noktalarda askerinin mikdârını tezyîd eyleyebilecektir. Kont Ziçi bu iki bendi devletine müraca'at etmek şartıyla kabûl etdi. Gelecek ictimâ' Martın altıncı salı gününe ta'yîn olundu.

*

* *

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye
Tercüme Odası

Aded**Üçüncü Protokolün Sûretidir**

Komisyon Martın onsekizinci salı günü ictimâ' edecek iken bugün ya'ni Nisân'ın ikisinde tecemmu' etdi. İbtidâ-yı müzâkerede Kont Ziçi devlet-i metbû'asından alup komisyona teblîğ eyleyeceği ta'lîmât kat'î olmağla andan inhirâf edemiyeceğini iş'âr etmişdir. Ba'dehu bahs-ı mukaddemenin metnine intikâl ederek âtîde muharrer terkîb kararlaştırılır." Devlet-i Âliyye ile Avusturya ve Macaristân Devleti Berlin Mu'âhede'sinin yirmi beşinci bendinde meşrû olan ikâme-i asker mâddesinin teferru'âtını kendi beynlerinde kararlaştırmak hakkını muhâfaza eylemiş olduklarından ve Bosna ve Hersek'te asker ikâmesi keyfiyeti bu memleketler üzerindeki hukûk-ı hükümrânî-i pâdişâhîye aslâ hâlel getirmediğinden bu iş için taraf-ı Devlet-i Âliyye'den (.....) ve Avusturya Devleti cânibinden (.....) murahhas ta'yîn olunmuşlardır. Müşârün-ileyhim yolunda ve muntazam görünen ruhsatnâmelerini ba'de't-te'âtî mevâdd-ı âtiyeye bi'l-ittifâk karar vermişlerdir."

Osmanlı murahhasları Berlin'de imzâ olunan sened-i resmî mûcebince ikâme-i askeriyye mâhiyet-i muvakkatasının derûn-ı mukâvelede zikr ve tasrîhi muvâfık-ı hâl ve maslahat ise de Kont Ziçi'ye verilen ta'lîmât bu teklîfin kabûlüne müsâ'id olmadığına mebnî ikâmenin mâhiyet-i muvakkatasının mukâvelede zikri husûsunda artık ısrâr etmeyeceklerini beyân ederler. Kont Ziçi dahi ta'lîmâtından ayrılamayacağını ifâde eyler.

Ba'dehu Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup bu eyâletler hâricinde bulunanlar hakkında olunacak mu'âmelaeye nakl-i kelâm olunarak şu terkîb kabûl olunur: "Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup bu eyâletler hâricinde ikâmet veya seyâhat edenler hakkında olunacak mu'âmele ilerüde bir mukâvele-i mahsûsa ile tanzîm edilecektir."

Kont Ziçi, "Şu mukâvele-i mahsûsanın tanzîm edilmesine intizâren Avusturya Devleti istatükonun ibkâsı efkârında bulunduğunu ve ilerüde akd olunacak mukâvelede Bosna ve Hersek ahâlî-i Müslimesinin kavânîn ve mehâkim-i Osmâniyye'ye teba'iyetlerine i'tirâz olunmayacağını devlet-i metbû'am nâmına beyâna me'zûnum. Bosna ve Herseklülerin asker ikâme olunan eyâletlerde vukû' bulan hareketlerinden dolayı me'mûrîn-i Osmâniye cânibinden rencîde ve tazyîk olunmamaları husûsunda mukâvelenin hîn-i imzâsında bi'l-ittifak kararlaştırılması münâsib olacağı hakkında Osmanlı murahhaslarının nazar-ı dikkatlerini celb eylemekliğim dahi ta'lîmâtım iktizâsındandır." dedi.

Osmanlı murahhasları Kont Ziçi'nin bu ifâdesini sened ittihâz ile berâber ahâlî-i merkûmenin asker ikâme olunan eyâletlerdeki hareketlerinden dolayı dûçâr-ı zulm ve ta'addî olmaları ihtimâline gelince böyle bir hâlin zuhûru imkânını red ederler.

Mukâvelede beşinci bendden sonra yazılacak olan bu bendin kabûl olunması üzerine lâyihanın altıncı bendi yedinci bend olmuşdur. Kont Ziçi mukâvelename'nin imzâ olduğu gün Yenipazar sancağında asker ikâmesine müte'allik Bâb-ı Âlî'ye vereceği beyânnâmeye gelince bu beyânnâme Osmânî murahhasları tarafından teklîf olduğu üzre mukâveleyle zeyl sûretinde kaleme alınarak devleteyn murahhasları cânibinden dahi imzâ olunmasına devlet-i metbû'asının muvâfakat etmiş olduğunu bildirir.

Şu zeylin bi'l-ittifak karârlaşdırılan kısmı şudur: "Şurası mukarrerdir ki Avusturya Devleti ahvâl-i hâzıra da Berlin Mu'âhedesinin yirmi beşinci bendinden münba'is bi'l-cümle hukûkunu muhâfaza ile berâber yalnız (Lim) nehri üzerinde ve Sırbistan ve Karadağ hudûdu arasında vâki' üç noktada ya'ni (Periboy) ve (Periyepolya) ve (Biyelopolya) nâm mahâllerde asker ikâme etmek niyetindedir. Bu iş için el-yevm tertîb ve tahsîs edilen askerın mikdârı dört beş bin kişiyi tecâvüz etmeyecektir. Eğer hasbe'l-vukû'at diğer mahallerde dahi asker ikâmesine lüzûm görünür ise her iki taraf dahi yedinci mâddenin ahkâmına tevfi'kan hareket eyleyecektir."

Osmanlı murahhasları terkîb-i mezkûre âtiyü'z-zikr ibârenin ilâve olunmasını dahi teklîf ederler:

"Fakat Avusturya Devleti (Ragozna) balkanının her kangı noktasında olur ise olsun asker ikâme etmek niyetinde bulunur ise ol bâbda Bâb-ı Âlî ile doğrudan doğruya uyuşacaktır."

Osmanlı murahhasları bu ilâveden maksad zâten yedinci mâdde mücebince tarafeyn me'mûrları ve kumandanları beyninde ale'l-ıtlâk vukû' bulacak ittifakı bir mâdde-i mahsûsa hakkında devleteyne hasr etmekden başka bir şey olmadığını ifâde ve cümleden sarf-ı nazar bu sûret ikinci protokoldeki melfûfunun tahrîrini îcâb eden usûl ve kâ'ideyi gâyet mahdûd olarak icrâ etmekden ibâret olduğunu ihtâr etmişler ve Avusturya askerinin Ragozna balkanından mürûru mâddesinin inde'l-îcâb bir ittifâka rabt etmek husûsuna devlet-i metbû'aları tarafından ne esbâba mebnî bir ehemmiyet-i mahsûsa verilmekte olduğunu şerh ve îzâh ile böyle bir şartın fıkâdânı ezhân-ı ahâlîce ızdırâbı mûcib olmasından korkuluyor ki bu ızdırâbın def' ü izâlesi lâzimedden idüğünü söylemişlerdir ve bu mes'eleyi tekrâr mevki'-i müzâkereye koymak hakkını muhâfaza

ile berâber lâyihanın sekizinci bendi iken dokuzuncu olup şu vechile kararlaştırılan bendine geçdiler:

“Bâb-ı Âlî Yenipazar sancağında Avusturya askerinin ikâmet edeceği noktalarda kendi asâkir-i muntazamasını dahi ikâme etmek ister ise buna asla îkâ‘-ı mevâni‘ olunmayacak ve devleteyn askeri adedce ve müsâ‘adât-ı askeriyyece ve serbestî-i harekâtca müsâvât-ı kâmile tahtında bulundurulacaktır. Bâb-ı Âlî Yenipazar sancağının her bir tarafında asâkir-i gayr-ı muntazama ikâme etmemekliği ta‘ahhüd eder.” Bend-i ahîre gelince Osmanlu murahhasları çünkü bu bendin neyi îmâ ettiğini görmediklerinden anı büsbütün zâ‘id addederler. Gelecek ictimâ‘ (.....) ta‘lîk olundu.

İmzâ
Kara Teodori
Münif

İmzâ
Ziçi Kojjek

*
* *

Bâb-ı Âlî
Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye
Tercüme Odası
Aded

Dördüncü Protokolün Tercümesi Sûretidir

İşbu Nisanın yirmi birinci günü akd olunan meclisde Avusturya elçisi devlet-i metbû‘asının husûl-ı ittifâkı teshîl arzûsuyla ve Devlet-i Aliyye murahhaslarının nâm-ı nâmî-i pâdişâhîye olarak vâki‘ olan temennîlerine ri‘âyetle Yenipazar'a mü‘te‘allik sened-i resmînin metnine müşârün-ileyhimânın Nisânın ikinci günkü mecliste teklîf ettikleri ibârenin ilâve olunmasına muvâfakat eylediğini resmen beyân eylemiş ve bu muvâfakatı beyân ettiği sırada Osmanlu murahhasları tarafından vukû‘ bulan teklîflerinin esbâb ve mâhiyeti hakkında i‘tâ ve meclis-i mezkûr mazbatasına derc ve imlâ olunan îzâhâtı dahi devleti nâmına sened ittihâz eylemiştir.

Bu maddenin hakkında ittifak hâsıl olduğundan mukâvelenâmenin bend-i ahîrine geçilerek bu bend sûret-i âtiyede kabûl edilmiştir.

Avusturya Devletinin yedinci bend ahkâmınca asker bulundurulması lâzım gelen mahallerde icâb-ı vukû'âta göre mikdâr-ı kâfî asker bulundurmak hakkında hâ'iz olduğu salâhiyet bend-i mezkûrun ahkâmıyla temdîd olunmamak lâzım geleceği mukarrerdir.

Devlet-i Aliyye murahhasları Bosna İslâmlarının din ve mezheplerinden dolayı gördükleri mu'âmeleye dâ'ir deverân eden şâyi'alardan bahisle mukâvelenin ikinci bendinde yazıldığı vech üzere Avusturya Devleti'nin serbestî-i âyîn u mezheb hakkında derkâr olan efkârını bir kere daha te'yîde Kont Zîçi hazretlerinin bunu bir fırsat ittihâz eyleyeceği zannında bulduklarını beyân etiler ve Bosna ve Hersek İslâmlarının ba'demâ dahi müftî ve nâ'ib ve hatîb ve imâmlarının tasdîk ve nasbına dâ'ir Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhat-penâhî ile cereyân edecek münâsebât-ı mezhebiyelerinde kâmilen serbest olmaları serbestî-i âyîn u mezheb kâ'idesine muvâfık düşeceğini ihtâr ve husûsen bu sûret her iki taraftan zaten kabûl olunmuş kavâ'idin bir netîce-i tab'îyyesi olduğu cihetle sefir-i müşâr-ileyhin sûret-i mütâla'ası kendülerinkine tamâmıyla muvâfık olacağı i'tikâdın da bulduklarını ifâde eylediler. Ma'a-hâzâ bu münâsebetle Bosna ve Hersek ahâlîsinden bu vilâyetlerin hâricinde seyâhat ve ikâmet edenlerin hâl ve mevki'ini tanzîm için ba'demâ beyne'd-devleteyn i'tâ olunacak karâr-ı kat'înin ahkâmına evvelce hükm etmek murâdında bulunmadıklarını dahi ilâve-i makâl eylediler ve andan başka Avusturya Devleti'nin Bosna ve Hersek'le eyâlât-ı mütecâvire arasında serbestî-i geşt ü güzâra bir gûne îkâ'-ı mevânî' olunmasına müsâ'ade etmeyeceği i'tikâdında bulduklarını söylediler.

Avusturya elçisi işbu sûret-i mütâla'aya, mukâvelenâmeye muvâfık olmak üzere esâsen iştirâk eylemiştir. Ba'dehu Devlet-i Aliyye murahhasları Yenipazar ahâlîsine âriz olacak olacak efkârdan dolayı asâkir ve me'mûrîn-i Osmâniyye'nin ne derece nâzik bir mevki'de bulunacaklarını şerh ve îzâh ile Avusturya Devleti bu hâlin müşkilâtını tamâmıyla takdîr eyleyeceği ve şâyed ba'zı def'a me'mûrîn ve asâkir-i Osmâniyye için Avusturya me'mûrîn-i askerîyesine arzû eyledikleri bi'l-cümle mu'âveneti icrâ etmek muhâl olacak olur ise bundan dolayı hüsn-i niyetimizce şübheye düşmeyeceği cezm ü i'tikâdında bulduklarını ve şu mütâla'âtdan nâşî bu işde acele hareket olunmamak muvâfık-ı tedbîr olacağından mukâvelenâmenin zeylinde ta'yîn olunan üç noktaya Avusturya askerinin duhûlü târîh-i mukâveleden i'tibâren bir kaç hafta te'hîr olunmasını talep eylediler ve bu mühlet Devlet-i Aliyye'nin Avusturyalular Yenipazar'a girdikleri vakit bir gûne karışıklık zuhûr

etmemesi zımnında ezhân-ı ahâlîyi hâzırlaması için lâzımeden görüldüğünü beyân eylediler.

Kont Ziçi hazretleri Devlet-i Aliyye murahhaslarının mütâla'alarını tasdîk ile beyân olunan arzûyu devlet-i metbû'asına tavsiye eylemeğe hâzır olduğunu beyân ve Devlet-i Aliyye'nin o müddetçe bütün Yenipazar sancağında âsâyiş ve intizâmı kaviyyen muhâfaza eylemesi şartıyla mühlet-i matlûbenin i'tâsında îkâ'-ı müşkilât olunmayacağı zannında bulunduğunu ifâde eylemiştir.

Beşinci mâtde de bahs olunan eslihânın vaktiyle asâkir-i Osmâniyye elinde bulunup Avusturya me'mûrîn-i mülkiye ve askeriyesinin ellerine geçmiş olan top ve silâhları şâmil olduğu tarafeyn murahhasları beyninde karârlaştırılmışdır.

Murahhasân-ı müşârün-ileyhim maksad-ı müzâkerât olan bi'l-cümle mâtdeleler hakkında bu vechile ittifâk hâsıl etmiş olmalarıyla ruhsâtnâmelerin te'âtîsine ve mukâvelenâmenin iki nüsha olarak imzâsına ibtidâr olundu.

BOA. Muâhedenâmeler, nr. 56/8

- 84 -

*BOSNA'YA GİTMEK İSTEYEN GÖÇMENLERİN PASAPORTLARININ
AVUSTURYA TARAFINDAN
VİZE EDİLMEDİĞİ*

[Bazı işlerini halletmek için Bosna'ya gitmek isteyen göçmenlerden Yusuf ve Muharrem Efendiler'in pasaportlarının Avusturya Sefareti'nce keyfi olarak vize edilmemesi üzerine; sefaretten bu konuda bilgi istenmesi için ilgili şahısların dilekçelerinin Umûr-ı Siyâsiyye Müdiriyet-i Umumiyesi'ne gönderilmesine dair Bâbîâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

22 Za.1327 (5 Aralık 1909)

Târîh: Fî 22 Teşrîn-i Sâni sene [1]325

Numara: 23770

Hulâsa: Pasaportları Avusturya Sefâretince vize edilmek istenil-meyen Bosna muhâcirlerinden Yûsuf ve Muharrem Efendiler'in istid'ası.

Fî 19 Teşrîn-i Sâni sene [1]325

Ba'zı işlerinin tesviyesi husûsunda Bosna'ya azîmet etmek üzere usûlen pasaport istihsâl ve Avusturya Sefârethânesi'ne müraca'at etmiş olan müsted'î Yûsuf ve Muharrem Efendiler'den talep olunan “vesîka-i resmiyye” ne olabileceği anlaşılmamış ve Avusturya Hükümeti'yle mün'akid protokolde tarafeyn tebe'âsının yekdiğeri memâlikinde geşt ü güzâr etmeleri hakkında bir gûnâ şart-ı tahdîdi münderic bulunmamış olması olmağla sefâretten îzâhât talep edilmek üzere iş bu istid'ânın Umûr-ı Siyâsiyye Müdîriyyet-i Umûmiyyesi'ne tevdi' buyurulması ma'rûzdur.

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-4, belge sıra nr. 31/2

- 85 -

BOSNA-HERSEK'TEN GÖÇÜN HEM GÖÇ EDENLER, HEM DE GERİDE KALAN HALK İÇİN BÜYÜK SAKINCALARA YOL AÇACAĞI

[Bosna'dan Mehmed Şerif'in; Bosna Müslümanlarının, para ile satın alınan hoca kılıklı bazı kimselerce göçe teşvik edilerek, kalan mallarının vurgunculara satılmaya çalışıldığı, Bosna-Hersek'ten göçün hem Osmanlı Devleti, hem de adı geçen yerler bakımından siyâsi sakıncası bulunmasının yanısıra, ahlâkî ve sosyal yönden de çeşitli sakıncalar taşıdığı; Müslümanların nüfusun üçte birini oluşturdukları halde mal, arâzi ve emlak varlığının dörtte üçüne sahip olduğu; komşuları olan Hırvatların hem azınlık olmaları hem de Sırlarla aralarındaki millî ve siyâsi düşmanlıktan dolayı Müslümanlarla ittifaka mecbur oldukları hususları ile Müslümanların dînî işleri ve eğitimleri hakkında görüşlerini ihtivâ eden arzâsı.]

17 M. 1328 (29 Ocak 1910)

Huzûr-ı sâmi-i hidivânelerine

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki,

Îzâh-ı merâma başlamadan evvel şu arıza ile zât-ı âlî-i dâverîlerini ta'cîze cür'etinden dolayı ma'fûv görülmekliğimi istirhâm eylerim. Bosna Müslümânlarının ellerinde bulunan serveti yok bahâsına almak isteyen muhtekirlerin ve husûsiyle para ile satın alınmış hâce kıyâfetinde ba'zı vicdansızların saf-dil ahâlîmizi mevâ'id-i iblîskârâne ile hicrete teşvîk etmekte olduklarını ve bundan dolayı muhâceret arzûsu vatanımızın ba'zı taraflarında izhâr olunmakta olduğunu muhtelif yerlerden her gün vürûd etmekte olan müte'addid mektûplardan anlaşılıyor.

Tahattur buyuruluyorsa geçen sene zât-ı âlî-i âsafâneleriyle mülâkât şerefine mazhar olduğum vakit Bosna'nın Avusturya'ya ilhâkı Devlet-i Aliyye tarafından tasdîk olduğu takdirde, Bosna ve Hersek Müslümânlarının istikbâli hakkındaki beyânâtımla âtîde arz edeceğim efkâr-ı çâkerânem arasında mübâyenet görüleceğini i'tirâf eylerim. Gâ'ib etdiği vatanının her şeyi gözüne aldirmiş bir kimse yegâne ümîdgâhı olan bir devletin zîmâm-ı idâresi ellerinde bulunan zevât-ı âliye ile görüşdüğü esnâda ilhâkın intâc edeceği mehâliki bîlâ-ihityâr i'zâm edeceğini zât-ı sâmi'leri de teslim ederler zannındayım.

Ma'lûm-ı âlî-i hidivâneleri olacağı vechile Bosna ve Hersek ahâlîsinin sülüsünü, arâzî ve emlâkın dörtte üçüne mâlik bulunan Müslümânlar teşkîl ediyor. Vatandaşlarımız bulunan ve hiç biri nüfûsça ekseriyet-i kat'ıyyeye mâlik olmamakla beraber bize nisbeten pek fakîr olan Sırplarla Hırvatlar ile'l-ebed zâ'il olmasına ihtimâl verilmeyen bir çok mesâ'il-i milliyye ve siyâsiyyeden dolayı birbirine düşman nazarıyla baktıklarından her ikisi de Müslümânlarla ittifâka mecbûr ve hâhiş-ger oldukları gibi yüz bine karîb â'ileleri Müslümânların taht-ı tasarrufunda bulunan arâzîyi zirâ'atle iştigâl ediyor. Bundan dolayı yakında küşâd olunacak Meclis-i Meb'ûsân'da ekseriyyeti ihrâz edebilecek olan Müslümânlar vaz'iyet ve mevcûdiyet-i siyâsiyyelerini tahkîm ve istikbâllerini daha ziyâde te'mîn edebileceklerdir.

Memâlik-i Osmâniyye hakkında iki yüz seneden beri istilâ-cûyâne fikirler besleyen bir hükûmetin taht-ı tasarrufuna geçen ve Devlet-i Aliyye'ye hem-hudûd bulunan Bosna kıt'asındaki unsur-ı İslâmın daha ziyâde iktisâb-ı kuvvet etmesini ve nüfûsunun tezâyüdünü arzu etmeyecek hiç bir Osmanlı bulunmaz zannederim.

On senelik bir mübâreze netîcesi olarak geçen sene istîhsâl eylediğimiz evkâf ve ma'ârif-i İslâmiyyenin muhtâriyyet-i idâresine müte'allik nizamnâme mevadd-ı esâsiyyesinden bir kaçını burada zikr edeceğim.

Umûr-ı dîniyye-i İslâmiyye, ahâlî tarafından intihâb ve cânib-i Hilâfet-i Uzmâdan tasdîk olunan bir re'îsle, kezâ ahâlînin intihâbıyla ta'yîn olunan dört a'zâdan müteşekkil bir meclîs-i îlmiyye tarafından rü'yet olunacaktır. Her sancak merkezinde de ahâlî tarafından müntahab birer müftî bulunacaktır ki bunlar Meclîs-i Meb'ûsân'ın a'zâ-yı tabî'yyesinden add olunacaklardır. Her kaza merkezinde bulunan ve Saraybosna'daki mekteb-i nüvvâbdan me'zûn olan hükkâm-ı şer'in ta'yîn ve nasbları cânib-i hilâfetden musaddak re'îsü'l-ulemânın mürâselesiyle icrâ olunacaktır.

Vâridât-ı seneviyyesi bir milyon dokuz yüz bin frankdan fazla bulunan evkâf-ı İslâmiyye ile mekâtîb ve medârîs-i İslâmiyyenin kâffesi bundan bir kaç ay evvel ahâlînin intihâb ettiği Evkâf Meclîs-i Kebîri tarafından idâre olunmaya başlanıldığı gibi, en ufak Müslümân köylerine varıncaya kadar her yerde mekâtîb-i İslâmiyyenin te'sîs ve mevcûd olan mekâtîble medârisin memâlik-i Osmâniyyede icrâ olunan ma'ârif ıslâhâtına tatbîken tensîk ve ıslâhı takarrur eylemiş ve icrâ'âta mübâşeret olunmuştur.

Her bir milletin bekâ ve terakkîsini te'mîn eden ma'ârifte, ahâlîmizin ne derecede rağbet ettiğini şurada arz edeceğim bir iki misâlden müstebân olacaktır. Mekâtîb-i i'dâdiyye ve âliyyede tahsîl eden İslâm talebesine mu'âvenet etmek üzere bundan dört beş sene evvel te'sîs olunan ve vâridât-ı seneviyyesi yetmiş bin franka karîb bulunan "Gayret" cem'iyet-i hayriyye-i İslâmiyyesi tahsîlle iştigâl eden yüzlerce talebenin ma'îşetini te'mîn ediyor. Avrupa'nın muhtelif dârü'l-fünûnlarında tahsîl eden altmışı mütecâviz talebemizin mikdarı her sene tezâyüd etmektedir.

Ma'ârifden başka ticârette de terakkî ediyoruz. Ticâret-i mahalliyyenin nısfından ziyâdesi Müslümânların elinde olduğu gibi merkez-i hükûmet ve ticâret olan ve ihtivâ eylediği yüz yirmi câmi' minâresinin manzara-ı latîfesiyle enzâr-ı ecânîbe şehrin mâhiyyet-i İslâmiyyesini yek-nazarda gösteren Saraybosna nüfusunun ekseriyyet-i nisbiyyesini Müslümânlar teşkîl ediyor.

Ma'lûm olduğu gibi 1882 târîh-i efrencîsinden 1900'e kadar buradan memâlik-i sâ'ire-i Osmaniyye'ye hicret edenlerin mikdârı yüz yirmi bini mütecâviz olup mahâll-i muhtelifede ve husûsiyle Ankara ve Burusa vilayetleri dâhilinde iskân ve îvâları için

Hükûmet-i Osmaniyye'nin sarf ve istihlâk etdiği milyonlara mukâbil me'mûl eylediği fâ'ide yerine zarar görmüştür. Bunların yarısı bir çok esbâbdan dolayı mahv ve munkarız olmuş ve bir rub'î de sadakaya muhtâc bir hâlde Bosna'ya avdet eylemiştir. Bâkî kalanların ekserîsi lisân bilememezlikten ve esbâb-ı sâ'ireden nâşî idâreden âciz kalmışlar ve bu da Ankara ve Üsküp'de olduğu gibi ahlâklarının ifsâdını intâc ederek fuhşiyâta sülûk eylemişlerdir. Taşlıca Meb'ûsu Vasfi Bey geçen sonbaharda Taşlıca'ya azîmeti esnâsında rüfekâ-yı âcizânemden ba'zılarıyla görüşdüğü vakit Bosna muhâcereti aleyhinde idâre-i kelâm ederek Üsküp'de ne kadar fâhişe ve ahlâkı ifsâd olunmuş kimseler varsa hemân kâffesinin Bosna muhâcirlerinin evlâdları olduğunu, kemâl-ı sûzişle söylemiş ve İstanbul'a geldiği gibi Hükûmet-i Osmaniyye nezdinde teşebbüsâtta bulunacağını va'd eylemiştir.

1900 senesinden ilhâkın tasdîkine kadar mûhâceret fikri unutulmuş, herkes işiyle gücüyle iştiğâl etmeye başlamıştır. İlhâkın tasdîki akabinde (üç sene sonra hicret etmek isteyenlere pasaport verilmeyeceğini ve varlıklarının satılmasına mümâna'at olunacağını ve bu da Devlet-i Aliyye ile Avusturya arasında akd olunan mu'âhede mücebince olduğunu ilh...) gibi makâsıd-ı bed-hâhânenin te'mîni zımında tasnî' ve ahâlî arasına işâ'a olunan erâcif-i mefsedet-kârâne ahâlîmizin câhil kısmını ve husûsiyle köylüleri tedhîş ederek yeniden hicret fikrinin uyanmasına sebep olmuştur.

Bu gibi işâ'âtı matbû'ât-ı mahalliye vâsıtasıyla tekzîbe çalışıyor isek de Devlet-i Aliyye ile Avusturya beyninde mün'akid mu'âhede de hicreti men' eden hiç bir mâddenin mevcûd olmadığını mübeyyin taraf-ı âlî-i âsafânelerinden bir beyânnâmenin irsâl ve burada neşrine müsâ'ade-i celîleleri şâyân buyurulduğu takdirde ahâlîyi havf u dehşetden tahlîs edeceği gibi hicretin teskînine te'sîr-i küllisi olacağı vâreste-i kayd u îzâhdır.

Muhâceretin asıl muhatarayı mûcib olan ciheti şudur ki; ahâlînin nısfî arzûsu olsa bile bir çok esbâbdan dolayı hicret edemeyeceğinden milel-i sâ'ireye nisbeten ekalliyetde kalacak ve bu da mahv u inkırâzlarını intâc edebilecektir. Bundan başka buradan hicret edenlerin emlâk ve akârâtını yok bahasına mübâya'a eden ve Avusturya'dan buraya hicret eden kolonların tekessürüne Katolik unsurunun adeden ve mâddeten tezâyüdünü ve unsur-ı İslâmın o nisbetde tenâkus-ı mâddiyye ve ma'neviyyesini mûcib olduğundan bu kıt'alardaki Müslümânların bekâ ve terakkîsi bu cihetden de tehlikeye ilkâ olunuyor. Hicretlerinden istifâde me'mûl olunan Bosna

muhâcirleri terk ettikleri vatani ızrâr ettikleri gibi tavattun eyledikleri memlekete de o nisbette muzırr olduklarını umûr-ı bedîhiyyeden iken ba'zı nâfizü'l-kelim zevât tarafından Osmanlı Hükûmeti'nin Bosna muhâceretini tahsîn u teşvîk ettiğine dâ'ir işâ'a olunan haberlerin bu taraflarda son derecede sû-i te'sîri müşâhede olunuyor. Muhâceretin menâfi'-i Devlet-i Aliyye'ye muhâlif olduğu gibi umûm Bosna Müslümânlarının bâ'is-i felâketi olduğundan hemşehrilerimizi hicret fikrinden vazgeçirmek maksadıyla oldukça vâsi' bir program tertîb ve icrâsında muhâceret-i mebhûsün-anhâ hakkındaki re'y ü fikr-i sâmi-i hidîvânelerini istinzâc edinceye kadar te'hîrini ve ana göre tatbîk-i hareket etmeyi tensîb ettik. Binâ'en-aleyh bu husûsdaki fikr-i âsafânelerinin ne merkezde olduğunu lütfen iş'âr buyrulmasının ricâ ve istirhâmı savb-ı fehâmet-edeb-i dâverîlerine takdîm ve ta'zîmât u arz-ı ihtîrâmât-ı mahsûsaya ibtidâr kılındığını muhât-ı ilm-i sâmilere buyuruldukda ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Saraybosna fî. 29 Kânûn-i Sâni sene 1910

Bende
Çâkerleri
Mehmed Şerîf

Adres :

Şerif Arnautoviç
Vakıf Directour
Sarayova-Bosna

BOA. Yıldız Kâmil Paşa Evrâkı, nr. 3433

[Bosna-Hersek'te ilan olunan "Kanun-ı Esasî"de, Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında imzalanan protokole aykırı maddeler olup olmadığı, maddelerin protokolün maksadını tadil eder mahiyette bulunup bulunmadığı ve Müslümanların arzu ve ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığının tesbiti için Viyana Sefareti'ne tahrirat gönderilmesi hususunda Bâbiâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

23 S. 1328 (6 Mart 1910)

Bâb-ı Âli Hukûk Müşâvirliği

Târîh: Fî 21 Şubat sene [1]325

Numara: 24449

Hulâsa: Bosna ve Hersek için kânûn-ı esâsî i'lân olunduğunu mübeyyin Viyana tahrîrâtı. 32339/108,K

Fî 27 Şubat sene 1910

Bu def'a i'lân olduğu bildirilen Bosna-Hersek Kânûn-ı Esâsîsi, Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya-Macaristan beyninde mün'akid protokol ile mukâyese ve mukâbele edilerek mezkûr protokol ahkâmına muhâlif veya anın rûh ve maksâdını ta'dîl eder mâhiyetde husûsât münderic olup olmadığının ve sekene-i Müslimenin bu kânûn hakkında arzû ve ihtiyâçları nelerden ibâret idüğünün ve protokol ahkâmına istinâden Hükûmet-i Seniyye için şu ihtiyacât ve ta'dîlâtın Avusturya Kabinesi'ne beyân ve iltimâsı mümkün bulunup bulunmadığının bildirilmesi için Viyana Sefâret-i Seniyyesi'ne tahrîrât tasdîri îcâb edeceği ma'rûzdur.

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-3, belge sıra nr. 2

[Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhâkıyla ilgili yapılan protokolde; göçmenlerin Bosna'da kalan emlak ve arazileri hakkında Osmanlı kanunlarının geçerli olacağına dair bir hükmün bulunmadığı ve ahalinin orada yaşadığı sürece tasarruf hakkına sahip olduklarının belirtildiği; bu sebeple, göçmenlerden Abdullah b. Mahmud'un şikâyet konusu ettiği arazisi için, ya doğrudan Bosna'daki ilgili mahkemeye başvurması veya verâset ve tereke taksimini resmî olarak tasdik ettirdikten sonra sefarete gönderdiği takdirde gerekli işlemin yapılabileceğinin kendisine bildirilmesi hususunda Bâbîâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

6 R. 1328 (17 Nisan 1910)

Bâb-ı Âli Hukûk Müşavirliği

Târîh : 4 Nisan sene [1]326
Numara : 24754

Hulâsa: Bosna muhâcirlerinden Abdullah bin Mahmud'un Petrofca'da Kolan Vakıf nâhiyesinde arâzîsine dâ'ir istid'a.

7 Nisan sene [1]336

Bosna ve Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhâkına dâ'ir 26 Şubat/15 Nisan târîhinde akd olunan protokolde târîh-i tasdîkden üç seneye kadar Bosna'da kâ'in ârâzîde Kavânîn-i Osmâniyye'nin cârî olacağına dâ'ir bir kayd mevcûd olmayup ma'a-mâfih mezkûr protokolün üçüncü maddesinde bu kabîl kesânın Bosna ve Hersek'de kâ'in emlaklarını keyfe-mâ-yeşâ tasarruf edebilecekleri tasrîh edilmiştir. Mukaddemâ müsted'î Abdullah bin Mahmud'un nezâret-i celîlelerine takdîm ettiği istid'ânâme üzerine Viyâna Sefâret-i Seniyyesi'ne sebk eden 71 numara ve 19 Teşrîn-i Sâni [1]325 târîhlü iş'âr-ı nezâret-penâhîlerine cevâben vârid olan 542/32126 numara ve 16 Kânûn-ı Evvel [1]325 târîhlü tahrîrâtda merkûmun hukûk ve hisse-i irsiyyesi hakkındaki iddi'ası kavî-i mücerredinde kalup isbât-ı verâset ve sûret-i taksîm-i tereke husûsları bir hamiyet-i şer'iyyeye müstenid olmadıkça Avusturya ve Macaristan Hükûmetince mesmû' olamayacağı emsâli delâletiyle ma'lûm bulunduğundan ya doğrudan doğruya Bosna'da mahkeme-i â'idesine mürâca'at eylemesi veyâhûd bir

hamiyyet-i şer'iyeye istihsâl ve sûret-i resmiyeden tasdîk etdirdikden sonra sefâret-i seniyyeye irsâl eylemesi bildirilmiş olmağla lâzım gelen mu'âmelenin îfâsı husûsunda mezkûr tahrîrât sûretinin makâm-ı âlî-i Meşîhat-penâhî'ye tesyâr buyurulması lüzûmu ma'rûzdur.

BOA. HR. HMS. İŞO, nr. 29/2-4, belge sıra nr.27/2

- 88 -

**BOSNA-HERSEK'TE AHALİNİN TASARRUFUNDA BULUNAN MÎRÎ
ORMAN VE ARAZİYE MÜDAHALE EDİLEMEYECEĞİ**

[Avusturya ve Macaristan Hükûmeti ile imzalanan protokole göre, gerek Osmanlı teb'asından ve gerek Bosna-Hersek ahalisinden olup, protokolün imzalandığı tarihte Osmanlı memleketlerinde bulunanların Bosna-Hersek'deki emlak ve arazilerini istedikleri gibi idare etme hakkına sahip olduklarından, Bosnalı Süleyman Efendi'nin huccet ile tasarruf ettiği ve mîrî orman diye el konulan arazisinin geri verilerek hukukunun korunması için gerekli teşebbüsde bulunulması hususunda Bâbîali Hukuk Müşavirliği'nin mütalâası ve Viyana Sefareti'ne göndereceği istida sûreti.]

13 R. 1328 (24 Nisan 1910)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşavirliği

Târîh: 11 Nisan sene [1]326

Numara: 24805

Hulâsa: *Bosnalı Süleyman Efendi'nin zabt olunan ormanı hakkında istid'âsı.*

Fî 10 Nisan sene [1]326

Avusturya ve Macaristan Hükümeti'yle mün'akid protokolün üçüncü bendinde "Gerek tebe'a-ı Osmâniyye ve gerek Bosna-Hersek ahâlîsinden olup protokolün tasdîkî târîhinde (26 Nisan sene 1909) memâlik-i Osmâniyyede bulunanlar Bosna-Hersek'de kâ'in olan emlaklarını keyfe mâ-yeşâ tasarrûf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veya doğrudan doğruya bi'z-zât veya şahs-ı sâlisler ma'rifetiyle idâre eylemek hakkını hâ'iz olacakları" tasrîh edilmiş olduğu cihetle müsted'înin bâ-huccet-i

şer'iyeye tasarruf ettiği orman ve arâzî üzerindeki hakk-ı temellüküne ri'âyet edilmesi ve mîrî ormanı diye zabt olunan aksâmın i'âde kılınması îcâb edeceğinden alâkadârın istihsâl-i hukûku emrinde teşebbüsât-ı muktaziyyede bulunmak üzere işbu istid'â sûretinin Viyana Sefâret-i -Seniyyesi'ne irsâli lâzım geleceği ma'ruzdur.

Mukâbele olundu.

BOA. HR .HMŞ. İŞO, nr. 29/2-1, belge sıra nr. 30/1

- 89 -

**BOSNA-HERSEK'TEN KAÇAMAK YOLLARLA GELİP TABİ'İYYET
İSTEĞİNDE BULUNANLARIN DURUMU**

[Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin Bosna ahalisinden göç etmek isteyenlere güçlük çıkarması üzerine, bu kişilerin kaçamak yollarla göç etmeye çalıştıkları; Osmanlı Devleti'nce bu yollarla gelen göçmenlerin kabul edilmesinde bir sakınca olmadığı, ancak imzalanan protokoldeki "...Bosna-Hersek kanunlarına uygun hareket..." kaydının, aykırı hareket edenlerin orada kalan mallarının serbestce kullanım hakkını zâyi edebileceği; bu sebeple Meclis-i Vükelâ'ca bu konuda bir karar alınması yanında, Avusturya'nın göç ve Bosna-Hersek'de yürürlükte bulunan kanunları hakkında bilgi edinilmesi için, ilgili kanun maddelerinin tercüme ettirilerek tabi'iyet isteğinde bulunanlara bu kanunlar çerçevesinde cevap verilmesi hususunda Bâbîali Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

5 N. 1328 (10 Eylül 1910)

Bâb-ı Âlî Hukuk Müşavirliği

Târîh 28 Ağustos sene [1]326

Numara 25519

Hulâsa Bosna muhâcirlerinden
Mehmed bin Ali Efendi'nin
Fî 12 Ağustos sene [1]326 tâbi'iyet
istid'âsı

Avusturya-Macaristan Hükûmeti, Bosna ahâlîsinden hicret arzûsunda bulunanları müşkilâta dũçâr etmek tarîkını iltizâm eylediğinden, Bosna'dan muhâceret

tarîkıyla memâlik-i Osmâniyyeye gelüp yerleşmek arzûsunda bulunan kesânın bir senelik pasaportla çıkup savuşmak gibi kaçamak yollarına mürâca'atı pek tabî'îdir. Diğer taraftan bunların istid'âlarını kabûl ile kendilerine tâbi'iyet-i Osmâniyye bahşetmeğe Hükûmet-i Seniyye için esâsen bir mâni' yokdur. Yalnız protokolün üçüncü mâddesinde münderic "Bosna-Hersek kavânînine tevfiğ-i hareket" kayd-ı ihtirâzîsi muhâlîf hareket edenler için ba'zı hukûkun ziyâ'ını ve meselâ orada kalan emlâklarının keyfe-mâ-yeşâ' idâresi salâhiyyetinden ıskâtını intâc eylemesi melhûz ve şu bâbdaki ihtimâlâtın tahakkuku hâlinde Avusturya Hükûmeti'ne karşı i'tirâzât dermiyân etmek protokol ahkâm-ı sarîhasına nazaran müşkil olur. Müsted'î gibi, ale'l-âde hicretten ziyâde firâra müşâbih ve pek kolay anlaşılır ve ma'zûr görülür bir sûrette gelenlerin hâl ve mevki'i muhâcirîn-i Müslime hakkında devletçe müttehaz mukarrerâta tamâmen tevfiğ edilememesine ve şunların yedine bilâ-tekellûf tezkire-i Osmâniyye i'tâsı ciheti ise memleketinde alâ'ik-i tasarrufiyye vesâ'iresi olanlarca dâ'î-i mazarrat olduğu gibi Dâhiliye Nezâreti'nin 22 Haziran [1]326 târîhli tezkiresine yazılan derkenârda muharrer mehâzîr başkaca şâyân-ı mütâla'a olduğuna göre mezkûr müzekkirede dahi arz edildiği vech ile bu bâbda Meclis-i Vükelâca bir karâr ittihâzı ma'ahâzâ Avusturya'nın muhâceret hakkında ve Bosna ve Hersek'de cârî kavânîn ahkâmına ıttılâ' lâzım gelüp vaktiyle lede'l-istifsâr Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden gönderilen kavânîn-i mezkûre metinleri Tâbi'iyet Odası'na tevdi' kılınmış olduğundan evvel emirde bunların tercüme ve tedkîk edilerek karâr-ı mezkûrun teshîl-i ittihâzı husûsunun da mezkûr odaya havâle buyurulması iktizâ edeceği ma'rûzdur.

BOA. HR. HMS. İŞO, nr. 29/2-4, belge sıra nr. 20/1 a,b

- 90 -

*OSMANLI ÜLKESİNE HİCRET EDECEK BOSNA-HERSEKLİ
GÖÇMENLERİN TABİ'İYYET DURUMU*

[Avusturya-Macaristan Devleti ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan protokole göre; Bosna-Hersek ahalisinden olup Osmanlı memleketine göç etmek isteyenlerden, hicret pasaportuyla gelenlere usulüne uygun olarak tezkire-i Osmanîyye verilmesi, pasaportu

olmayanlardan askerlik hizmetini yapanların bir vilâyeti mesken tutarak göçlerinin mümkün olabileceği; askerlik hizmetini yapmayanlar hakkında protokolde bir sınırlama bulunmadığından tabi'iyet kanununa göre işlem yapılması gerektiğine dair Bâbîali Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

6 L. 1328 (11 Ekim 1910)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşavirliği

Târîh :28 Eylül sene [1]326

Numara :25598

Hülâsa: Bosnalıların muhâceretine dâ'ir ahkâm-ı kânûniyye. Viyana tahrîrâtı.

Avusturya-Macaristan Devletiyle beynimizde mün'akid protokolün üçüncü mâddesinde Bosna-Hersek ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan kesânın kemâ-fi's-sâbık Bosna-Hersek kavânînine tevfiik-i hareket ederek memâlik-i Osmâniyye'ye hicretde serbest olacakları ve memâlik-i Osmaniyye'ye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edilecekleri musarrah olmakdan nâşî kavânîni mebhûs-ı anhânın istidlâ'-ı ahkâmına lüzûm görülmüş ve bu bâbda Viyana Sefâret-i Seniyyesi'yle cereyân eden muhâberâtdan Bosna-Hersek kavânînine tevfiik-i hareket kaydından maksad bilhâssa hidmet-i askeriyenin îfâsından ibâret olduğu anlaşılmışdır. Ma'a-hâzâ Bosna-Hersek ahâlî-i Müslimesinden memâlik-i Devlet-i Aliyye'ye bi'l-muhâcere tâbi'iyet-i Osmaniyye'yi İktisâb etmek salâhiyyetinin sâbıkul-beyân şartın adem-i tahakkuku hâlinde ale'l-ıtlâk selbi muvâfık olamayacağına binâ'en protokolün târîh-i tasdîki olan 13/26 Nisan 1909 târîhinden evvel eyâletinde mukîm bulunan Bosnalıları sunûf-ı muhtelifeye ircâ ederek ana göre mu'âmele etmek îcâb eder. Şöyle ki, bunlardan hicret pasaportu ile gelenlere usûlüne tevfiikan tezkire-i Osmaniyye i'tâ olunması ve böyle pasaportu olmadığı hâlde bu memleketde yerleşmek isteyenler hidmet-i askeriyeyi îfâ etdiklerinin isbâtına da'vet edilüp bu cihet tahakkuk etdikde ma'a-â'ile gelmiş ve vilâyât-ı Osmaniyye'den birinde ittihâz-ı mesken etmiş olmak gibi ahvâl-i mâddiyye ile niyyet-i hicretlerini te'yîd

etmek şartıyla tâbi'iyet istid'âlarının terv'ic edilmesi münâsib olur. Ve şu fi'l-i muhâceretin kendilerince zabt u kaydı zımında Avusturya konsoloslarına ma'lûmât veriliyor. Bosna muhâcirlerinin inde'l-iktizâ havâlî-i hudûdiyyeye ba'îd mevâki'de iskân edilecekleri tabi'î'dir.

Askerliklerini îfâ eyledikleri sâbit olamayanlara gelince; protokol yalnız muhâceretden bahsetmiş ve âriyyen iktisâb-ı tâbi'iyet mâddesini tahdîd edici ahkâm vaz' etmemiş olduğundan bunlara tâbi'iyet kânûnunun şerâit-i ma'lûmesi mûcebince muâ'mele olunur. Tâbi'iyet hakkında istifsâr-ı mütâla'ası irâde-i aliyye-i nezâret-penâhîlerine vâbestedir.

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-4, belge sıra nr. 18/2 a, b,

- 91 -

*BOSNA-HERSEK GÖÇMENLERİNDEN GERİ DÖNMEK
İSTEYENLERİN HUKUKÎ DURUMU*

[Avusturya-Macaristan Hükûmeti'yle yapılan protokole göre; Bosna-Hersek ahâlîsinden olup ilhaktan önce Osmanlı memleketlerine gelerek tezkire-i Osmâniyye alanlar ile bir yıldan fazla ikâmet edenlerden geri dönmek isteyenlerin Osmanlı vatandaşı gibi, diğerlerinin de Avusturya veya Macaristan vatandaşı gibi işleme tabi tutulacaklarının ilgili yerlere bildirilmesi hususunda Bâbîâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

13 S. 1329 (13 Şubat 1911)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşâvirliği

Târîh : 25 Kânûn-ı Evvel sene [1]326

Numara : 26 159

Hulâsa: Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup kable'l-ilhâk memâlik-i Osmâniyye'den gelerek tezkire-i Osmâniyye ahz etmiş olanlar hakkında edilecek mu'âmelenin istifsârına dâ'ir Bosnasaray Şehbenderliği tahrîrâtı.

13 Kânûn-ı Evvel sene [1]326

86/27

Ba'dehu beyân-ı mütâla'a edilmek üzere evvel emirde Tâbi'iyet Müdîriyeti'nin istifsâr-ı re'yi zımında müdîriyet-i müşârün-ileyhâya havâle-i keyfiyyet buyurulması lüzûmu ma'rûzdur.

Mukâbele olundu. Ferman

*

* *

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşâvirliği

Târîh : 31 Kânûn-ı Sâni sene [1]326

Numara : 26 371

Hulâsa: An-asl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup memâlik-i Osmâniyye'de tezkire-i Osmâniyye aldıktan sonra avdet edenler hakkında edilecek mu'âmeleye dâ'ir Saraybosna Şehbenderliği'nin tahrîrâtı

13 Kânûn-ı Evvel sene [1]326

86/27

Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan Hükûmeti beyninde mün'akid 13/26 Nisan sene 1909 târîhli protokolün üçüncü mâddesinde "An-asl Bosna ve

Hersek ahâlîsinden olup el-yevm memâlik-i Osmâniyye'de bulunan-işbu protokolün hîn-i tasdîkinde- tarafeyn-i akideyn beyninde te'âtî olunacak notalarda zikr olunan eşhâs müstesnâdır ve bir de.... tebe'a-ı Osmâniyye kemâ-kân tâbi'iyet-i Osmâniye'lerini muhâfazaya devâm eyleyeceklerdir." Ve işbu protokolü müfessir olup Avusturya Sefâreti'nden nezâret-i celîlelerine mürsel aynı târîhli notada dahi "An-asıl Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup Saraybosna Hükûmeti tarafından verilmiş muntazam bir pasaportu hâmil oldukları hâlde nihâyet bir seneden berü memâlik-i Osmâniyye'de geşt ü güzâr eden kesân.... hakkında Avusturya veya Macaristan tebe'ası misillü mu'âmele olunacaktır." deyü muharrer bulunmasına nazaran an-asıl vilâyeteyn-i mezkûreteyn ahâlîsinden olup Saraybosna Hükûmeti tarafından verilmiş muntazam bir pasaportu hâmil olmayan veyâhûd böyle muntazam pasaportu hâmil oldukları halde mezkûr protokolün târîh-i akdinde bir seneyi mütecâviz müddetden berü memâlik-i Osmâniyye'de bulunmuş olan kesân-tezkire-i Osmâniyye almış olsun olmasın ale'l-ıtlak Osmanlı add olunmak ve bundan gayrı ahvâlde sâlifü'z-zikr üçüncü mâtde ile notada münderic ahkâm-ı sâ'ire dâ'iresinde îfâ-yı mu'âmele edilmek iktizâ etdiğinin cevâben teblîği husûsunun Umûr-ı Siyâsiyye Müdîriyyet-i Umûmiyyesi'ne ve mezkûr protokolden matbû bir nüshanın leffen tesyârınının dahi Evrâk Müdîriyyet-i Umûmiyyesi'ne havâle buyrulması lüzûmu ma'rûzdur.

Mukâbele olundu. Fermân

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-1, belge sıra nr. 23 a, b

- 92 -

*AVUSTURYA-MACARİSTAN DEVLETİ İLE OSMANLI DEVLETİ
ARASINDA İMZALANAN PROTOKOLÜN GÖÇ İLE İLGİLİ
MADDELERİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASI İSTEĞİ*

[Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında imzalanan protokolde, "...Bosna-Hersek'te sakin kişiler Bosna-Hersek kanunlarına uygun hareket ederek Osmanlı memleketlerine hicrette serbest olacaklar ve hicret ettiklerinde Osmanlı teb'ası sıfatıyla kabul edilecektir..." denildiğinden bahisle, göç edeceklerin Bosna-Hersek kanunlarına uygun

hareket etmeleri ve muhacir pasaportu almaları gerekeceği, bunun da göç etmek isteyenlerin askerliklerini yapmış olmaları manasına geldiği; bu şartın tadil edilebilmesi için Avusturya-Macaristan Hükûmeti'yle görüşme yapılması gerektiği, ancak bu yolda yapılacak bir talebe karşılık Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin de birtakım karşı tadilat teklifleri getirmesinin kuvvetle muhtemel olduğu hususunda Bâbîali Hukuk Müşâvirliği'nin tezkiresi.]

9 Za. 1329 (1 Kasım 1911)

Bâb-ı Âli Hukûk Müşâvirliği

Târîh: 19 Teşrîn-i Evvel sene [1]327

1 Teşrîn-i Sâni sene [1]911

Numara: 28314

***Hülâsa:** Bosna muhâcirlerine dâir tezkire-i sâmiye*

21 Eylül sene [1]327

813

Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan Hükûmeti beyinde 13/26 Şubatda akd ve 13/26 Nisan 1909 târîhinde tasdik olunan protokolün üçüncü maddesinin ikinci fıkrasında "Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûretynde sâkin bulunan kesân kemâ fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfiik-i hareket ederek memâlik-i Osmâniyyeye hicretde serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyyeye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir" diye muharrerdir.

İşbu fıkradaki sarâhate binâ'en Bosna ve Hersek ahâlîsinin vukû' bulacak muhâceretleri muvâfık-ı kânûn addedilebilmek için kendilerinin eyâleteyn-i mezkûretyne âhkâm-ı kânûniyyesine tevfiik-i hareket etmeleri ve muhâcir pasaportu almaları lâzımdır ve anlaşıldığına göre bu bâbda şart-ı esâs, tâlib-i hicret olanların hizmet-i askeriyelerini îfâ etmiş olmalarıdır.

Bundan başka Hükûmet-i Osmâniyye bu şartı kabûl etmekle berâber bunun evvelce de mevcûd olduğunu tasdîk eylemiştir.

Şart-ı mezkûr eyâleteyn-i mezkûreteyn ahâlîsini kendi memleketlerinde evvelce hidmet-i askeriyyeyi îfâ mecbûriyyetinde bulunmaksızın mahzâ icrâ-yı muhâceretle tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilen memâlik-i sâ'ire ahâlîsine nisbetle daha dîn bir derecede bulundurmaktadır. Ma'a-mâfîh Bâb-ı Âlî'nin imzâsı altındaki mukâvelede öyle bir kayd bulunduğça anı nazar-ı i'tibâra almayarak muhâcirlere hidmet-i askeriyyelerini îfâ etmiş olsunlar veya olmasınlar, tâbi'iyet-i Osmâniyye tevcîh etmek, bunların işbu sıfat-ı cedîde-i siyâsiyyelerinin Avusturya me'mûrîn-i siyâsiyye ve şehbenderîsine tanınmaması yüzünden mu'âmelâtda müşkilât-ı dâ'imeyi ve bu vech ile Osmanlı olanlar şâyed bi'l-âhire Avusturya me'mûrlarına mürâca'at edecek olurlarsa, himâye edilmelerini intâc edeceği gibi Viyana kabinesi tarafından da Bâb-ı Âlî'ye ahid-şikenlik isnâd olunmasını mücib olacağından mârrû'z-zikr üçüncü maddede münderic şartın Bosna ve Hersek ahâlîsinin orada ikmâl-i hidmet-i askeriyye etmeye mecbûr olmaksızın memâlik-i Osmâniyye'ye hicret edebilmelerini te'mîn edecek sûretde ta'dîli için Avusturya-Macaristan Hükûmeti'yle müzâkerâta girişilmek iktizâ eder.

Şu kadar ki, Hükûmet-i Osmâniyye tarafından şart-ı mezkûrun ta'dîli zımında vukû' bulacak bir talebin Avusturya-Macaristan Hükûmeti'ni Avrupa hukûk-ı umûmiyye-i düveli esâsına müstenid bir ticâret mu'âhedenâmesi akdi, gümrük resminin yüzde on birden on beşe iblâğı, petrol ve sigara kâğıdı ve kibrit ve kü'ül ve oyun kağıdı hakkında yeniden inhisârlar vaz'ı veyâhûd bunlardan istihlâk rüsûm-ı munzamması istîfâsı husûsâtına dâ'ir sâlifü'z-zikr protokolün altıncı maddesindeki ta'ahhüdâtınca ta'dîlât icrâsını teklîfe sevk etmesinden korkulur.

Zâten Avusturya-Macaristan Hükûmeti böyle bir teklîfde bulunmağa pek mütemâyildir. Hattâ meşrûbât-ı kü'üliyye hakkındaki kânûn-ı cedîdin neşr u i'lânı akabinde Hükûmet-i müşârün-ileyhâ kânûn-ı mezkûrun 1860-1862 târîhli ticâret mu'âhedeşi ahkâmına mugâyeretinden bahisle ta'tîl-i tatbîkini talep etmiş ve i'tirâzı nazar-ı dikkate alınmazsa kendisini sâlifü'z-zikr protokolde münderic ve bir kısmı umûr-ı mâliyyeye mütedâ'ir şurûta ri'âyete mecbûr addetmeyeceğini der-miyân eylemiş idi. Buna cevâben sefârete irsâl olunan 7 Teşrîn-i Sâni sene [1]909 târîhli ve 137/80701 numaralı müzekkire-i şifâhiyyede sefâretçe der-miyân edilen mülâhazâtın merci'-i â'idine teblîğ edildiği ve netîcesinin sefârete inbâ olunacağı ve kânûn-ı

mezkûrun 26 Mart 1909 târîhli Osmanlı-Avusturya-Macaristan protokolüyle hiç bir münâsebeti olmayup tarafeyn için mecbûriyyü'l-icrâ olmağla Hükûmet-i Seniyyece sûret-i mahsûsada hâ'iz-i ehemmiyyet olan mezkûr protokol ahkâmının kuvvet ve mer'iyetini vechen-mine'l-vücûh haleldâr edemeyeceği beyân olunmuşidi.

Ânifü'z-zikr üçüncü mâddenin ta'dîli emrinde vukû' bulacak teşebbüsâtın bi'l-mukâbele altıncı mâdde hakkında ta'dîlât talebini intâc etmesi kaviyyen melhûzdur.

BOA. HR.HMŞ.İŞO, nr.29/2-4, belge sıra nr. 1 a, b, c

- 93 -

*GÖÇMENLERİN BOSNA'DA KALAN EMLÂK VE ARAZİLERİ
ÜZERİNDE İSTEDİKLERİ GİBİ TASARRUF ETME HAKLARININ
BULUNDUĞU*

[Ailesi ile birlikte Bosna-Hersek'ten göç ederek Adapazarı'na yerleşen Ağıç Ağan Efendi'nin, orada kalan emlakini nasıl tasarruf edeceğinin Bosnasaray Hükûmeti tarafından kendisine sorulması üzerine, satmak arzusunda olmasına rağmen zarara uğramamak ve amme menfaatine zarar vermemek düşüncesiyle, Osmanlı Hükûmeti'nin bu konudaki görüşünü almak amacıyla yaptığı başvurunun görüşüldüğü ve Avusturya ile yapılan protokol gereğince, göçmenlerin arazileri üzerinde istedikleri gibi tasarruf etme hakları bulunduğunun kendisine bildirilmesi hususunda Bâbîâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

18 Eylül 1328 (1 Ekim 1912)

Bâb-ı Âli Hukûk Müşavirliği

Numara: 30732

***Hulâsa:** Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup Adapazarı'nda sâkin bulunan Ağıç Ağan tarafından Bosna ve Hersek'de kâ'in emlâkine dâir i'tâ edilen istid'ânâme.*

18 Eylöl sene [1]328

An-asl Bosna-Hersek ahâlîsinden olup İzmid sancağına mülhâk Adapazarı kasabasında Câmî'-i Cedîd-i Evvel Mahallesi'nde 245 numaralı hânede sâkin bulunan Ağıç Ağan Efendi'nin ma'a-â'ile tâbî'iyet-i Osmâniyye'ye duhül için icrâ ettiği teşebbüsâtân ve kendisinin bu bâbda müşkilâta tesâdüfü takdirinde Hükûmet-i Seniyye'ye mürâca'at eylemesi Viyana Sefâreti'nin iş'ârına atfen Nezâret-i Celîleleri Tabî'iyet Müdüriyyetince va'd ve beyân edilmiş olduğundan ve Bosna-Hersek'de kâ'in ve iki yüz bin krona karîb kıymeti hâ'iz emlâkı hakkında ne yolda hareket edeceği bu def'a Bosnasaray Hükûmeti'nden su'âl edilmekte olup gerçi bunları satmak emelinde ise de işin kendisi için muzır bir netîceye iktirânı melhûz olması endîşesiyle su'âl-ı vakı'a cevâb i'tâsına cesâret edemeyerek müşkil bir mevki'de kalmış olduğundan bahisle va'd-ı sâbıka istinâden bu bâbda ne yolda cevâb vermesi lâzım geleceğinin ta'yîni talebine dâir nezâret-i celîlelerine i'tâ ettiği 18 Eylöl sene [1]328 târîhli istid'a havâle buyrulmağla mütâla'a olundu.

Bosna-Hersek'e dâir Devlet-i Aliyye ile Avusturya arasında mün'akid 13/26 Şubat 1909 târîhli protokolün üçüncü maddesinde "..... Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan kesân kemâ-fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfi-k-i hareket ederek Memâlik-i Osmâniyye'ye hicretde serbest olacaklar ve Memâlik-i Osmâniyye'ye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir. Gerek bunlar ve gerek Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup el-yevm Memâlik-i Osmâniyye'de bulunanlar Bosna ve Hersek'te kâ'in emlâklerini keyfe mâ-yeşâ tasarruf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veya doğrudan doğruya bizzât veyâ şahs-ı sâlisler ma'rifetiyle idâre eylemek hakkını hâ'iz olacaklardır... " denilmiş olmasına mebnî mûmâ-ileyhin Bosna ve Hersek'de kâ'in emlâkını dilediği gibi tasarruf hakkını hâ'iz olduğu ve Avusturya Hükûmetince bu bâbda îkâ'-ı müşkilât eylediği takdîrde Hükûmet-i Seniyye tarafından teşebbüsât icrâsından geri durulmayacağı tabî'îdir. Fakat istid'â-yı muhâvvelden müstebân olduğuna göre

mürâca'at-ı vâkı'a bu yüzden müşkilât îkâ' edildiğinden şikâyete mütedâ'ir olmayup müsted'iden uhdesindeki emlâki ne yapacağının hükûmet-i mezkûrece su'âl edildiğini mutazammın olmağla müsted'îye bu bâbda edilebilecek mu'âvenet olsa olsa bu işde kendisinin ne yolda hareket eder ise hakkında hayırlı olacağına dâ'ir Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nden ma'lûmât istihsâliyle kendisine tebliğden ibâret olacağından ve istid'âyı muhavvelde hikâye edilen va'd bidâyeten Tâbi'iyet Müdüriyyetince sebk etmiş olması hasebiyle müsted'înin istirşâd-ı vâkı'ına müdüriyyet-i müşârü'n-ileyhâca cevâb i'tâsı münâsib olacağından oraya havâleten keyfiyyet buyurulması ma'rûzdur.

BOA. HR. HMŞ. İŞO. nr. 29/2-1, belge sıra nr. 16/1, 2

- 94 -

*BOSNA-HERSEK'TEN GÖÇÜP OSMANLI TÂBİİYETİNE GEÇMEK
İSTEYENLERİN HUKUKÎ DURUMU*

[Bosna'dan seyahat pasaportuyla İzmit'e gelen Seyyid Ağıç Ağa'nın, Osmanlı tâbi'iyetine geçebilmesi için Bosna Hükûmeti'nden hicret pasaportu alması gerektiği ve Osmanlı Hükûmeti ile Avusturya-Macaristan Hükûmeti arasında imzalanan protokol gereğince Osmanlı tâbiyyetine geçenlerin orada kalan emlâk ve arazilerini kayıtsız şartsız istedikleri şekilde tasarruf edebilecekleri hususunda Bâbiâli Hukuk Müşavirliği'nin tezkiresi.]

24 M. 1331 (3 Ocak 1913)

Bâb-ı Âli Hukûk Müşavirliği

Numara: 30959

Târîh : 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]328
21 Kânûn-ı Evvel sene 1912

Hulâsa: *Bosna'dan muhâceret eden "Seyyid Ağıç Ağan"ın istid'âsı hakkında Tâbi'iyet*

*müzekkiresi. 32019, 18 Teşrîn-i
Sânî sene [1]328*

Bosna'dan âdî seyâhat pasaportuyla İzmit sancağına gelerek kendisinin ma'a-â'ile muhâcir sıfatıyla tâbi'iyet-i Osmâniyyeye kabûlü istihâmında ve Bosna'daki emlâkine dâ'ir ba'zı ifâdâtta bulunan "Seyyid Ağıç Agan"ın arzuhâli üzerine Tâbi'iyet Müdîriyyeti Vekâleti tarafından takdîm olup havâle buyurulan 18 Teşrîn-i Sânî sene [1]328 târîh ve 32019 numaralı müzekkire melfûflarıyla berâber mütâla'â olundu.

Mûmâ-ileyh "Seyyid Ağıç Agan" Bosna ve Hersek kavânînine ri'âyeten muhâceret pasaportunu istihsâl etmeksizin tâbi'iyet-i Osmâniyyeye dehâlet etmek teşebbüsünde bulunmuş olmakdan nâşî, Viyana Sefâret-i Seniyyesi'nin iş'âr-ı cevâbîsi mûcebince evvel emirde doğrudan doğruya Bosna Hükûmet-i mahalliyyesinden hicret pasaportunun istihsâli lüzûmu Tâbi'iyet Müdîriyyeti tarafından kendisine teblîğ olunmuş idi. Bunun üzerine mûmâ-ileyh Bosna Hükûmeti'ne bir arzuhâl vererek hicret şehâdetnâmesi talep etmiş ise de Der-sa'âdet Avusturya Sefâreti vâsıtasıyla hükûmet-i mezkûreden cevâben almış olduğu varakada Bosna'daki emlâkine ne mû'âmele yapacağı sorulmuş olduğu cihetle, mûmâ-ileyh bi'l-âhıre hukûkunun muhâfazasını te'mînen işbu su'âle ne yolda cevâb i'tâsı iktizâ eylediğinin ta'yînini istid'â eylemekdedir.

Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan Hükûmeti beyninde 13/26 Nisan sene 1909 târîhinde imzâ olunan protokolün üçüncü mâddesinde " ... Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan kesân, kemâ-fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfi-k hareket ederek memâlik-i Osmâniyyeye hicretde serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyyeye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir. Gerek bunlar ve gerek Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup el-yevm memâlik-i Osmâniyyede bulunanlar Bosna ve Hersek'de kâ'in emlâklerini keyfe-mâ-yeşâ' tasarruf ve isti'mâl etmek ve iltizâma vermek veya doğrudan doğruya bi'z-zât veya şahs-ı sâlisler ma'rifetiyle idâre eylemek hakkını hâ'iz olacaklardır" denilmiş olmasına göre ba'de'l-muhâceret dahi Bosna'daki emlâk üzerinde hakk-ı tasarrufun bilâ-kayd ü şart ve tamâmen mahfûz olduğu ve Bosna ve Hersek kânûnlarında muhâcerete dâ'ir olan kavânînin hakk-ı tasarruf-ı mezkûr üzerinde bir gûne takyîdât ve ta'dîlât icrâ edemeyeceği anlaşılacakda idüğünden, Avusturya Sefâreti vâsıtasıyla kendüsüne gönderilen su'âle ânifü'l-beyân mâddede

mevcûd olan sadâkat ve salâhiyyete istinâden emlâkını bilâ-kayd ü şart tasarruf edeceği me'âlinde cevâb i'tâsı husûsunun "Seyyid Ağıç Agan"a tefhîmi ve hicret pasaportu hakkında verilecek cevâbın nezâret-i celîlelerine bildirilmesi keyfiyyetinin müsted'î-i mûmâ-ileyhe tavsiyesi lâzım geldiği ma'rûzdur.

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-1, belge sıra nr. 14/1, 2

- 95 -

BOSNA HERSEK GÖÇMENLERİNİN TÂBİİYET DURUMLARI

[Bosna-Hersek Müslümanlarından, hicret pasaportu almadan ve askerlik hizmetini tamamlamadan göç etmek isteyenlere izin verilmesi hususunda girişilen siyasî teşebbüslerden olumlu bir sonuç alınamaması sebebiyle, bunlar hakkında Osmanlı tâbiiyet kanununun uygulanması; ve askerliğini yapmamış, beş sene ikâmet şartını da tamamlamamış Bosnalıların, şayet Osmanlı tâbiiyeti sıfatı uygun görülürse, gerek kendileri, gerekse aileleri ile ilgili işlerde Osmanlı gibi muamele görecekları, Avusturya-Macaristan konsolosluklarına bu konuda kesinlikle müracaat etmemeleri gerektiği; buna aykırı hareket ederlerse, hükûmet tarafından kendilerine meccânen verilen arazinin ellerinden alınup, Osmanlı ülkesinden uzaklaştırılmaya rıza gösterecekleri hususunda kendilerinden taahhüd senedi alınması gereğine dair Bâbîali Hukuk Müşâvirliği'nin tezkiresi.]

18 Z. 1333 (27 Ekim 1915)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşâvirliği

Numara: 30677

Tarih: 25 Eylül sene [1]328

8 Teşrîn-i Evvel sene 1912

Hulâsa: *Bosna ve Hersek'den hicret pasaportu almaksızın gelenlerin tâbi'iyet-i Osmâniyyeye kabûlleri hakkında tezkire-i sâmiye.*

Fî 4 Eylül sene [1]328. 825

Hicret pasaportu almaksızın gerek seyâhat pasaportuyla ve gerek firâr sûretiyle Bosna ve Hersek'den memâlik-i Osmâniyyeye gelen efrâd-ı Müslimenin tâbi'iyyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilmeleri için tâbi' oldukları hâl-i ahdînin ıslâhı emrinde teşebbüsât-ı siyâsiyye îfâ edilüp edilmemesinin devletce takdîr olunacak mevâddan bulunduğuna dâ'ir Mülkiye Dâ'iresi'nden verilüp Meclis-i Vükelâ evrâkı derûnunda bulunan mazbatanın bi't-tedkîk mütâla'a-i aliyyeleri bildirilmek üzere irsâl kılındığını mübeyyin 825 numaralı ve 4 Eylül [1]328 târihlü tezkire-i sâmiye ve melfûfu mütâla'a olundu.

Makâm-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya akdemce irsâl buyurulan 8 Teşrîn-i Sâni [1]327 târihlü ve 1157 numaralı tezkire-i aliyyede, memâlik-i Osmâniyyeye hicretle tâbi'iyyet-i Osmâniyye iktisâb etmek isteyen Bosnalıların Devlet-i Aliyye- Avusturya-Macaristan protokolünün üçüncü maddesi mücebince kemâ-fî's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfiik-i hareket etmeleri lâzım geldiği ve anlaşıldığına göre hicret pasaportu almak için tâlib-i hicret olanların hizmet-i askeriyelerini îfâ etmiş olmaları şart-ı esâs olduğu îzâh olunarak, alâkadârânın tâbi'iyyet-i Osmâniyyeyi ihrâz etmelerini teshîl zımında, ya protokolün Bosnalıların hizmet-i askeriyeye îfâ etmemiş oldukları hâlde de muhâcerete me'zûn kılacak sûretde ta'dîli esbâbına tevessül edilmek veyâhûd bunlar hakkında tâbi'iyyet-i Osmâniyye kânûnunu bi't-tatbîk memâlik-i Osmâniyyede beş sene ikâmetlerinden sonra tâbi'iyyet istid'ânâmelerinin kabûlü cihetine gidilmek gibi iki tarîk mevcûd olduğu ve beş sene ikâmet şartını îfâ etmedikleri hâlde kendilerine tâbi'iyyet-i Osmâniyye sıfatının bahşedilmesi münâsib görülürse, gerek kendilerine ve gerek â'ilelerine müte'allik umûrda dâ'imâ Osmanlı gibi mu'âmeleye tâbi' olacaklarına ve Avusturya-Macaristan konsoloshânelerine aslâ mürâca'at etmeyeceklerine ve bu bâbdaki ta'ahhüdleri hilâfında hareketleri takdîrinde hiç bir gûne tazmînât talebinde bulunmayacaklarına ve iskânları için taraf-ı hükûmetden kendilerine meccânen verilen arâzîden istifâde edememek üzere memâlik-i Osmâniyye'den tard u teb'îde râzı olacaklarına dâ'ir sened almak ve Avusturya-Macaristan konsoloshânesi bulunan mevâkı'den ba'îd yerlerde iskân edilmek şartlarıyla sıfat-ı tâbi'iyyet-i Osmâniyyeyi ihrâz etmelerine müsâ'ade olunabileceği ifâde buyurulmuşdu.

Melfûf tezkire-i sâmiyede Bosna ve Hersek'den hicret pasaportu almaksızın memâlik-i Osmaniyeye gelen efrâd-ı Müslimenin tâbi'iyyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilmeleri için tâbi' oldukları hâl-i ahdînin ıslâhı emrinde teşebbüsât-ı siyâsiyye îfâ edilüp edilmemesi hakkında mütâla'a-i aliyyeleri istifsâr olunmakta olup mârrü'z-zikr

8 Teşrîn-i Sâni [1]327 târihlü tezkire-i aliyye bu bâbda dahi mülâhazât-ı lâzimeyi muhtevî ve mine'l-cümle protokolün ta'dîli zımında vukû' bulacak talebin Avusturya-Macaristan Hükûmeti'ni Avrupa hukûk-ı umûmiyye-i düveli esâsına müstenid bir ticâret mu'âhedenâmesi akdi, gümrük resminin yüzde on birden on beşe iblâğı, petrol ve sigara kâğıdı ve kibrit ve kü'ül ve oyun kâğıdı hakkında yeniden inhisârlar vaz'ı veyâhûd bunlardan istihlâk rüsûm-ı munzamması istîfâsı husûsâtına dâ'ir sâlifü'z-zikr protokolün altıncı mâddesindeki ta'ahhüdâtınca ta'dîlât icrâsını teklîfe sevk edebileceğini ve hattâ meşrûbât-ı kü'üliyye hakkındaki kânûn-ı cedîdin neşr ve i'lânı akabinde hükûmet-i müşârün-ileyhâ kânûn-ı mezkûrun 1860-1862 târihli ticâret mu'âhedeşi ahkâmına muğâyeretinden bahisle ta'tîl-i tatbîkini talep etmiş ve i'tirâzı nazar-ı dikkate alınmazsa kendisini sâlifü'z-zikr protokolde münderic ve bir kısmı umûr-ı mâliyyeye mütedâ'ir olan şürûta ri'âyete mecbûr addetmeyeceğini der-miyân eylemiş olduğu hâkîdir.

Mülâhazât-ı ânifeye şurası da ilâve edilmek îcâb eder ki, Avusturya-Macaristan Hükûmeti'nin temâyülât-ı hâzırası, Bosna-Hersek ahâlîsinin hizmet-i askeriyeyi îfâ etmeden hicretlerine muvâfakat etmeğe müsâ'id görülmemektedir. Binâ'en-alâ-hâzâ protokolün ta'dîli emrinde vukû' bulacak teşebbüsât, ya adem-i muvaffakiyetle netîcelenmek veyâhûd altıncı mâddedeki ahkâm-ı nâfi'anın feshi mukâbilinde netîce-pezîr olmak muhtemel olduğundan ve halbuki mâdde-i mezkûre "Memâlik-i Şâhâne'de postahâneleri bulunan düvel-i sâ'ire, anları lağvetdikçe kendi dahi memâlik-i Osmâniyyedeki sâ'ir postahânelerini lağvetmeği" ta'ahhüd etdiğini ve kezâlik "Bâb-ı Âlî memâlik-i Osmâniyyede uhûd-ı atîka usûlüne hitâm vermek ve yerine hukûk-ı düvel usûlünü vaz' eylemek maksadıyla alâkadâr olan düvel-i mu'azzama ile bir Avrupa konferansında veya sûret-i âharla müzâkerât icrâsı fikr ü niyyetinde bulunduğu cihetle, Avusturya ve Macaristan Hükûmeti, Bâb-ı Âlî'nin işbu niyyâtının hak ve savâba mukârenetini bi't-tasdîk bu husûsda kendisine mu'âvenet-i kâmile ve samîmiyyede bulunacağını... beyân" eylediğini mutazammın bulunan yedinci ve sekizinci mâddeler ile berâber kapitülasyonların ilgâsına bir hatve teşkîl eylediğinden, mâdde-i mebhûsün-anhânın feshini îcâb edecek bir tarîka gidilemeyeceği tabî'î ve ahvâl-i hâzırada esâsen müzâkerâta girişilmek şâyân-ı nazardır.

Mülâhazât-ı ma'rûzaya binâ'en, tâbi'iyet kânûnunu ale'l-âde tatbîk sûretiyle memâlik-i Osmâniyyede beş sene ikâmet eden Bosnalılara tâbi'iyet-i Osmaniyye bahşetmek ve müsâ'ade-i istisnâ'iyeye şâyeste görülen ba'zı eşrâf hakkında dahi

kânûn-ı mezbûrun dördüncü mâddesi mücebince mu'âmele edilmek ve hizmet-i askeriyye-i Osmâniyyeye kabûl istid'âsında bulunanların ise bâlâda arzolunan ve îcâb-ı hâle göre ta'dîlât-ı lâzime icrâ edilecek olan bir ta'ahhüd senedi mukâbilinde müstesnâ'en tervîc-i mes'ûlleri ile nizâmen muktezî beş senenin hitâmında kendilerine tâbi'iyet-i Osmâniyye tefvîz olunmak münâsib olacağı ve ma'ahâzâ bu bâbda vilâyâta ta'lîmât-ı umûmiyye ısdâr edilmeyerek mürâca'ât vâki' oldukça mücebince hareket edilmek üzere nezâret-i celîlelerine sûret-i mahremânede me'zûniyyet i'tâsıyla iktifâ olunmak îcâb edeceği cihetle, mütâla'ât-ı ânife dâ'iresinde makâm-ı Sadâret-i Uzmâyâ cevâb tastîri irâde-i aliyye-i âsafânelerine vâbestedir.

*
* *

Harbiye Nezâreti

1402

524

Bosna muhâcirleri hakkında.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi'ne

Devletlü efendim hazretleri,

Hicret pasaportu almamış ve beş sene şart-ı ikâmeti ikmâl etmemiş olmasından dolayı sicill-i nüfûsa kaydedilmemiş esnân-ı askeriyye dâhilinde birçok Bosna muhâcirleri seferberlik i'lâmı dolayısıyla kaydlarının icrâsı için mürâca'at etmekde olduklarından bahisle, olunacak mu'âmele ba'zı mahallerden istifsâr edilmektedir. Esâsen hicret paraportu almamış olan Bosna muhâcirlerinin kaydlarının icrâsı için beş sene şart-ı ikâmetleri hakkındaki karâr ma'lûm olmadığından, bu bâbda karâr var ise bir sûretinin irsâline müsâ'ade buyurulması bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehül'emrindir.

Fî 25 Ramazân sene [1]332

ve

Fî 4 Ağustos sene [1]330

Harbiye Nâzırı nâmına

Müsteşâr Vekîli

Ferik

Süleyman*
* ***Hariciye Nezâreti Tâbi'iyet Müdüriyeti****Târîh-i Kaydı**

25 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

Dosya Numarası: 37231. Kaydedilmiştir.*Nev'i müsvedde Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı Sadâret-i Uzmâyâ tezkire-i aliyye.*

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

Bosna muhâcirleri hakkında şeref-vârid olup esâsı dosyada mevcûd olmadığı görülen 4 Eylül sene [1]328 târîhli ve 825 rakamlı tezkire-i sâmiye sûretinin, lüzûmuna mebnî, emr u teblîğ buyurulması husûsuna müsâ'ade-i celfle-i hidîv-i a'zamîleri şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 25 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

*
* ***Bâb-ı Âlî****Dâ'ire-i Sadâret****Umûr-ı İdâriyye Kalemî****Numara:**

Umûmî: 324780

Husûsî: 646

Hulâsa: *Bosna muhâcirleri hakkında.***Harîciye Nezâret-i Celflesi'ne**

Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir,

25 Kânûn-ı Evvel [1]330 târîhli ve 866 numaralı tezkire-i aliyye-i fahîmânelerine cevâbdır. Bosna muhâcirleri hakkında 4 eylül [1]328 târîhinde yazılan tezkirenin sûreti taleb-i âlî-i âsafâneleri vechile tesyâr kılınmış olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

22 Safer [1]333

ve

27 Kânûn-ı Evvel [1]330

Sadr-ı a'zâm nâmına

Müsteşâr

Emin

*

* *

Bâb-ı Âfî**Da'ire-i Sadâret****Umûr-ı İdâriyye Kalemi**

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne 4 Eylül sene [1]328 târîhinde yazılan tezkire-i sâmiyenin sûretidir.

Makâm-ı vâlâlarının Şûrâ-yı Devlet'den muhavvel 8 Teşrîn-i Sânî sene [1]327 târîhli ve 1157 numaralı tezkiresi üzerine hicret pasaportu almaksızın gerek seyâhat pasaportuyla gerek firâr sûretiyle Bosna ve Hersek'den memâlik-i Osmâniyyeye gelen efrâd-ı Müslimenin tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilmeleri için tâbi' oldukları hâl-i ahdînin ıslâhı emrinde teşebbüsât-ı siyâsiyye îfâ edilüp edilmemesinin devletçe takdîr olunacak mevâddan bulunduğuna dâ'ir Mülkiyye Dâ'iresi'nden verilüp Meclis-i Vükelâ evrâkı miyânında bulunan mazbata bi't-tedkîk mütâla'a-i aliyyeleri bildirilmek üzere Encümen-i Vükelâ karârıyla savb-ı âlîlerine irsâl kılındı efendim.

Aslına mutâbıkdır

(Mühür)

Hâriciye Nezâret-i Celîlesi'ne yazılan 27 Kânûn-ı Evvel sene [1]330 târîhli tezkirenin melfûfudur.

*

* *

Bâb-ı Âfî

Hâriciye Nezâreti
Tâbi'iyet Müdüriyeti
Aded
37231

Harbiye Nezâret-i Celîlesi'nin Aşâyir ve Muhâcirîn Müdüriyeti'nden mevdû' 4 Ağustos sene [1]330 târîhli ve 524 numaralı tezkiresinde hicret pasaportu almamış ve beş sene şart-ı ikâmeti ikmâl etmemiş olmasından dolayı sicill-i nüfûsa kayd edilmemiş olan ve esnân-ı askeriyye dâhilinde bulunan bir çok Bosna muhâcirleri seferberlik i'lânı dolayısıyla kaydlarının icrâsı için mürâca'at etmekte olduklarından ve esâsen hicret pasaportu almamış olan Bosna muhâcirlerinin kaydlarının icrâsı zımında beş sene şart-ı ikâmetleri hakkındaki karâr ma'lûm olmadığından bahisle bu bâbda bir karâr var ise bir sûretinin irsâli beyân olunmuş ve kuyûda bi'l-mürâca'a gerçi kalemce böyle bir karârın vücûduna dest-res olunamamış ise de vaktiyle ya'nî Bosna ve Hersek'in ilhâkını müte'âkib devleteyn beyninde tanzîm ve te'âtî kılınan protokolün tâbi'iyete müte'allik üçüncü mâddesi muhâcirîn ve mültecîlerin sûret-i kayd ve kabûllerine gayr-i kâfi idiğünden hicret pasaportu almaksızın memâlik-i Osmaniyyeye gelen efrâd-ı Müslimenin tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilmeleri için tâbi' oldukları hâl-i ahdînin ıslâhı emrinde teşebbüsât-ı siyâsiyye îfâ edilüp edilmemesi hakkında me'mûriyet-i çâkerîden takdîm kılınan müzekkire üzerine keyfiyyet makâm-ı sâmi-i Sadâret-i Uzmâ'ya arz ve iblâğ edilerek şeref-vârid olan 4 Eylül sene [1]328 târîhli tezkire-i sâmiyede bu sûretle memâlik-i Osmâniyyeye gelen efrâd-ı Müslimenin tâbi'iyet-i Osmâniyyeyi ihrâz edebilmeleri için tâbi' oldukları hâl-i ahdînin ıslâhı emrinde teşebbüsât-ı siyâsiyye îfâ edilüp edilmemesinin devletçe takdîr olunacak mevâddan bulunduğuna dâ'ir Mülkiyye Dâ'iresi'nden verilüp Meclis-i Vükelâ evrâkı miyânında bulunan mazbata bi't-tedkîk mütâla'a-i aliyye-i nezâret-penâhîlerinin bildirilmesi için mezkûr mazbatanın irsâl buyurulduğu bildirilmiş ve bunun üzerine tedkîkât-ı lâzime îfâsı Hukûk Müşâvirliği'ne havâle buyurularak tanzîm kılınan 25 Eylül sene [1]328 târîhli ve 30677 rakamlı müzekkire melfûfu mârrü'z-zikr tezkire-i sâmiye ve mazbata ile ma'an makâm-ı nezâret-i celîlelerine bi't-takdîm îfâ-yı muktezâsı ol vakt Umûr-ı Siyâsiyye Müdüriyyet-i Umûmiyyesi'ne emr ü havâle buyurulmuş ise de ol bâbda bir mu'âmele icrâ edilmediği lede't-tahkîk anlaşılmış ve kapitülasyonların lağvı münâsebetiyle mârrü'l-arz müzekkire müşârün-ileyh müşâvirlikçe ta'dîl edildikten sonra îfâ-yı muktezâsı zımında Umûr-ı Siyâsiyye

Müdüriyyet-i Umûmiyyesi'ne havâle buyurulması menût-ı müsâ'ade-i celîle-i fehâmet-penâhîleridir. Ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 5 Rebî'ü'l-Evvel sene [1]333

ve

Fî 8 Kânûn-ı Sâni sene [1]330

Tâbi'iyet Müdüri

Bende

Rızâ

Hukûk Müşâvirliği'ne. Fî 8 Kânûn-ı Evvel sene [1]330

*

* *

Bâb-ı Âli Hukûk Müşâvirliği

Numara

36578

36632

Hulâsa: *Bosna ve Hersek'den hicret pasaportu almaksızın gelen Müslimlerin tâbi'iyet-i Osmâniyyeye kabulleri husûsuna müte'allik tezkîre sûretinin gönderildiğine dâ'ir, tezkire-i sâmiye-i Sadâret-i Uzmâ, 265, Fî 4 Teşrîn-i Evvel sene 1331; aynı mes'ele hakkında Şûrâ-yı Devlet mazbatası sûreti gönderildiğini müş'ir Şûrâ-yı Devlet tezkiresi, 9, Fî 14 Teşrîn-i Evvel sene 1331.*

Hicret pasaportu almaksızın Bosna ve Hersek'den memâlik-i Osmâniyyeye gelen Müslimlerin tâbi'iyet-i Osmâniyyeleri husûsuna dâ'ir talep olunan tezkire-i sâmiye sûretinin evvelce gönderildiğini müş'ir melfûf 4 Teşrîn-i Evvel sene 1331 târîhli ve

265 numaralı tezkîre-i sâmiye-i Sadâret-i Uzmâ ile yine bu mes'ele hakkında Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dâ'iresi mazbatasının sûreti gönderildiğini mübeyyin şûrâ-yı müşârün-ileyhâ riyâsetinin 14 Teşrîn-i Evvel sene 1331 târîhli ve 9 numaralı kezâlik melfûf tezkiresi havâle buyurulmağla mütâla'a olundu. Mebhûsün-anh sûretler Tâbi'iyet Müdîriyyeti'nin 8 Kânûn-ı Sâni sene 1330 târîhli ve 37231 numaralı müzekkiresi tedkîkâtı sırasında talep olunmuş idi.

Sâlifü'l-beyân 4 Eylül sene 1328 târîhli ve 825 numaralı tezkire-i sâmiye üzerine İstişâre Odası'ndan yazılan 25 Eylül sene 1328 târîhli ve 30677 numaralı müzekkirede ber-tafsîl îzâh olunduğu vechile Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya ve Macaristan hükûmet-i müşterekesi beynlerinde mu'allakda bulunan ba'zı mesâ'ilin hallini mübeyyin olan 13-26 Şubat sene 1909 târîhli protokolün üçüncü mâddesinin «... Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup eyâleteyn-i mezkûreteynde sâkin bulunan kesân kemâ-fi's-sâbık Bosna ve Hersek kavânînine tevfiik-i hareket ederek memâlik-i Osmâniyyeye hicretde serbest olacaklar ve memâlik-i Osmâniyyeye geldiklerinde tebe'a-i Osmâniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir...» fıkrasında Bosna ve Hersek kavânînine tevfiik-i hareket kaydının ref'i ya'nî hizmet-i askeriyelerini îfâ etmeden de Bosna ve Herseklilerin muhâcerete me'zûn olmaları zımında teşebbüsât icrâsı adem-i muvaffakiyyetle netîcelenmek veyâhûd mezkûr protokolün altıncı mâddesindeki ahkâm-ı nâfi'anın feshi mukâbilinde netîce-pezîr olmak muhtemel olduğundan bundan sarf-ı nazarla tâbi'iyet-i Osmâniyye kânûnunu bi't-tatbîk memâlik-i Osmâniyyede beş sene ikâmetlerinden sonra Bosna ve Herseklilere tâbi'iyet-i Osmâniyye bahşetmek ve müsâ'ade-i istisnâ'iyeye şâyeste görülen ba'zı eşrâf hakkında dahi kânûn-ı mezbûrun dördüncü mâddesi mücebince mu'âmele edilmek ve bunlarla hizmet-i askeriyeye-i Osmâniyyeye kabûl istid'âsında bulunanlardan ve memâlik-i Osmâniyyede beş sene ikâmet şartını îfâ etmemiş olanlardan tâbi'iyet-i Osmâniyyeye kabûle sezâ görülenlerden gerek kendilerine gerek â'ilelerine müte'allik umûrda da'imâ Osmanlı gibi mu'âmeleye tâbi' olacaklarına ve Avusturya ve Macaristan konsoloshânelerine aslâ mürâca'at etmeyeceklerine ve bu bâbdaki ta'ahhüdleri hilâfında hareketleri takdîrinde hiçbir gûnâ tazmînât talebinde bulunmayacaklarına ve iskânları için taraf-ı hükûmetden kendilerine meccânen verilen arâzîden istifâde edememek üzere memâlik-i Osmâniyye'den tard u teb'îde râzı olacaklarına dâ'ir ta'ahhüd senedi alınmak ve askere kabûllerini istid'â edenlerin ta'ahhüd senedleri îcâbına göre ta'dîl edilmek münâsib olacağı ve ma'a-hâzâ bu bâbda vilâyâta ta'lîmât-ı umûmiyye ısdâr edilmeyerek mürâca'ât vâki' oldukça mücebince hareket edilmek üzere sûret-i mahremânede me'zûniyyet i'tâsıyla iktifâ olunmak îcâb

edeceği ifâde olunmuş idi. Kapitülasyonların lağvı cihet[iy]le mütâla'ât-ı mesrûdeye halel gelmemiş olduğundan mülâhazât-ı ânife dâ'iresinde Muhâcirîn Müdîriyyeti'ne cevâb i'tâ edilmesi husûsunun Tâbi'iyet Müdîriyyeti'ne havâlesi menût-ı re'y-i âlî-i nezâret-penâhîleridir.

BOA. HR. HMS. İŞO, nr. 36/4, belge sıra nr. 1, 6, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18

- 96 -

*AVUSTURYA KONSOLOSLUKLARINA KAYIT YAPTIRMAYAN
BOSNA-HERSEKLİ GÖÇMENLERİN DURUMU*

[Avusturya-Macaristan konsolosluklarına kayıt yaptırmadan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olanların mültecî sıfatıyla kabul edilecekleri; ancak askerlik hizmetini yapmamış olanların, geri döndükleri takdirde Osmanlı tabi'iyetine olduklarına dair yapacakları beyanların Avusturya-Macaristan Hükûmeti tarafından kabul edilmeyebileceği hususunda Bâbîâli Hukuk Müşâvirliği'nin tezkiresi.]

26 C. 1337 (29 Mart 1919)

Bâb-ı Âlî Hukûk Müşâvirliği

Târîh: 29 Mart sene [1]335

Numara: 39556

*Hulâsa: Bosna ve Hersek ahâlî-i
İslâmiyyesine dâ'ir tâbi'iyet
müzekkiresi*

12 Şubat sene [1]335,

60934

Bosna ve Hersek ahâlî-i İslâmiyyesinden olup âdî pasaportla memâlik-i Osmaniyye'ye gelerek Avusturya-Macaristan konsolatlarına kayıtlarını icrâ etdirmeyenlerin mezkûr konsolatolardan muhâceret pasaportu almaları mümkün olamamasına mebnî mültecî sıfatıyla tescîlleri icrâ olunup olunmayacağına dâ'ir Tâbi'iyet Müdüriyeti'nden takdîm kılınıp havâle buyurulan 12 Şubat sene [1]335 târîh ve 60934 numaralı müzekkire mütâlâ'a olundu.

Hükûmeti-i Seniyye ile Avusturya-Macaristan Hükûmeti arasında 1909 senesinde mün'akid protokolün üçüncü mâddesinin ikinci fıkrasında "Bosna ve Hersek ahâlîsinden olup mezkûr eyâletlerde mütemekkin olan kesân Bosna ve Hersek kavânînine tevfi'k-i hareket ederek memâlik-i Osmaniyyeye hicret etmekte serbest olacaklardır ve memâlik-i Osmaniyyeye geldiklerinde tebe'a-ı Osmaniyye sıfatıyla kabûl edileceklerdir" deyü muharrer olduğuna nazaran bu iki eyâlet ahâlîsinden olanlar memâlik-i Osmaniyyeye hicret etmekte tâbi'iyet-i Osmaniyyeyi iktisâb edebilürler ise de bu husûsda kavânîn-i mahalliyyeye tevfi'kan harekete mecbûriyetleri vardır. Bu kânûnların hizmet-i askeriyyeye müte'allik oldukları anlaşılmakta olup hizmet-i mezkûreyi îfâ etmiş olanlar hicret pasaportu istihsâl ederek bununla bilâ-i'tirâz tâbi'iyet-i Osmaniyyeyi ihrâz edebileceklerinden şimdiye kadar bu kabîl pasaportu hâmil olanlar bilâ-kayd mültecî sıfatıyla tescîl olunmakta ve âdî pasaportu hâmil olanlar Bosna ve Hersek kavânînine tevfi'kan me'mûrîn-i â'idesinden veya Avusturya-Macaristan konsolatosundan hicret pasaportu istihsâline da'vet edilmekte ve mezkûr pasaportun i'tâsından imtinâ olduğu takdîrde alâkadârân 1285 târîhli tâbi'iyet kânûnunun mâdde-i mahsûsası mücebince memâlik-i Osmaniyyede beş sene ikâmet etdikden sonra tâbi'iyet-i Osmaniyyeyi ihrâz edebilmektedirler.

31 Teşrîn-i Evvel 1918 târîhli mütâreke mukavelenâmesinin 28'nci mâddesinde Hükûmet-i Seniyye'nin düvel-i merkeziyye ile her dürlü münâsebâtı kat' edeceği münderic olmasına ve el-yevm memâlik-i Osmâniyyede bulunan Avusturya-Macaristan konsolatoları mesdûd olduğu gibi devlet-i mezkûre tebe'asının muhafaza-ı menâfi'i bir hükûmet-i ecnebiyye sefâretine de tevdi' edilmemiş bulunmasına binâ'en alâkadârânın sâlifü'l-arz protokol ahkâmına tevfi'kan hicret pasaportu almaları mümkün değildir.

Merkûmûn mümkünü'l-husûl olmayan bir şartın îfâsına tâbî' tutulmayacaklarına nazaran vaz'iyet-i hâzırâyı protokol ahkâmıyla te'lîf için esâsât-ı âtiyyenin nazar-ı i'tibâra alınması muvâfık olur.

Alâkadârân tâ'ife-i nisâdan oldukları takdîrde hizmet-i askeriyye ile mükellef olmamalarına mebnî hicret pasaportu istihsâl etmeleri sırf usûle müte'allik bir

keyfiyyet olup ahvâl-i hâzıraya binâ'en gayr-ı mümkün olduğundan bu mecbûriyetden istisnâ edilerek mültecî sıfatıyla tescîl olunabilirler. Zukûrdan olanlar eğer esnân-ı askeriyye dâhilinde değil iseler hizmet-i mezkûreye tâbi' tutulamayacakları gibi kâ'ideten hicret pasaportu istihsâl edeceklerinden kezâlik mültecî sıfatıyla tâbi'yyet-i Osmaniyyeye duhûllerine müsâ'ade edilmesi muvâfıkdır. Esnân-ı askeriyye dâhilinde bulunanların kâ'ideten mültecî sıfatıyla kabûllerinden imtinâ' olunmak ve bunlardan tâbi'yyet kânûnunun üçüncü mâddesinde mezkûr olduğu üzere Avusturya kânûnuna tevfi'kan sinn-i rüşde vusûllerinden i'tibâren mütevâliyen beş sene ikâmet etmiş olanların telsîkleriyle iktifâ olunmak lâzım gelir.

Fakat memâlik-i Osmaniyye'de bu sûretle beş sene müddet ikâmet ettiklerini isbât edemeyenlerin Hükûmet-i Seniyye ile Avusturya-Macaristan Devleti arasında münâsebâtın tekrâr te'essüsüne intizâren hicret pasaportu istihsâl etmeleri veyâhûd sâlifü'z-zikr beş sene müddet-i ikâmetin mürûruna kadar beklemeleri îcâb edüp ma'a-mâfih Hükûmet-i Seniyye ahvâl-i hâzırada himâyesini talep etmekte olan Bosna ve Hersek Müslümânlarının mürâca'atına karşı lâ-kayd kalamayacağına ve diğer taraftan Bosna ve Hersek'in Sırbistan'a ilhâkı keyfiyyetinden dolayı 1909 protokolünün Hükûmet-i Seniyyeyi alâkadâr eden ahkâmı muhtevî olması cihetiyle mefsûh olduğunu iddi'â etmek muvâfık olmadığına binâ'en alâkadârânın Avusturya ve Macaristan konsolatlarında kaydlarını icrâ etdirmemiş olmaları ve ahvâl-i hâzırasıyla muhtâc-ı himâyet bulunmaları ve eyâlât-ı mezkûrenin vaz'ıyyet-i hâzırası gayr-ı mu'ayyen olması cihetiyle hizmet-i askeriyye ile mükellef olanların da mültecî sıfatıyla taleplerinin is'âfı ve ancak Bosna ve Hersek'e avdet ettikleri takdirde tâbi'yyet-i Osmaniyyeleri mûcib-i i'tirâz olabileceğinin kendilerine teblîği muktezî olduğundan Tâbi'yyet Müdîriyyeti'ne ol vechile ta'lîmât i'tâsı re'y-i sâmi-i nezâret-penâhîlerine menût bulunduğu ma'rûzdur.

BOA. HR. HMŞ. İŞO, nr. 29/2-1, Belge sıra nr. 1/1, 2

III. BÖLÜM

BELGELERİN FOTOKOPİLERİ

